Vérző
Magyarország

VÉRZŐ MAGYARORSZÁG

Magyar írók Magyarország területéért.

Ezt a könyvet
Kosztolányi Dezső
szerkesztette.

Antikvárium.hu

VÉRZŐ MAGYARORSZÁG

Szerkesztette Kosztolányi Dezső

VÉRZŐ MAGYARORSZÁG

VÉRZŐ MAGYARORSZÁG

Magyar írók Magyarország területéért

SZERKESZTETTE
Kosztolányi Dezső

Osiris Kiadó – Petőfi Irodalmi Múzeum
Budapest, 2020

Illusztráció
Jeges Ernő

© Osiris Kiadó – Petőfi Irodalmi Múzeum, 2020

Minden jog fenntartva. Bármilyen másoláshoz, sokszorosításhoz,
illetve adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz
a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

Osiris Kiadó, Budapest
www.osiriskiado.hu

A kiadásért felel Gyurgyák János
Szöveggondozó Macskássy Zsuzsa
Tipográfia Környei Anikó
Tördelő Lipót Éva
Kiadói szerkesztő Gyurgyák Anna

ISBN 978 963 276 405 4 Összkiadás
ISBN 978 963 276 406 1 Első kötet

magyar nyomdatermék
NYOMDA- ÉS PAPÍRIPARI SZÖVETSÉG

Nyomta és kötötte a Dürer Nyomda Kft., Gyula
Felelős vezető Aggod István ügyvezető igazgató

TARTALOM

Horthy Miklós: Hazáért 11

Gárdonyi Géza: Világ közepe 13

Rákosi Jenő: Irredenta 20

Tóth Árpád: A tejút alatt 22

Andrássy Gyula gróf: A harmadik Balkán 23

Matthew Arnold: Szonett a magyar nemzethez 32

Tolnai Vilmos: Halhatatlan magyar nyelv 33

Apponyi Albert sorai 47

Kozma Andor: A mi bűneink 48

Cholnoky Jenő: Turán 50

P. Ábrahám Ernő: Tengercsillag 65

Báró Lukachich Géza sorai 71

François Coppée: A magyar 73

Herczeg Ferenc: Irredenta? 74

Schöpflin Aladár: Pozsonyi diákok 77

Végvári (Reményik Sándor): A gondolat szabad 83

Miklós Jenő: Isten vetése 85

Lyka Károly: Magyar művészet – magyar határok 90

Swinburne: Kossuth Lajosnak 97

Dvorcsák Győző: A tót kérdés 98

Komáromi János: Sötét van 102

Kállay Miklós: Üzenet a végekre 109

Jászai Mari: Hazaárulás 111

Krúdy Gyula: Az utolsó garabonciás 116

Porzsolt Kálmán: Elrabolt iskolák 121

Ibsen: Magyarországhoz 129

Csernoch János sorai 130

Kádár Lehel: A magyarok dala 132

Lendvai István: Paris felé 140

P. Zadravecz István: Hogy született meg a szegedi ellenforradalom? 142

Hevesi Sándor: A magyar színpad ahogy volt és ahogy lesz 146

Petri Elek sorai 154

Pethő Sándor: Erdély jelentősége a magyar államiságban 156

Oláh Gábor: Patkánybűvölők 162

Dr. Raffay Sándor: Új helyzet, új feladatok 165

Túri Béla: A magyarság nemzeti politikája 168

Heine: 1849 októberében 173

Tormay Cecil: Bujdosó könyvemnek egy kitépett lapja 176

Kortsák Jenő: Karácsony éjszakája 178

Havass Rezső dr.: Magyar tenger 184

Harsányi Kálmán: Ez a megváltás? 188

Korcsmáros Nándor: Légvártól a kártyavárig 190

Vészi József: Arad 192

Bodor Aladár: Véres áldozás 196

Karinthy Frigyes: Levél 198

Vargha Gyula: Új életkezdés 200

Babits Mihály: A repülő falu 204

Zilahy Lajos: Szalonta 214

dr. Eöttevényi Olivér: Dél-Magyarország 216
Erdélyi József: Egy bujdosó szegény legény 219
Kosztolányi Dezső: Égi jogász 225

A MÁSODIK KIADÁSBAN MEGJELENT ÍRÁSOK

Lord Rothermere sorai 239
Bethlen Margit grófnő: A varázsló 241
Dr. Szontagh Tamás: Nem, Nem, Soha! 245
Ravasz László: A fehér hajó matrózai 248
Nagy Emil: Az irredentizmus 249
Gömbös Gyula: Történelmi igazságok 252
Milotay István: Stefán 254
Móricz Zsigmond: Egy akol, egy pásztor 259
Böszörmény Zoltán: Magyar gyász 262
Hegedüs Loránt: Népek pünkösdje, ha egyszer eljövend 264
Zsirkay János: A lord rózsái 268
Jászay-Horváth Elemér: Toronyőr 274
Kiss Menyhért: Csukd össze ajkad… 276
El tudják-e hitetni… 278
Mit nem kell megtanulni? 280

Utószó *(Gyurgyák János)* 281

Oh boldog Magyarország, csak ne engedd
– Gyötretni már magad!

Dante: Paradicsom, XIX.
Szász Károly ford.

Hunok! Isten kardját emelem rá fenjen:
Mind a világvégig általa kimenjen
Népünk birodalma, neve, dicsősége!…
Örökkön örökké nem lesz soha
VÉGE.

Arany János: Buda halála

HAZÁÉRT

Hazáért: e szó fogalmának jegyében álljon csatasorba minden magyar író és költő. A háború fegyverei elhallgattak, szólaljanak meg a múzsák. Lelkesítsenek, acélozzák meg a lelkeket, az elszakított magyar földekre vigyenek reményt és kitartást, a megmaradt magyar földeken élesszék a hazaszeretet tüzét.

Az eszmék és gondolatok harca, ha az a legnemesebb érzés, a hazaszeretet szárnyán lendül a magasba, ellenállhatatlan, annak tere végtelen. Eszmének, gondolatnak, hazaszeretetnek nem lehet mesterséges határt vonni, az minden határon át és mindenekkel szemben diadalmaskodik.

Dicső származástok régiségével méltán büszkélkedhettek.

Napóleon: Kiáltvány a magyarokhoz

...nyomasztó nagy éj lesz;
A levert lélek egy sötét vágyat érez:
Nem élni! nem élni!
De egy-egy csillag gyúl a felhőkben távol,
Fellobbanó fénye lelkünkig világol;
Remélni! remélni!

Tompa Mihály

Gárdonyi Géza

VILÁG KÖZEPE

Tavaszodott. Zöldült a fű a csaták mezein. Fűzfák, nyárfák lombosodtak, gyümölcsfák gombosodtak. Az oroszokkal kevéssel előbb pecsételtük meg Breszt-Litovszkban a békesség első levelét.

*

Napnyugta után egy orosz paraszt lesett elő a vasúti híd alól. Fehér bárányből süveg, hosszú ködmen, magasszárú bagariacsizma – látnivaló, hogy orosz paraszt.

Óvatosan nézett körül. Felmászott a töltésre is. És még mindig csak hason, végigszemlélődött a sínek hosszán nyugat felé. Mintha azt nézné: hova veszett az égi nap? Nézett, szemlélődött, eleinte csak hason. Aztán féltérden. Később föl is emelkedve.

A határon történt ez.

Visszasietett aztán a híd alá. Batyut emelt elő onnan, orosz katonai hátizsákot. S egyre tekintgetődve indult útnak a vasúti töltés mellett napszállat irányában.

A síneken akkor nyugat felől valami emberféle mutatkozott. Közeledett a homályban. A fején fekete bozontos bárányből süveg, de a kezében vasúti piros lámpás, korán meggyújtott piros lámpás – látnivaló, hogy az is muszka.

Hogy összeérkeztek – a vasúti őr fenn, a paraszt lenn –, a paraszt megállt.

– *Zdrásztvujtye!* (Aggyisten) – kiáltott fel a vasúti emberre. – Mondd csak barátom, orosz vasút-e még ez? vagy hogy már osztrák?

– Orosz – biccentett a vasutas –, ez még orosz.

– Hát mennyire még a határ?

– Puskalövésnyire. Az a ház, amelyik amottan fehérlik, amott a két nyárfa alatt, az már osztrák kocsma.

– Őrzik-e?

– Nemigen. Tudod tán, hogy békesség van már, hálistennek.

– Tudom. Dáj Bog császty.

S tovább ballagott. Felkerült már ő is a sínekre.

A vasutas utánakiáltott:

– *Szlis!* (Hé!) Nehogy betérj a kocsmába. Egy vad magyar ül ott bent, veszettül haragos. Én se mentem be.

Az orosz megtoppant.

– Magyar? Katona?

– Nem katona, csak valami paraszt. De igen veszettkedvű. Száz szál gyertyát parancsolt. Csak egyet adhattak neki. Bort is sokat parancsolt. Azt adtak volna bőven. De káromkodik, hogy nem jó a bor.

A muszka már alig hallotta az utóbbi szavakat: lódult, igyekezett a kocsmának.

– Aggyisten! – robbant be az ajtón magyar szóval.

A kocsmaasztalnál csakugyan egy magyarféle ember ül, kék posztóruhás. Kerek és tokás szőke fején félrecsapott pörgekalap. Vékony szőke bajsza, mint két kemény drótszál az orra alatt, egyik fel, másik le. Egy bús világú faggyúgyertya mellett pipázik kurta szárú és zöld bojtos cseréppipájából. Előtte vörhenyes bor, hosszú nyakú palackban.

– Aggyisten – hőköl el meglepődéssel –, no jó, hogy jön már valaki: segít átkoznom ezt a lőrét.

A muszka csak néz.

– Hát hogy a fenébe kerülsz te ide cimbora?

A cimboráról csakhamar kiviláglik, hogy nem is annyira magyar, mint a ruhája, csak épp hogy négy esztendőre magyar földre rekesztette a háború. A béke hírére fölkerekedett, hazaindult – csakúgy, mint Takács János ahogy fölkerekedett és hazaindult a muszka földről, muszka süvegben, muszka ködmenben.

No a két ember egyszerre összebarátkozott. Iván úgy beszélt magyarul, mint János muszkául, hát beszélgettek. Vidám szép kedvvel beszélgettek. Hol magyarul beszélgettek, hol muszkául, hol pedig alkalmatosan keverve a két nyelv szavait.

– Hát honnan gyössz? milyen tájrul? – kérdezi aztán János.

– Ókécskérül – feleli Iván –, a Tisza mellett van az.

– Szihalom táján nem jártál?

Iván a fejét rázza. Nem járta táját Szihalomnak, hírét se hallotta.

Koccintanak, isznak. Iván pipázik, János cigarettázik. A gyertyába gondolkodnak.

Aztán Iván kérdi, hogy János merre járt nagy Oroszországban?

János Orelben raboskodott, még beljebb nem járt. Hát megint hallgatnak egy sort. Koccintanak, isznak. Gondolkodnak.

– Milyenek otthon az állapotok? – szólal meg ismét Iván.

– Hát hol hogyan – von a vállán János –, néhol van kenyér, néhol nincs. Ahol én vótam, ott vót kenyér *kvátyit.* (Bőven.) Hát minálunk?

– Magyarországon van kenyér. Sokat rekvirálnak, de azért van kenyér, kvátyit. Ahol én vótam, ott vót kenyér. Eldugtuk a lisztet. Csizmáért kaptunk lisztet. Még a kutya is ehetett lisztet. Kvátyit.

Isznak. Hallgatnak. Iván szívogatja a pipát, János szívogatja a papirószit. Gondolkodnak.

Jánosnak aztán szava ered: elmondja, hogy nem várhatta meg a hivatalos hazaterelést, mert neki felesége van otthon. Csak egyhetes házasok voltak, mikor elszakadtak egymástól a háború mián.

– Ej-ej – mondja a muszka.

János tovább beszéli a sorát, hogy hivatala van neki otthon a faluban: harangozó és levélhordó hivatala, otthon Szihalom mellett. Nem nagy a fizetés, csak alig hogy egy sűdő kerül belőle télre. Mégis hát egy házaspár megélhet belőle – valahogy.

– Szegényesen, de megélhet.

– Nono – mondja a muszka.

Aztán Iván regéli el, hogy neki is van hivatala otthon, mert ő meg hát iskolaszolga volna Kalpna-falván, és hogy két kis gyermeknek a sorsa nehezíti kiváltképpen a szívét.

– Hej szegény kis Nyúnyám, hej szegény kis Alekszejem, két kis pisze bogár. Nyúnya még csak hatéves, Alekszej három, ámbátor hát most már… Nyúnya igen okos. Már meg is varrta a rosszabbik ingemet, ahol feslés vót rajta. És csak úgy maradtak a házban, csak úgy… Isten oltalmára bízva, a két kis pisze bogár.

János meghatottan pislog.

– *Vot-vot* – mondja muszkául, ami annyi, mint ej-ej.

Aztán vigasztalón biztatja Ivánt:

– Megvannak azok az anyjukkal.

– Az anyjukkal? – csodálkozik Iván –, iszen az anyjuk a temetőben fekszik.

Ezen meg János csodálkozik el: ha már valaki a temetőben fekszik, valóban bajos az állapot. De még inkább elcsodálkozik, mikor Iván elmondja, hogy voltaképpen nem is édesgyermekei a nevezettek, csak mostohagyermekei. Mert özvegy volt az asszony, az előbbi iskolaszolgának a felesége. És ő úgy lépett a helyébe, hogy az özvegyet is elvette a két kis árvával együtt.

– Így a helyes – bólint János.

De azért csodálkozón pillog, és a fejét rázogatja.

– Hát így – mondja elégedetten Iván –, mert voltaképpen én lettem vóna az első férje is. Én ám. De Jermoláj kapta meg akkor az iskolaszolgai hivatalt, Fedorovics Jermoláj. Hát ő vette el, az a Fedorovics Jermoláj. És hát Nyúnya nem is Jermolájra hasonlít, hanem énreám.

János nemigen érti ezt a bonyodalmat, de azért bólogat:

– Így a helyes.

– Így – bólintja rá Iván is –, Nyúnya az én hasonlatosságom, Alekszej az anyjáé. Hjej… két kis pisze bogár…

Kiveregeti a hamut az asztal szélén a pipájából.

– Bizony nem nagy a fizetés – sóhajt aztán elgondolkodva –, kövér iskolaszolga nincs Oroszországban.

– Harangozó sincs kövér nálunk – veti rá János.

– De mégis hát van sűdőd. Nálunk nincs sűdő a magunkfélének. Csak épp hogy a temetések… Temetéseken én is kántálok a diakónussal, a pópa mellett: nekem is jut a kalapból.

János ezt már jobban megérti. Látott temetéseket. Látta hogyan kántálnak: *Hoszpodi pomiluj,* és hullnak a háromkopekes apróbankók a diakónus kalapjába. Bizony silányka jövedelem.

– *Vot-vot* – sajnálkozik János.

A muszka a fejét rázza:

– Hogy sírt a két kis pisze: „Ne menj el papasa, ne hagyj el bennünket." Letérdeltek elém, úgy könyörögtek: „Ne hagyj el papasa"… Mutattam nekik a cár képére: „Cár parancsol: papasa engedelmeskedik." Hát akkor a képnek fordultak, könyörögtek: „Felséges cár atyus, ne vidd el a mi édes papasánkat!" „Hazagyövök – biztattam őket –, csak ne sírjatok édes kis csibéim, majd meggyövök egyszer." Hát most már hálistennek…

Ivánnak csupa könny a szeme. Tölt a két pohárba.

– Az én feleségem is nagyon rítta a sort – sóhajt elgondolkodva János is, – odafeküdt a lokomotyi elé…

Isznak, hallgatnak. Iván szívogatja a pélpát, János szívogatja a papirószit.

– Sajnáltam pedig a gazdámat – csóvál a fején elborongva Iván –, jó ember vót. Csizmadia vót, jó ember vót. Kender János csizmadiamester. Jó ember vót.

– Hát az enyim – veti fel a fejét János –, az enyim…

– Én csak talpaltam, foltoztam – folytatja Iván –, ő meg új csizmákat varrt. Vót minekünk bőr, vót pénz, vót bor. Kender János csizmadiamester. „Igyál Iván!" Jó ember vót.

– Hát az én gazdám! Az én gazdám még a vasútra is elkísért, feleségével, gyerekeivel együtt. Negyven verszt. Ezt a piros rubaskát is tőle kaptam. Selyem. Nem új, de selyem. Akkor se vót új mikor adta. De azért jó: nem viseltes. Mert kihízott belőle.

– Kender János is kövér volt, ilyen has, ilyen toka, fekete bajusz. Jó ember vót.

– A tarisznyámba kalács, pogácsa, egy palack szamogonka. Meg egy százrubeles, cári! – Ne menj el *moje továris Jogán!* – mondták –, lovam, tehenem is téged sirat. Még a házam fala is sirat *moje továris Jogán,* mert az se lát többé meszet, ha te elmégy. Inkább hozd el a feleségedet is.

– Hozd el a feleségedet – biztatott az asszony is.

– „Hozd el – mondogatta az ember is –, itt jó mód van, sehol sincs ilyen jó mód. Itt a világ közepe János. Sehol nincs ilyen jó mód." Paraszti ember vót pedig az én gazdám. Nikoláj Fintics Bráhin a becsületes neve. Soha nem vótam én olyan gazdag ember, mint Nikoláj Fintics gazduramnál. Tejbe mosdottam, szalonnával törülköztem, kóbász vót a nyakravalóm.

– Mink is két disznót öltünk, nagy-nagy két disznókat. Vót ott szalonna, sonka, kóbász… hajjj! Tepertős túrós csusza!… A kutya is jobban élt, mint nálunk a főkomisszár. Névnapok, keresztelők, lakodalmak, torok. „Itt ülsz mellettem Iván. Igyál Iván! Isten éltessen Iván!" És ő is azt mondta: „Sose menj te haza Iván! Itt a világ közepe Iván! Muszkaország már csak valahol a szélin lóg!"

– Hát jól is beszélt az a csizmagyia.

– Vasárnap meg a kocsmában. „Itt ülsz mellettem Iván. Igyál Iván."

– Hát mink a csájnájában. Mink is minden vasárnap. Ott ugyan nincs se bor, se szamogonka, de minket ám a csájnájás a maga szobájába eresztett. Ott ám vót szamogonka kvátyit. Négykézláb másztunk haza.

Iván legyint.

– A bor különb ital. Van ott bor hajj-hajjj! tepertős túrós csusza. „Igyál Iván. Isten éltessen Iván." Reggel danókáltunk haza. Másnap nem dógoztunk. Sose lesz nekem olyan zsíros a bajuszom.

– Hát mikor mink Nikolájjal…

– Hát mink Kender János urammal…

Éjfélig beszélgették ki-ki a maga paradicsomát. Közben-közben bort rendeltek. János orosz papirószival kínálgatta Ivánt. Iván letette a pipát és cigarettázott. János fölvette a pipát és pipált. Aztán megint Iván pipált és János cigarettázott. Meg-megint János pipált és Iván szívogatta a cigarettákat.

– Hát mikor mink Nikolájjal…

– Hát mikor mink Kender János urammal…

Danoltak is egyet. János orosz nótát, Iván magyar nótát. De mind a ketten danolták az orosz nótát is, a magyart is.

Aztán lefeküdtek, persze csak szalmára, a kocsma földjére. És Iván álmodott Kender János uramról meg a két kis piszéről. János álmodott Nikoláj Finticsről, meg az egyhetes asszonyról, aki a lokomotyi elé feküdött.

Reggel mind a kettő korán kelt.

Iván arra gondolt, hogy Jánosnál muszka pénz van, őnála meg magyar. Jánosnál valóban volt még száz és ötvennyolc rubel, Ivánnál meg ötszáz-egynehány korona. Iván örömmel váltotta magáénak a rubeleket két koronájával. A ruhájokat is megcserélték. A piros rubaskától János nem akart megválni, de Iván meg éppen azt óhajtotta a legerősebben.

– Minek az neked? Adtam posztólajbit, az való magyarnak. Rubaska való orosznak, posztólajbi magyarnak.

– Nem is nekem, a feleségemnek szántam.

– Férfinak való az, nem asszonynak. Rubaska való orosz férfinak.

S odarakta János elé minden maradék magyar pénzét.

– Orosz férfinak való.

Hát János végre is ingadozott. Iván rátette a pénzre a pipát, dohányzacskót is, hát aztán akkor János levetette a rubaskát. A pipáért ő meg hát a maradék orosz cigarettáit adta oda.

Belódítottak reggelinek egy csésze teát. Utána szalonnát, Iván tarisznyájából. Szalonna után egy kupica pálinkát. Pálinka után pogácsát, János hátizsákjából. Pogácsa után megint egy kupica pálinkát.

János rágyújtott aztán a pipájára. Iván rágyújtott a cigarettájára.

A kapu előtt kezet szorítottak:

– Isten áldjon meg, János.

– Szvo karos, Iván.

Iván indult a bárányból süvegben napkeletnek – amerre a két kis pisze lakik. János a pörge kalapban napnyugotnak – amerre az asszonyka lakik, aki lefeküdt a lokomotyi elé.

Anglia nemcsak jó vásárlót, de igaz és hűséges szövetségest is találna Magyarországban. *Paget, 1838*

A magyar híres szabadságszeretetéről, nemes és nagylelkű jelleméről, hősi bátorságáról. Vendégszeretetének legendás híre van. *Montesquieu*

A vendégszeretet a magyaroknál több, mint csupán a nemzeti szokás, a vendégszeretet náluk hit, sőt vallás. *Simpson: Letters from the Danube, 1847*

A magyar népet szeretem és csodálom. Boldog vagyok, hogy néhány költője nevemet az ő nagy költőjük nevével, Petőfi Sándoréval hozta kapcsolatba. *Beranger*

A magyar nemzet azért küzd, hogy ismét becsületes helyet kapjon a nálánál hatalmasabb nemzetek között, amelyek minden oldalról szorongatják.

Ansted D. T.: A short trip in Hungary and Transylvania, 1862

Rákosi Jenő

IRREDENTA

Gyermekkoromban még nagyon járta az utcai komédiások világa. Leterítettek egy pokrócot s azon és körülötte eljátszották bohó ötleteiket. Nekünk, gyermekeknek egyik kedves repertoárdarabunk az volt, amikor az egyik pojáca agyonverte a másikat, azután hozzáfogott, hogy megpróbálja tisztességesen eltemetni. Az agyonvert pojáca ott feküdt, kezét-lábát szétvetve a porondon s a másik fogta a halott ember fél kezét s szépen odaillesztette a mellére, mint ahogy kiterített halottakkal szokás. Aztán fogta a másik kezét s azt is odafektette. De a halott ebben a pillanatban kivágta a porondra a rendbe hozott kezét. A pojáca meghökkent s újra visszatette a helyére. Ekkor a halott megint a másik kezét dobta el magától s így ment ez tovább, míg végre nagy furfangosan rájött a győztes pojáca arra, hogy egyszerre fogta meg a halott két kezét s egyszerre fektette a mellére. Ám a halott se hagyta magát. Most a két lábát vetette széjjel s az előbbi játék újra kezdődött. Mikor pedig a lábát is rendbe hozta, a halott újra szétdobta a két kezét. Így ment egy darabig, s a játék vége az lett, hogy a halott ember végre talpra ugrott, jól pofon ütötte tanácstalan kínzóját, aki elkullogott, s a győztes végül az lett, aki nem hagyta magát eltemetni.

Egy nagy világháborúnak kellett jönni, amelyben a nagy komédiás (hét nemzet színeiből összerakva tarkállik rajta pojácagúnyája) leterítette a kis pojácát, hogy ez a gyermekkori emlékem föléledjen bennem. Mert most folyt le éppen Párizsban és környékén az eltemetés groteszk játéka.

És ez a magyar irredentizmust szimbolizáló kis némajáték.

Európa nem tudja vagy nem akarja tudni, hogy a természet a mi hazánkat *egy* országnak alkotta. Ez meg van írva Európa sorsának a könyvében soha semmi erő által el nem törülhető betűkkel. Mivelhogy e betűk hegyóriásokból vannak Európa közepére róva és egy koncentrikus folyamrendszerből, melynek vizeit nem lehet arra kényszeríteni, hogy medrükben megforduljanak és visszafelé folyjanak.

Európa nem tudja, hogy e csodás zárt terület kellő közepén egy elpusztíthatatlan faj telepedett meg Kánaán földjén, melynek a perifériáira

évszázadok lassú elfolyása alatt idegen elemek szivárogtak be, melyek mind az ország termékeny öléből élnek, s életérdekök szerint ahhoz vannak elszakaszthatatlanul kapcsolva.

Európa nem tudja, hogy a magyar faj természete, józan okossága, munkabírása, katonai tulajdonsága és katonás szelleme, arisztokratikus gondolkozása, önérzete és magyar voltának öntudata, minden idegennel szemben való méltányos türelme és szerzett műveltsége által is fölötte áll értékben minden körülötte levő más fajnak.

És Európa nem tudja, hogy ezek a tulajdonságok tették képessé arra, ami eddigelé egy fajnak sem sikerült, hogy ezen a zárt, a honfoglaló magyarok számához képest aránylag óriási területen országot alapítson, és azt ezer évig, saját nemzeti bélyegét nyomván rá, szakadatlanul fenn is tartsa.

Európa mindezt nem tudja és nem tud sok mindent még, azért készült a régi pojáca gondatlanságával a világháborúban leterített magyar nemzet temetésére.

De okult – mintha ő is látta volna azt a kis utcai komédiát –, s nem rendbe próbálja hozni a leterített nemzet kezét-lábát, hogy elférjen a koporsóban, hanem nagy furfangosan levágja fél kezét – azt az egyik szomszédnak adja; levágja a másik fél kezét, hogy a másik szomszéd legyen vele boldog; levágja a fél lábát is, arra vár a harmadik szomszéd, és levágja a másik fél lábát, mivelhogy arra is van pályázó.

Ha pedig ez sikerül neki, akkor aztán azt fogja mondani: kelj föl, járj, dolgozzál és élj, ahogy tudsz.

Járhatnánk azután szabadon, de persze az ő lábán.

De ha majd neki fogja a kést eleven testünknek, mi kivágjuk hol a fél kezünket, hol a fél lábunkat, s ha Isten él, elkövetkezik az is, hogy talpra ugrunk és – *a többi*.

Mert amit a Teremtő keze csinált egynek és amit egy nemzet megtartott Isten rendelése szerint ezer esztendőn keresztül egynek: azt gőgös emberi hatalom nem darabolhatja szét, hogy kopók elé vesse jutalomképpen, amiért ugattak, mikor ő – vadászott.

Tóth Árpád

A TEJÚT ALATT

Már megritkult a szó. Ültünk a tág verandán.
Setét fény csillogott az ordas óboron,
S hallottuk már, amint egy álmodó torony
Tűnődve felneszel és éjfelet ver andán.

S a hűvös szél lehén, mely lomha lombot ingat,
Úgy tetszett: csöndesen lebegve sok szelíd
Hűs ujjú néma árny busongva közelít,
S arcunkon ismerős vonásokat tapintgat.

S lelkünkben is, belül, százéves régi esték
Fájdalma reszketett, sok titkos, messzi bú,
Gigászi, vén jajok, kik árva sóhajú
Búnk arcán a maguk régi arcát keresték.

És jó volt ülni így, setét bornál az ében
Fák közt, a kék tüzű szikrákkal záporos
Nagy nyári ég alatt s elnyugtatni boros
Fejünket ősi búk hű nagyapó-ölében.

Úgy tetszett: dalolunk s hogy néma dalba olvad
Velünk körül a táj, a csillagok s a bor,
S egy zengő reszketés mindent eggyé sodor:
Az alvó vén síkon; a holt apák daloltak.

És messzi, messzi fent a dús csillag-sereg
Közt lengett a tejút, csüggedten, őszre válva,
Mint bánatos Hadúr nagy, hófehér szakálla,
Amelyről könny gyanánt hulló csillag pereg.

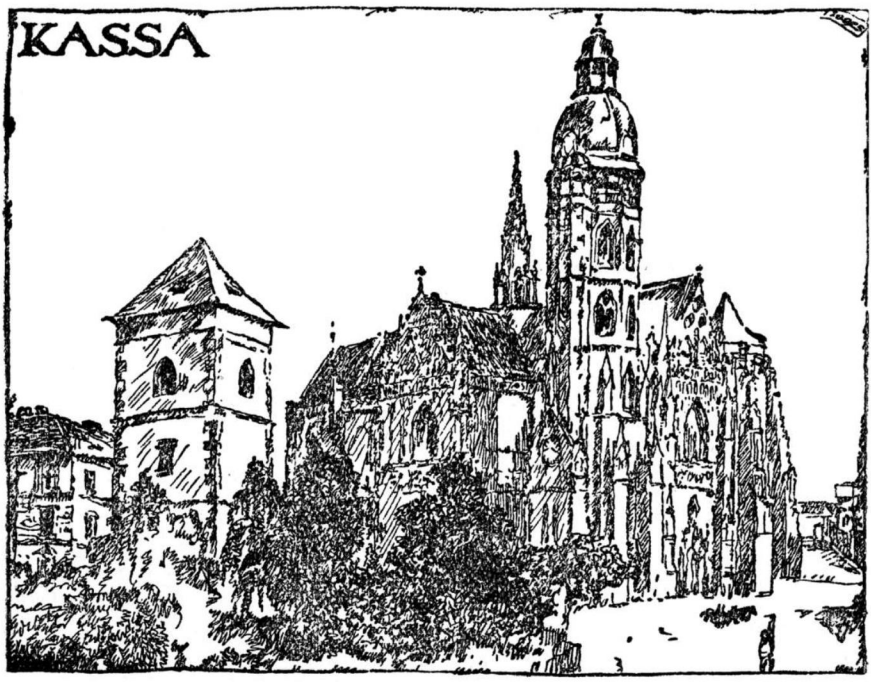

Andrássy Gyula gróf

A HARMADIK BALKÁN

A Balkán volt hosszú ideig a világ békéjének egyik gyenge pontja, az volt a viharsarok, ahol a vészt hozó felhők összegyűltek, ahonnét azok a pusztító válságok jöttek, melyek végigseperték Európa talaját, és számtalan vérontást, töméntelen szenvedést okoztak. A balkáni helyzet tűrhetetlensége, az odavaló népek egymás elleni küzdelme volt a nagyhatalmak közötti állandó feszültségnek egyik legjelentékenyebb oka.

S a Balkán azért idézett elő annyi bajt és szerencsétlenséget, mert ott a nemzetiségi elvet emelték államalkotó princípiummá, a nemzetiségi elv pedig egymás ellen küzdő részekre tépte azt az országot, amely csak egy bizonyos egység mellett virulhatott. A nemzetiségi elv ellentétben állt a

geográfiai és gazdasági viszonyok parancsszavával, és sok helyütt szükségszerűleg szembekerült magával az államalkotó alapgondolattal.

A legeklatánsabb példája a nehézségeknek Macedónia. Ha Nagy Sándor elnyomorodott országát Európa függetleníti szomszédjaitól és önállóvá teszi, megsértette volna az ottlakó bolgároknak, szerbeknek és görögöknek azon, a nemzetiségi jog alapján emelt igényét, hogy egyesüljenek. Ha az egyik szomszédhoz csatolta volna osztatlanul az egész tartományt, úgy kihívta volna a többit mind a küzdelemre és az ellenállásra, mert a keverten lakó nemzetiségek egyikét sem lehet a többiek feláldozása nélkül kielégíteni. Mindegyik fajt megsértette volna, ha Macedóniát a szomszédok államérdekei szerint osztja meg. Ugyanezt az eredményt éri el – és lehetetlenre vállalkozik –, ha a különböző nyelvű nemzetek által keverten lakott tartományt több nemzeti államra szeli.

Ha Macedóniát vámvonalak és állami határvonalak választják el Szalonikitől, akkor hiányzik az országnak természetes kiútja a tenger felé, akkor a kiviteli kapuja idegen kézbe kerül, Szaloniki pedig háttér nélkül marad, elvágatik életének gyökérszáraitól, attól a földtől, melynek forgalmából és kereskedelméből kell élnie. Viszont ha ezen gazdasági érdekekre hallgatva Szaloniki Macedóniához csatoltatott volna, akkor a nemzetiségi elven esett volna túl nagy sérelem.

Hiába. Amint a nemzetiségi elv vált a Balkánon mértékadóvá az államok alakulásánál, mivel az egyes nemzetek nem élnek természetes zárt határok között, gazdaságilag összetartó, egymásra utalt területeken stabilis, egymással békésen megférő államok nem alakulhattak. Elkerülhetetlenné vált, hogy minden egyes állam szomszédjának területe után vágyódjék vagy azért, mert az államalkotó elv adott igényt a testvérei által lakott tőszomszédságában fekvő területekre, vagy azért, mert országának természetes, csaknem nélkülözhetetlen kiegészítő részét szakították el tőle az egyedül üdvözítő nemzetiségi elv miatt.

Ebből a helyzetből származtak szükségszerűen azok az örökösen kirobbanó viszályok és háborúk, melyek a Balkánnak tragikus érdekességet kölcsönöztek, és ez a helyzet teszi a Balkán mai rendjét bizonytalanná és a jövőjét az európai béke egyik fő veszélyévé.

De senkit sem lehet ezen vészes következményekért elítélni, mert emberi bölcsesség nem kerülhette el, hogy a Balkán sokáig állandó viszályok magva legyen. A török faj sok szép tulajdonsága ellenére nem alkalmas

idegen fajok felett való kormányzatra, mióta pedig a török belső ereje hanyatlott, a kereszténység hatalma ellenben mindenütt emelkedett, a Balkán egységét fenntartó török uralom lehetetlenné vált. Állandó polgárháborúkkal járt, olyan harcokkal, melyek a szomszédok anyagi érdekeit és békéjét folytonosan fenyegették, és már azáltal is európai konfliktusokat idéztek elő, hogy a törökországi kereszténységnek valóban tűrhetetlen nagy szenvedéseit a rokon fajok békésen nem nézhették.

S a felszabadított népeket nem lehetett egy államban vagy állami szövetségben összefoglalni, ami egyedül biztosíthatta volna a békés jövőt, mert erre nem voltak meg a szükséges előfeltételek: tradíció, a közös kultúra, a kölcsönös rokonszenv, mert a különböző nyelvű és vallású népek nem egyszerre, közös erőfeszítéssel szabadultak meg, hanem egyenként s egymás után jutottak oly szuverenitás birtokába, melyet a confoederatio érdekében korlátozni nem akartak.

Mit szóljunk ahhoz, hogy ezen keserves tapasztalatok után Európa a béke feltételeiben mesterségesen egy új Balkánt csinál a Tisza és Duna között, a Kárpátok alján, mintha nem lett volna elég baja már a meglevőből? Amikor az antant az ezeréves, a természet által egységessé teremtett Magyarországot nemzetiségek szerint tépi szét, teljesen ugyanarra az útra lép, amely a Balkánon anarchiához és kaotikus állapotokhoz vezetett. Mint a Balkánon történt, nálunk is a nemzetiségi elvet emeli első helyre, többre becsüli, mint a történeti jogot, az ezeréves tradíciót s a természet követelményeit, anélkül azonban, hogy az ennyire felmagasztalt elvet legalább tiszteletben tartaná.

Mivel a fajok nálunk is túlságosan keverten laknak, és az egyes nemzetiségek határvonalai sem a gazdasági viszonyok, sem a megszokás, sem a tradíció, sem a hegyek és folyamok által megszabott határvonalakkal nem esnek egybe, az új államalakulatok mind kivétel nélkül, egészségtelen alapokon állanak. Egy olyan állam sincsen közöttük, mely az államalkotó nemzetiségi princípium vagy nagy gazdasági és katonai érdekek miatt ne kívánná meg szomszédjának területét. S míg az egyik ország, Magyarország, azért életképtelen, mert túl kicsire szabták a testét, mert a dicsőített nemzetiségi elv ellenére túl sok tőszomszédságában élő magyart rendeltek cseh, román, szerb és osztrák uralom alá, mert a gazdaságilag egymást kiegészítő részeket egymástól elszakították (az erdőt a fafogyasztó síkságtól, a nyersanyagokat a gyártelepektől, a várost a környezetétől), mert a

megmaradt terület és lakosság nem bírja fenntartani a tradicionális állami gépezetet, mert oly országrészeket téptek ki testéből, melyek nélkül a megmaradt részeknek nincs természetes és megvédhető határuk, addig a többi országok azért gyöngék, azért szenvednek belső organikus állandó bajban, mert túl naggyá csinálták őket, mert túl sok magyart, németet rendeltek nekik alá, többet, mint amennyit megemészteni és a régi állami gépezettel és a rendelkezésre álló politikai és szellemi tőkével tisztességesen kormányozni képesek volnának; mert a kormányok akarata egymáshoz biggyesztett geográfiailag nem összevaló országokat; mert az országok nem rendelkeznek védhető határokkal; mert a lakosság egy nagy része oly országból élt és lesz kénytelen ezentúl is élni, mely ma külfölddé vált, mert semmibe se vették a régi megszokottságot, az ezeréves tradíciókat.

S míg a Balkánon az egyes államok legalább valóban együttérző, együtt élni akaró, valóban egységes fajokat juttattak az impériumhoz, nálunk az újonnan alakult államok egységét és életképességét még az a tény is veszélyezteti, hogy oly valótlanságokon alapulnak, mint az, hogy a cseh és a tót eredete ugyanaz, nyelve, kultúrája azonos, és hogy e két faj egy akar lenni, vagy hogy a horvát és a muzulmán bosnyák magát szerbnek tudja és szerbbé akar válni.

S ha a Balkánnál a fátum erősebb volt az emberi akaratnál és a szerencsétlen helyzet hozta magával, hogy oly megoldást nem lehetett találni, mely egészséges alapokon nyugodott volna és nem fenyegette volna a világ békéjét, addig nálunk a helyzet egészen más volt, nálunk az ilyen megoldás létezett, ki volt próbálva, az egész mesterség abban állott, hogy azt meg ne döntsék.

A magyar nem bizonyult képtelennek békét és kultúrát biztosítani állam alkotására, sőt önérzettel mutathatunk rá, hogy e tekintetben nagy és kiváló eredményeket produkált, olyat, amilyet egyik más nemzet sem, mert példátlan eset, hogy Európában egy faj ily aránylag kis számmal, ily kevéssé kétségbevont supremáciát bírt volna ily sokáig gyakorolni anélkül, hogy vérontáshoz és fegyveres rendszabályokhoz kellett volna nyúlnia; anélkül, hogy a többi fajok állandó ellenállását hívta volna ki.

Hosszú történelmünkben igen ritkán vezettek a nemzetiségi ellentétek polgárháborúhoz. Sok vért ontottunk alkotmányos szabadságunk és állami létünk védelmére, de a belső supremácia biztosításáért legritkább esetben kellett kardot rántanunk. A legutolsó eset, mikor a nemzetiségi

ellentétekből harc keletkezett, 1848-49-ben volt, de ezt a kivételes esetet is teljesen kivételes világhelyzet magyarázza meg. Akkor az egész világ az idegességnek megközelítőleg olyan fokát érte, mint aminőt ma élünk át; akkor Európa-szerte minden nemzetiségi és minden osztályellentét egyaránt előtérbe tolakodott, és kompromisszum helyett teljes érvényesülést követelt. Akkor Európa legtöbb országában, az egységes nemzetiségi államokban éppúgy, mint a többnemzetiségűekben vér folyt. S ez a 48-i polgárháború sem keletkezett tulajdonképp magából a nemzetiségi ellentétből, hanem annak igazi mozgatóereje az az összeütközés volt, mely egyrészt a centralizáció és az összbirodalmi eszme, másrészt a történeti jogok és a magyar nemzeti souverenitás között jött létre. A nemzetiségek harca csak mellékkövetkezménye volt a fő bajnak.

Ha nemzetiségeink bizonyos részei egyes közigazgatási reformok érdekében szervezkedtek is és ellenzékben voltak, és megtörténhetett, hogy egyes nem magyar nyelvű állampolgárok a XIX. század nemzeti áramlatainak hatása alatt kifelé gravitáltak, ha egyes kisebbségek elégedetlenek voltak nálunk is, mint a legtöbb államban, kétségtelen tény, hogy a magyar kormányzat a nem magyar tömegeket nem hajtotta az irredentizmus karjaiba. A nemzetiségek elégedetlensége és félrehúzása még akcióképességüket sem bírta komolyan alterálni. A nemzetiségek állandó üldöztetésének és ellenségeskedésének annyira terjesztett meséjét az a tény egymaga megcáfolja, hogy mikor a magyarlakta vidék zöme török hódoltságban élt, mikor Magyarországot csak azon országrész képezte, melytől ma minket azért fosztanak meg, mert állítólag nem magyar, a magyar állam mégis képes volt nemzeti jellegét fenntartani, szabadságát megvédeni, nyelvét újra fejleszteni és a jövő reneszánszát előkészíteni; képes volt egy időben Ausztria beolvasztási törekvései és a török pusztító hordák ellen küzdeni anélkül, hogy ebben a nehéz és dicső feladatban akár a szláv, akár a román akadályozta volna.

Nálunk elszakadásra irányuló nagyobb mozgalom, pártalakulás egyáltalában nem történt; a szorosan vett Magyarországon a nemzetiségi veszély miatt sohasem kellett a törvények hatályát felfüggeszteni, az alkotmányos szabadságot korlátozni, ostromállapotot hirdetni. Még a legelégedetlenebb faj, a román is mindig tiltakozott az elszakadási törekvések vádja ellen, sőt még a jelenlegi háborúban Románia beavatkozása után is a legerélyesebben protestáltak a román vezérek az ellen, mintha ők hűtlenek lennének a dinasztiához és el akarnának szakadni.

Valóban minden túlzás nélkül mondhatjuk, hogy Anglia Írországban, Franciaország az arabok között, Oroszország és Németország minden kisebbségi nemzetiségénél, Románia Dobrudzsában a bolgároknál, Szerbia a bolgároknál, Bulgária a szerbeknél sokkalta rosszabb eredményt mutat fel, mint a magyar a nemzetiségeinél.

Senki se tulajdonítsa ezt az eredményt terrornak, a büntetéstől való félelemnek, mert ahol széles néprétegek kifelé gravitálnak, s ahol milliók törnek a létező rendszer felborítására, ott a kitörés valamely alakban minden terror, minden megfélemlítési kísérlet ellenére is bekövetkezik, mint ahogy pl. a törököknél szakadatlanul történt, akik pedig – ezt talán senki sem fogja kétségbe vonni – sokkal nagyobb szigorral léptek fel minden ellenzéki mozgalommal szemben, mint ez nálunk lehetséges volt, ahol az alkotmányos élet és a bírói eljárás formái egymagukban olyan garanciát nyújtottak, melyek Törökországban teljesen hiányzottak, vagy amint ez a passzív rezisztencia alakjában Magyarországon az ötvenes években megtörtént, az osztrák abszolutizmus minden hatalma ellenére, és amint ez folyton előfordul a mai napig Írországban a Habeas Corpus felfüggesztése ellenére. Az utóbbi időkben a szerbek körében mutatkozott bizonyos olyan elszakadási vágy, mely összeesküvésekhez és merényletekhez vezetett, ebből azonban legfeljebb azt a következtetést lehetett volna levonni, hogy Bosznia és Horvátország helyzetén kell változtatni, semmi esetre azonban azt, hogy a tulajdonképpeni Magyarországot kell darabokra tépni.

Az európai koncert Törökországban a beteg részek amputálását mindig csak akkor rendelte el, mikor az összes, kevésbé radikális gyógyítási módokat végigpróbálta, és azok mind fiaskót vallottak. Csak nálunk mondták ki mindjárt első ízben a végső szót, és akkor határozták el a nem magyar fajok „teljes felszabadítását", mikor a magyar nemzet egyhangú akaratával kijelentette, hogy a kifogásolt kormányzattal szakítani fog, és kész az egységes nemzeti állami rendszert az autonómiák rendszerével felcserélni.

A történelem és minden elfogulatlan szemlélő mármost tehát csak azt állapíthatja meg, hogy nem azért osztották fel Magyarországot, mert az állam egysége a világbékét veszélyeztette, az egyes fajok fegyveres harcát provokálta, hanem hogy Magyarország felosztása kizárólag külpolitikai ambíciók és hatalmi kombinációk következménye volt. Nem a világbéke és az elnyomott népek védelme érdekében, hanem a hatalmi célok érdekében áldozták fel az ezeréves jogot és semmisítették meg a világbéke garanciáit.

S ezek a hatalmi kombinációk, melyekért a történelem organikus alkotásait feláldozták, múló kombinációk és nyilvánvaló tévedésekre vezethetők vissza. A nagyhatalmak részéről a háború alatt keletkezett obligóktól eltekintve abból a hitből származtak ezen kegyetlen elhatározások, hogy az akcióképes Magyarország régi szövetségeseivel együtt a revanche-ra fog gondolni és az antant ellensége fog maradni – de ez teljesen téves feltevés volt. Nekünk nem volt okunk revanche-ra vágyódni, ha életképesek maradunk. A mi esetünkben nem lehetett azokat az érveket felhozni, melyeket 1871-ben Németországban az annexionista párt felsorolhatott Elszász-Lotaringia meghódítása mellett, mikor az igazság erős látszatával lehetett azt fejtegetni, hogy Franciaország, akármilyenek is legyenek a békefeltételek, nem fogja magán száradni hagyni a vereséget, hanem amint a siker kilátásával teheti, Németországot meg fogja támadni, s ezért csak arra kell ügyelni, hogy a jövő háború kedvező stratégiai feltételek mellett induljon meg. Sok valószínűség szólt amellett, hogy Franciaország nem fogja azt a presztízsveszteséget és hadserege becsületének azon csorbáját elviselni, mely a gyászos hadjárat következménye volt.

A háború nálunk nem volt két nagy faj százados nagy, véres mérkőzésének egyik epizódja, mint aminő volt a francia–német háború, melyről Bismarck megállapította, hogy minden generációban ismétlődött. Minket érdek, emlék vagy érzelem egyetlen egy antanthatalommal sem állított ellentétbe. Amint megszűnt az a régi szövetség, mely a háborúhoz vezetett, teljesen szabad kezünk volt, új orientációt kereshettünk, ezen új orientációnak fő célja pedig – ami egy gyenge, a világeseményeket döntően befolyásolni nem képes államnál természetes – a béke és status quo fenntartása lett volna. Általában hibás feltevés volt a kisebb és független Magyarországtól teljesen változott világhelyzetben ugyanazt a politikát várni, melyet az osztrák–magyar nagyhatalom folytatott.

A külpolitikában számottevő Magyarország híd lehetett volna azon két államcsoport között, mely egymás ellen küzdött, s melynek kölcsönös megértésétől függ az emberiség békéje és boldogsága. Minket minden érdek a közvetítésre ösztönöz. Az újabb felfordulástól hasznot nem várhatunk. Nem vagyunk nagyhatalom, nincsenek oly ambícióink, melyeket csak az új világháború elégíthetne ki. Amint életképesek vagyunk, egyetlen lehető ambíciónk az lett volna, hogy békés munkával belső értékeinket kifejtsük,

és újonnan elért függetlenségünket az emberiségnek tett szolgálatok által megerősítsük.

A háború emlékei sem ébreszthették bennünk a vágyat, hogy a történtekért, hogy letörésünkért bosszút álljunk. Az osztrák–magyar hadsereg veretlenül zárta be pályafutását és önérzettel tekinthet vissza a háborúra. Különösen kitűntek a magyar hadi erények, s a közös hadsereg egyes fogyatkozásai nem érintik a magyar hadsereg nimbuszát, hisz azok nem az ő fogyatkozásai.

Gyűlöletet nem éreztünk ellenségeink ellen, úgy semmi ösztön sem terelt volna a revanche útjára. Annál biztosabb, hogy a közvetítésben kerestük volna feladatunkat, mert reá alkalmasak is lennénk.

A Nyugat nagyhatalmainál szavunknak súlyt kölcsönözhet, hogy mindig a legnagyobb tisztelettel és nagyrabecsüléssel viseltettünk iránt uk, még a háború alatt sem tápláltunk ellenük gyűlöletet, s hogy nekünk egyetlen oly érdekünk, egyetlen oly vágyunk vagy ambíciónk sincs, mely az antant nagyhatalmak útjában állana az ő törekvéseik és érdekeik megvalósulásának, hogy minden érdekünk azt kívánná, hogy az új világhelyzetbe a német nemzet is beletörődjön. A németeknek sem volna okuk irántunk bizalmatlanságot érezni, mert hűen kitartottunk mellettük addig, míg harci képesség volt bennünk, csak akkor váltunk el tőlük, mikor már hasznukra sem lehettünk. Tudhatják a németek, hogy azt a tiszteletet, melyet a német faj tehetsége iránt a magyar faj mindig érzett, csak fokozta a fegyverbarátság emléke, és hogy a magyar érdek azt kívánja, hogy leghatalmasabb szomszédja fejlődjék, erősödjék, s megtalálja a kapcsolatot a közelmúltban ellenséges nagy nemzetekkel is.

Mi mindenütt az emberiség és a haladás, a béke és a megértés érdekét képviselhetnők és életképességünk az európai béke és az új európai térkép egyik biztosítéka lenne.

De a jelenlegi béke feltételeinek második fő oka, a kisebb szomszédaink nagyravágyása is csak a hadi neurózis, a momentán siker és lehetőség által keltett mohóság következménye, nem pedig reális, állandó nagy állami érdekek kifolyása. Nem volt helyes számítás egymásra utalt fajoknak kölcsönös megértését oly szerzemények által megnehezíteni, melyek az értük hozott áldozatokat nem érik meg és többe fognak kerülni az új tulajdonosoknak, mint amennyit hozhatnak. A legvilágosabb példája ezen hibás kombinációknak a nyugati magyar megyék esete. Ausztria, mely

a mi mezőgazdaságunkra abszolút reászorult, mely azon elvi alapra helyezkedett, hogy népszavazás nélkül minden határváltozás igazságtalan és elítélendő, mely belső gyengeségénél, nagy adósságainál és azon szerencsétlen összeállításánál fogva, hogy nincs a nagy fővároshoz elég vidéki lakossága – nem alkalmas hódításra és háború vitelére, pár oly megyét akar tőlünk erőszakkal elvenni, mely Bécs városának gazdasági helyzetén semmit sem lendítene, s melyért megbízható barátból állandó ellenséget kellene csinálnia.

A hadi mentalitás változékony talaján nőtt új alkotások ezen belső tarthatatlansága, igazságtalansága és célszerűtlensége teszi biztossá, hogy a reparáció nemsokára be fog következni, hogy a világ érdekei érvényesülni fognak éspedig békésen, közmegegyezéssel, nemsokára. A világ ma már nem bírja el sokáig az igazságtalanságot, nem bírja sokáig a nyugtalanító, fenyegető, veszélyes helyzeteket. Az irtózatos háború után igazi belső békére epednek a milliók, nyugalomra van szüksége a civilizációnak és az egész emberi nemnek. Aki egészségtelen ambíciókkal útjában áll ennek a tendenciának, azt előbb-utóbb összetöri a nagy fejlődés ereje.

Az új Balkán elmaradhatatlan következményeit már látjuk is. Azon földön, amelyen eddig a világ békéjét fenyegető ellentétek nem voltak, ma már minden nap hallunk elnyomásokról, fajok és egyedek üldözéséről, kegyetlen büntetéséről és irredentizmusról. A mesterségesen előidézett betegség már javában fejlődik és érezteti nyugtalanító, pusztító hatását.

Dicső, nemes faj, mely vérzett Idánál!
(Ott a végcsapás *Világoson)*
Halálra mennék érted, ha kivánnál;
Engem esz a lúg, ha fejed mosom;
Rothadjon a nyelv, mely téged profánál,
Édes enyim, szentem, magasztosom!

Arany János: Bolond Istók

Matthew Arnold

SZONETT A MAGYAR NEMZETHEZ

Nem Spanyolország, mely fénylett a multba,
Sem Anglia a hős, mely rengeteg
Árút tetéz partján s dús, rettegett.
Sem Franciaország, mely elborulva,

Tébolyda-zajjal víja az Eget,
Sem Amerika, a sivár, a durva,
Sem Németország, mely csak szókba ful ma, –
Hőst egy sem ád, akit hír emleget.

Magyar! Te mentsd meg őket, kik hörögnek.
Hulljon le lánc és béklyó-garmada,
Légy a világ élesztő harmata!

Szárazföldön légy mása a görögnek,
Ki Szalamisz szikláin sem törött meg,
Te légy, te a győzhetlen Armada.

(1849)

Amint a magyar állam a népekre, melyeket magába fölvett, ráütötte nemzeti intézményei, alkotmánya, szabadsága, köz- és magánjoga bélyegét, szókincsükre is rányomta, mint saját veretű pénzeire, címerét, nemzeti nyelvének bélyegét.

Edouard Sayous

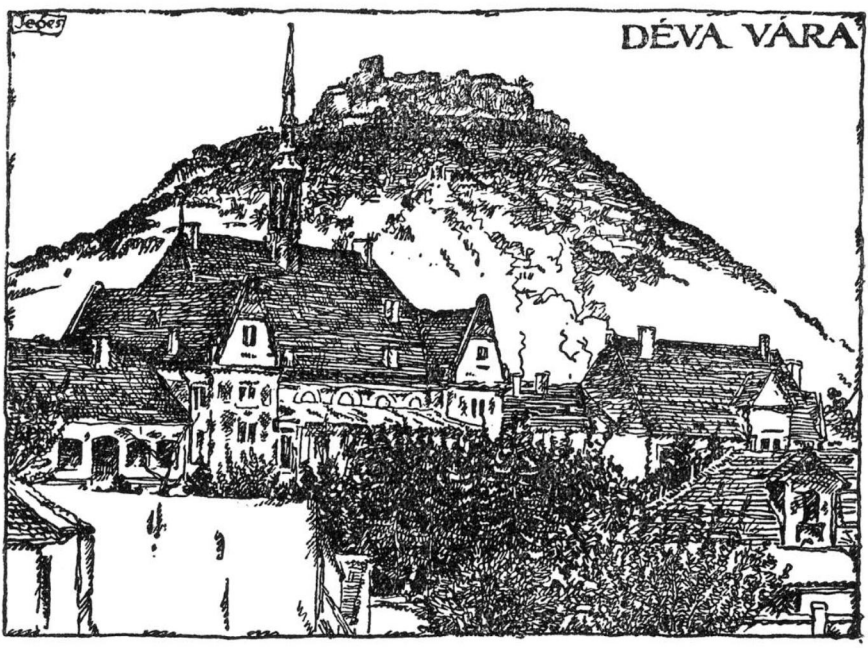

Tolnai Vilmos

HALHATATLAN MAGYAR NYELV

„A magyar nyelvben megvan a *keleti nyelvek* képes volta, mélyértelműsége, kifejező ereje, leleményessége, minden lelkessége és tehetsége; a *török nyelv* virágos pompája; az *angolnak* méltósága; a *franciának* folyékonysága; az *olasznak* édessége; a *németnek* komolysága; a *szlávnak* gazdagsága; a *görögnek* termékenysége, csinossága és ékesszólása: a *latinnak* dísze és fénye; a *spártainak* velős rövidsége: szóval, bármit kíván a művelt gondolkodás, az mind megvan benne." Ezeket mondja Kalmár György, a XVIII. századnak különös embere, aki tömérdek nyelvet tudott, beutazva fél Európát és Ázsia egy részét, és koplalva, fázva, nyakig szalmában ülve, gémberedő ujjal írta meg a magyar nyelv dicséretét.

A tudomány ma már meddőnek tartja a nyelvek elsőségéért való vitatkozást. Azok a nemzetek, melyek együtt és egy időben részesültek az új kor hatalmas fellendülésének áldásaiban, szenvedtek az állami és társadalmi válságok viharaitól, többé-kevésbé egyenlőképpen fejlesztették nyelvüket is. Azonos eszmék és gondolatáramlatok, az újkori élet azonos föltételei és körülményei, a gondolatközlés eszközét, a nyelvet is egyképpen idomította s képessé tette mindennek kifejezésére. A nyelvek közt való különbség ebben a tekintetben szinte semmivé zsugorodott.

Egész tárgyilagossággal mérve a különbségeket, miről lehet szó? A szókincs gazdagságáról? Hiszen egy-egy ember, még ha művelt, tanult is, sőt ha művészi tehetséggel van is megáldva, alig él anyanyelve szókészletének egy tizedével. A szófűzés művészete, a kifejezés ereje és bája pedig annyira egyéni tehetség és veleszületett készség, hogy a nyelvanyag maga szinte tekintetbe sem vehető. Petőfi a nyelv legegyszerűbb eszközeivel dolgozott, de keze alatt a mindennapi szó rendkívülivé vált, a kopott új fénnyel ragyogott, a nehézkesnek szárnya nőtt, a jelentéktelen eszmét gyújtott, az erőtlen viharos fergetegként zúgott.

Szó eshetnék a nyelvek zeneiségéről és dallamos voltáról. Ebben a kérdésben a hangok számbeli aránya és elhelyezkedésük módja vehető tekintetbe. Az a nyelv, amelyben a magán- és mássalhangzók mennyisége arányos, a magánhangzók pedig, mélyek és magasak kellőképpen váltakoznak, melyben a mássalhangzók nem torlódnak, az mondható zengzetesnek és dallamosnak. A magyar nyelv e tekintetben nem tartozik a *kemény* nyelvek közé, mert száz hangja közül negyvenegy magánhangzója van, ötvenkilenc mássalhangzóval szemben, ebből is csak 15% kemény k, t, p. (A magánhangzók viszonya a mássalhangzókhoz más nyelvekben a következő, százat véve alapul: olasz 48:52, görög 46:54, latin 44:56, magyar 41:59, német 36:64, cseh 35:65.) A magyarban két mássalhangzóval kezdődő eredeti szó nincsen, a hangutánzókon kívül (brekeg, trüsszent, krákog); amelyek így kezdődnek, azok idegen származásúak (drága, gróf, kréta, tréfa). A szó belsejében is nagyon ritkán kerül egymás mellé kettőnél több mássalhangzó. Igaz, hogy a magánhangzók változatosságának útjában áll a *hangrend* jelensége, melynél fogva egyazon szóban csak egyféle színezetű, mély vagy magas hangzó lehetséges, s a szóvégzetek, képzők és ragok is eszerint igazodnak (lehetetlenebbeket, alkalmatlannak); ez gyakran egyhangúságot, s különösen kényes fülű írónak sok nehézséget okoz.

Mikor az emberek a nyelvek szépségének összehasonlításáról beszélnek, s ki-ki a magáét dicsőíti, okos és egyszersmind oktalan dolgot cselekesznek. *Okosat* azért, mert mindenkinek a maga nyelve a legszebb, legdicsőbb. Mert ahhoz fűződik lelkének minden szála, múltjának minden emléke, jelenének minden gondja, jövőjének minden reménye. A szív nyelvén mindenki csak a maga szavaival beszél, azokkal a hangokkal, melyeket a legszentebb ajakról: édesanyja ajkáról tanult. Ezért nevezzük a magunk nyelvét, az *édes miénket: anyanyelvnek.* A csupa ész rómaiak *sermo paternus* (apai beszéd) névvel illették jogi szőrszálhasogatásra alkalmas nyelvüket; de a lovagvilág idején, a nőtisztelet virágkorában, 1100 tájban már latinul is *lingua materna* az anyanyelv neve

Ám *oktalan* is e versengés, mert összemérhetetlen dolgokat akar egybevetni. A nyelv ugyanis nemcsak a gondolatközlés eszköze, nemcsak fogalmakat, rideg értelmi elvonásokat szállít a beszélő ajkáról a hallgató fülébe, hanem az érzelemvilág tolmácsa is. Minden szó több hangból álló zenei sorozat, mely dallamával a hallgató lelkében hangulatot is kelt A beszédhangnak épp úgy, mint a hangszer egy-egy hangjának, megvan a maga időtartama, magossága, ereje és színezete; ezek mind olyan tényezők, melyek aesthetikai hatással járnak, azaz a hallgató az értelmen kívül érzelmi mozzanatokat hangulatokat is köt hozzájuk. Mi más-más hangulatot kelt a magyar *halál,* a német *Tod,* a latin *mors,* a szláv *szmrt* – pusztán csak szóhangjainál fogva is; de rokon tőből származó, egyazon szónak alig változott alakja is az érzelemárnyalatok mi finom hullámzását idézi elő, például a virágnak nevében a latin *flore* (ablativus), az olasz *fiore,* francia *fleure,* angol *flower,* mintha ugyanazt az akkordot hallanók más-más hangszeren. Egy nyelven belül is, más-más akkordja van minden szónak. A költő vagy tudatosan, vagy öntudatlanul és ösztönösen (s ez a mélyebb művészet) oly módon válogatja egymás mellé szavait, hogy belőlük egy bizonyos dallamú zengő sor keletkezik, mely a szavak jelentésével, sorrendjével, szerkezeti kapcsolataival, a szótagok rythmusával, a sor hosszával összeforrva, a hangulatoknak oly szövevényét kelti az ember lelkében, mely a maga nemében egyetlen, párja nincs, és nem is lehet. Ezért lehetetlen dolog a tökéletesen hű fordítás. Vagy a rythmusból vagy a dallamból, vagy a jelentésárnyalatokból kell feláldozni többet-kevesebbet, mert az a bizonyos hangulat csak az eredetinek elemeihez van kötve, legfőképpen a hangok eredeti sorához. *Fordító: ferdítő – traduttore:*

traditore – egy szemernyivel több vagy kevesebb, a hatás más, a hűségen csorba esett. Kevesebb vész el a hangulatból a zenében, mikor ugyanazt a dallamot más-más hangszeren játsszuk, mert csak a hangszín módosul; a fordításban azonban rendszerint minden tényező változik. Minél zeneibb a költemény, minél finomabbak a hangulatárnyalatok, annál nagyobb, annál bántóbb az eltérés a fordításban; mennél inkább az értelmi tartalom az uralkodó, annál kevésbé. Ezért fordíthatatlan a dal, az érzésnek szavakkal való megzenésítése; míg a regény szinte baj nélkül tűri az átültetést. Fejtegetés nélkül írom egymás alá Petőfi „zengő bánatának" első sorát:

Még nyílnak a völgyben a kerti virágok…
Noch blühen im Tale die Blumen des Gartens…
Les fleurs du jardin s'étalent encore…
The flowers of the garden still open in the valley…

Edgar Poe, a nyelv zenéjének e körmönfont érzékű művésze, külön értekezést írt *Holló*jának visszatérő végsoráról: „Quot the raven nevermore", mely titokzatos, lélekbe kapó hangulatával százszor ostromlott, de ugyanannyiszor le nem győzött akadálya minden fordításnak.

Amiről eddig szóltam, csupán hangelemei a szónak. Hol marad még a szavak kapcsolatának titkos szövevénye, melyben minden nemzetnek más-másképpen nyilvánul saját természete és eszejárása. A szólások, kifejezések, fordulatok másolhatatlan eredetisége, mely nem hallgat a logika merev parancsszavára – hisz akkor minden nyelvszerkezet egy húron pendülne –, hanem a képzettársítás szeszélyes csapongását követi. Még a külső, anyagi világ viszonyai is másképpen tükröződnek a nyelvekben. A német *fejét a kalapba dugja* (steckt den Kopf in den Hut), a magyar *fejibe vágja a kalapot;* a francia *közelíti magát valamitől* (s'approche de quelquechose), a magyar *közeledik valamihez;* az angol *csinálja a pénzt* (to make money), a francia *nyeri* (gagner l'argent), a német *érdemli* (Geld verdienen), a magyar *keresi* (ebben már nemzeti, faji sajátság nyilvánul).

Ezenkívül más-más minden nyelvben a szavaknak mondatba való fűzése, a szórend; egyikben szigorú, logikus rendszer, másikban a szavak értelmi és hangulati súlyának kifejezhetetlen szövete (ezért nem tanulja meg idegen soha a magyar nyelv szórendjét). Más a mondatoknak egymáshoz való kapcsolása. A latin és a német egymásba skatulyáz egy cso-

mó mondatot; sokszor valóságos mondatgombolyagokat bogoz, és ember legyen a talpán, aki a kusza szövevényből kitapogatja a fő szálat. A francia és az angol inkább egymás mellé rakja a beszédszakaszokat, itt-ott rendel alája a fő gondolatnak egy-egy mellékes kiegészítést. A magyar is inkább a mellérendelést kedveli; csak a latin *stilus curialis* vagy a német *Satzgefüge* példáin nevelkedett tollforgató kanyarít le még egy lélegzetre el sem olvasható mondatszörnyeket.

Más minden nyelvben a hangsúlyozás is, az a hangbeli nyomaték, melylyel a beszéd fontos és kevésbé fontos részeit jelöli. De főképpen más a hanglejtése, az a zenei dallam, mellyel mondatait ejti; ezen megösmerni nemcsak a székelyt s a dunántúlit, az alföldit meg a palócot, hanem csalhatatlanul a jellegzetesen éneklő idegent, bármennyire magyarul beszéljen is.

A nyelv tehát a nemzeteket egymástól megkülönböztető, elválasztó tényező, korlát, melyet lebontani nem, csupán áthágni lehet. Hogyan értem meg más nyelv termékeit, irodalmát? Kétféleképpen. Vagy kilépek a magam nyelvi közösségéből, megtanulom az idegen nyelvet, azon gondolkodva, azt megértve hatolok bele titkaiba. Akkor, abban az időben én nem magyar, hanem angol, német, francia – szóval olyan nyelvű vagyok, amilyenen éppen beszélek vagy olvasok – mert bizony nem tud angolul, aki angolt olvasva, akkor nem angolul gondolkodik. Másik módja a korlát áthágásának az, hogy áthozom azt az idegen nyelvű terméket a magam nyelvébe, lefordíttatom magamnak, magyarrá tétetem; akkor az már magyarrá vált, a magyar nyelvű közösség tagjává. A magyar Shakespeare, Dante, Cervantes más nemű ugyan, de épp oly értékes része a magyar irodalomnak, mint akár Vörösmarty, Katona, Arany és Jókai.

A nyelv tehát kifelé elválasztja egyik nemzetet a másiktól, befelé azonban a nemzetet alkotó tényezők közül egyike a leglényegesebbeknek. Nem mellékes valami, hanem mélyen a nemzet testében, lelkében gyökerező valóság, szervezetének része, melyhez élete, léte van kapcsolva. Sokkal több, mint pusztán a gondolat hordozója. A nyelvben fejeződik ki a nemzeti lélek minden sajátsága, eszejárása, felfogása, érzésvilága, idegalkata, képzeletének működése; ez jellemének legsajátabb, letéteményese, megőrzője és fenntartója. Vedd el a nemzet nyelvét, s a nemzet megszűnt az lenni, ami volt; nyom nélkül elenyészik, beleolvad, belehal az őt környező népek tengerébe. Nem üres szó a XIX. század küszöbén keletkezett szállóige: *nyelvében él a nemzet.* Abban az időben, mikor a magyarság szinte a lét és

nemlét mezsgyéjén állott, akkor mondotta Felsőbüki Nagy Pál: „A nyelv fontosabb az alkotmánynál is; új alkotmányt szerezhet a nemzet, de új nyelvet nem, mert akkor már megszűnt annak lenni." Hisz éppen a nyelv pusztulása miatt kongatták meg a magyarság fölött a XVIII. században a halálharangot, mikor a főúr francia volt, a köznemes latin, a polgár német és csak a föld népe beszélte még Árpád nyelvét; mikor alig néhány fennkölt lélekben égett a nemzet szeretetének örök mécsese, s ezt a mécsest nem táplálta sem az ősi alkotmány látszata, sem a magyar élet letűnt szokásai – csupán a nyelv, az édes magyar szó, néhány ajkon. Kollár Ádám, XVIII. századi történettudósunk, mikor Oláh Miklós érsek *Attiláját* és a régi Magyarország földrajzát kiadja, lemondó fájdalommal írja; „Magyarország legkisebb része az, melyet magyarok, azaz csupán magyarul beszélők laknak; valóban félő, hogy a nyelv maga is kihal, épp oly módon, mint ahogy a kunoké elenyészett." Utána Herder, a német költő-bölcsész, a népek végzetének teljesedését látja a magyar nyelv pusztulásában, s kimondja sötét jóslatát: „A magyarság most szlávok, németek és oláhok közt kisebb része az ország lakosságának és századok múlva talán nyelvüket is alig lehet már megtalálni." – És íme, az akkor halálra ítélt, alig harmadfélmilliónyi magyar tízmillióra gyarapodott, megállta a viharos XIX. század nemzetpusztító förgetegeit. S mi tartotta meg? Mivel vívta meg harcait? Eleinte csak egyetlenegy fegyvere volt: a nyelv; evvel szerezte vissza a többi elvesztett fegyvert, evvel szerzett új fegyvereket is. Szabad-e kétségbeesnünk a jövőn, míg ez a fegyverünk megvan? Nem szabad és nem is lehet. Petőfi azt mondja, hogy a kétségbeesés a legnagyobb vétek, ez istenkáromlás. Ez áll nemcsak az egyes emberre, hanem a nemzetre is. Hiszen ezt a fegyvert nem csavarhatja ki kezünkből az a trianoni papiros sem, ez kezünkben van és kezében van elszakított véreinknek. Ez a fegyver ma már nem is az az életlen, esetlen kard, ami volt másfél száz esztendővel ezelőtt, pedig akkor avval a tompa karddal vívtuk ki életünket. Nyelvünk azóta élte virágkorát, mely olyan szellemóriásokat termett, mint Katona, Vörösmarty, Petőfi, Arany, Madách, Jókai, kik közül egy is elég arra, hogy nemzetet halhatatlanná tegyen. Mi volt irodalmunk a múlt század elején? Kis, kopár szigetecske. És ma? Hatalmas birodalom, melynek vannak égbenyúló Kárpátjai, végeérhetetlen alföldjei, hömpölygő folyamai és nefelejccsel szegett patakjai, aranyat rejtő bányái és aranykalásszal lengő rónái.

Feldarabolták országunkat s kiszakítottak hárommillió színtiszta magyart az anyatörzsből. Számbelileg gyöngítettek; a csonka területen azonban a magyarság ereje hatványozódott. Ezelőtt 56 százalék magyar állott szemben 44 százalék más nyelvű és nagyrészt nem magyar érzelmű lakossággal; most Csonka-Magyarországon 90 százalék magyar mellett van 10 százalék más nyelvű ugyan, de szívében jó magyar érzelmű honfitárssal. S mint eddig is a magyar volt a Kárpát-övezte föld lakosságának nemcsak politikai vezére, hanem a művelődés hordozója, a többi közt az egyetlen államalkotó és uralkodásra termett és képes faj, úgy ezután is a magyar faj lesz a műveltség letéteményese és fejlesztője s a papirosvonalon túl sínylődő országrészeknek táplálója. Az anyagi erőszak ideig-óráig felülkerekedett ugyan, de a szellemi felsőbbséggel szemben a harcot tartósan nem bírja. Nyelvünk maga, s a nyelvünkben rejlő hatalmas szellemi és erkölcsi értékek elszakíthatatlan kapcsokkal fogva tartják az idegenek karmaiban vergődő zsákmányt, s ki fogják ragadni, még ha acélbilincsbe verik is.

Ujjongó szomszédaink avval is érvelnek a „világ ítélőszéke" előtt, hogy a magyar szellemi élet legtöbb kiválósága idegen eredetű; annak idején a német Schulverein is egymásután el akarta hódítani és germán számlára írni német eredetű magyar tudósainkat és íróinkat. Nagyszerű kimutatásokat készítettek, hogy nagyot alkotó embereink mennyire nem magyarok voltak, hogy a magyarság mennyire képtelen a művelődésre, mert mindaz, ami annak tekinthető, idegen koponyák terméke. Ujjal mutattak rá, hogy az Árpádok s a hét vezér török származású; az Anjouk olasz–franciák; a Hunyadiak oláhok; a Zrínyiek horvátok, a Pázmány, Báthori, Bocskai családok németek, a Rákócziak szlávok; – a Hunfalvyak németek; Petőfi tót vagy szerb; Mikszáth tót; Herczeg Ferenc sváb stb.

Hát bizony ez színtiszta igazság, és eszünk ágában sincs az igazságot letagadni; nem is igyekszünk olyan családfákat koholni, amelynek ágbogain egyik-másik nagyunknak törzsökös magyarságát kierőszakolni akarnók. De kérdem: mit alapított meg Árpád és a hét vezér, miután akár Alpár, akár Bánhida mellett szétzúzta Zalán vagy Szvatopluk hadait? Lajos királyunk nem a négy ezüstpólyás és a hármas halmon álló keresztes címert vitte-e diadalmasan Danckától Apuliáig? Hiába biggyesztettek Mátyás kolozsvári szobrára dákoromán feliratot, mert a XV. század második fele a *magyar* király szavát leste, a *magyar* király kardját rettegte. Pázmány Péter *Kalauzában* a *magyar* erő, prédikációiban a *magyar* nyelv ülte diadalait. Zrínyi

sem horvátul, sem szerbül, sem németül, hanem *magyarul* dörögte oda elleneinknek: „Ne bántsd a magyart!" A Bocskaiak, Bethlenek, Rákócziak harcai a *magyar* szabadságért folytak. – Hunfalvy a *magyar Ethnographiát* írta meg; Vitkovich a *magyar* népdalt indítja meg műköltészetünkben; Petőfi a *magyar* lírát emeli Homeros, Dante, Shakespeare és Goethe világirodalmi magaslatára; Mikszáth magyarul írta meg a *Tót atyafiak*at; Herczeg *magyarul* a magyar svábok hitvallását a *Hét svább*an.

Hisz mindez éppen a magyarság ellenállhatatlan vonzó erejét bizonyítja, hogy ami ezer esztendő óta egyénileg értékes elem volt e földön, az beleolvadt a magyarságba, drágaságait a magyar kincstárba vitte, öntudatlanul és ösztönösen a magyar lélek tartozékának érezte magát.

Mi állítottunk szobrot Lenaunak, a bánatos lelkű német költőnek, mert magyar húr is van a lantján; de azért soha eszünkbe nem jutott, hogy lefoglaljuk magyarnak, hisz nem magyarul írt. A franciák sem vallották magukénak a francia származású és nevű Chamissót, Fontane-t, De la Motte Fouquét, mert nem az ő nyelvükön írt. Az egyén azé a nemzeté, amelynek gondolat- és érzésközösségéhez csatlakozik, s amelynek nyelvén hitvallást tesz erről. Vannak, ó igen, vannak, akiket a nyelv még nem tesz meg a nemzet fiaivá, akik véletlenül magyarul is kifejezik magukat; de gyökerük nem ebben a talajban van, másban sem, sehol sem; akik mindig olyan színűek, amilyen az a környezet, melyben épp történetesen vannak, ösmerjük őket, a világ Ahasverusait. Szinte gyermekesnek látszik e gyermekes dolgokkal foglalkozni; de vannak erőtlen lelkek, kik könnyen meghajlanak az ilyen érvelés előtt, s ezért legalább rá kell mutatni ez álokoskodások hiú voltára.

Térjünk vissza a nyelvre. „Jóakaróink" a magyar nyelvet magát is kikezdték avval, hogy a magyar szókincsnek java is idegen eredetű; márpedig a szó a fogalom kifejezője, a fogalom a gondolkodás hordozója, s hogy épp nyelvünk mutatja, mennyire mindent másoknak köszönhetünk. Ez az okoskodás is a mi javunkra billenti a mérleget. Egy igen mély tudású kutató, Viktor Hehn a jövevényszavakra ezt mondta: „Viel entlehnt, viel gelernt", azaz, amely nép nyelvében sok a jövevényszó, az a nép sokat tanult a századok folyamán. Márpedig a tanulni vágyó és tudó nép nem parlagi, nem barbár. Azután a nyelv tisztaságára hivatkozó okoskodás nem egyéb vak tudatlanságnál, mely még ma is azt hiszi, hogy vannak úgynevezett *szűz* nyelvek. Az ilyenről beszélő ember nem ismeri a művelődés hatalmas folyamatát s nem ismeri a nyelvnek vele szorosan egybeforrt életét. Vala-

hány idegen szót a nyelv befogadott, sajátjává tett, a maga természetéhez áthasonított, az mind az ő tulajdonává, műveltségének alkotórészévé lett, éppúgy, mint gyökeres magyarrá vált az alföldi nép, a torockói német, a zalai horvát!

Ha szakszerű vizsgálatot végezünk, s e kérdésben a számokhoz fordulunk, akkor az idegenből átvett elem aránylag szerény mennyiségű a szavaknak ahhoz a sokaságához képest, melyet nyelvünk részben magával hozott az ős finnugor nyelvkincsből, részben önálló magyar élete folyamán önmagából fejlesztett. A szótárt véve alapul, ahol minden szó csak egyszer kerül elő, a számadatok a következők: 1000 szó közül 650 magyar eredetű, 100 szláv (ószláv, bolgár, horvát, szerb, tót), 85 török (ótörök, kun-besenyő, oszmán), 65 latin-román (ó- és középlatin; olasz, francia, oláh), 75 germán (ónémet, középnémet, osztrák-bajor, sváb), 25 egyéb nyelvekből; tehát 65 százalék magyarra jut 35 százalék jövevény. Ha azonban közmagyar folyó beszédet vesszük, amelyben a nyelv legszükségesebb szavai ismétlődnek (kizárva a tudományos szakműveket, tájszóláson vagy valamely osztálynyelven írt szöveget), akkor az arány még inkább a magyar javára hajlik, mert 1000 szó közül 880 magyar, 47 szláv, 38 török, 20 latin-román, 11 germán és 4 egyéb; tehát 88 százalék magyar mellett csak 12 százalék jövevény van.

Sokszor halljuk még ma is azt a panaszt, hogy „szegény a magyar nyelv". Mondta ezt annak idején a nagy Zrínyi is, de ő nem szívta magába nyelvünk teljes magyarságát, melynek osztozkodnia kellett a horvát, német, latin nyelvvel, és megszégyenülve hátrált Tasso stanzáinak ékes zenéje elől. Bezzeg, fiatal kortársa, Gyöngyösi István már nem panaszkodik, pazar kézzel hinti a magyarság virágait, bár sokszor ovidiusi füzérbe köti. Mikor a nemzeti megújhodás korában, a XIX. század küszöbén nyelvünk apostolai újra hangoztatják a régi panaszt, Csokonai a legnagyobb könnyedséggel leheli papirosra rokokó anakreontikáit, elégiáinak halk sirámait, írja dévaj tréfától duzzadó furcsa versezeteit; ugyanakkor Kármán József a legegyszerűbb eszközökkel valóságos modern prózát ír, mely engedelmesen simul a tartalom minden hajlásához; Berzsenyi utolérhetetlen erővel harsogtatja ódáit s egyben gyöngéd ujjal pengeti „bús melancholiájának szomorgó nótáját". Kell-e hivatkoznom Vörösmarty, Petőfi, Arany korának minden hangszert megzendítő, mérhetetlen gazdagságára? Vas Gereben földszagú, tősgyökeres, bár kissé körmönfont magyarságára, Jókai kifogyhatatlan kin-

cseire? Az utánuk következő művészetre: a kősziklákkal dobálódzó, az éj csendjébe halkuló, a fény káprázó sugaraiba markoló Vajdára, Reviczkyre, Komjáthyra? Kell-e rámutatnunk líránk legújabb fejlődésére, Adyra és körére, kik a magyar ugar bogáncsát összekötik a Szajna partjának fonnyadó virágaival, újra fölidézik Horatius szigorú ódaformáit, Dante terzináit és a szonett múzsájának kecsesen fonódó rímeit? – És prózánk! Nincs az az elvont bölcselkedő fejtegetés, az a szakszerűen tudományos gondolatfolyamat, komoly értekezés, szemléltető leírás, élesen boncoló lélekelemzés, könnyeden csevegő társalgás, elmésen vagdalkozó párbeszéd, mely meg ne szólaljon nyelvünkön. Csak az panaszkodhatik szegénységről, aki nem ismeri nyelvünket, ezt a kiaknázhatatlan aranybányát.

Ha pusztán a szavak mennyiségét nézzük, már ez, igen szoros becsléssel százötvenezerre tehető. Pedig művelt embernek egész életére hét-nyolcezer szó elegendő. Olyan művészek, mint Arany és Jókai fölviszik tizenötezerre – tehát egész szókészletünk egy tizedére. Hogy ne volna elég szín a festéktálcán, elég húr a hangszeren? – Lelkes kutatók összegyűjtötték a rokon jelentésű, tehát az egymástól jelentés- és hangulatárnyalatban eltérő szavak csoportjait, s találkozott az *öregség* kifejezésére 15, *járás-kelésre* 50, *erdőre* 22, *állatszínre* 60, *állathangra* 200, *esőre* 30, *meghalásra* 150, *örömre és bánatra* 40, *ostobaságra* 200, *betyárságra* 800, *részegségre* 2000, azaz kétezer szó és kifejezés. Tudósaink már a XVIII. században, utóbb másfél évtizeddel ezelőtt a rokon jelentésű szavakból külön szótárakat készítettek, melyekből két kézre meríthetjük nyelvünk színező gazdagságát, a „magyar nyelv virágait", ahogy Baróti Szabó Dávid nevezte. Nem szegénységről kell beszélnünk, hanem szédítő bőségről – csak ösmernünk kell a magunk gazdagságát s nem fitymálva lenéznünk. Tegyük még hozzá, hogy az írás és beszéd igazi művészete nem annyira a szavak nagy mennyiségének ismeretén, mint inkább a szavak kapcsolásának sokszerű leleményén alapul. Az európai nyelvek közül aránylag legkevesebb szava a franciának van, s mégis a beszéd és írás művészete nála fejlődött a legmagasabb fokra; s a francia szereti nyelvét, önmagáért a nyelvért is, valósággal megmámorosodik hallásától. A magyar nyelv hajlékonyságban, simulékonyságban ma egyáltalán nem áll mögötte a franciának, legfeljebb abban, hogy nem ért ahhoz a szellemeskedő, játszi, sokszor léha szóköszörüléshez, ami a gall elme kedves szórakozása. De ez már faji vonás, mely a magyarban nincsen meg.

Téves közhit, hogy a múltban nem a magyar nyelv volt az állami élet nyelve, hanem a latin. Azt nem hiheti ugyan senki, hogy a hét magyar a vérszerződést latinul kötötte meg, de a Szent István óta fennmaradt latin nyelvű rendeletek, törvények, oklevelek, krónikák könnyen elhitetik a legtöbb emberrel, hogy a latin volt az állami élet, a közigazgatás nyelve. Pedig dehogyis volt az: tanácskozni mindig magyarul tanácskoztak a magyar főurak, sőt latinul értő a királyi ház tagjai közt is ritkán akadt. Gellért püspök latinul korholta Aba Sámuel királyt a szószékről, s a tolmács remegve fordította le magyarra a szent ember dörgedelmeit; a gyermek Salamon koronázása alkalmával tolmács érteti meg Béla herceggel a szertartás latin szövegét; II. és III. Endre magyar regösöknek, énekmondóknak adományoz birtokot Pest határában; Hunyadi János latinul nem tudván, magyarul mondja a kormányzói esküt, és fia, Mátyás volt a közbenjáró közte s a latinul beszélő külföldi követségek közt. Mátyás udvarán magyarul énekelnek a hegedősök szerelmi és hősi énekeket és Galeotti, a „minden tudós lében kanál" csodálkozva említi, hogy a magyar nyelv mennyire egyforma, hogy egyaránt megérti úr és paraszt, városi és falusi. Kérdhetné valaki: mért maradtak ránk akkor az államiratok latinul s nem magyarul? Azért, mert akkor az írás és olvasás művészetéhez csak igen kevés ember értett, nálunk is, másutt is; szinte csupán az egyház emberei, kiknek hivatalos nyelve az egyház nyelve, a latin volt. A közélet ellatinosodása csak a szatmári béke után, a XVIII. században következett be, mikor ország- és megyegyűlés, minden tanácskozás, tanítás is latinná vált. Igaz, hogy ez a latinság barát- és huszárlatinság volt, melyet be nem vett volna Cicero gyomra. A XVIII. század előtt a magyar nyelv tekintélye akkora volt, hogy a körüllévő kisebb országokban diplomáciai nyelvül szolgált, a moldvai vajdaságban pedig udvari nyelv is volt. A török hódoltság idején a török urak magyarul leveleztek, nemcsak a magyar urakkal, hanem egymás közt is; csak nemrégiben adta ki a M. T. Akadémia a budai basák magyar levelezésének hatalmas gyűjteményét. A holt latinnal szemben a XVIII. század végén veszi fel a harcot az élő magyar nyelv, s bizony félszázad telt bele, míg 1844-ben vele szemben teljes jogát kivívta.

Éppen ez a győzelmes harc jelenti a magyar nyelvnek, s vele a magyar nemzetnek szívósságát és életrevalóságát. Ehhez a harchoz tartozik az élő nyelvek történetében páratlan jelenség: a nyelvújítás. Míg másutt a hasonló nyelvi mozgalmak általában csak tisztítást, azaz fölösleges idegen ele-

mektől való szabadulást jelentenek, addig minálunk a nyelvújítás az egész szellemi életnek, magának a nemzetnek nyelvi, társadalmi, sőt politikai megújhodását foglalja magában. Jelenti a nyelv fejlődőképességét, s vele a nemzet haladásának lehetőségét, az idegen járom levetését s a nemzeti lélek mélyén szunnyadó készségek kibontakozását. Ne mosolyogjunk a Barczafalvi Szabó Dávidok szófaragásain, ne kicsinyeljük a Kazinczyak aprólékosaknak látszó vitáit, a *Mondolat*ok látszólagosan személyeskedő torzsalkodásait. Életbevágó kérdések rejtőztek a felszín alatt; arról volt szó, akar-e, tud-e a nemzet élni vagy sem; fellobog-e benne az élet lángja, vagy táplálék fogytán elalszik-e mécse, amint Herderék megjósolták. A nyelvújítás mélyre ható mozgalom volt, nemcsak hírnöke, hanem előkészítője is Széchenyi korának, az új Magyarországnak. Nem azt kell szem előtt tartanunk, hogy egy-két tucat korcs szót faragtak akkor, hanem azt, hogy e nagyszerű mozgalom nélkül ma sem beszélni, sem írni, sem élni nem tudnánk. Mit szólna a mai kor embere, ha szótárából törülnie kellene e szavakat*: erény, képzelet, költészet, jog, elv, elnök, zene, zongora, hangverseny, színész, színház, páholy, gyár, ipar, tény, egyetem, ötlet, lét, lény, parány, rajz, festmény, regény, rendszer, irodalom, szellem, jellem, állam, csend, egyén, fém, kedély, szivar* (Vörösmarty szava) stb.?

Hogy némelyike a nyelvnek megállapított törvényei ellen jött létre? Az élet szentesítette őket. „Haragudhatunk hogy lettek, de örülnünk kell, hogy vannak", mondja egy éles gondolkodónk. Széchenyi a nemzet életrevalóságába vetett erős hitét és határtalan bizalmát a nyelv és irodalom fejlődőképességéből merítette; nélküle nem mert volna hozzáfogni nemzetújító munkájához.

A nyelvhez fűződő sok érdekes mozzanat közül még egyről kell megemlékeznünk. A köztudatban még ma is megdönthetetlen tételként él a magyar nyelv *ázsiai* eredete; szinte büszkeséggel emlegette a múlt tudománya és költészete ezt a származtatást; pompát, önérzetet, méltóságot, hatalmat – a Nyugat fölött való felsőbbséget, nagyobb értéket kerestek s véltek találni benne. Ez részben még a középkor naiv őskereséséből ránk maradt gyermeki hit, mely minden családnak, minden nemzetnek lehetőleg előkelő elődöket, nagy tekintélyű származást akart biztosítani. Ezért családfáját vagy a Bibliával, vagy Trójján és Rómán át az Olympusszal, vagy más isteni eredettel kapcsolta egybe; nekünk erre szolgált a hun rokonság és az ázsiai bölcső. Másrészt azonban Közép- és Nyugat-Európától

ránk tukmált vélemény az, hogy mi kelet felől jövén, a távol Keletnek, tehát Ázsiának vagyunk gyermekei; a Nyugat pedig ehhez a kegyetlenség, műveletlenség, lelki alantasság fogalmát kapcsolta. A valóság az, hogy a középkorban Keletnek, Skythiának, Ázsiának tartották mindazt a területet, mely a Duna és a Visztula vonalától keletre feküdt; azokra a *névtelen* földekre hárította az akkori tudat mindazt a kedvező és kedvezőtlen csodát, amit a középkor igen élénk képzelete megtermett. A magyarság is onnanfelől jött, első megjelenése Közép-Európában nemigen volt alkalmas arra, hogy rokonszenvet ébresszen; ezért aztán mindazt, amit valaha skythákról, hunokról, barbárokról a hagyomány fenntartott és költött, azt örökségül nagy kegyelmesen mind ráruházta a magyarságra, s a magyar eleinte magyarázható lelki okokból el is fogadta. Hogy nemzetünk Szent István óta teljesen nyugativá lett, hogy „pajzsa lett a kereszténységnek" (Aeneas Sylvius Piccolomini gyönyörű szava), hogy rajtunk törtek meg kelet és délkelet rettentő hullámai, bennünket zúzva és fogyasztva, s hogy mi mindennek ellenére merünk élni és helyet követelni a népek családjában, ezt Európa nem akarja tudomásul venni, hanem cyranói mozdulattal koncul vet oda sunyin leskelődő szomszédainknak. – De nem Trianonban mondták ki az utolsó szót.

Térjünk vissza nyelvünkhöz. A legszigorúbb és legtárgyilagosabb tudományos kutatások mai eredménye szerint, a magyarság nyelvileg sohasem tartozott Ázsiához. Időszámításunk kezdete táján szakadt ki az ugor családból, a Volga folyam és az Urál hegység közt elterülő erdős vidéken, hol halászva és vadászva élte az ősműveltségű népek csöndes életét. Milyen világtörténelmi események tépték ki az ősi kötelékből, nem tudjuk; talán az ázsiai nagy népvándorlás forgataga, a Kelet-Ázsiából Európa felé száguldó viharnak, az Urál hegység s a Kaszpi-tenger közt lévő Európa kapuján áttörő árama – altaji törökség, bolgárok, besenyők, talán a hunok egy hulláma –, tény az, hogy a magyarság sohasem volt a földrajzi értelemben vett Ázsiában. Az ázsiai származás éppúgy nem bizonyítható sem az ugorságra, sem a finnugorságra sem. E nyelvtörzsnek az altaji (török-tatár, mongol, tanguz-mandzsu) nyelvekkel való rokonsága – mely az ázsiai elméletnek látszólagosan legerősebb támasza – ma kevésbé biztosan tudományos tétel, mint néhány évtizeddel ezelőtt látszott.

Még ha kelet-európaiaknak mondanak bennünket, az sem igazság, mert mi – bár nyelvünk itt testvértelen ága nemének és rokona közelben nin-

csen – lelki alkatunknál, törekvéseinknél, kilencszáz éves múltunknál fogva Közép-Európa bástyája vagyunk. Hiába bontogatták a bástya oldalait, hogy alapjaira vályogfalakat rakjanak, a legkisebb zivatarra a vályog el fog mállani, s mi a régi alapokra visszarakjuk a régi köveket. Erősségünk nemcsak legázolt jogunk, mely még életre kél, hisszük „a bírót a felhők felett"; bízunk múltunk erejében, a műveltség értékében, de bízunk főleg nyelvünkben, mely mindent egybefoglal, ami magyar:

Félre, kis hitűek félre! nem veszett el –
Élni fog nyelvében, élni…
Még soká e nemzet!

Franciaország mélyen örvend a látogatásnak, melyet a magyar nemzet küldöttei szívesek tenni a francia nép e dicsőségesen visszaszerzett csarnokában. Ha Franciaországban szükség volna, hogy tájékoztassák az önök nemzetét lelkesítő bátorságról, testvériségről és szabadságszellemről, szerencsésnek tartanám magamat arra, hogy erről tanúságot tehessek. Én átutaztam az Önök hazáján; tanúja voltam e nagy nemzet hősi erényeinek és annak, hogy a magyarság sohasem vesztette el ősi karakterét. Ha Önök elhozták nekünk szíves jókívánataikat, mi hódolatunkat fejezzük ki a hazájukban dicsőségesen fenntartott szabadság iránt. E két szabadságnak, e két nemzetnek testvérisége még inkább fokozódik ama rokon érzés által, amelyről Önök imént tanúságot tettek. Ha visszatérnek szép hazájukba, mondják meg odahaza, hogy Franciaországban annyi barátot számlálnak, ahány francia polgára van.

Lamartine, 1848. március 15.

Az én nevem óramutató; jelzi az időt, mely jönni fog, melynek jönni kell, ha a magyar nemzet számára még tartottak fel jövőt a végzetek és annak a jövőnek neve: *szabad haza* Magyarország szabad polgárainak, annak a jövőnek neve: *állami függetlenség.*

Kossuth Lajos

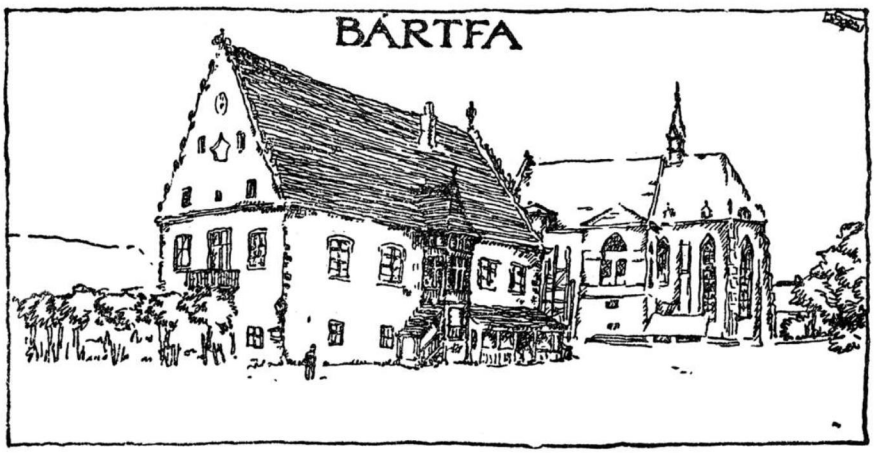

APPONYI ALBERT SORAI

Az egyház a házassági kötések szentségét ezekkel a szavakkal fejezi ki: *quad Deus conjunctit, homo non separet:* amit Isten öszekötött, azt ember ne válassza el.

Hazánk területére is alkalmazható ez a mondás.

Isten kötötte össze annak összes részeit, midőn ezt a szép országot a földbe fektetett őserők működése által megalkotta, annak, amivé lett: hegykoszorú övezte, összefüggő folyamrendszer szegte természetes egységnek.

Ember ne merészkedjék ezt megbontani, összetörni, feldarabolni; hatalmasabb a leghatalmasabbnál a dolog természete, Istennek kézzelfogható akarata.

Ehhez simul a népek akarata, mely az egymásra utaltság tudatától soha annyira át nem volt hatva, mint most, a szétválasztás szentségtörő kísérletének szomorú idejében.

A végeredmény az lesz, hogy szorosabban fognak összefüggni, nagyobb szabadságban, mint valaha.

(Budapest, 1920. június 30-án)

Kozma Andor

A MI BŰNEINK

Mi magyarok, mi üldözött,
Halálra ítélt úri faj,
Csak suttogunk magunk között,
Mert már az önvád nem szilaj.

Nekünk megadták, az igaz! –
S hozzá sóhajtjuk keserűn:
A legnagyobb baj mégis az,
Ami magunkban renyhe bűn.

Az irigy becsvágy, nyegle gőg,
Mely mindig ármányt sző henyén
S minden nagy embert tönkre bőg:
„Vagyok én, mint te oly legény!…"

Pedig dehogy van!… Oly silány.
Hogy még silányabb győz hamar –
S kontár lesz úrrá Hunnián
És bomlott kéve a magyar.

S a bomlott nemzet nép-e még? –
Reményt veszt minden hű kebel,
Míg őrült ádáz csőcselék
Magasra árulót emel.

S ujongó éljen s taps riad,
Míg ez eladja a hazát,
Melyért dicső nagy honfiak,
Gyűlölten, éltük áldozák.

Hol bálvány annyi gaz sivár
S becsületért halál a bér:
Ott mit se kell csodálni már!
Mindent elönt a szenny s a vér.

S még itt a szenny s a vér nyoma
S hazánkból is egy kis darab…
Ah! jobb kor nem lesz itt soha,
Míg régi bűnünk megmarad.

Mi magyarok így suttogunk,
Ha más leselgő nincs jelen.
De ez csak a mi szent jogunk, –
Ne merje tenni idegen!

Ha az, ki rontó ördögül
Gyalázza ősi nemzetünk
S a káron undokúl örül,
Bűnünket hányja fel nekünk:

Öklöm szorúlni érzem én
S szavam liheg: „ilyet ne mondj!…
Ami fajunkban őserény,
Az fáj neked, te – rongy!"

Európa sohasem hálálhatja meg Magyarországnak azt a szolgálatot, amelyet azzal tett, hogy a saját testével védelmezte a török és tatár ellen. Mialatt a magyar gátat emelt a barbár betörés elé, nyugaton a művészetek szabadon virulhattak. A tűzvonalon túl a harci zaj dúlt, ideát Provence édes dalai hangzottak. *Michelet*

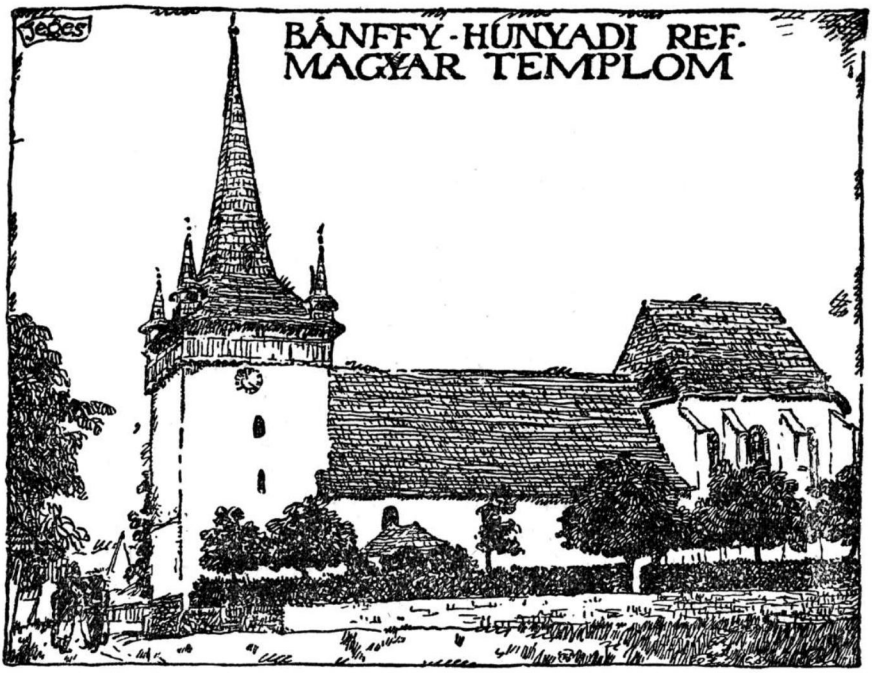

Cholnoky Jenő

TURÁN

Újabb időben sokat beszélnek Turánról, a turáni eszméről, turanizmusról, és nem tudom, mi mindenféle kapcsolatban Földünknek arról a részéről, amelyet Turánnak szokás nevezni. Az „eszme" népszerű lett. Magában tartalmazza mindazt a gondolatot, amely a Turánból származó népeket összeköti, vagy a köztük levő kapcsolatok minőségét tanulmányozza, s ezekből a tanulmányokból politikai következtetéseket igyekszik levonni.

Népszerű lett, tehát a Turán szót felkapták az újságok, költők, művészek, dilettánsok, politikusok stb. Ezzel szemben az akadémikus tudományok művelői a legerősebb kételkedéssel támadták meg a szót, a fogalmat s a

hozzá fűzött eszmét. Sokan egyenesen kétségbe vonják, hogy lehet-e egyáltalában turáni népekről, turáni műveltségről, tehát ezzel kapcsolatban turáni eszméről is beszélni.

Hogy Turán fogalmát teljesen tisztázzuk, és Turánról szóló gondolatainkat szigorú mederbe irányíthassuk, szükséges volna egész hosszú, akadémikus értekezést írni. Ha aztán tisztáztuk az eszméket, akkor meg Kossuth Lajos ékesszólására volna szükségem, hogy mindazt a szépet és nagyot elmondhassam, amit a szigorúan meghatározott Turán fogalmához hozzáfűzhetünk.

Turánnak nevezik a geográfusok Ázsiának azt a részét, amely az Irán-medencétől, tehát Perzsiától és Afganisztántól északra, a Kaszpi-tótól keletre, a belső-ázsiai hegyóriásoktól, különösen a Pamírtól nyugatra van. Észak felé felterjed egészen az Akmolinszki-fennsíkra, körülbelül a lefolyástalan déli terület és az Ob folyó vízvidéke közt húzható vízválasztó vonalig. Ezen túl nem messze kezdődnek azok a területek Szibiriában, amelyeken már öntözés nélkül is szép földművelés lehetséges.

Ez a különös terület egészen egyedül áll a Föld kerekségén, hozzá hasonló van, de ilyen nincsen több. Nem lehet semmiféle geográfiai típusba beosztani, ha a geográfiai típus minden olyan vonást megkíván, amely valamely területre nézve döntő fontosságú.

Turán egyik darabja a Föld legnagyobb síkságának. Ez a legnagyobb síkság Erdély keleti határhegyeinek lábainál, meg a Visztula mentén kezdődik. Oroszország területén felnyúlik egész a sarkvidéki tengerig, délen leterjed a Fekete-tengerig. Keleti határa a Pamír, de Szibiriában is fölterjeszkedik egészen a Sarkvidékig, s ott keleti határán éppen a Jenyiszej folyó folyik, mert ennek bal partján, tehát nyugat felé az Ob-vidék határtalan síksága kezdődik, kelet felé, tehát a folyó jobb partján rögtön magaslatok emelkednek, s ha ezeken fölkapaszkodunk, Kelet-Szibiria ősi, ma már nagyon lepusztult hegyvidékére jutunk. Vége van a síkságnak.

Ezen az óriási síkságon az Urál redőzete úgy fut végig, mint a Balaton jegén a jégtúrolás Siófok és Alsóörs közt szokott áthúzódni minden kemény télben.

Ilyen óriási síkság nincs több a Földön, mert a Mississippi síksága a prérikkel együtt sokkal kisebb, az Amazonas síksága szintén. A Szahara nem síkság, Afrika többi része szintén nem az. Egyszóval, nincs több. Ennek az óriási síkságnak csak egy harmad részét teszi Turán.

A turáni síkságnak igen jellemző tulajdonsága, hogy nincs lefolyása a tenger felé. Minden vize elvész a pusztákon, legnagyobb folyói az Aral-tóba, néhány kisebb, alig számottevő vízmosás és folyócska a Kaszpi-tóba ömlik. Földünk legnagyobb kiterjedésű, lefolyástalan területe ez. Már ez a tény magában is érdekes, de mennyire lényegesen befolyásolja ez a tünemény az ember életét! Ha valamelyik nagy, turáni folyó a nyílt tengerbe ömlenék, akkor népe bizonyosan sokkal jobban és szorosabban kapcsolódnék más világrészek népeihez s nem volna úgy elzárkózva, nem volna olyan föltétlenül kontinentális, tengert nem ismerő természetű, mint amilyen a valóságban.

Ebben a tekintetben Földünk egyetlenegy vidéke sem hasonlítható hozzá. Mert igaz, hogy a Volga is a Kaszpi-tóba ömlik, tehát egész vízterülete a lefolyástalan vidékek közé tartozik, de délen a Fekete-tengert, északon a Balti-tenger vidékét annyira megközelíti, hogy nem mondhatjuk tengertől elzárt területnek. Ha Turánból tengerpartra akarunk jutni, amint Turánnak temérdek népe valóban akart is tengerhez jutni, akkor északon át kell haladnunk a Nyugat-Szibiriai síkságon, s akkor is olyan tengerhez jutunk, amely az év legnagyobb részében keményen be van fagyva. Nyugat felé csak úgy érhetjük el a tengert, ha keresztülhajókázunk a Kaszpi-tavon s aztán a délorosz síkságon keresztül eljutunk az Azovi-tengerhez. Dél felé az egész Iráni-medencén keresztül kell törnünk, keletről ne is beszéljünk, mert ott a Pamír és a Tien-san hegyóriásain túl a tibeti felvidékre, vagy a sivatagos kelet-turkesztáni medencébe jutunk, s csak azon túl a rettenetes Góbi sivatagra, vagy az óriási Belső-Kínába. Egyszóval Turánnál jobban elzárt, igazi, nagy geográfiai egységet nem ismerünk a Föld kerekségén.

Éghajlata is valami csodálatos unikum. Nem sivatag, mert füves növényzet borítja az egészet, de nem is esik annyi eső, hogy zárt erdők, vagy még csak bozótnövényzet is keletkezzék. Ebben a tekintetben a dél-amerikai pampák és az észak-amerikai prérik hasonlítanak hozzá, de viszont azok sokkal kisebb területűek és nem lefolyástalanok.

A turáni alföld a mérsékelt égövön fekszik, tehát örökzöld növényzet nincs rajta, sőt télen kemény hideg van, a nyári forrósággal szemben. A dél-amerikai pampák sokkal melegebb és egyenletesebb, oceánikusabb éghajlatúak, a prérik azonban meglehetősen hasonlítanak ebben a tekintetben a turáni alföldhöz.

A turáni alföldet délről és keletről magas hegyek határolják, a prériket csak nyugatról a Sziklás-hegység. A mérsékelt égöveken azonban a hegyek nyugati oldala mindig sokkal több esőt kap, mint a keleti oldal. Ezért a Sziklás-hegységnek a prérik felé tekintő lejtőjén nincsen olyan sok csapadék, különösen hó, mint a Turánt szegélyező hegyek turáni oldalán. Ezért a prérikre csak csekély vizű folyók futnak le, rendesen mélyen bevágódott árkokban, de a turáni alföldre hatalmas folyamok öntenek bő vizet, s olyan sekélyen vágódtak be medrükkel a síkságba, hogy könnyen lehet velük öntözni. Egyszóval a prérik nem érdemlik meg az „alföld" elnevezést, éppen úgy nem, mint az orosz síkság legnagyobb része, mert a folyók néha tekintélyes mélységű, kanyonszerű völgyekben futnak, de Turán igazi alföld. Az igazi alföldeken a térszín egyenetlenségeit a folyók vagy tavak lerakódásai egyengették el. A turáni alföld szélén a folyók durva törmeléküket, a hegyek pusztulásának anyagát széles sávban teregetik el. Minden folyóvölgy nyílásában úgy fekszik a törmelék, mintha valami lapos kúp kiterített palástja volna. Ezen az óriási kúp alakú lejtőségen szabad szemmel alig látjuk meg a lejtőséget, de mégis olyan erős ez a lejtés, hogy a folyók rohanva futnak rajta keresztül, s a folyóvölgyek nyílásában a térszín több száz méterrel magasabban van, mint az igazi alföld felszíne. A törmelékkúpok 100–200 km széles zónáján belül következik a finomabb folyami törmelék lerakódó helye. Itt már leginkább csak homok rakódik le, s amikor a folyó leapad, a szél kifújja a száraz mederből a homokot s hatalmas buckák vándorolnak el a folyóból, itt az uralkodó száraz szél irányának megfelelően dél felé, mert száraz időben rendesen északi, északkeleti szél fúj. Így keletkeztek a Karakum és Kizilkum homoksivatagok a puszták közepén.

A homokos zónán túl már csak finom homokot és iszapot szállítanak a folyók, már ti. amelyek eljutnak egész eddig. Mert a Murgab és a Heri-rud folyók, alighogy kijutottak az iráni medencéből, mindjárt eltűnnek az oázisok kertjeiben. Minden csepp vizüket szétöntözik. Az iszap tehát ott rakódik le az öntözött kertekben, nagy, végzetes szerencsétlenségre, mert emiatt a kertek lassanként felsankolódnak, s lehetetlen lesz őket vízzel ellátni.

A belső-ázsiai hegyek felől jövő Szerafsan és Csu szintén elvesznek az oázisokban. Csak két hatalmas folyam, az Amu-darja (az ókoriak Oxus folyója) és a Szir-darja (az ókoriak Jaxartes folyója) jutnak bele az Aral-tóba,

s ugyancsak kezdik a tó vizét helyéből kiszorítani, mert mindkettő hatalmas deltát épít bele.

Mindez maga is nagyon megkülönbözteti Turánt a Föld más vidékeitől, de legjobban különbözik ott az ember élete.

A földet ott nem lehet anélkül megművelni, hogy az esővizet ne pótoljuk más forrásból eredő vízzel. És éppen itt van Turán szerencsés helyzete. A mérsékelt égöveket jellemző, nedves nyugati légáramlásnak szembefordult, belső-ázsiai hegylejtőkről a folyók olyan állandóan hozzák le a bőséges vizet, hogy nagyszerű oáziskultúrát lehetett teremteni. Mert az is Turán szerencséje, hogy 6–7000, majdnem 8000 méter magas csúcsokkal koronáztattak azok a hegyóriások, amelyekről a nagy folyamok alföldünkre jutnak, tehát mindig van bőséges havazás és olvadó víz.

A turáni népek nagyszerűen értenek hozzá, hogyan kell a folyók vizét duzzasztó gátakkal elrekeszteni és aztán a duzzasztott vizet száz és száz csatornában szertevezetni, hogy mindenkinek jusson is, maradjon is. Az arik-akszakal vagy árokfelügyelő gondoskodik róla, hogy senki se pazarolja a vizet, senki se kapjon többet a kelleténél, s viszont senki se maradjon víz nélkül, aki jogosult. Gondoskodik a duzzasztómű fenntartásáról, s ha több oázist lát el a gáttal felduzzasztott folyamrész, akkor több arik-akszakal fölött álló főfelügyelő hatáskörébe tartozik a közös mű fenntartása. Ennek javítására természetesen a közmunkaerőt ki lehet rendelni.

Öntöző földművelésből él Bokhara, Khiva, Szamarkand, Taskent, Kokán, Os, Andidzsán, Merv, Balkh, Asztrabad, Göktepe stb. stb. hatalmas nagy oázisok és még sok-sok ezer kisebb oázis minden népe. Néhány millióra lehet tenni azoknak az embereknek számát, akik így élnek ezen az óriási térségen.

De méltán mondhatná valaki, hogy hisz igen sok olyan vidék van a Földön, ahol mesterségesen öntözik az oázisokat, s így sok ember lakik és él hasonló körülmények közt. Így élnek Perzsiában, Mezopotámiában, Egyiptomban, Kelet-Turkesztánban, India egy részében, a szép Pandzsábban, így élnek a Szahara és Arábia minden oázisán, sőt így éltek Amerikában a mexicói művelt indiánusok és Dél-Amerikában az inkák birodalmának szorgalmas alattvalói. Sőt az Észak-Amerikai Egyesült Államok területén már fehér emberek is rendeztek be hasonló öntözött oázisokat. Ott virul pl. Washington államban a szép Spokane oázis, vagy pedig Arizonában Phoenix oázis stb.

Ez igaz. Öntözött oázisvidék sok van, de természetesen sok tekintetben különböznek egymástól. Perzsiában föld alatti alagutakkal, az ásott kutak alját összekötő nagy istolyokkal szedik ki a törmelékkúpok vizét, s az ilyen berendezést karéz néven nevezik. Sokkal kisebb oázisokat lehet így fenntartani és sokkal jobban szétszórt területen. Perzsiának kevés nagy folyója van, azért a turáni típusú öntözés alárendelt.

Mezopotámiában hajdan a Tigris és Eufrátesz vizével éppen úgy öntöztek, mint az Amu-darja, vagy a Szir-darja vizével. De egész más dolgokat termesztettek, s az oázisok nagyon szorosan összeépültek, egyetlen nagy, sűrűn lakott terület keletkezett, lakatlan pusztákkal, gyéren lakott hegyekkel körülvéve. Ilyen volt Egyiptom is. Egyetlen vonalra, a Nílus vonalára szorítkozott a lakott terület, s jobbról-balról napégette, rettenetes sivatag, amelynek még a fuvallata is pusztító számum.

Sok más egyéb dologban is különböztek ezek a területek Turántól. De a legnagyobb különbség, Turán egyéniségének döntő jellemvonása abban áll, hogy az öntözött oázisokat itt nem sivatag, hanem legeltetésre alkalmas, óriási kiterjedésű füves puszták veszik körül. Ebben a tekintetben csak a mongol pusztákat s ezeknek szélén fekvő oázisfüzéreket lehet Turánhoz hasonlítani. És bámulatos tény, hogy ez a hasonlóság a két terület történelmi szereplésében fényesen visszatükröződik.

Ezeken a pusztákon él a Föld legnagyobb pásztornépe. A nomád szót a tudomány lefoglalta olyan pásztorok megjelölésére, akik nincsenek állandóan letelepedve, hanem folytonosan vándorolva, folytonosan változtatják a legelőt. Ez az életmód nem valami alacsonyabb műveltséget, nem valami, a nép lelkületében rejlő hajlandóságot tanúsít, hanem a földrajzi tényezők kényszerítik az állattenyésztőket ilyen életmódra. A turáni alföldön, Dél-Oroszország száraz pusztáin, egész a Dobrudzsáig, továbbá a mongol pusztákon, Belső-Ázsia északi részében oly száraz az éghajlat, hogy csak igen gyér fűnövényzet fedi a mezőket, s ezeken nem lehet úgy legeltetni a nyájat, mint a mi falusi legelőinken, hogy mindennap ugyanazon a néhány holdnyi területen száz és száz marha talál egész nyáron át táplálékot. Itt az lehetetlen. Mint a gyérülő haj alatt meglátni mindenütt a fejbőrt, itt is a fű közül mindenfelé kikandikál a sárga, homokos föld. A pásztorok csak hónapok múlva térhetnek vissza ugyanarra a legelőre, amelyen a csorda már egyszer keresztülvonult. Így tehát folytonosan változtatni kell a legelőt, de ez megint természetesen csak olyan vidékeken lehetséges, ahol víz van a

marhát megitatni. Ez a körülmény még jobban megszűkíti azt a területet, amelyen a nomád legeltethet. S ha az öntözőművek nagyon kifejlődnek, nagyon sok vizet elhasználnak, akkor mind kevesebb és kevesebb lesz az a tér, amelyen a nomád pásztorkodás lehetséges. A nomád pásztoroknak valóban nehéz feladatuk van. Minduntalan fel kell szedni sátorfájukat s máshol fölütni a tanyát, mert a legelő szegény, gyorsan lelegeli és beszennyezi az állat. Amikor sok a nomád és kevés a legelő, nagyon pontosan be kell tartani az évezredes szokásjogokkal szabályozott legeltető rendet, mert ha a pásztorok rendes körútjukon olyan legelőre találnak, amelyet előttük már valamely horda lelegeltetett, akkor az állatok a legnagyobb veszedelembe kerülnek.

A nomád pásztoréletnek azonban az erre kényszerítő füves pusztákon kívül még egy olyan föltétele van, amire talán pedáns dolognak látszik reámutatni, de amiből még nevezetes következtetést fogunk levonni. Nomád pásztorkodás – hisz ez egész természetes – nem lehetséges háziállatok, illetőleg legelő háziállatok nélkül. És Amerika füves pusztáin, az észak-amerikai prériken, a dél-amerikai lyánókon és pampákon ezért nem volt nomád pásztorkodás Amerika fölfedezésének idején. Amióta bevitték Amerikába a lovat, szarvasmarhát és juhot, ott is megkezdődött a nomád pásztorkodás: az észak-amerikai cow-boy, a dél-amerikai gaucho, aki laszszóval fogja el a ridegmarhát, sőt az ausztráliai squatter sem más, mint nomád pásztor, modern európai civilizáció fölszerelésével.

A nomádok letelepítéséről beszélni annyi, mint az eszkimót Grönlandban gyapottermelésre kényszeríteni. Mindkettő lehetetlen.

Turán tehát azonfelül, hogy temérdek öntözött oázis virágozhatik benne, arra is alkalmas, hogy az oázisok körül hatalmas nomád pásztorkodás fejlődjék ki. Mongóliában lehet nomád pásztorkodás, de nagyon kevés az oázis; Dél-Oroszországban már öntözés nélkül is lehet úgy-ahogy a földet művelni, bár nagyobb számú marha tenyésztése csak nomadizálással jövedelmező. Turán tehát valóban egyedül áll, egészen elkülönülve szomszédaitól.

A Szahara oázisai körül is vannak igen gyér, sivatagos legelők. Ezeken él az afrikai és arábiai nomád pásztor, a beduin. Igazi nomád, de nagyon kicsiny a számuk, és oly nyomorult viszonyok közt élnek, hogy nem tudnak az oázislakókkal tisztességes gazdasági viszonyban élni, mint Turánban, hanem kénytelenek az oázislakókat folytonosan zsarolni, így a kettő között nyugalmas, békés viszony nem fejlődhetik ki.

Ugyanez az eset Perzsiában és Kelet-Turkesztánban. Az utóbbi helyen tulajdonképpen nomádság alig van, inkább az oázislakók fogadott pásztorai legeltetik a marhát a Tarim-folyó mentén végighúzódó ligetekben.

Valóban nincs több olyan vidék a Földön, mint Turán! Éghajlatával, bővizű folyóival, hatalmas oázisaival és a határtalan füves pusztákon tanyázó nomádságával egyedül áll az egész Föld kerekségén.

Csak még Mezopotámia hasonlít hozzá abban a tekintetben is, hogy óriási méretű oáziskertészete körül hatalmas nomádság fejlődhetett ki Szíria pusztáin, a két folyó közti sáv északi részének alacsony platóján, továbbá a Mezopotámia felé lejtő hegyek oldalain. A biblia patriarchái, mint Ábrahám vagy Lábán stb. nomád pásztorok voltak s az asszírok, Mezopotámia leigázói valószínűleg éppen olyan nomádok, mint a kurdok ma. A kurdok már Nagy Sándor idejében ott legeltettek, s gordii néven nevezték őket. Az ő fejedelmük volt a ravasz Gordius.

Tudjuk azonban, hogy Mezopotámia más egyéb lényeges tulajdonságokban meglehetősen elüt Turántól.

*

Különös dolog, de valóban úgy van, hogy a műveltségek mind a mesterségesen öntözött területeken születtek. Műveltségnek mértéket szabni nagyon nehéz. De művelt népnek csak azt mondhatjuk, amelyik tud írni és olvasni, amelyik rendezett társadalmi formák közt él és valami fejlettebb, logikusabb vallási felfogása van.

Ilyen műveltség a következő vidékeken született:

1. Mezopotámiában. A sumer-akkád nép volt az első a Földön, amely kitalálta az írást. Valószínűleg Turánból származtak ide át, nyelvük mindenesetre rokonságot árul el az urál–altaji nyelveknek azzal a csoportjával, amelybe a magyar nyelv is tartozik. De ez a homályos kérdés egyelőre nem ide tartozik. Annyi bizonyos, hogy nem sémita nép volt, amely itt a kultúrát megteremtette, s ez a kultúra már Kr. e. néhány ezer esztendővel bámulatos magasságú volt. Cserépbe égetett, ékírásos törvények szabályozták a társadalmi rendet, papjaik csillagászati tudása olyan nagy volt, hogy a chaldeus csillagjósok még a középkorban is nagy szerepet játszottak. – Az ókori mezopotámiai kultúra az ókor végén s a középkor elején lehanyatlott, de utána az arabok kezében megint olyan magas fénnyel lobogott, hogy Mezopotámia ismét tanítómestere lett a világnak (csilla-

gászat, földmérés, arab számjegyek, matematika, fizika, kémia, történet- és földrajzírás, művészet stb. stb.).

2. Egyiptom. A mezopotámiaitól független hieroglifa írást itt találták föl. Sok ezer éves műveltségét nem szükséges közelebbről ismertetni.

3. Perzsia oázisaiban született a Zend-Aveszta kultúra, a Zoroaszter-féle tanítás és a vele járó egész, nagyszerű rendszer.

4. A kelet-turkesztáni oázisokról származik a kínai műveltség. Európával való versenyfutásában sokszor volt előttünk. Ma ugyan a kínaiak a technikai és természettudományi ismeretek híján elmaradtak mögöttünk, de a nép közé sokkal mélyebben hatott be a magas műveltség, mint Európában s kínai kereskedő stb. bizony sokkal műveltebb ember, mint az orosz muzsik vagy matróz.

5. Európában és Ázsiában, sőt Afrikában sem született több ilyen műveltség. Amerikában azonban a mexikói magas medencében a maja és azték műveltség némely tekintetben még a hódító spanyolokat is felülmúlta. Ők már ismerték a Gergely-féle naptárjavítást, de a hódító spanyolok még nem. Számjegyeiknek helyi értéke volt, mint az arab számoknak, tehát sokkal tökéletesebb rendszer volt, mint a rómaiak vagy a kínaiak számjegyrendszere. Ez a magas műveltség gazdagította Európa gazdaságát a burgonyával, paradicsommal, kukoricával, dohánnyal, kakaóval, akácfával, meg a pulykával, s ennek a magas műveltségnek köszönhetik az európai nyelvek a kakaó, csokoládé, tomato (paradicsom), potato (burgonya), cigarro, tabakko stb. stb. neveket. Erre a kultúrára ráfogták, hogy Egyiptomból, Kínából, Palesztinából, meg még nem tudom, honnan származott ide át. Zagyva beszéd, hisz olyan elemei vannak, amelyek ezekben a műveltségekben egyáltalában nem találhatók, s hiányoznak belőle mindegyik kultúrának az alapvonásai. Nem ismerték Mexikóban sem a bronzot, sem az üveget, sem a porcelánt, sem a selymet. Nem volt a pulykán kívül egyetlen háziállatuk sem, még a kutyát sem ismerték, pedig ez az óvilág minden zugában ott él az emberrel együtt, sőt még Ausztráliában is ott találták elvadulva mint dingó kutyát. Bizony itt született ez a műveltség, elvitázhatatlanul s köszönhették annak, hogy itt is mesterségesen kellett öntözni a földeket.

6. Végül Dél-Amerika magas pusztáin, Peru, Bolívia és Ecuador száraz medencéiben született a gyönyörű inka kultúra. A spanyol konkvisztádorok örök szégyene, hogy az emberi művelődésnek ezt a gyöngyszemét

teljesen tönkretették. Nem volt kapcsolata még a mexikóival sem, teljesen magában született az öntözött oázisok közt.

Nem csodálatos ez? Az Amazonas paradicsomi őserdeiben, a közép-afrikai mesés növényrengetegben, Új-Guinea tájain ilyen műveltség nem született. Ott legnagyobb részt az emberek most is oly rettenetes alacsony nívón élnek, hogy alig különböznek az állattól, s mindenesetre gonoszabbak az állatnál.

De nem lehet rajta csodálkozni. A műveltség csak ott fejlődik, ahol az ember dolgozni kénytelen. Amint a munkakényszer megszűnik, azonnal beáll a hanyatlás. Milyen fényesen bizonyítja ezt az orosz bolsevizmus rémületes tragédiája! Ott is kénytelenek voltak a 12 órás munkakényszert behozni! Ha a túlzó szocialisták elvei szerint a 8 vagy a 6 órai munkaidőt hoznák be, akkor ugyan leshetnénk az emberi művelődés fejlődését! Az lenne belőle, ami Franciaországban, hogy a munkások a 8 óra munkaidő leteltével máshova mennek dolgozni, hogy a dicső szakszervezetek zsarnokságát kijátsszák, s az igazi szabadságnak és kultúrának megfelelően annyit dolgozzanak, amennyit helyes irányú ambíciójuk parancsol.

Az oázisterületeken erősen kell dolgozni s fenn kell tartani a társadalmi rendet és fegyelmet. Enélkül ott meg nem élhetnek. S ez magával hozza a műveltséget. Eleinte talán rovásokkal jegyezték föl, ki mennyi vizet kapott. Utóbb az egyes polgárok nevét is valahogyan jelezni kellett, talán szintén rovásokkal. Aztán más fogalmakat is följegyeztek valamiféle írással. Egyszer csak egész jelrendszer vagy rovásrendszer keletkezett, s az ember birtokába jutott legnagyobb kulturális kincsének, az írásnak. A csillagok járását is figyelni kellett, hogy pontos naptáruk legyen. Milyen mesés szépek a mexikói naptárkövek! Mily nagyszerűen ismerték a csillagok járását a chaldeusok, egyiptomiak stb.!

Az oázisokat védelmezni kellett a nomádok fosztogatásai ellen, de viszont vásárokra kellett őket csábítani, hogy kicserélhessék áruikat. Mert szükségük volt élő állatra, bőrre, tejre, gyapjúra stb. A nomádoknak meg kellett gabona, gyümölcs, iparcikkek stb. Nagyszerű nézni a turáni oázisok bazárjait, különösen vásár idején! Mi mindenféle nép, mennyi mindenféle áru megfordul ott! A nomádok szervezik a karavánokat is, tehát fuvarosok is. Milyen nagyszerű berendezkedés! Hány millió ember él itt békés egyetértésben, magas műveltség birtokában, jólétben és biztonságban!

Biztonságban? Az arik-akszakalok már hetek óta aggódva figyelik, hogy az oázis duzzasztógátja mellett a víz a partokat nagyon alámosta s a gát csurgat. Kirendelik a közerőt, hogy kőhányással, rőzsefonással ismét biztosítsák a gátat. A munkások is nagy aggodalommal jönnek vissza s rémületbe ejtik az oázist. Ím azonban a hegyek sötét felhőkbe burkolóznak, a villám lobogása idáig látszik. A felhőszakadás zúgását a pásztorok is meghallják és sietnek a marhát árvízmentes magaslatokra terelgetni. Egyszer aztán elkezd a folyó duzzadni, szennyes víz, fatörzsek, elragadott állatok rohannak alá, csakúgy mennydörög a gáton keresztülzúduló árvíz. Egyszerre azonban megszűnik a zúgás, csak valahonnan nagyon messziről lehet hallani bizonytalan hangokat. A kertészek aggódva jönnek az akszakalhoz, hogy mi az? A csatornában nincs víz. A folyó partjáról futva jönnek jelenteni, hogy a folyó eltűnt. Az egész oázis kicsődül a duzzasztóműhöz. A megrongált gát mögött rongyos pocsolya áll, a gát alatt és mellett egy csepp víz sincs. Sietnek föl a folyó mentén, s mind kétségbeesettebben konstatálják, hogy a folyó eltűnt. Csak jó félnapi járóföldre találják meg a hűtlent. De milyen állapotban! Átszakította partjait az árvíz, s egész más úton rohan most, ki tudja, hova, merrefelé? Akkora, mint a Duna, úgy meg van áradva, lehetetlen rajta átkelni, csak szörnyű pusztulás mindenfelé, a régi meder pedig üresen áll, megmaradt kis pocsolyáiban levegő után kapkodnak a fuldokló halak!

A folyót visszaterelni régi medrébe emberi lehetetlenség. Mindenki kétségbeesve siet haza, hogy összeszedje holmiját és meneküljön innen. A faluban idegen népet találnak. Asszony, gyermek jajveszékelve futkos az utcákon. A helyét megváltoztatott folyó az ő oázisukon rohant keresztül, mindent magával vitt, csak életveszélyes munkával tudtak megmenteni egyet s mást a házból, néhány dinnyét a földekről.

Mi lesz most? A nomádok az oázis felé sietnek, az ő legelőiken is óriási a pusztulás, nekik is menni kell! Az oázislakók a nomádokkal egyetértve fölkerekednek s mennek új hazát keresni.

Megindul a *népvándorlás!*

Bizony, ezek az oázislakók s a velük gazdasági közösségben élő nomádok élete hajszálon függ. A hidrográfiai változások, a közigazgatás megromlása vagy egyéb katasztrófa, százezreket tesz földönfutóvá. Meg vagyok győződve, hogy a földönfutó szó a tönkrement oázislakót jelenti, szemben a sokkal függetlenebb lovon járó nomáddal.

De ne etimologizáljunk. Hisz irtóztató dolgokat mondottam! Az emberiség történelmének legborzalmasabb katasztrófái mind ilyenféle események következményei.

Az özönvíz mondája a mezopotámiai oázisok szörnyű pusztulásának emlékét őrzi. Elmondja azt az Izdrubal-eposz gyönyörűen! A Perzsa-öböl felől betört vihardagály sodorta el az oázisokat, s szerterohant az alföldön. A földönfutó nép menekült a világ minden része felé, és vitte magával az özönvíz mondáját s vitte magával a mezopotámiai kultúrát. A zsidók egyiptomi kalandja ugyanilyen események láncolata. Nagyon valószínű, hogy amikor Kínában a fényes Han-dinasztia lehanyatlott, s Ázsia belsejében a közigazgatás oláh nívóra süllyedt, akkor pusztult el Belső-Ázsia oázis- és nomád élete annyira, hogy megindult az a népvándorlás Európa felé, amely elsöpörte a Római Birodalmat. A népvándorlások özönei ellen Kínát 4000 km hosszú fal védelmezi, de Európa nyitva állt előtte, a római limesek sem tudták megvédelmezni.

De hisz százszor és százszor ismétlődött ugyanez a tünemény. S Turán volt különösen az a katlan, amelyből időnkint ilyen áramlatok indultak Európa felé.

Akármilyen nép kerüljön bele ebbe a katlanba, bármiféle nyelven beszéljen is az, akármilyen vallásnak legyen követője; mind egyforma gondolkozású, egyforma etnikumú nép lesz belőle: a turáni népek mindenféle nyelven beszélhetnek. Árja rokonságú tádzsik, mongol eredetű kalmükök, kínai eredetű dungánok, európai oroszok és svábok a legvegyesebb összevisszaságban élnek itt, s mindegyiknek megvan a közös jellemvonása: *turáni.*

Ez jogosít föl bennünket arra, hogy mégis fönntartsuk ezt a szót, hogy turáni. Beszélhetünk turáni népekről, turáni műveltségről, turáni eredetről, csak éppen turáni nyelvekről nem, mert a turáni népek mindenféle nyelven beszélhetnek.

Azok a Turánból kimenekült népek nem voltak műveletlen barbárok. Sőt ellenkezőleg! Sok tekintetben műveltebbek voltak, mint az itt talált régibb népek, csak a görög és római volt sok tekintetben lényegesen műveltebb, mint ők. De sem a gallusokat, sem a gótokat, sem a germánokat egy cseppet sem mondhatjuk műveltebbeknek, mint ők voltak. A mi turáni népvándorlóink (jól értsük! turánit mondtam!) nem pusztították el Rómát, pedig ott álltak a falak előtt. Elpusztította a germánok egyik tipikus

népcsoportja, a *vandál*. Attilát Európa fejedelmei egyenrangú uralkodónak ismerték el, a „hun levelek" szállóigének semmi jogosultsága nincs. Miért nem „vandál" vagy „normann" levelek!

Az avarok sem voltak barbárok, a magyarokra pedig éppen nem lehet ezt mondani. Persze hogy brutálisak voltak, mint abban az időben minden nép, de nem ők találták föl a kínzókamrákat, az istenítéleteket, a rabszolga-kereskedést, nem ők rendezték a spanyol inkvizíciót, sem a Bertalan éjszakáját, sőt Kálmán királyunk, az akkor még nagyrészt ősi, nomadizáló állapotban élő magyarság királya mondta ki elsőnek a világon, hogy „de strygis, quae non sunt, ne fiat ulla quaestio" (boszorkányok nincsenek, szó se legyen róluk!), Magyarországon, a tordai síkon mondták ki először a vallásszabadságot az egész világon akkor, amikor a franciák Bertalan-éjszakát rendeztek. Oh! tisztelt nyugati művelt nemzetek! Tanultunk mi tőletek néhány szép és jó dolgot is, de mennyi rosszat! Hátha még minden rosszat megtanultunk volna!

De mi tanítottuk Európát néhány olyan dologra, ami átalakította az egész emberi művelődést, és új világot épített föl ledűlt romoknak átkozott porán. Első és legnagyobb jelentőségű átalakulás volt a könnyűlovasság, általában a ló általános használatának megtanítása. A rómaiak lovas csapatokat nem használtak, csak egyes, nehéz páncélú lovasaik voltak. A magyarok repültek lóháton s benyargalászták egész Európát. Megfordultak Itáliában, a Pireneusokban, Németországban, Franciaországban, Svájcban stb. Sehol sem voltak elkészülve jöttükre, mert hisz vágtató paripájuk minden hírt megelőzött. Azért féltek tőlük olyan szörnyű módon. Milyen végtelen kár, hogy íróink és művészeink nem emelték ki sohasem ezeknek a daliás időknek szépségeit, mert kétségkívül sok nagyszerűt, szépet lehet hozzágondolni – egész jogosan – ezekhez a portyázásokhoz, abból a kevésből, ami emlékül ránk maradt. Milyen vitézi nagyszerűséggé fújták volna föl a németek, ha nekik csak egyetlen ilyen vitézi kirándulásuk lett volna! Hiszen a kő- és bronzkorszakbeli germánokat olyan színekkel tudják lefesteni, hogy a naiv olvasó képes a paradicsomot valahova a Rajna mellé képzelni!

A mi repülő lovasainktól tanulta meg Európa a kengyel használatát s a könnyűlovasság nagy, harcdöntő jelentőségét. Mi tanítottuk meg az európaiakat igazán lovagolni s a mi tanításunkból származik a lovagkor minden szépségével együtt. Mert meg vagyok győződve róla, hogy az az

erény, az a szép, az a nemes, amit a „lovagiasság" szó tartalmaz, az magyar erény volt, azt is a magyaroktól tanulta a lovagiatlan Európa. Csak egy példát rá. A német Gast = vendég szó annyit jelentett, illetőleg ugyanaz a szó volt eredetileg, mint a latin hostis = ellenség. A gót-germán népek a vendéget ellenségnek tekintették. Mi nem. Úgy látszik, a vendégszeretet turáni erény.

A mi könnyűlovasságunknak még ruházatát is utánozták mindenfelé. A magyar huszárruha az egész világ minden hadseregében föltűnik. Vilmos császár vagy Foch tábornok, ha szépen akarnak öltözködni, bizony magyar huszárruhát vesznek föl, magyar csizmával, s nem ősgermán bocskort, sem római szandált. A csizma is turáni eredetű.

De mi tanítottuk Európát a kelesztett kenyér sütésére is, mi hoztuk be Turánból azt a búzafajt, amelyik ma Európában általános ugyan, de legjobban hazánkban terem. Állítólag a rugós, négykerekű kocsit is mi honosítottuk meg. Kár, hogy ezt a kérdést még senki sem tanulmányozta behatóan. Annyi bizonyos, hogy sem a rómainak, sem a germánnak nem volt rugós kocsija. Nagyon meglehet, mert csak olyan nép találhatta föl, amelynek sokat kellett bolyongania, és elég lovagias volt ahhoz, hogy asszonyának kényelmes ülést és járóművet fundáljon ki. A mi turáni népünk tisztelte és megbecsülte az öregasszonyt, a művelt nyugatiak boszorkánynak deklarálták őket. A mi boszorkánypöreinket leginkább a városok idegen, leginkább német lakossága rendezte. A mi népmeséinkben az öregasszony „öreganyám" segíti a mesehőst, a germán–frank mesékben „gonosz boszorkányokról" van szó.

Tudtommal a nyugati uralkodók sokféle díszítő jelzőt kaptak: nagy, vörösszakállú, szent, földnélküli, madarász stb., de „Igazságos" jelzőt csak magyar király kapott. Úgy látszik, ez is ősi, turáni erény.

Azokon a napsütötte, azúrkék egű pusztákon, ahol tavasszal a tulipánok milliói teremtenek mindennél szebb szőnyeget, s a szabad pásztor gyors lábú lován korlátlanul üget szanaszét arrafelé, ahol a föld az éggel összeér, ahol a szorgalmas oázislakó minuciózus gonddal öntözi kertjét s a legjobb gyümölcsöket érleli, ahol társadalmi rend és békesség honol s mindenki együtt érez a közzel, ott keletkezhetett „vérszerződés", ott megszülethetik az összetartás, de nincs helye a pártoskodásnak és széthúzásnak. A mi népünk, amikor bejött Európába, egészen egyetértő volt, hisz a legszebb egyetértéssel ment át a monarchikus formába s királyhűsége páratlan volt.

A mi népünk egy csöppet sem volt veszekedőbb, pártoskodóbb természetű, mint más nép. Mi nem dobáltunk ki az ablakon sem tanácsosokat, sem királyokat, mi köztünk nem voltak sem whigek és toryk, sem guelfek és ghibellinek. Nálunk nem divatozott a vérbosszú.

A „turáni átok" tehát nagyon helytelenül jellemzi a mi mostani széthúzó természetünket. Nem turáni ez már, hanem „európai". Mi csak áldozatai vagyunk az európai átoknak. Mert ha ugyanannak a gót-germán népnek két leszármazottja, a francia meg a német annyira gyűlöli egymást, hogy a világot képes lángba borítani tisztán gyűlölködésből, akkor ne mondjuk mi ki ezt a szót, hogy „turáni átok". Ilyen nincs. Van európai átok s ez ver bennünket. A szép, kék egű, végtelen szabad határú Turánt is most az európai átok veri, ott is fölütötte fejét a turanizmustól olyan messze fekvő bolsevizmus. Most népvándorlás fog onnan megindulni…

Különös megtiszteltetés számomra, hogy a párizsi magyar kolónia épp engem szemelt ki a Vörösmarty Mihály emlékezetére rendezett mai emlékünnepély elnökéül. Boldog vagyok, hogy így nevem a nagy magyar költőével társul, és hogy a Magyar- és Franciaország között való értelmi és erkölcsi testvériségben része jut személyemnek. Csodálattal tekintek Vörösmartyra. Őt olvasva megértettem, miért formálnak az igazán nagy költők az emberiségben közös családot… A nagy magyar poéta olvasását melegen ajánlom fiatal francia költőtársaimnak… Érzéseinek erkölcsi képessége, gondolatainak ereje és igazsága csodálatunkat gerjeszti föl.

Sully Prudhomme az 1900. december 8-i párizsi Vörösmarty-emlékünnepélyen

Visszanéz a magyar, sóhajtva néz vissza
Te dicső hajdankor! Fényes napjaidra;
Szomorú tallóján ősi hírnevének,
Hej! csak úgy böngéz már valamit – mesének.

Arany János: Daliás idők

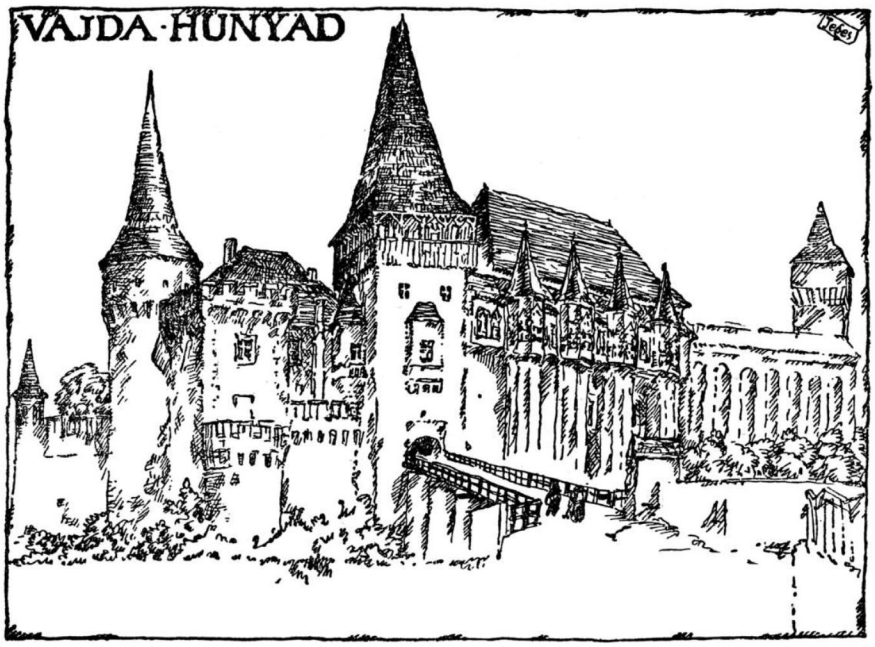

P. Ábrahám Ernő

TENGERCSILLAG

Hűs nyári éjszaka volt tengernyi csillaggal. Csak a júliusi magyar puszták felett szokott ragyogni ennyi csillag. Úgy tündököltek, úgy ragyogtak az éjszaka sötétségének pompájában, titkosan, vágyakozva, távol, mint a puszták álma.

Pista a csőszkunyhó előtt hevert hanyatt, s gyönyörködte a csillagos eget.

– Édesapám! – szólt be a kunyhóba, de bizonytalanul, fojtva, nem tudva, ébren van-e még az apja, vagy kezd-e már elaludni.

– Mér nem alszol már? – türelmetlenkedett feleletül az apja.

– Édesapám, nézze, mennyi csillag!

– Mit nézzek rajtuk? Látom valamennyit minden este.

– De ma még tán több van sokkal, mint máskor. Még a tiszai réten sincs annyi virág, mint amennyi csillag ma az égen.

– Csillag csillag! Jobb, hogy alszol már – békétlenkedett az öreg.

Csend lett. Kis idő múlva újra figyelte az apja lélegzetét a gyerek, s hogy még nem hallotta aludni, újra csak bátorságot vett s kérve, félve kezdte:

– Édesapám!…

– Mit akarsz már megint, na?

– Ismeri-e édesapám a csillagokat?

– Persze, hogy ismerem! Eleget látom.

– Mindet?

– Mindet hát!

– Névről?

– Hászen annyi sok csillagnak nem is lehet mindnek neve. Ki is győzné számba venni? – s kis idő múlva hozzátette: – Vagy a csűrbe van-e neve a búzaszemnek?

– Azért mégis sok csillag van, akinek neve is van.

– Aki ismerősebb! Na! – felelte az apja, s érzett a hangján, hogy alváshoz akar látni.

Csendben is volt a gyerek pár percig, de azután újra csak nem nyughatott.

– Ides, ismeri-é azt a fényes csillagot?

– Melyiket?

– Ott é az ég tetején, aki a legfényesebb.

– A Csőszt?

– Csakhogy nemcsak az az egy neve van ám annak, mert az az „Isten szeme".

– Isten szeme? Hun hallottad?

– Hallottam Péter bátyámtól. Mert tudja-e édesapám, hogy az a csillag mindent lát, ami a Földön történik? Hiába az éjszaka, meg a sötétség. A jót, a rosszat. Ha valaki az országúton megy. Ha valaki gyilkol, vagy ha lopni jár, Lát engemet is, meg látja édesapámat is.

– Látna? – hitetlenkedett az öreg, mint aki csak mesének tartja az egészet.

– Mondom! – felelte a gyerek rengeteg meggyőződéssel.

Kis ideig csend lett megint s az éjszaka mintha még több sejtelemmel telt volna meg. Néha mintha figyelt, hallgatózott volna a sötétség, néha meg erről is, arról is titkos pusztai hangok hallottak. Madárkiáltás… Zsongás… Szellősuhanás… S a tengernyi csillag sziporkázása is mintha csak hallott volna…

– Hát azt tudja-e édesapám, hogy a Tejút micsoda? – bátorkodott a gyerek újabb beszédre.

– Hát mi vóna? Ami! Csillag meg csillag.

– Igaz – ismerte be a gyerek –, de azt tudja-e édesapám, hogy a Tejút a Tündérek útja? Azon robognak a Tündérek palotájába, hogy csak úgy rúgják le a sok csillagot, s mikor megérkeznek, reggelig táncolnak.

– Mese ez mind… Beszéd… – dörmögte az apja.

– Úgy igaz az, ahogy mondom. Még Tündér Ilona is minden este eljár a táncba, az égi kocsin, a Göncölszekéren, mert az a Tündérasszony szekere…

– Aludj már! – békétlenkedett az apja s újra csend lett. Nagy, lélegző, mély csend, hogy szinte hallott.

– Ides… – kezdte volna a gyerek újra félénken, de már csak az apja szabályos, egyhangú lélegzése felelt.

– Ides… – próbálkozott a gyerek újra.

– Aludj már! – utasította el az öreg fél szundításban, de azután hozzátette: – Mit akarsz még, na?

– Csak a Mérges jutott az eszembe.

– A Mérges? – csodálkozott az apja, de megfogta a gondolatját az elveszett puli, s elgondolkozva tette hozzá: – Kéne is már helyette másik kutya után nézni.

– Nem arrúl jutott eszembe…

– Hát?

– Hát csak azért, hogy okos kutya volt, igaz-e, s mégis soha eszébe nem jutott, hogy felnézzen az égre, a csillagokra.

– Mit nézett volna rajtuk?

– Igaz. De lássa-e édes, éppen ebben több az ember az állatnál. Mert az állat akármiféle is, ló, kutya, vagy akármi, egyik se néz a csillagokra soha…

– Nem az ő dolguk – vetette kurtán az öreg, elszakítva a további beszédet, s pár perc múlva hallotta lélegzéséből, hogy alszik.

Csak ketten voltak ébren. A gyerek és tenger csillagával az éjszaka. Pista pedig nézte, sorra vette őket. Jancsit és Juliskát, a „két árva" csillagot, akiket

senki a földön meg nem szánt, étlen-szomjan vándoroltak, míg a jó Isten szíve meg nem esett rajtuk, fölvitte őket az égre egymás mellé csillagoknak, hogy ragyogjanak, s mindenki lássa és megszánja az árvák dolgát.

Azután Szűz Mária olvasóval kerített kertjét nézte a sok-sok csillag virággal. A Róna-királyt, a Három juhászt, a Kaszást, az Öreg Bérest s a többit is mind.

Egy nagy tündöklő égi puszta volt felette az ég csillagpásztorokkal, csillagnyájakkal, pusztai mesebeli királyokkal, tündérekkel, boszorkányokkal.

S arra gondolt, ha ő is egyszer csillaggá válhatna s pompázó, tüzes szekéren beroboghatna a tanyába a béresék kis lányáért, Katiért, s felültethetné a tündérszekérre s elvihetné magával a Tündérek palotájába…

Maga se tudta, mikor aludt el… A csillagok pedig égtek, ragyogtak, virrasztottak felette.

Párás, szellőjárásos reggelre ébredt. A harmat még ott tündöklött a füveken, a pacsirta csicsergett, a mezők fölött zümmögtek a fényes bogarak.

Egyszerre a magasból tárogató kiáltozás hallott. Recsegve, ércesen, mint a trombita.

– Daru! – lelkendezett a gyerek. – Édesapám, nézze! Daru!

Diadalmasan, szárnyalva, V-alakban húzott a magasban a darufalka s hamarosan fölibük ért. És csak mintha megcsillant volna a napsugár alattuk. Egy darutoll hullott alá, azt csókolgatta.

A gyereknek szinte a szívverése is elállott, úgy nézte a toll szállongását. Jobbra-balra lengedezve, ringva hullott alá, a tengeriföld szélébe. A gyerek utánaszaladt s megkereste. Szép zászlóstoll volt, úgy hajlott, mint az árvalányhaj s fodros bokrétába göndörödött.

Próbálta, hogy illik a kalapja mellé, de rögtön más jutott eszébe.

Beviszi a tanyába Katinak.

Három hete nem volt már a tanyában. Valahányszor bement csak keserűség volt. Púpos, nyomorék, törpe gyerek volt, s játék közben mindig csúfolódásra került a sor. A púpjáért csúfolták s sokszor, mikor dühhel nekiment a többi gyereknek, meg is verték. S olyankor hetekig nem ment a tanyába.

De most a darutoll nem hagyta nyugodni. Mit számít a púpja ilyen kincs mellett? Hiszen most gazdag, mérhetetlenül gazdag. Hát ki tud még ilyen drágaságot adni Katinak? Ki most több, ő-e, vagy a többi gyerek?

Vigyázva, félve fogta a tollat, hogy el ne törje, meg ne gyűrje, s toronyirányt vágott a tanyának.

A gyerekek a góré szélén játszottak s messziről észrevették Pistát.

– Pista! Gyere játszani, Pista! – kiáltozták felé, s a gyerek büszkén, bátran ment közibük, háta megett tartva a darutollat. Egyenesen Katihoz ment.

– Találd ki, mit hoztam? – kérdezte tőle.

– Szarvasbogarat.

– Nem.

– Színes üveget.

– Nem.

– Hát.

– Ezt! – lengette meg Pista a tollat diadalmasan.

– Darutoll! – csillant meg a Kati szeme.

– Mutasd! – szaladt oda a többi is. De Pista eltartotta előlük.

– Nekem hoztad? – reménykedett Kati.

– Neked. Nesze! – nyújtotta Pista.

De az egyik gyerek, Jancsi elkapta a kezéből.

– Az enyém! – mondta diadalmasan.

– Nem adod ide? – kiáltotta Pista rémülten.

– Vedd el, ha tudod! – gúnyolódott Jancsi ereje tudatában.

Pista nekiment s birkóztak. Jancsi egykettőre földre gyűrte Pistát, hátára fektette s ráült a mellére, lovagolva, két térdével pedig leszorította a két kezét.

– Nem adod ide!? – erőlködött Pista tehetetlenségében is.

– Füvet akarsz enni? – fenyegette Jancsi, s csakugyan füvet tépett s próbálta tömni a Pista szájába.

De az összeszorította az ajkát s kapkodta a fejét.

– Nem mégysz le róla! – támadt Jancsira két másik gyerek, s lehúzták Pistáról.

– Mit kezd velem! – hencegett Jancsi. De a két gyerek rátámadt.

– Add vissza a tollát!

– Mért adnám?

– Nem adod? – fenyegetőzött a másik kettő s készültek nekitámadni.

De Jancsi megelőzte őket. Egy hirtelen húzással végigfosztotta a tollat s a puszta csonkot megvetően dobta Pista elé:

– Itt van! Edd meg!

Pista csak állott ott szótlan rémülettel, mint egy kifosztott, koldussá lett kincses ember. Tele gyűlt a szeme könnyel s egy szó nem jött az ajkára.

Mind szótlanul állottak.

Akkor Kati Pista elé állott.

– Hozol másik tollat? – kérdezte tőle.

– Nem! – szakadt ki Pistából. Megfordult s szótlanul ment vissza arra, amerre jött. S mintha csak könnyes lett volna, amerre ment, a mező.

A gyerekek pedig némán, mozdulatlanul néztek utána…

Az apja észrevette, hogy a gyereknek egész délelőtt egy szava se volt.

Déli szalonnázásnál meg is kérdezte, mintha csak kitalálta volna az okát.

– A tanyába jártál?

– Ott.

Jó ideig hallgattak.

– Mondtam, ne eredj közibük! – vetette az apja nagy sokára haragosan, s nem volt több szavuk.

És este újra feljöttek a csillagok, s Pista megint nézte őket. Tele volt a szíve könnyel, keserűséggel. De a csillagok csak ragyogtak, tündököltek. S a gyerekben, ahogy nézte őket, a keserűség lassan-lassan jóleső nagy szomorúsággá változott. És soha még olyan közel nem voltak hozzá a csillagok. Mintha csak rá akartak volna ölelkezni. Hogy szinte úgy érezte, ott lebeg közibük. És nagy békesség költözött a szívébe.

Soká, soká nézte a csillagokat, s mikor elaludt is, álmában is mintha csak az egész csillagos ég ott maradt volna a szemében, a szívében.

A csillagok pedig szelíden, titkosan ragyogtak…

Politikai szempontból és földrajzi helyzetére, népeinek kedvező eloszlására való tekintettel Magyarország messze Ausztria fölött áll. *Reclus*

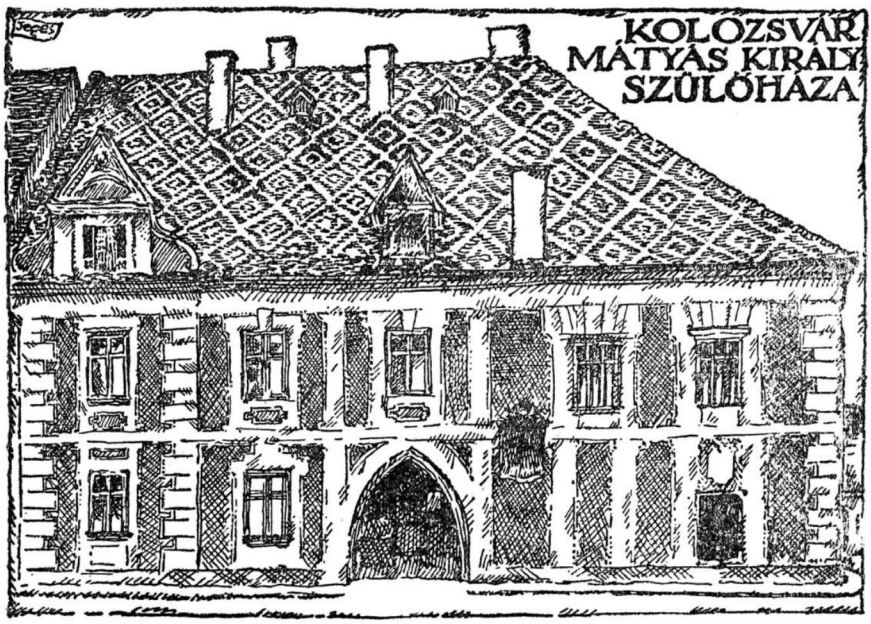

BÁRÓ LUKACHICH GÉZA SORAI

Ne bántsd a Magyart!
Gróf Zrínyi Miklós

Gyászruhát öltött a magyar nemzet 1920. év január 17-én, amikor a magyar békefeltételeket megtudtuk, gyászruhát visel ma is, amikor az erőszakosan reánk kényszerített, igazságtalan és erkölcstelen béke ratifikálása előtt állunk.

De vajon jogos-e a gyászunk? Lemondást, a megváltozhatatlanban való megnyugvást jelent-e? Lemondást azon szent jogokról, amelyeket a magyar nemzet ezeréves múltjával és századokig tartó véres harcok árán hazája földjéhez szerzett? Belenyugvást a megszállott területeken élő magyar testvéreinktől való erőszakos elválasztásba? Lemondást azon akaratunkról, hogy Magyarországot ismét azzá tesszük, ami volt?

Nem, Nem, Soha!

Nem mondunk le jogainkról.

Nem nyugszunk bele testvéreinktől való elválasztásba.

Erős akaratunk pedig nem fog megszűnni soha, hogy Magyarország „ismét legyen".

Csupa idegen népfajtól körülvéve, egy évezred óta küzd a magyar a létéért.

Hun, avar pusztította az országot. Tatár gázolta le a magyar nemzetet. Török tartott minket másfél évszázadig a járma alatt.

Augsburgi katasztrófa, mohácsi vész. Mindmegannyi megpróbáltatás, amely a nemzetet végveszedelemmel, megszűnéssel fenyegette.

Isten segítsége, a magyar faj életrevalósága, hazaszeretete és erős akarata túlsegítette a nemzetet mindeme létét veszélyeztető csapásokon.

Nem fogja a magyar nemzetet tönkretenni a neuilly-i béke sem. Ez megingathatatlan hitünk, erős akaratunk.

A török megszállás alatt a magyar kézen maradt Felföld és Erdély volt a magyarság mentsvára. Ma az Alföld és a Dunántúl magyarjai hivatottak a nemzeti megújhodás akaratának ébrentartására.

Másfél századnyi török uralom nem tudott magyarból törököt csinálni. Aki ma magyar, az az is fog maradni.

Nincs okunk a csüggedésre. El a gyásszal, fel a fejjel.

Deák Ferenc szavai élnek ma is: „Tűrni fog a nemzet csüggedés nélkül, mint ősei tűrtek és szenvedtek, hogy megvédhessék az ország jogát."

„Mindent a hazáért" legyen a jelszavunk. Életet és vért a hazáért áldozni mindenkor kész volt a magyar. De rendeljük alá anyagi és személyi érdekeinket is a haza érdekének.

Te magyar gazda, aki terményeid árának a lehetőség határáig való felhajtásában leled az örömödet, te magyar munkás, iparos, aki munkádért oly árat követelsz, amelyet kevés ember tud megfizetni, ti többiek, akik mind az anyagiak után szaladtok, te stréber, aki egyéni ambícióidat a köz rovására akarod érvényesíteni, valamennyien ártalmára vagytok a hazának, megnehezítitek testvéreitek életét és a magatokét is, késleltetitek az ország gazdasági megerősödését. Egymásra vagyunk utalva, össze kell fognunk, dolgoznunk, egymást támogatnunk. Csak akkor fogunk boldogulni, ha jelszavunk leszen: Mindent a hazáért!

François Coppée

A MAGYAR

Benkó István gróf volt a magyar síkságon,
Hüvelykén türkiszkő lángolt haloványon,
Mely a török jöttén hagyta szinét, mondják
Elverte bolondul ősei vagyonját.
Igazi nábob ő. Egyszerre megjelen
Cselédei közt az aratóünnepen,
Gyémánttal, zafírral, rubinttal kivarrva.
Tündökletes, ékes, remek díszmagyarba,
Mentéjére pedig szeszélyes-szaggatott
Rendbe csupa nehéz aranyat aggatott,
Hogy amikor táncol, jobbra meg balra lép,
Lehulljon a földre s fölkapkodja a nép.
Szedik a zsellérek, egy csöppet se restek,
És hogy az aranyak mind a földre estek,
A nemes uraság nyomban odafordul
Egy öreghez, aki csak néz a sarokbul.
Karakán magyar volt, lobogós az inge,
Pörge a kalapja, kesely-orra szinte
Szigorú a fehér bajsza fölött. „Látja,
Kendnek is adnék már valamicskét bátya –
Mondotta István gróf – ingerkedve véle,
De elkelt az arany, nincs is semmiféle.
Mért nem jutott kendnek ilyen drága holmi?"

Az agg szólt: „Mivelhogy nem tudok hajolni."

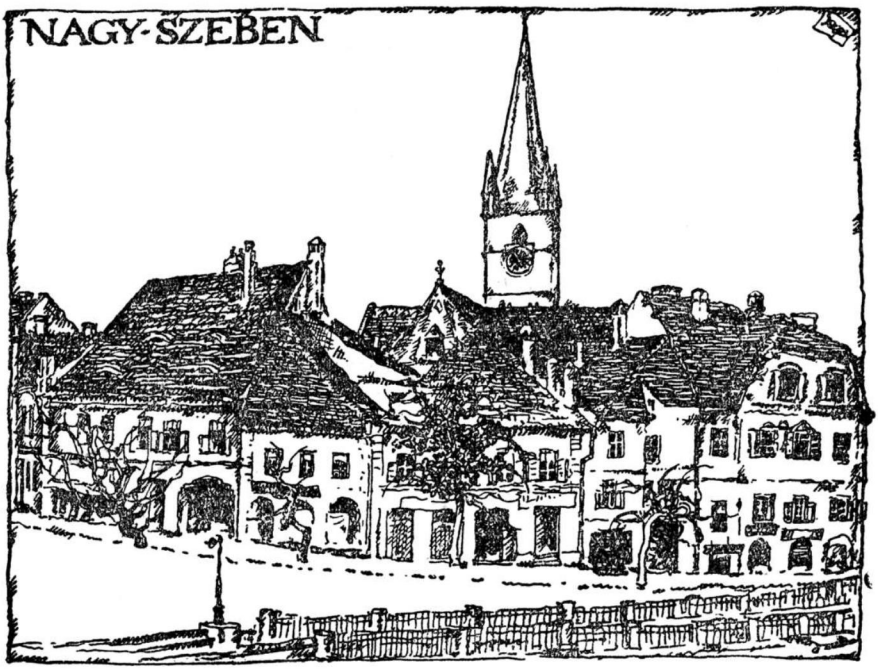

Herczeg Ferenc

IRREDENTA?

Azzal tisztában vagyunk mi, de tisztában lehetnek ma már ellenségeink is, hogy valamire való magyar ember sohasem fog belenyugodni az ország földarabolásába. Képzelhető olyan helyzet, mikor nem lesz opportunus erről beszélnünk, de úgy sohasem fordulhat a világ, hogy a szívünkben is lemondjunk ezeréves örökségünkről. Ezt sem fegyverrel, sem szerződéssel, sem brutalitással, sem engedékenységgel nem fogják elérni ellenségeink, mert az ilyen lemondás ellenkeznék az ember ősi természetével. Bármeddig tartson is az idegen megszállás, mi azt mindig csak történelmünk egy végtelenül lealázó, de ideiglenes és átmeneti epizódjának fogjuk tekinteni, amilyen volt Mihály oláh vajda erdélyi, vagy a Giskra-féle zsebrákok felvidéki kalandozása.

Ha Magyarország elragadott vármegyéit ma három európai nagyhatalom tartaná megszállva, mi akkor is biztosak volnánk benne, hogy egykor még vissza fogjuk kapni ezeréves örökségünket. Ilyen esetben azonban bánthatna minket a tudat, hogy addig is, míg üt a szabadság órája, sok víz fog még lefolyni a Dunán, miként sok víz lefolyt a Visztulán is, mielőtt Lengyelország újból össze tudta szedni szétszórt csontjait.

A mi „hódítóink" azonban szerencsére kis nemzetek. Kis nemzetek, amelyek nem is olyan jó katonák, mint voltak Nagy Frigyes poroszai, nem is olyan jó adminisztrátorok, mint voltak Mária Terézia osztrákjai, sőt nem is olyan fegyelmezett és fanatikus szolgái az államuknak, mint voltak Katalin cárnő oroszai.

A kis nemzetek nem urai saját sorsuknak, az ő emelkedésük és hanyatlásuk mindenkor rajtuk kívül eső erők játékának eredménye. Olvassuk el az oláhok vagy a szerbek történetét, örökös hullámzás az, amelynél (csakúgy, mint a magyar történelemben, de még kirívóbb módon) a rövid föllendülés egy-egy korszakát a rettenetes nemzeti katasztrófák és a mélységes süllyedés időszakai követik, aszerint, amint a kis nemzetek érdekei egy-egy időre megegyeztek, vagy újból ellentétbe jutottak a Keleten érvényesülő nagyhatalmak érdekeivel.

A világtörténelem logikája hamarosan elpusztít minden mondvacsinált, hazug államalakulást. A magyar földön és a magyar népen osztozó három hatalom vezéremberei nyugodtan alhatnának, ha mától fogva megállana az idő kereke és érvényét veszítenék a természet törvényei, ha biztosak volnának benne, hogy az orosz óriás örökké csak önmagát fogja emészteni és rettenetes súlyával sohasem fog többé ránehezedni Romániára, hogy a 65 millió német örökké tehetetlenül fog heverni a 35 millió francia lábai előtt, hogy a bolgár nép örökre le fog mondani nemzeti aspirációiról, hogy végül az antant örökös rendőri szolgálatot fog végezni Nagy-Románia és Csehország határainak őrizetére.

Az idő kereke azonban sohasem állott még meg semmiféle szent szövetség parancsára, és ha ma nem, holnap egészen biztosan össze fogja zúzni mindazt, ami mesterkélt, hazug, beteg és természetellenes az új Kelet-Európában.

Addig is mit tegyünk mi, magyarok? Semmi szükség sincs arra, hogy összeesküvést szőjünk, hogy lázítsunk, hogy fegyvereket és nyomtatványokat csempésszünk. De ezt nem is teszi senki! A mi *irredentánk* szín-

helye nem a végeken, hanem Budapesten van. Itt kell szervezkednünk, itt készülődnünk. A készülődésünk: a nemzet kulturális, gazdasági és katonai erényeinek gondozása legyen. Szervezkedésünk: a társadalmi erők egyesítése. Az egységes, művelt, munkás magyarság megnyerte a harcot züllött és napról napra jobban züllő szomszédjaival szemben, mielőtt még kihúzta volna a kardját.

A Corvinok lándzsáját megragadva
Robbanj ki ősi fészkedből, Magyar;
Pattanj föl aztán fekete lovadra
S szállj viadalra a szabad napért!
Carducci: Sicilia e la revoluzione

A magyar nemzet nem pusztulhat el, és ha a sírba tennék is, előbb-utóbb fel fog támadni. *Saint-René Taillandier*

A Magyarország földarabolása útján létesített új államok szét fognak omlani a történelem első viharára. *R. Kinley*

Magyarországon nemcsak a férfiak hősök, hanem a nők is. 1848-ban a magyar anyák maguk adták a kardot fiaik kezébe. *Tissot*

Magyarország foglalja vissza helyét a nemzetek között, és legyen az, ami régente volt: Európa legbüszkébb védőbástyája. Ekkor hazafikéztől felgöngyölítve a magyar zászló lengjen a Kárpátoktól a Balkán gerincéig, az Adria partjaitól egészen addig, ahol a Duna hömpölyög a Fekete-tengerbe. *Backwill, Rudolf of Varosnay, 1841*

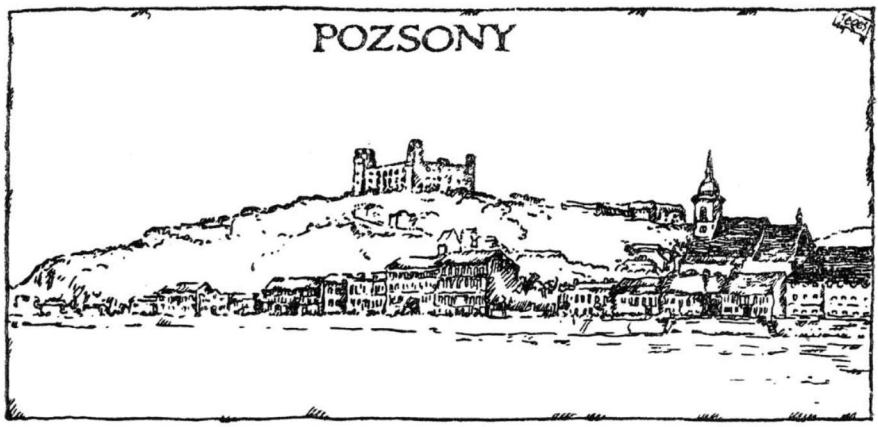

Schöpflin Aladár

POZSONYI DIÁKOK

(Emlékeimből)

Tizenkét évet töltöttem Pozsonyban, kisdiákkoromtól csaknem a férfikor küszöbéig 1881 és 1894 között. Tanúja és átélője voltam annak a folyamatnak, amelyben Pozsony megmagyarosodott.

Mint tízéves kis gimnazista, egyszer szert tettem két krajcárra, és krumplicukrot szerettem volna rajta vásárolni. Nagyon félénk, könnyen zavarba jövő ifjú voltam, dobogott a szívem, ha egy boltba be akartam menni. Hát most az is fokozta zavaromat, hogy nem tudtam, mi a német neve a krumplicukornak. Sokáig jártam föl-alá a szatócsüzlet előtt, amíg végre győzött bennem a torkosság, és mégiscsak bementem, olyan elszántsággal, mintha a vízbe ugrottam volna. De már mondani nem tudtam semmit, csak megálltam a szatócskisasszony előtt s letettem elébe a két krajcárt. Elég ostoba képet vághattam, mert a kisasszony elnevette magát és ezt mondta:

– Was wünschen Sie, junger Herr!

Most már szerettem volna elszaladni a rettentő helyzetből, de megsegített az Isten: megláttam a pulton egy nagy darab krumplicukrot. Rámutattam és kivágtam halálmegvető bátorsággal:

– Bitte Krumpeln-Zuckerl!

A kisasszony nagyon elkezdett nevetni, amiért haragudtam is rá, s ezt mondta:

– Krumplicukrot akar, kisfiú?

Nagyon felbátorodtam a magyar szóra s azóta mindig abba a boltba jártam cukrot, papirost, tintát – fájdalom –, nemsokára cigarettát vásárolni. Akkor még ritkaság volt, ha egy-egy kisebb üzletben tudtak magyarul. Tíz év múlva már az úrféle embert minden üzletben, a kis szatócsboltokban vagy a borbélynál is magyarul szólították meg, s úgy hallom, úgy van ma is, a cseh uralom alatt.

Bizony nem volt ebben a magyarosodásban semmi része az erőszaknak. Magától ment ez, a német lakosság akaratából. Egyszerűen felismerték a magyar nyelv tudásának praktikus hasznát, és szíves készséggel taníttatták magyar nyelvre gyermekeiket, maguk tették egészen vagy részben magyar tanítási nyelvűvé az iskoláikat. Nem éreztek ebben semmi faji sérelmet, hiszen azért senki sem akadályozta, ha németül akartak beszélni. Néha bosszantotta őket, ha egy-egy türelmetlen magyar sürgette a dolgot, már a tempóját a magyarosodásnak ők maguk akarták diktálni, s így sem volt az túl lassú tempó. Készségüket előmozdította, hogy a magyar beszéd valami úri dolog volt a szemükben. Magam is hallottam diákkoromban, mikor egy fiatal polgárlány ezt mondta az utcán a mamájának:

– Aber Mama, sprich doch ungarisch, das ist eleganter.

Az úri nép, állami és megyei tisztviselők, vidéki földbirtokosok, különösen pedig az úri fiatalság, jogászok, egyéb diákok, egyéves önkéntesek, a bálok rendezői és a társas összejövetelek hősei, szóval a társadalomnak az a rétege, amely a csöndes életű polgárnak, különösen a nőknek mindig imponálni szokott, kizárólag magyarul beszélt, s az ártatlan polgári sznobizmus is magyarosító tényező volt.

Nagy magyarosító erő volt a diákság. A jogászok, a lutheránus teológusok mind megannyi terjesztője volt a magyarságnak, a középiskolák diákjaik nagy számánál fogva szintén. Az evangélikus líceumban, ahol én tanultam, a legkevesebb volt a pozsonyi fiú, összegyülekezett itt az ország minden részéből való fiatalság, felvidéki tót és fél tót fiúk, mosoni

németek, sok bácskai sváb, de jutott a Dunántúl és az Alföld minden részéből, sőt Erdélyből is minden osztályba. A zöme azonban a Csallóköz, Komárom vidéke és a Mátyus-földje magyarjaiból telt ki, nagyobbára protestáns papok és tanítók fiai, de sok keménykötésű, nyakas, zömök parasztfiú is, és ezek olyan erős falusi magyar levegőt hoztak magukkal az iskolába, hogy ez lett az uralkodó levegő s a többi mind akklimatizálódott hozzájuk. A legtöbb magyar fiút azért küldték Pozsonyba, hogy tanuljon németül. No, én nem láttam egyet sem, aki megtanult, ellenben az összes tót és német fiúk olyan jól megtanultak néhány év alatt magyarul, mintha soha más nyelven nem beszéltek volna, sőt még a szállásadó asszonyok is megtanultak magyarul a diákjaiktól. Mert akkor még nem volt internátus, a vidéki diákok kettesével, hármasával béreltek egy szobát többnyire az iskola környékén lakó kisiparos, szatócs- és másféle asszonyoktól, akik erre a szerény üzletre már be voltak rendezkedve. Az ilyen diákok már kis gimnazista koruktól fogva teljesen független legényéletet éltek; az iskolához tartozó alumneumba jártak ebédelni, a többi étkezéseket már maguk intézték el, ha volt miből. A legtöbbnek csak a hónap első napjaiban volt miből: a többi napokon egy darab *brúgó* (az alumneumból hozott kerek cipó) és egy pohár víz volt a reggeli, egy darab brúgó és egy pohár víz a vacsora. Ha aztán hazulról *pakk* jött, akkor volt nagy lakmározás. A legnagyobb pakk is kifogyott pár nap alatt, mert jutott belőle a pajtásoknak is bőven. Aztán megint előkerült a brúgó és a pohár víz. De azért erősek és egészségesek voltak ezek a falusi fiúk, mint a bikabornyúk; amíg én gimnáziumba jártam, egyetlenegyszer sem volt betegség miatt szünet, s a tornaversenyeken többnyire a liceisták vitték el a díjakat a kir. kath. gimnázium és a reáliskola elől, amelyekben kevesebb volt a vidéki fiú, inkább a helybeli hivatalnokok és polgárok fiai jártak oda. Néha csaták is estek: mi meglehetősen hadilábon állottunk a reálistákkal, akiket nem tartottunk egyenrangú diákoknak, mert nem tanultak latint, németesebb fiúk is voltak többnyire, és sok volt köztük, aki három-négy reáliskolát elvégzett, s aztán elment iparosnak vagy boltosinasnak. Nekünk volt a Duna-liget szélén a legjobb labdázó helyünk, amelyre tradicionális jogot tartottunk. A reálisták szerették ezt elfoglalni, ha hamarabb jöttek oda, mint mi, s ebből gyakori háborúk keletkeztek. Nagy ellenségeink voltak a kőmívesinasok; volt köztük egy, akit görbenyakúnak neveztünk – még ma sem tudok félelem nélkül rágondolni. A longa méta volt a divat akkor még, a futballról

azt se tudtuk, hogy van, és már nagyobbacska fiúk voltunk, mikor a liget mellett a katonatisztek teniszpályát csináltattak; a kerítésnél bámészkodva néztük a játékot és furcsálkodtunk, hogy felnőtt emberek nem röstellenek labdázni. Mi, diákok, amint az ötödikbe kerültünk, abbahagytuk a labdázást, összeférhetetlennek tartottuk férfiúi tekintélyünkkel, mikor már a tanárok is magáznak minket. A sport fogalma és ami ennek a lényege, a *rekord* eszméje mibennünk még nem volt meg, mi labdáztunk, úsztunk, korcsolyáztunk, kirándultunk minden különösebb rendszer nélkül, csak mert ez mulatság volt, s aki erősebb vagy ügyesebb volt, hát az *máriátor* lett a longában, de erejét és ügyességét nem jutott eszébe centiméterekkel vagy percekkel mérni.

A nagyobb diákok között a független élet és a sport hiánya bizonyos koraérett férfiaskodást fejlesztett ki. Egyszer egy úri fiú az ötödik osztályban rövid nadrágban jött iskolába. Az egész osztály becsülete elleni merényletnek tekintettük a gyerekes rövid nadrágot; lehúztuk az illető fiút a padra és mindenki ütött a fenekére néhányat. Szegény fiú sírva ment haza a mamájához és másnap újdonatúj pantallóban jött az iskolába. Az ötödik osztálytól kezdve volt jogunk belépni a dalárdába, s az volt büszke és boldog, akinek a hangját basszusnak minősítette az énekmester. Egy hatodikos liceistára azt mondani: „gyerekes", a legsúlyosabb sértések közé tartozott. A férfiasság kellékének tartottuk, hogy néha lumpolni járjunk. Nagy titokban összegyülekeztünk valami városvégi kiskorcsmában, vacsoráztunk gulyáshúst vagy pörköltet és túrós csuszát (mindig ez volt a menü), ittunk egy-két pohár bort és dalolgattunk késő éjjelig. Az iskola persze szigorúan üldözte ezeket a túl korai mulatozásokat. A pedellus egyúttal detektív is volt, időnként bejárta este a kiskorcsmákat és feljelentette a diákokat, akiket ott talált. Akkor aztán lett könyörtelen vizsgálat, karcer (az én időmben még ez is volt a pozsonyi líceumban; „békeidőben" mosókonyhának használta a pedellusné), kicsapással való fenyegetés és más egyéb büntetés. Egy kicsit utánoztuk ezeken a mulatságokon a német diákok kneipéit, már ahogy külföldi egyetemet járt teológusok elbeszélései alapján elképzeltük. Hasznosak éppen nem voltak ezek a kamaszkori murik, de nagyobb baj se lett belőlük – az én társaim közül, amennyire tudom, egyből se lett lump ember vagy alkoholista.

Minden iskolaév tetőpontja a majális volt. Erre már a tél vége felé kezdtünk készülődni. Május közepe táján megjött a nagy nap: az egész iskola

zászlók alatt kivonult a Vaskutacska nevű kirándulóhelyre. Délelőtt versenyfutással, kuglizással, más ilyenforma mulatságokkal telt el az idő; kora délután kijöttek a leányok mamáikkal, és volt tánc háromtól este kilencig. Nem egy könnyű tavaszi szerelem bomlott ki itt délután tánc közben, s este aztán, mikor az erdőn át sétálva kísértük haza a kisasszonykákat, forró vallomások, egy-egy kézszorítás, de semmi több, mert a párocskáknak a sarkában volt a figyelmes mama. Szép, kedves, ártatlan mulatságok voltak ezek, itt tanultuk meg – már aki megtanulta –, hogy kell a lányokkal bánni, s a kisasszonykák rajtunk próbálgatták ki csábító művészetüket. Volt köztük olyan is, aki már jó pár generáció diákon próbálta ki és nem jutott tovább. Mulatni könnyebb volt a pozsonyi lányoknak abban az időben, mint férjhez menni; nem tudom, hogyan, de aránylag nagyon sok pozsonyi leány maradt pártában.

Nagy dolog volt a március tizenötödike. Nagy hazafias ünnepet rendeztünk akkor. Akik ezen szavaltak, szónokoltak, azokra kötelező volt magyar ruhában, kardosan, kucsmásan lépni a dobogóra. Magyar ruhánk persze nem volt, de segítettek rajtunk a zsidó utcabeli ószeresek, azoknál volt minden bőven, egy-két forintért kaptunk kölcsön atillát, szűk nadrágot, csizmát, kardot, még kucsmát is, persze nem éppen testünkre illőt. Én tudom, hogy három nadrágot is fölvettem a magyar nadrág alá, s az atilla alá összes mellényeimet; cingár testem mégis csak úgy lötyögött a másra szabott ruhadarabokban. Jó volt ez, mert márciusban akkor nagy hidegek jártak, és mi a világért se vettünk volna télikabátot az atillára. A kardot azonban csörtettük az utcán, mikor az ünnepély után sétálni mentünk, kivált ha katonatisztek jöttek velünk szembe. Az hittük, nagyon haragusznak miatta a tiszt urak, akikben megannyi fiók-Haynaut láttunk. Petőfi lelke élt bennünk, akinek volt közöttünk egy kis temperamentuma és fantáziája, az mind Petőfiben élt, az ő eszével gondolkozott, az ő képeiben látta a világot, az ő ideáljaiért lelkesedett.

A zsarnokságot gyűlöltük, bár nem ismertük. Petőfi forradalmi szelleme támadt fel bennünk, ha valamelyik tanárral vagy valami muri miatt a tanári karral bajunk akadt, szerettünk volna meghalni a hazáért, megvetéssel néztünk a grófokra, amint elrobogtak mellettünk az utcán, és a kis fűszeresek és városi irodatisztek leányaiban Csapó Etelkákat és Szendrey Júliákat láttunk. A fiatalos idealizmusnak tartalma nem volt egyéb, mint Petőfi szellemének reflektálódása. Senki sem figyelmeztetett még arra a

hatásra, amelyet a mi korunk fiatalságára Petőfi tett. Ő volt a mi legnagyobb nevelőnk.

A jó nyárspolgárok egy kis gyanúval is nézték március 15-i forradalmaskodásunkat. A mi iskolánkat egy lojális polgár fel is jelentette, mert az iskolai ünnepen a Marseillaise-t énekelte az énekkar. Akkor még nem volt ismeretes a szocialista Marseillaise Pozsonyban, azt hiszem, egyáltalán nem is volt ott még akkor szocialista szervezet. Nem is erre gondolt az illető, hanem a francia forradalomtól féltette a várost. A nagyanyám is, mikor magyar ruhában meglátogattam, adott egy forintot és óva intett:

– Macht mir keine Rebellion! – mondta aggódva (magyarul nem tudott, ezért is nem szerettem járni hozzá, mindig éreztem, hogy csak mostohaanyja az apámnak).

Ő persze átélte a negyvennyolcas időket, s ettől félt. Mi azonban szívesen megcsináltuk volna még egyszer a negyvennyolcas forradalmat, ha tudtuk volna.

Az én volt társaim közül akárhány ott él most is Pozsonyban vagy a megszállt Felvidék más helyein mint pap, tanár, orvos, tisztviselő. De szeretném látni őket, megtudni tőlük, él-e még bennük az egykori szellem, s előveszik-e még most is Petőfit, ha nagyon rájuk nehezedik a cseh uralom?

Mikor földed' még Nagy Lajos tiporta,
Királyok dísze, híres és dicső! –
S Mátyás, a Bécs-verő is innen oszta
Igazságot; – ez volt a szép idő!
Mikor még Pázmán, főpapok virága,
E dómban itt lengette bíborát; –
Mikor még… feledés fátylát reája!…
Bús várromod beszélhetné tovább.

Reviczky Gyula: Pozsony

Végvári
(Reményik Sándor)

A GONDOLAT SZABAD

Bilincs a kézen, az ajkon lakat,
De felhők felett, de vizek alatt
Örvénylik, szikráz, zúg a gondolat!

Legyen tanyám kietlen szirtorom,
Vagy börtönöm pokol-mély vártorony,
Én amit akarok, azt gondolom!

Ó, mi gyönyör! Ó mily isteni kéj,
Repülni! Dús képzeletem, ne félj,
Nem gátol ebben zsarnoki szenvedély.

Repülj képzelmem, csillagokig szállj,
Az Isteneknek lángitalt kínálj!
Durva őrszem rád nem rivallhat: „Állj!"

Repülj, semmi sem szegi kedvedet;
Repülj, szakítsd magadra az eget,
Építs, vagy ronts: neked minden lehet!

Repülj, oltsd ki a földi lángokat
És népesíts be új világokat,
Nincs porkoláb, aki meglátogat!

Öltözz hulló csillagok ezüstjébe,
Köd oszlopába, áldozat füstjébe,
Rögbe nem botolsz és nem lépsz tüskébe!

Te tövistelen téped a virágot,
A nyomodba kémek serge meddőn hágott.
Műhelyedben, Mester, téged ki látott?

Fölötted nincs Cézár, nincs Imperátor,
Se rongy tömeg, babért tépdesni bátor,
S nincs, aki Téged bekerít, határol.

Szabad vagy, mint ürben a fénysugár,
Szabad, mint a morajló tengerár
S csak öntörvényed a korlát, határ.

Élet, Halál: minden beléd merül,
És biróul fölötted ki sem ül,
Csak aki lát: az Isten egyedül.

Tollam le nem ír, ki nem ejt a szám,
Mégis repülsz, mint csengő, tünde szán,
Szabad vitéz: végig a rab hazán!

Erdély, e sajátosan magyar terület, mindenkor a magyar szabadság védőbástyája, a magyarság Piemontja volt, és arra a románok jogot nem formálhatnak. A dáciai római uralom bukása és 1224 között, amikor románokról először történik említés Erdélyben, tíz évszázados űr mutatkozik, amelyet a pánromán propaganda nem képes betölteni, minthogy semmi kézzelfogható bizonyítéka nincsen arra, hogy ez idő alatt Erdélyben románok laktak volna. A római legionáriusoktól való leszármazás tana merő koholmány. Az erdélyi oláhok nem Traján utódai, hanem Balkánról jöttek át Erdélybe. E történelmi tényt a pánrománok semmi érvvel nem képesek megdönteni.

Guy de Roquencourt

Miklós Jenő

ISTEN VETÉSE

Minden gyerek az Isten vetőmagja. Szétszórt, szertehullt maggal veti most Isten kis Magyarországot.

Mint a pitypang, a vándortáska, a madársóska apró magját, elkapja a szél, messze mossa eső; úgy veri ide-oda a sors a magyar gyerekeket. Isten veti az országát. Elsodort falvak, kirabolt városok, felgyújtott tanyák alól vándorútra kelnek.

Árkok szélén, kertek alján, szántáson, erdőkön bújnak. Vihar veri küszöbről küszöbre őket. Vagonokban húzódnak meg, búvószekerek alján sírnak, menekülők cókmókja közt vándorolnak.

De szomorú gyerekszemük alján titkos tüzek égnek. Könnyük parázslóan bujtogat. Rongyos kis arcuk forralja a vért és vérrózsákat takar éhes halványságuk… Egyszer bő aratásra Isten veti be velük az országot.

*

Küszöböm elé is odahullott egy kis magja. Vendéget kaptam, menekült gyereket. Valaki rokona tette le sebtibe nálam, ahogy a fölös terhét dobja le a sietős utas, akinek még sokáig kell vándorolnia. Maga is úgy kapta menekülése közben. Nála is más rokonok feledték, akiknek szintén sietniök kellett. A gyerek, mint az ütött-kopott táska vándorol az utasok kezén.

Sokszor hallani összebújt, menekülő családok között:

– És a legkisebb? Vele mi lett?

Számon tartják a feldúlt fészek szertevert fiókáit.

– A Kamilla vette magához.

De azután Kamilla se tarthatja sokáig, továbbadja, a gyerek vándorol… a szél már fújja a mezőn a pitypang pelyhét.

*

Hóna alatt hozta összekötözött kis batyuját. Pillanatra se hagyta el. Cipelte sarokból sarokba, az övé volt, minket csak idegenül méregetett. Gondolta, úgyis továbbadjuk. Mit barátkozzék? Megtanulta már, sehol se jó megmelegedni. Riadtan és némán állt közöttünk, szemét lehunyta, merre járt?

Este sem akart elaludni. Nehezen húzta le rongyos kis ruháját és batyuját a feje alá tolta. Szeme ide-oda rebbent, mint a riadt galamb a szálló pernye közt. Kis teste gubóba húzódott meg egészen az ágy szélén, még nem tudta, mi az, hogy kinyújtózni. A paplan lecsúszott róla, két kezét ökölbe gyömöszölte az arca alá és leeresztett pillája mögül engem nézett.

Melléje léptem, hogy megsimogatom. Kezét riadtan kapta maga elé. Visszaléptem. Ezt a gyereket már megütötték. Idegenek.

*

Leültem hozzája, hogy mesélek neki… mesélek, mielőtt befordulna a hol volt, hol nem volt csendes országába. De hová tűnt ez az ő országa? Én még boldog vándora voltam, Burkussal, gubancos fehér kutyámmal. Anyám szava kísért a határig, zengőn, mint a csengő. Burkus odakint vakkantott, mint a repedt kolomp. És elindult a mesezajlás…

Tündérországot azóta felszántotta a szenvedés. Végigverte a borzalom. Mesefái kidőltek, drágakövei megvakultak.

Az aranymadár véresen lehullt a földbe. A csobogó forrás kiszáradt. Az anyáknak nincs meséje. Csak gondja, bánata. Elhervadt a szegény csipkerózsa. A tündérek is elrepültek, a királyfiak elfutottak. Elnémult a szóló szőlő, lehullt a mosolygó alma és csak faalja a csengő barack.

Meghaltak a régi jó mesék.

Az utolsók közül eggyel még találkoztam, tépett és rongyos mesécske volt. Amolyan hadi szegény. A fejét rázta, a lábát bénán húzta maga után. Lyukas volt a hétmérföldes csizmája és papír a csillagos palástja. Kéregetett. Nem adtam, mert nem hittem neki. Új mesékre várok.

A gyerek pillája alól mozdulatlanul néz. Felállok és elódalgok, nincs semmi a mesetarisznyámban.

*

Reggel már ült az ágyán, amikor kelteni akartuk. Nem tudja, hol ébredt. Gyorsan lecibáltuk, hogy megfürösszük. Állt a kádban, harag és öröm nélkül. Forgattuk, pacskoltuk, szappannal kentük, állt, gondolkozott, messze gondolt. A feleségem melléje csúsztatta kislánykori porcelánkacsáját, a kacsa úszik a vízen, a gyerek nézte, a nagyok mindig játszanak – gondolta szomorúan.

Kimártottuk a vízből és sebtibe megfoltozott, kivasalt ruhácskáját adtuk rá. Bizalmatlanul húzta magára. Lassan fel-alá járt a szobákon, a batyuja vele. Kérdjük, mi van benne?

– Enyém! – mondja keményen, mint az ítélet. Többet nem szól. Később mondjuk, rakja el a szekrényben.

– Nem! – kiáltja zordonan.

– Nálad lesz a kulcsa, barátom. Bármikor megnézheted.

A kulcs, az tetszik neki. Hosszú töprengés után belemegy. A kulcsait a nadrágja zsebébe csúsztatja és az öklét ráhelyezi…

Néha már az asszony mellé áll. Nem simul, nem fogódzik bele, mellette áll. Mintha már pajtáskodni kezdenének… Velem nem törődik.

Hogy le ne maradjak, elviszem sétálni. A kezemet fogja, fél az emberektől. Összefoltozott cipőjében nehezen topog, nagyokat lép. A boltok kirakatát nem nézi. Nem oldalt néz és az út közepére mutat:

– Verébmadár.

*

Beviszem egy játékboltba.
– Itt aztán válogathatsz a kis batyudba.
Gyorsan a zsebébe kap, a kulcs után és öklét többet ki se húzza. A boltos elébe rak pléhkatonát, falovat, kisharmonikát. Nézi. Kuglizót, kockát, kereket. Nézi. A skatulyába fektetett „erdőt" ellöki magától. Erdő? Az autó se kell, a kocsi se. Szeme elrebben a boltból, a házak fölött a kékbe. Magamnak veszek egy szőrös mackót és kilépünk az utcára. A mackót az ölemben viszem, örülök neki, a gyerek a kezemnél vezet, komolyan, lassan lép az emberek között.

A mackóval otthon csak nekünk van örömünk... A gyerekhez idegen. Az állat ott ül az íróasztalomnál egy széken, nézi, hogy turkálok a könyveim között. De a gyerekkel szeretne játszani. Egyáltalán már nem olyan jóképű, víg mackó, mint a boltban volt. Mintha harag és rosszindulat ülne a fekete orrán. A karját szétcsapva tartja és sárga talpát fenyegetőn mutogatja. Meghúzom a fülébe préselt cindarabot, jó származásának gyári jegyét, te... a mackó morog. Rám morog. Fölkapom, a gyerek előtt hátul kiporolom és visszanyomom a székbe. Dühösen ül. Nem tudok se írni, se olvasni tőle.

A gyerek és a mackó nézik egymást. A mackó keményen ül a széken és büszkén tartja levegőbe az orrát. A gyerek néha elhúz mellette és a foga közt odamondja:

– Te oláj, te oláj!

*

– Höhöhő – nevet csendesen a medve és kicsit felemeli a talpát.
De a gyerek gyorsan feléje fordul:
– Visszaütlek! Nem fogod megütni az anyámat!...
Már neki is ugrik. A mackó lekapja a fejét, rúg magán és fejest kalimpál le a székről. Barátságosan pottyan épp a gyerek elé.

– Leesel, te bolond! – kiáltja ijedten a gyerek és felkapja.

A mackó megint le akar hemperegni. Höhöhő, vigyorog csendesen magában és megmozdítja azt a fülét, amelyben a márkát hordja.

– Nem félek tőled – fortyan fel a gyerek és a földhöz vágja.

– Höhöhő – nevet a mackó, röhög, hogy majd kipukkad.

– Nem félek tőled – és a szemébe néz –, cipőgombra jár a szemed.

– Höhöhő – nevet a mackó és eltűnik minden szomorúsága.

– Fáj? – süvölti a gyerek és derékban úgy összeszorítja, hogy a kóchasa kireped. A szőr kijön, a gyerek beleváj az ujjával és megkavarja.

– Fáj?

– Höhöhő – röhög egyre a mackó és összecsapja a bokáját. Boldog. Eddig a gyárban, a boltban tisztességben élt. Majdnem öreg medve lett. Most végre, végre gyerek. Játszanak vele.

És nagy darab kócot lök ki a hasából. A gyerek leül vele a szőnyegre és az ujjával az orrára ver.

– Tudod, ott mindig nagyon hideg volt. Egy öregembernek lefagyott az orra. Amikor tovább mentünk, az öregember ott maradt a hóban az olájoknak.

A mackó a hátára vágódik, úgy röhög:

– Höhöhő, egy öregembernek lefagyott az orra. Höhöhő.

A gyerek felfordít két széket és menekülőket játszanak.

A mackó a gyerekkel ül. Szétcsapja lábát, selymes talpát mutogatja és orra bukva gyorsan megcsókolja a gyereket.

Az pedig mesél neki:

– Tudod, a Jánossal mindig kiálltunk az útra. Néztük, hogy jönnek a szekerek. Egész éjjel zörögtek a szekerek. Lisztet, cukrot, zsírt, csempésztek a határon. Mennyi pénzt szereztek!

A mackó megcsóválja a fejét. A gyerek lenyikkantja:

– De onnan is tovább mentünk. Az új vagonból kinéztünk egy résen. Más városok, faluk. A mezőn főztünk. Száraz gallyat szedtünk és zöld levelet főztünk. Az volt a spenót.

A mackó nem tud mit felelni. A gyerek szemébe könny szökik és az állat után nyúl. Összedugják a fejüket, orra buknak és a mesének vége. Elaludtak.

*

A pitypang kis pelyhét most ide fújta a szél. Ezer és ezer bolyong az országban. Mezőkön, kertek alján, vad erdőkben.

Istennek szétszórt magjai. Szomorú szemükben gyújtogató tüzek égnek. Az Isten űzi, kergeti őket, hogy lángba borítsák az országot. Hogy tüzet lopjanak az öreg, kifáradt szívekbe. Hogy szomorú, kis szentjei az igét hirdessék.

Isten elülteti egész Magyarországot! Érik a vetés.

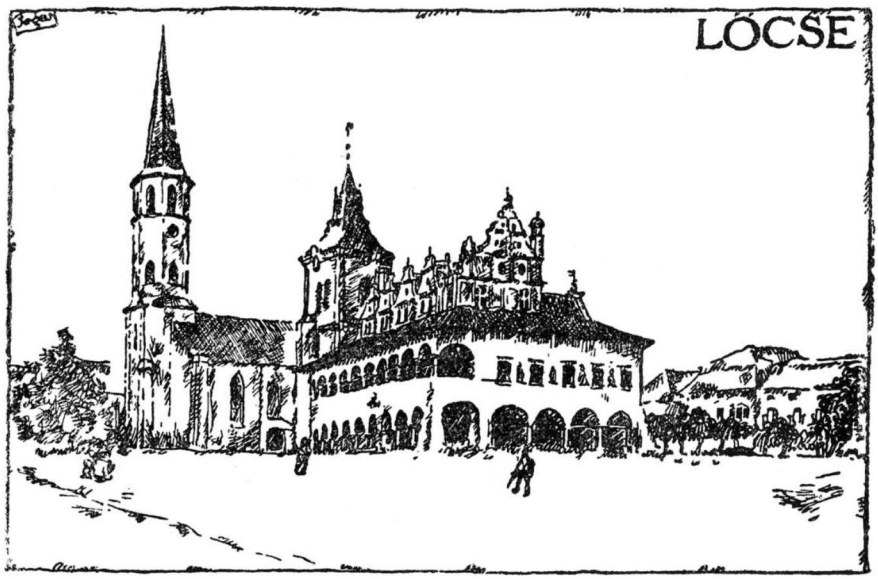

Lyka Károly

MAGYAR MŰVÉSZET – MAGYAR HATÁROK

Még nem rajzolta meg senki Magyarország művészettörténeti térképét: megelégedtünk azzal, hogy rámutattunk természet építette, elmozdíthatatlan határainkra s rámutattunk a művészeti kincsre, amely e határok közt a múltban gyarapította, a jelenben ékesíti kultúránkat. Gyönyörködve ebben a kincsben, nem is gondoltunk arra, hogy egyszer még kénytelenek leszünk határvédő fegyvert kovácsolni belőle egy oly igazság érdekében, amelyet talán azért nem lát a világ, mert ezer évnél is régibb.

Mi, magyarok sem igen törődtünk azzal, hogy van ennek a mi művészetünknek egyéb mondanivalója is, mint amit az esztétikusok művészettől általában várnak, olyan igazságok, amelyeket jó lesz emlékezetünkbe vésnünk, jó lesz soha többé el nem felednünk, mert alkalmasak arra, hogy

megerősítsék az önmagunk erejébe vetett bizalmat s növeljék a cselekvésre való készséget. Mindjárt látni fogjuk, hogy nem önámításra való felhívás ez, nem álompor felkínálása, amely csak arra való, hogy szenvedéseket feledtessen, hanem tényekre való utalás, amelyek tanulságosak és talán érdekesek is, mindenekfelett pedig igazak.

A mi Magyarországunk – tehát nem a csonka Magyarországot értjük – épített, faragott, festett műveiben is egyetlen fejlődési egység, sőt mi több: vele és általa válik kerekké, lezárttá az egész európai művészet. Erre a tényre, amelyet mindjárt meg fogunk világítani, szüntelenül és fáradhatatlanul rá kell mutatnunk nemcsak idehaza, ahol eddig alig törődtünk vele, hanem főképpen a külföldön s oly körökben, ahol a művészetet mint művelődési fokmérőt is képesek értékelni. Épp e körök figyelmébe ajánlhatjuk azt a feltűnő s ennélfogva sokatmondó tényt, hogy a legutóbbi évezredben a magyar művészet ugyanazokon a fejlődési fokokon, ugyanazon a formaváltozáson esett át, mint a Magyarországtól nyugatra eső összes államokban, holott az ezeréves Magyarország keleti és déli határain túl az évszázadoknak e hosszú során ilyen fejlődésről, ilyen formaváltozásról szó sincs, nem is lehet. Lissabontól Brassóig s a magyar Aldunától a messzi északig, ugyanabban a ritmusban folyik az európai művészet fejlődése, ugyanúgy követi a bazilika-stílust a román, a román stílust a gótika, ezt a renaissance, a barokk, a klasszicizmus minden művészi technikában. S mert e stílusok az egyetemes európai műveltség folytonos fejlődésének tükörképei s azért változtak, mert a kultúra változott: éppen ezért csak ott találjuk nyomaikat, ahol ily élő, változó, igazi európai kultúráról beszélhetünk. Nos, a határvonal, amely ezt az élő európai kultúrát az egészen más természetű, a dermedtség jegyeit mutató keletibb kultúrától elválasztja, ez a határvonal egybeesik Magyarország keleti és déli határvonalával. Túl az erdélyi Kárpátokon, túl a magyar Aldunán nem volt és nincs a fönt vázolt értelemben vett európai művészet, s a román, gótikus, renaissance, barokk stílusok gazdag formaváltozata és természetes, élő alakváltozása helyett dermedt csökevényeit kapjuk ama régi bizánci művészetnek, amely soha és sehol sem tudott az élő élet változásaihoz ruganyosan simulni, amely nem tudott új eszméket asszimilálni, a mívelődés talajából új életerőt szívni, hanem mint egy az életből kikapcsolt múzeumi tárgy szinte változás nélkül szemlélte az idők rohanását, vele lépést tartani, vele szárnyalni nem tudott.

Hogy e kétféle művészet határa egyúttal Magyarországnak is természet építette keleti s déli határa, azt helyes lesz a művészettörténeti földrajz beszédes tényeként leszögezni. Aki e határokat rideg kézzel el akarná mozdítani, aligha lehet tisztában azzal, hogy mit jelent egy ezeréven át fejlődött élő kultúra.

Tudjuk, hogy mik ennek a művészetgeográfiai határalakulásnak látható okai. Abban a pillanatban, amidőn Szent István nem Bizánctól, hanem Rómától kérte a királyi koronát, amikor nem Keletről, hanem Nyugatról hozatott hittérítőket: el volt vetve művészetünk sorsának kockája. Ettől a kronológiailag is pontosan megállapítható időtől fogva művészetünk eggyé lett Európa, s nem a közeli Kelet művészetével. Ez azonban csak a külső tüneteiben ellenőrizhető momentum. Voltak belső, lappangó, egykönnyen föl nem tárható okok is, amelyek bizonyára hatalmasabban működtek ama láthatóknál. Ezek az okok a magyarságnak művelődésre termettségében, élénk s erős valóságérzésében, természetes művészeti tehetségében keresendők, amelyek nélkül az ezerévi fejlődés valóban nehezen volna megmagyarázható. Igaz, itt-ott ért minket is némi bizánci hatás, amely apró, mellékes tünetekben nyilvánult, így bizonyos idők textilművészetében, pénzverésében, szóval hatás nélkül letűnt jelenségekben: az igazi bizánci érzület, amint a művészetben a közeli Keleten jelentkezett, soha fontos, soha tartós művészettörténeti tényekben nem nyilvánult nálunk. Életösztönünk megóvott attól, hogy egy fénykorán átesett s lassú dermedésnek indult kultúrához kapcsolódjunk, s magunkba olvasszuk azokat a nyugat-ázsiai elemeket, amelyek a bizánci művészetet őstelevényéről, a klasszikus görög művészet termőföldjéről leszorították s az időtlen Kelethez kapcsolták, amely nem ösmeri a lüktető ritmusú fejlődést.

Magyarország megcsonkítói aligha élnek e tények tudatában, hisz magunk is alig vetettünk ügyet rájuk.

Művészetünk azonban még másról is beszél, olyasmiről, ami az eddig vázolt tények fontosságának még külön súlyt is ad. A felvetett probléma szemszögéből tekintve művészetünk múltját és jelenét, kitűnik, hogy a magyarságnak nemcsak a receptív ereje nagy, hanem az asszimiláló képessége is lépést tart vele.

A fajiság kérdésével foglalkozó botanikusok azokat az erőket, amelyek valamely növényfaj lényeges sajátságait determinálják, nagyjában két csoportba foglalják össze: az egyikbe kerülnek a külső ható tényezők, azaz

minden, ami a növényt körülveszi: ezek számbavétele nem nehéz; a másikba azok az erők tartoznak, amelyek egy növényfaj belső sajátságai, s melyek hatásának köszönhető, hogy például a mákszemből mindig mák, a kendermagból mindig kender fejlődik: ez utóbbi erők mindmáig rejtélyesek, tulajdonságaik ismeretlenek, s csak hatásaikból következtethetünk biztos jelenlétükre.

Analóg jelenséget mutat a művészet is. A mienkben sem nehéz a külső befolyásokat kimutatni, sőt fölvevő képessége oly élénknek bizonyult a múltban, hogy például Magyarország volt egyike az első európai államoknak, amely megnyitotta kapuit a gótikus művészetnek, az olasz renaissance átvételében meg éppen megelőzte valamennyit. Érdekes, hogy a magyarság az őt környező népek közül csak éppen a Nyugat népeinek (ebbe a gyűjtőszóba mindig beletudjuk Olaszországot is) művészetén okult, sohasem keleti s déli szomszédjaién. Azonban ez az idegen hatásokra való reagálás, amely mint életjelenség minden európai művészetnek sajátsága, sohasem nyomta el az idézett fajképző erők másik kategóriáját, azaz azokat a nehezen tanulmányozható, rejtelmes benső erőket, amelyek a faj jellemvonásait megtartják, konzerválják, s amelyek a hatások ellenére is változatlan adottságokat tartanak fönn. Az átvett művészeti stílusok ugyanis nálunk csakhamar oly vonásokat kezdenek felölteni, amelyek másutt nincsenek meg, amelyeket tehát jogunk van a mi művészetünk jellemvonásainak tekintenünk. Elemzésük nehéz, körülményes; jelenlétüket azonban ösmerik mindazok, akik bazilikáink, középkori stílusaink vagy akár modern művészetünk sajátságait tanulmányozzák. Az utóbbi esik leginkább a nagyközönség érdeklődése körébe, legyen szabad tehát ennek területéről idézni egyet-mást.

Mindenekelőtt szükségesnek látszik szembenézni azzal a külföldön elterjedt véleménnyel, amely, ha elismeri művészetünk létezését, mégis inkább magyarországinak, semmint magyarnak szereti azt tekinteni. E babona leálcázására, amelynek rejtett célja tagadni a magyar faj művészetre való termettségét, elég rámutatnunk a felvett korszak egy sor messze kimagasló tehetségére, akik túlnyomó része tagadhatatlanul magyar, sőt éppen az ilyennek elismert gentry köréből való, mint például Barabás, Madarász, Mészöly, Paál, Székely Bertalan, Szinyei Merse, Zichy Mihály, sőt egy báró is: Mednyánszky. Magyarságukat épp oly kevéssé lehet kétségbe vonni, mint azt, hogy mindegyikük a maga korának legjelesebb, egyete-

mes mértékkel mérve is kiváló mesterei közé tartozott. A tényekre való ez egyszerű hivatkozás fölment minden bővebb fejtegetéstől.

Ezzel azonban éppen nem mondtuk azt, hogy azok a jeles mestereink, akik nem gentry családból származtak, nem tükröznek műveikben magyar sajátságokat. E tekintetben elég ezt az egy nevet kiejtenünk: Munkácsy. Jól tudjuk, hogy e név felvett név, az ifjú Lieb annyira magyarnak érezte magát s annyira idegen volt neki minden más érzésvilág, sőt nyelv is, hogy örökölt nevét is annak érezte. De van-e művészünk, akinek vásznain a festék nehéz kérge alatt viharosabb magyar érzés feszül, mint az övéin? Bár kifejezési formáit idegenben tanulta, művészetének veleje annyira nem német és nem francia, hogy senki mással össze nem téveszthető. Aki elemezni próbálná e magyaros hatás összetevőit, annak meglehetősen barbár eljárásra kellene magát szánnia: részekre preparálni azt, ami művein természetes egység, mert hisz Munkácsy minden korlátozás, minden kritikai agymunka nélkül a maga temperamentumának egészét sűrítette képeibe. Valamit, ami mindig idegen volt a külföld kritikusai előtt, akik elég gyakran tanácstalanul nézték e különleges géniusz sáfárkodását. Nekünk azonban, legalább szívünknek, nyitott könyv az ő lelke, amely oly jó ösmerősünkként lobog, hevül, néha virtuskodik, néha elméláz, olykor nagytermészetű, olykor sírva vigadó, korlátokat tör át, féktelenkedik, mélységekbe markol, tompa melancholiába merül, hogy szinte duhajkodva csapongjon ismét. Ismerjük ezeket a nekünk meghitt jellemvonásokat, amelyek minden tompítás, minden szépítés nélkül szólnak hozzánk a Milton, a Mozart, a Pilátus, a Csavargók idegen tárgyán át, és természetesen sokkal elemibb erővel hatnak ránk, mint éppen e különös módon keresett tárgyak.

Munkácsyban (éppen, mint Paálban, Zichyben, Madarászban, Székelyben stb.) e sajátságok voltaképpen gyermekkori, ifjúkori emlékekként éltek a külföldi tartózkodás napjaiban, sőt ott – egészen magyar módra – még meg is erősödtek, mindenek felett uralkodókká váltak. A német Liebek nemzedékek során át tősgyökeres magyarokká váltak Magyarországon. A magyar Munkácsy művészete nem öltött magára Párizsban egyetlen francia jellemvonást sem. Sőt éppen ott válnak képein uralkodókká a magyaros bélyegek.

Ez a példa a magyar földön megszerzett magyar érzés ösztönszerű, tudattalan konzerválásának példája. Van azonban újabb művészetünk történetében nagyon ékes példa arra is, hogy művészek tudatosan, tervszerűen

menekülnek a magyar világba, külföldi tanulmányaik után, amelyeknek tanulságait csak eszközül használják arra, hogy hazai hatások alatt oly stílust építsenek ki maguknak, amely magyar földhöz, magyar sajátságokhoz kötődik. Erre jó példa a nagybányai művésztelep.

Ennek a telepnek szellemi irányítói Münchenben és Párizsban megismerkedtek egy művészeti kifejezési móddal, amely voltaképpen negatívuma volt a korukbeli akadémiákon tanított kifejezési módoknak, amennyiben nem adott stilisztikai szabályokat, hanem azt ajánlotta, hogy a művész helyezkedjék a legközvetlenebb kölcsönhatásba az élettel, a természettel, a világgal. Ez a termékeny tanulság, amely másutt is viruló művészeti korszakokat teremtett, magyar szempontból azt a veszedelmet rejthette volna magában, hogy idegenben tanuló ifjúságunk a maga eredeti érzésvilágának rovására minden művészeti elemét ebből az idegen milieu-ből, annak átformáló hatása alatt fogja magába szívni. Szerencsés és termékeny gondolat volt tehát a nagybányai művésztelep alapítása, amellyel az akkor még nagyon fiatal művészek a magyar röghöz kötötték magukat és művészetüket. Termékeny volt azért, mert most már minden élményük, amelynek művészetükben kifejezést adtak, Nagybánya erdejének mély költészetéhez, hegyeinek különleges plasztikájához, sík mezőinek hangulataihoz, külön egéhez, külön verőfényéhez és esthajnalához fűződött. Megszólalt tehát képeiken a genius loci szava, s e szó magyar szó szava volt. S mert zárt sorban, tömörülve munkálkodtak e helyesnek fölismert cél érdekében, valóban nemcsak értékes művészetet teremtettek, hanem egyben olyant is, amely más vonásokból szövődvén össze, más élményeken alapulva el is tért a külföld átlagos művészetétől, s mert amattól különböző, joggal vallhatjuk a magunkénak, hisz nekünk bizalmas, előttünk jól ismert sajátságokat tükröz.

Ezek a példák, így rövidre fogva is talán meggyőzőn illusztrálják azt az állítást, hogy a magyar művészet nemcsak átvevő képességű, hanem az európai művészet keretén belül magyar sajátságok hordozója, tehát oly vonásokat mutat fel, amelyek az átlagos európai művészettől eldifferenciálják, ami annak meggazdagodását is jelenti.

Most már, a tárgy e megvilágítása után, nem tudjuk, mosolyogjunk-e, avagy nagy haragra gerjedjünk-e annak a hiú kísérletnek láttára, hogy ezt a mi művészetünket, míveltségünk drága virágát, egyszerűen nem létezőnek, élettelennek nyilvánítsák szomszédaink, akik hasonló értékű mű-

vészetről még csak nem is álmodhatnak. Mit szóljunk ezek után ahhoz a gondolathoz, hogy Nagybánya ezentúl oláh legyen, Nagybánya, amelynek neve soha sem lesz kitörölhető a magyar művészet történetéből, s amely annyi magyar zamatot adott képírásunknak, hogy cseh meg oláh meg rác világot jelentsen az a föld, ahol egy Paál, egy Székely, Madarász, Hollósy, Markó, Mednyánszky, Munkácsy, Szinyei Merse stb. stb. bölcsője ringott, gyermekkora lejátszódott, művészete első s tehát legmélyebb benyomásait, érzésvilága maradandó alapjait kapta? Valóban, míveltségünk, amely ily értékeket termelt, kissé kemény dió volna szomszédaink számára, magunk pedig, oly sokszoros kiraboltatás után, nem is gondolhatunk arra, hogy ily esztelen szándékkal szóba álljunk. Amilyen magyar a művészetünk, olyan lesz az a föld is, amelyen ezer éven át kiserkedt s zamatos gyümölcseit érlelte.

Magyarország földarabolása történelmi non sens. A rablást szentesíteni nem lehet.

J. R. Kinley

Az emberiségnek egy nemzetet megtartani – ez és nem kevésb forog most kérdésben, s rajtunk áll ennek szerencsés eszközlése.

Gróf Széchenyi István: Magyarország képviselőihez

Sokszor mondották, hogy a világuralomra az árja faj van hivatva, melynek igájába kell hajtania a többi népcsaládokat. E felfogással szemben kijelenthetem, hogy az emberiség érdekében is kívánatos, hogy Európa jelentékeny részében egy nem árja, noha az árjákkal a folytonos vérkeresztezés folytán közeli viszonylatban álló faj vigye a főszerepet. Az indoeurópai fajok világuralmi elméletével szemben tekintetbe kell venni a magyarok évszázadok folyamán szerzett érdemeit… Szomszédaik közül melyik merészelné azt állítani, hogy bátorság, értelem és a szabadság égő szeretete tekintetében fölényben van velük szemben. *Reclus*

Swinburne

KOSSUTH LAJOSNAK

Apáink szemefénye és azóta
Esthajnali jó csillagunk! neved –
Mely délbe láng volt nagy idők felett,
Hogy harminc év előtt állott a próba

S orkánosan rázkódott Európa
Villámba, szélbe – még ma is nevet
S új korban új kor hirdetője lett.
De nem a múltért dicsérünk, hunyóba,

Kossuth, ki nékünk, mint Landor-nek áldott,
Hanem mivel a hangod most kiáltott –
Az Isten harsonája – és a rossznak

Most törsz neki villámszóró kezeddel
S kardoddal, melynek éle nem veszett el,
Most vágsz oda a zsarnoki orosznak.

(1877)

Ne felejtsük el, hogy a magyar nemzet, amely az árja törzstől idegen, urál-altaji faj, a tatárjáráskor a saját vérrokonai ellen védte meg az árjákat. *Edouard Sayous*

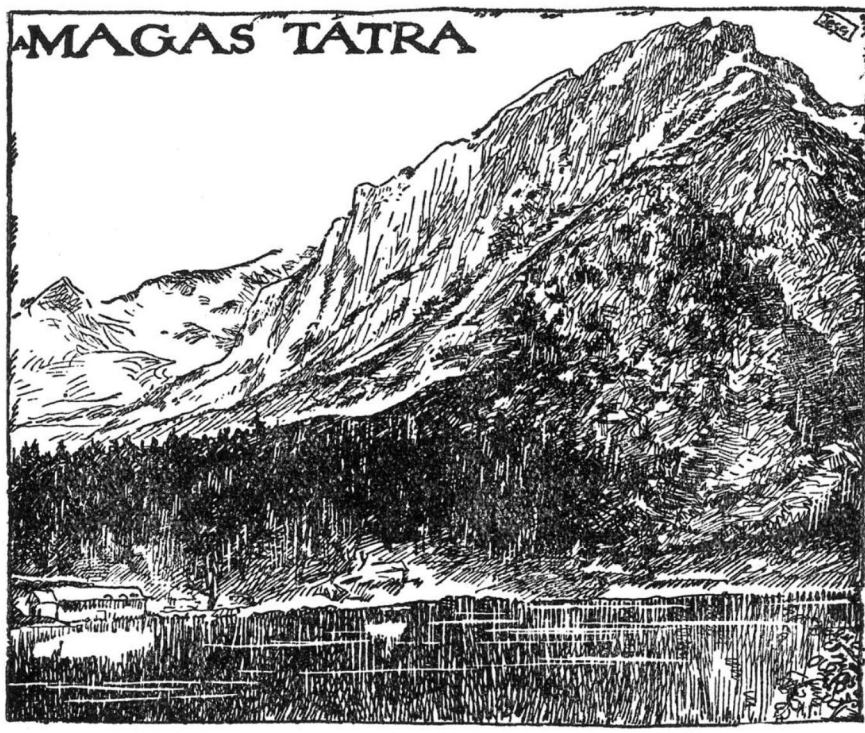

Dvorcsák Győző

A TÓT KÉRDÉS

A tót kérdés – bátran mondhatjuk – Európa nyugalmának a kérdése. Magyarországra nézve, s így az egész Európára nézve eddig nem volt tót kérdés, s hogy kérdéssé lett, Magyarország rossz kisebbségi politikája s a csehek minden képzeletet felülmúló propagandája, s ennek folyományaképpen a Cseh-Szlovákia államnak megteremtése az oka.

A csehek hihetetlen invencióval, akadályt nem ismerő propagandával a háború 4½ évében elhitették a művelt nyugattal, hogy ők nem csehek, hanem cseh-szlovákok s a tótok sem tótok, hanem szintén cseh-szlovákok, s egykor, ezer esztendővel annak előtte, virágzó Cseh-Szlovákiában együtt

és boldogan éltek. S hogy írásos dokumentumuk is legyen a cseh-szlovák egységről, átmentek az Egyesült Államokba, s Pittsburgben 1918. évi május 30-án néhányan (összesen hatan: 3 cseh, 3 tót) kodifikálták az új cseh-szlovák ideológiát s kimondották a szlovák és a cseh nép egységét Sic!

Majd ezen írásos szerződéssel átjöttek Európába. Masaryk, Beneš és Štefánik Párizsban megalakították a cseh-szlovák csonka kormányt s elismertették magukat a francia kormánnyal a cseh-szlovák nemzet kormányának. Masarykék tovább folytatták az indukciót. 1918. évi augusztus hó 14-én Versailles-ban a francia kormánnyal mint hadviselő fél szerződést kötöttek, Masarykék a cseh-szlovák nemzet fegyveres segítségét ajánlották fel a franciáknak, a franciák viszont arra kötelezték magukat, hogy a háború befejezése után visszaállítják Cseh-Szlovákiát régi történelmi határai közé.

Nekünk, szlovákoknak egy szavunk sem lehetne ezen versailles-i szerződés ellen, ha Cseh-Szlovákiát tényleg régi történelmi határai között állították volna fel a franciák, mert Cseh-Szlovákiát a világtörténelem nem ismer, csak Csehországot, s annak történelmi határait.

A honfoglalás előtt volt Morva-Szlovák Birodalom, de ez már a IX. században a lengyelekkel karöltve viselt hadat éppen Csehország ellen, amely már akkor a németekkel együtt haladt és küzdött.

Ilyen hazugságokon épült fel az egész Cseh-Szlovák állam.

Nekünk, akik népünket s hazánkat egyformán szeretjük, s akik még 1918. évi október hó 30-án szervezkedtünk a csehek ellen, az volt az első kötelességünk, hogy a csehek hazugságait ott, ahol azokat elhitették, megdöntsük, s ezáltal megingassuk az egész álomállamnak a pilléreit.

Amíg lehetett, a tót nép felvilágosításával és szervezésével küzdöttünk a csehek ellen a tót földön, majd a cseh szuronyok elől menekülve, Budapestre tettük át székhelyünket, s innen irányítottuk, szerveztük népünket, bár a csehbarát Jászinál s Károlyinál nem sok megértést találtunk. A vörös uralom menekülésre késztetett bennünket, s azóta Svédország, Norvégia, Lengyelország, Olaszország, Franciaország, Svájc, az Egyesült Államok és Anglia diplomáciai köreiben és sajtójában hirdettük a magára maradt, megcsalt és leigázott kis tót nép igazát. Nyomon követtük Benešt, s mindenütt leromboltuk az ő hazugságait. Az egész világ figyelmét ráterelтük a tót kérdésre, amelyet a csehek el akartak sikkasztani.

Hogy felvilágosító munkánk sikerült, az kétségtelen. Az egész világ sajtója a tanú reá. A csehek világcsalásáról kétségtelenül lerántottuk a

leplet, a világ szimpátiája nem a cseheké többé, hanem a tótoké, az elnyomott, kiuzsorázott, nyelvétől, kultúrájától megfosztott szegény kis tót népé, mely küzdve küzd feltámadásáért. Rámutattunk arra a diabolikus tervre, amelyet Kramařék s Masarykék kieszeltek, s a Cseh-Szlovák állam megteremtésével megvalósítani akarnak.

Prága tulajdonképpen a pánorosz eszméknek nyugatra kitolt előcsatára, s a tótföld megszerzésére éppen azért volt szükség, hogy Moszkva és Prága Kelet-Galícián át közvetlen szárazföldi összeköttetésbe jussanak. Miután ez a tervük sikerült, Pozsonyból Nyugat-Magyarországon át egy korridort akartak, illetve akarnak létesíteni Horvátországba, azaz Jugoszláviába. E sorok írójának biztos tudomása van arról, hogy Nyugat-Magyarország képviseletében egyesek cseh pénzen, cseh útlevéllel 1919 tavaszán csehek kalauzolása mellett a békekonferencia elnökénél, Clemenceau-nál jártak, s követelték Nyugat-Magyarországnak Ausztriához való csatolását. Ismétlem, cseh szolgálatban jártak ezek az urak Párizsban. Ami természetes is. A csehek Magyarországtól sohasem remélhették azt, hogy az valaha is beleegyezzék a pozsony–zágrábi korridor megteremtésébe, de Ausztriától annál könnyebben. Nyugat-Magyarországnak Ausztriához való csatolása tisztán cseh mű.

Ha a pánoroszoknak ez a tervük sikerül, összeroppan a teljesen körülzárt Lengyelország, Románia és Magyarország, de megsínyli Olaszország is, mert orosz kérdéssé válik az adriai kérdés is, ha nem is máról holnapra.

A tót kérdésnek igazságos, a nép érzésének, a históriának és a geográfiai helyzetnek megfelelő megoldása legelsőrangú érdeke az imént említett négy államnak mint legközvetlenebbül érdekelteknek. S ha akad magyar, lengyel, román avagy olasz felelős külpolitikus, aki nem látja be *ennek* a négy államnak *ebben* a kérdésben egymásra való utaltságát, az nem szolgálja nemzete, nem szolgálja a nyugati kultúra érdekeit.

Így vált a tót kérdés Európa *nyugalmának* kérdésévé, és a bizánci kultúrának a latin kultúrával való mérkőzésének *forgópontjává.*

Nem is lesz Európának addig nyugalma, amíg a tót kérdés a tót nép kívánsága szerint meg nem lesz oldva, vagyis míg a Felvidék újból nem integráns része az ezeréves Magyarországnak.

A kérdés megoldása pedig nem nehéz. Az új Cseh-Szlovák állam hét, egymástól kultúrában, nyelvben, érzésben elváló nemzetből áll, amelyben 5 millió cseh és 9 millió más nyelvű: tót, magyar, német, rutén, lengyel és

morva (szlovák) nemzetiségű él. Ha semmiféle külső zavaró momentum sem zavarná az új állam konszolidálását, a belső alkotmányos élet kiépítése után a 9 millió nem cseh lakosság önrendelkezhetik az 5 millióval szemben. S mi történhetik akkor? Az új állam felbomlik alkotóelemeire a *geográfiai helyzetnek megfelelőleg.*

A bűnös fogamzású Cseh-Szlovák államnak konszolidálódása azonban úgyszólván lehetetlen.

Lehetetlen pedig azért, mert megszületése első percétől kezdve halálra van ítélve. Nagy, történelmi múltú nemzetek egzisztenciális érdekeit sérti, így elsősorban Lengyelországét, mely keleti és nyugati ellentétes érdekű szomszédai mellé újjászületésekor a leggyűlöltebb ellenséget, a csehet kapta szomszédul dél felől, a testvéri magyar szomszéd helyett, mellyel ezer esztendőn át a világtörténelemben páratlan szomszédi életet élt. Lehetetlen nem összeroppannia Lengyelországnak, ha mihamar levegőhöz nem jut dél felől.

Magyarország, Olaszország és Románia fenyegetett jövőjéről már szó esett.

Ilyen megvilágításban kell látnia minden magyarnak és tótnak, egyszóval felvidékinek a tót kérdést, s akkor közülünk senki sem fog kétségbeesni jövőnk, reméljük, közeli jövőnk felett. Olyan hatalmas erők segítik nekünk a tót kérdésnek javunkra való megoldását, hogy mi magunknak igazán nem szabad tétleneknek maradnunk. A játszmát biztosan nyerjük, ha értünk kissé a játékhoz – ahhoz pedig értünk. A tényeket ismerve, erőnkben bizakodva sietünk célunk felé a Magas-Tátrára szegzett tekintettel.

Magyarország csodálatra méltó földrajzi egység, amelynek egyes részei összhangzatosan egymásra vannak utalva és nem szakíthatók el az egész sérelme nélkül [...] A tótföldi madarak ősszel Magyarország, és nem Csehország felé veszik útjukat, s a magyarországi madarakkal indulnak dél felé. Magyarország zárt egész és annak egyes részei még ha az országot földarabolnák is, idővel önmaguktól csatlakoznának vissza a csonka törzshöz. *Payot*

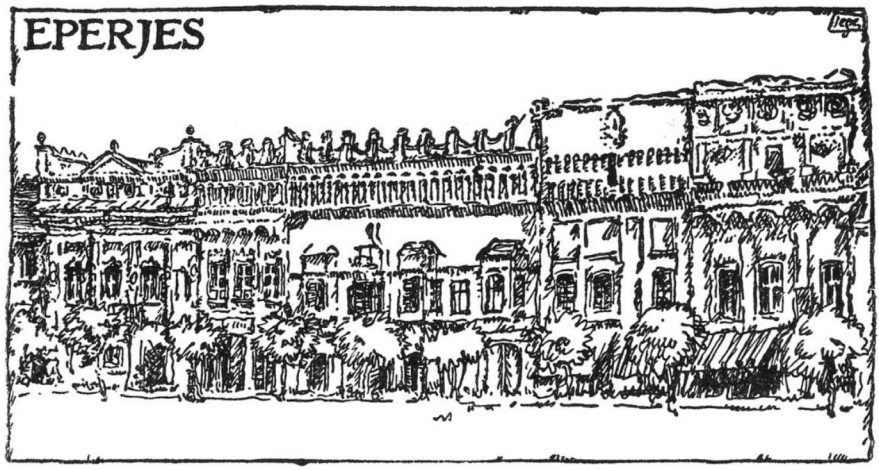

Komáromi János

SÖTÉT VAN

Patak alatt, az országút szélén, sok száz évig álldogált egy csárda: a Kutyakaparó.

A csárdának múltja volt: mestergerendája alatt duhajkodott valamikor szegény Balassa kollégánk, mikor őszi harmat után Dancka felé indult el az elárult fejével. Máskor meg, ha a dühös Bercsényi örömet lövetett a bástyákról, s a vár ebédlőjében felemelte kupáját: vivat princeps Rákóczi! a csárda udvarán ujjongó szabadhajdúk verdesték táncra a bokájukat. Ismét máskor, de már sokkal később, borongó éjszakákon keserű diákok sereglettek a kecskelábú asztalok köré, s mialatt Mózsi szorongva figyelte őket a reszkető lámpás mögül, mert sejtette, hogy itt fizetni egy se fog, a togátusok vad, borús nótákkal költögették a múltat.

Aztán vége lett ennek is. Őszi esők jöttek, a Kutyakaparó teteje oldalt csúszott, fél fala bedűlt, ajtófája kifordult, Mózsi csapláros pedig elbujdosott, mert nem bírt a hitelezőivel. Egyszer kigyúlt valahogy a tető is, a

romfalak ott sötétlettek még néhány esztendeig az út szélén, s később a falak maradványát is elmosta az eső.

Pedig a csárda ma is áll.

Áll, de földi ember nem láthatja, mert körülötte örök éjszaka tanyáz. Áll a Kutyakaparó, pontosan a régi helyén, de hihetetlen arányokban s ezért falai a vaksötéten át elnyúlnak a Pityergődomb lábáig. A teteje ugyan most is félre van billentve, az ablakfában szú zenél, s az ablakai papírral kitapasztva fülelnek az éjszakába, melyre kétszáz esztendő óta itt egyszer sem jött még virradat.

A régi lócákon, a zugokban s a földön és a kemencepadka körül talán százan is alusznak egy tömegben. Thury György például, aki ha előrehajlott lova nyergéből s ordítani kezdett a kanizsai mezőn, hát a nyavalya rázott ki minden törököt, Thury György szinte trombitál az orrán. Tomory Pál ellenben szabályos ütemre szuszog, ahogy azt egy érsektől el is lehet várni, mialatt mohácsi buzogányát szorongatja a jobb kezében.

Százan is alusznak talán a Kutyakaparóban, de száz esztendőben mindenki csak egyszer ébred föl. Tavaly Kemény János fejedelmi úr dörzsölte meg és nyitotta ki a szemét s vaskesztyűs kezével belevágott az asztalba:

– Ki az ott a mécsvilágnál?

Az ablak mellől panaszos hang felelt vissza:

– Mikes Kelemen nevezetű íródeákja az ő szegény gazdájának… Vén vagyok már, nagyságos uram…

– Mi van a krími rabjainkkal? – zúdult rá zordonan a fejedelem.

– Rab véreink egyre raboskodnak még – dünnyögött vissza a deák.

– S virrad-e már odakint?

– Várni kell még, nagyságos úr. Jávorka komám erősen megbiztatott ugyan valami két esztendővel ezelőtt, de úgy látom én…

Kemény János nem várta be a lamentálás végét, hanem visszazörrent a padra, s pillanattal rá horkolt, mint a bunda. Mikes pedig lehajtotta a fejét s szomorkodva kibámult a lyukon, melyet egerek rágtak ki az ablak papirosán.

Ott ül most is, két könyökre peckelt állal. Kiszakadt tetejű báránysipka van a fejében, ködmöne is lyukas hátul s kifeslik rajta a bélés, a csizmáját maga alá húzta s így szakálla a térdét verdesi. Halszeme mozdulat nélkül mered az előtte úszkáló mécskanócra, mely alatt papiros van szertehányva…

Most megmozdul s a pitvar felé pislog:

– Mit látsz odakint, talpas?

A talpas, rémítő bunkójának dűlve, a pitvarajtóban áll s előrefeszülve hallgatózik Munkács felé. Úgy felel vissza:

– Semmit se látok, tekintetes úr. Ungvár irányából idevilágít néha egy csillag, de megint elbújik a felhők között.

Csend lesz utána. Mikes szomorkodva hallgat, egy darabig elnézi a kócos pofát, ahogy mezítláb, összegubancolt hajával, rettentő ormányzattal, varnyúszárnybajuszával konokul figyel Munkács felé. Szempillája nincs, mert leégett még Kalló alatt, mikor felülről parazsat öntöztek nyakukba a tetves németek.

Mikes megingatja a fejét:

– Aludni kéne, talpas. Aludni. Fáradt vagyok és elvénült a szemem, de meghagyta a fejedelem, hogy jegyezgetni kell a szegény magyarok dolgait, amíg felvált valaki…

S reménytelenül legyint egyet:

– De ki fogja felváltani a nyomorult bujdosót?

Aztán kinéz a papírlyukon: csillagoltó éjszaka van odakint. Mindjárt a kocsma előtt fut el a pataki országút: az út hátán sápadtan fénylik a lucsok. Messzebb mintha a Bodrog csillanna meg, s még messzebb, mintha a vár három bástyája ködlene idáig. De nem látni jól, mert felhők lógnak az égen, s csak egyetlen tűszúrásnyi csillag hunyorgat ki a felhők alól.

– Magyarok árva csillaga – suttog maga elé Mikes.

S visszakönyököl az asztal fölé. Később utánanyúl a lúdtollnak, és beleüti a kalamárisba:

– Folytassuk hát a kilencszázharmadik episztolát…

De ugyanakkor nesz támad a kocsma belsejében. Valaki megzörren a kemencepadkánál s hallani, hogy felült. Most mintha a szemét dörzsölgetné. Aztán mintha széles arcú, tömzsi emberke ütődnék ki a homályból s mintha fekete kötés húzódnék át a homlokán és a fél szemén.

Mikes arra hajlik s pillanatokig figyelget:

– Ki az?

– Én vagyok, hékás – ordít vissza egy rekedt hang –, aki felnyitottam most az egyik szememet, mert a másikat kiverték Belgrád alatt. Bottyán János lovasgenerális!

Mikes összerezzen:

– Grácia, vezénylő generális uram. Én, zágoni Mikes Kelemen, szegény gazdám holtontúl hűséges deákja volnék, s jegyezgetem a magyarok árva dolgait, mert parancsom van rá fejedelmi uramtól. Itt vigyázok százötvennyolc esztendő óta, de senki se akar felváltani… Hej-hej…

– Úgy. És mi az újság odakint?

– Semmi.

– Mikor kezd már virradni, hé?

Mikesből kiszakad az ő nagy keserűsége:

– Nem tudom, vezénylő generális uram. Kevéske már ahhoz a reménység, csak a filozofálás csalogat még, pedig fél rőf kolbász többet érne ma egy szekér filozófiánál. Jávorka komám odakint kóborol két esztendő óta…

– Ki az a Jávorka?

– Hadnagy a Ghéczy lovasezredéből. Ugyanaz a híres szombati diák, aki hóhérkézre adta a megveszett Ocskayt…

– Akkor derék katona – bólint rá a generális.

Mikes tovább sopánkodik:

– Jávorka komám minden két esztendőben hazaruccan egy szóra s olyankor mindig biztatgat. Hogy majd feljön még minekünk is. Mostanába várnám, hogy bezörgessen hozzám. Jaj, generális uram, fáradt vagyok már: a kezem se biztos, szemem elgyengült s a mécses egyre többször kialszik. Maholnap beszárad a kalamáris, pedig szeretnék pontot csinálni a kilencszázharmadik episztolám végire. De nem megy, sehogy se megy. Másfél esztendeje alig írtam le kilenc sort. Öreg lett az eszem…

– Hát akkor hagyd abba, s ne nyavalyáskodj! – rivall rá Bottyán.

Mikes mentegetőzni akarna, de ugyanakkor forgószél támad az udvaron. Megrendül tőle a csárda s csörömpölni kezd az ablak. Aztán dobban valami az udvaron, mintha a forgószél közepéből valaki levágódott volna a kocsma elé. Pillanattal rá a virrasztó őr fojtott kiáltása hallatszik:

– Ki vagy?

– Rossz csillaga az árulónak! – kiált vissza valaki az udvarról.

– Jelszó?

– Libertás.

S már betoppan a híres hadnagy. Alig huszonkét esztendős. Az arca kormos, mint a kéményseprőlegényé, bajuszkája, mint az aprószeg, s iszonyú veres toll a kalapja mellett. Ahogy megpillantja Mikest, levágja a kalapját:

– Szervusz, Kelemen öcsém! Most jövök az élők hazájából!

Mikes rápillog s csendre emeli az ujját:

– Halkabban, koma. Ébren van vezénylő generális urunk, Bottyán János őkegyelme is…

Jávorka odafordul, meglátja a véres szemű öreget, s letiszteleg:

– Pardon, generális uram. Kosztolányi Jávorka Ádám hadnagy a Ghéczy lovasezredéből, szolgálatjára itten állok.

Az öreg végigméri a kemencepadkáról:

– No, derék fiú vagy, öcsém. Imént hallottam iszonyatos hírnevedet. Hát mi újság az élők hazájában?

Jávorka megvakarja a nyakát:

– Jaj, generális uram, rettentő dolgok vannak odakint. A stíriai határon magyarok állnak fegyverben…

– Mondasz valamit! – hökken meg a generális.

– A fenesi síkon bocskoros katonák ölbeli gyermekeket s éhező asszonyokat hajszolnak maguk előtt… Csendesedjen, generális uram, egyéb dolgok is következnek még! Morva lovak isznak a Tirna vizéből s idegen ágyúk dörömbölnek a kassai piacon… A fátrai nyeboscsikok fenik már a baltáikat, szegény urunk pedig meg-megriad a koporsóban, s könnye hull a szeme két üregéből…

Bottyán felugrik:

– Akkor felülőt fúvattatok! – s beordít a kocsmába:

– Hé, Ebeczky, Balogh Ádám! Nyergeljetek! Rámegyünk a nagyszájú németre!

De Jávorka szelíden visszafogja:

– Csendesedjen, generális uram. Egyelőre várni kell még. Muszáj, generális uram. De Jávorka Ádám hitére megfogadja itten, hogy idejében értesíti majd kegyelmedet.

– Hát akkor jó éjszakát, fiúk – s visszazörren a lócára, és fél perc múlva mély álomban szuszog a rettenetes öreg.

Mikes lebocsátja a fejét:

– Oda van Zágon is…

– Ne lógasd az orrod, Kelemen öcsém – s vállon csapkodja erőltetett kedvvel. – Jóra fordul minden, csak kevéske kitartás még. Én mondom ezt neked, aki soha nem hazudtam eddig!

– Jaj, komám – nyöszörög fel az öreg deák, s megint maga elé szomorkodik. – Hiszen, ha vége lenne már egyszer keserves állapotomnak. Mert vén

vagyok és aludni szeretnék. Hiszen, ha megkönyörülne már rajtam valaki, és felváltana a hazai literátusok közül. De nincs lelke hozzá senkinek…

Jávorka felkacag:

– Hazai literátusok! Beszéltem egy párral. Azt mondták, hogy itt sötét van, csak a szemük romlana s náthát is kaphatnának a hidegben. No, tetves egy népség. De te azért ne csüggedj, Kelemen öcsém! Csak három napot még, s virradni kezd nekünk is. Jaj, ha tudnád, mennyit ég a fejem, mikor a düh miatt jobbról-balról csapdosom a két öklömmel! Mert alusznak odakint az élők s én, a régen holt, nem győzöm őket költögetni: magyarok, ti híresek, gyerünk hát! Fuj, koszos banda! De te vigasztalódj meg, mert holnaputánra jönni fog a nap Munkács felől. Mi akkor kiszállunk megint, lovaink sörénye lobogni fog a szélben, s a mezőkön szerte élednek az elfelejtett nóták. Neked akkor borban fürösztjük meg a szakálladat s olyan kedved lesz, rozsdás deák, hogy összebokáznál a sarkantyúddal, ha mind a kettőt le nem rágta volna az idő. Kelemen öcsém, te akkor örökké fogsz élni!

Mikes hitetlenül rázza a fejét, de ugyanakkor dörögve bekiált a talpas:

– Virrad!

Jávorka és Mikes megrezzen és kifelé merednek mind a ketten. Kelet felől most sápadt fény ütközik fel a mennybolt szélén. Az ég alja elválik a föld aljától…

A talpas másodszor is beordít:

– Virrad Munkács felől!

Mikes az orrát odaszorítja az ablakhoz s szívdobogva figyel, Jávorka pedig megáll mögötte, összefont karral, szétvetett lábbal… Már körös-körül vörös a látóhatár… Most egyszerre cinóberben lángol fel az égbolt keleti negyede… Aztán… aztán… Pillanatra mintha a föld karimájáig erőlködnék fel a nap véres szeme, de váratlanul csak visszazuhan. Utána még nagyobb lesz a csönd s még rémítőbb lesz a sötétség.

Jávorka vállon érinti az elszürkült Mikest:

– Látod, komám, hogy igazat szóltam. A nap föl akart már kapaszkodni, de nem volt még ereje hozzá. Jobb is így, mert mindent elrontottunk volna. De jönni fog holnap s ha nem, hát két nap múlva bizonyosan. S földöntúli küllőit ahogy szétveti… Ej, nem lamentálok tovább: várnak odakint. Nincs kéznél valami balta?

Mikes a sarokba mutat, hol a buzogánya rozsdásodik.

Jávorka felkapja a buzogányt, ugyanakkor forgószél támad, s Mikes hirtelen csak azt látja, hogy egyedül maradt. Csak a talpas áll előrefeszülve s leselkedve vigyáz Munkács felé.

Egyedül marad Mikes Kelemen, s kinéz egy pillanatra. Kint halk szél duruzsol s csak egyetlen csillag pislog ki a felhők rongyai alól. Aztán a tolla után nyúl, hogy még egyszer tudósítsa édesnénjét…

De ugyanakkor megrázkódik s felüti a fejét. Mert a vár alól hirtelen három iszonyú zúgás rázza meg az éjszakát, mintha buzogányával valaki háromszor odavágott volna a vár kapujára. Utána üvöltés vonaglik át a sötéten:

– Ébredjetek!

Pillanat múlva a kollégium vaskapuja zúg fel háromszor, s csörömpölés vonaglik át az éjszakán:

– Ébredjetek!

Harmadszor, de már egész halványan, Ungvár felől vagy Késmárk felől vánszorog idáig a kétségbeejtő erőlködés:

– Ébredjetek…

Aztán csönd lesz.

Mikes maga elé suttog:

– A halottakat költögeti szegény komám.

Aztán a tolla után nyúl, lehajol a papír fölé s tudósítani akarván édesnénjét, folytatja, ahol abbahagyta tavalyelőtt:

…Eddig csak gubbasztottunk, hanem holnaputánra, lelkemre mondom, kivágtatunk a mezőkre. Szegény Pápai sógor, ha ezt megérhette volna! Mert virradni fog nekünk is, kedves néném…

Ahogy ideér, egyszerre nagyot lobban a mécs és kialszik. Mikes hátrahajlik, maga elé bámul, s ujjai közül kiereszti a tollat. Később kinéz a papírlyukon. Egy darabig eltűnődik az egyetlen csillagon, de később felhő mögé húzódik ez a csillag is. Nagy csönd és nagy sötét lesz, s Mikes hirtelen arra gondol, hogy Jávorka kétségbeesésében ezúttal nem mondott neki igazat. Utoljára a talpasra mered. A talpas pedig áll, előrefeszülve, mint a hiúz s megátalkodva leselkedik Munkács felé.

Kállay Miklós

ÜZENET A VÉGEKRE

Talpig gyászba járó,
Sínylő szívvel váró,
Keserves, rab véreim!
Ring-e még reménység,
Vagy fekete kétség
Minden e hon térein?
S ezrünk múlásának,
Vérünk hullásának
Ez siralmas bére im?

Rontók szere mása,
Sorsunk szeredása
Csak ürömmel van tele.
Szívünk dúlt egéből,
Szemünk fellegéből
Könnyzáport csap bú szele,
Tisza Duna ágya,
Vizét sósra váltja
S könnyet hajt csak lefele.

Ért kalász ha zizzen,
Megcsobbanó vizen
Bujdosó, bús dal búvik.
Lelkek lánghuzalján,
Nádak, erek alján,
Lappangó szó lassudik,
S jaj, tán nem sokára
Foszló fal fokára
Száll a kárleső kuvik.

Lesz-e még Igazság,
Hangosság, vigasság,
Éledünk-e éneken?
Régi nap kigyúlva
Mikor lesz már újra
Fényes boglár kék egen?
Kezd-e harci, készség.
Régi, szép vitézség
Kerekedni végeken?

Régi magyar végek!
Újra lobbant lélek,
Istrázsátok áll-e még?
Ha áll, lásson újra,
Szemét éjbe fúrja!
Kísértetből már elég.
Vak éj méhén vész ül,
Nagy zivatar készül,
Vág a vihar, itt a vég!

Zúg az ihar odva,
Nekiviharodva
Felnyargal a Nemere.
Erdőn dúl a dúvad,
Vérszínűre gyullad
Magas Göncöl-szekere.
De minket nem ejt el,
Fenntart büszke fejjel
Az Úristen tenyere.

Jászai Mari

HAZAÁRULÁS

Azt kérdezte tőlem a minap egy újveretű fiatalember: Asszonyom, mi az: hazaszeretet? A szívem a torkomba szökött és magam is fölugrottam az asztaltól, melyet körülültünk. Teremtőm! nyilallt át egész testemen, most adj szót a nyelvemre, változtasd szóvá az ajkamon mind azt a kínt, amit a háború első napjától fogva szenvedtem, ami elszomorította minden ébredésemet: jaj! háború van! ami nem engedte, hogy három télen tüzet gyújtsak a kályhámba: jaj! a fiaink a lövészárokban fagyoskodnak, ami nem engedett jóllaknom, mert a fiaink ott künn éheznek, ami rabszolgájává tett a háború áldozatainak, minden időmmel és minden garasommal együtt; csak így bírtam, csak így nem szégyenlettem tovább folytatni az életemet. – Oh, drága véreink, akik visszajöttetek az oktalan, buta poklokból, a harcterekről, tudjátok meg, hogy voltunk itthon ilyenek, akik sem anyáitok, sem feleségeitek nem voltunk, de valamennyitekért imádkoztunk és reszkettünk és dolgoztunk – csak így bírtunk élni. – Tudjátok ezt meg, és ez a tudat váljék tibennetek is azzá, ami nekünk mindezt parancsolta: Hazaszeretetté, mely a nyelvemre adta a feleletet arra a feneketlenül léha kérdésre, hogy: mi az a hazaszeretet? Mert mindezt egy szóban kellett annak az úrfinak megmondanom, hogy soha el ne felejtse: A Hazaszeretet, fiatal úr, egy nemzetben az, ami a testben az *egészség!* attól naggyá nő, anélkül elsorvad.

Hazaszeretet nélkül nincs *Nemzet,* csak horda.

A nagy nemzeteket az tette naggyá.

A hazaszeretetet nem lehet magyarázni, mint nem lehet az egészséget, ami nélkül meghal a test.

Mibelőlünk, magyarokból – hát nem veszitek észre?! – hogy évtizedek óta próbálják azt kilopni, és vele egyetlen erőnket, a lelkünk önérzetét! Hát nem látjátok, testvéreim, mióta pusztítják rettenetes házi ellenségeink (akinek nem inge, ne vegye magára!) a legutálatosabb méreggel, a *nevetségességgel,* mert tudják, hogy a magyar, mint a gyermek, ettől irtózik leginkább – úgyszólván egyetlen értékes tulajdonunkat, a hazaszeretetet! Mert jól tudják, hogy az a legnagyobb erő egy nemzet testében, mert az

minden tettében ott van. Miért nem merik megpróbálni kiverni az angolból, a németből, az amerikaiból, franciából, akiknek pedig már nincs is rá szükségük, mint nekünk – Világ árváinak!

Azért, mert azokig *még* nem ér el a kezük az emberiség ellenségeinek. Azokra majd miutánunk kerülne a sor, mikor már a lábuk a mi nyakunkon van.

Magyarok! Ütött utolsó óránk, melyben még talpra állhatunk!

Akartok tovább élni mint magyarok? Ha igen, akkor hozzátok áldozatul nemzeti nagyságtoknak régi és új bűneiteket. Ne csináljatok mindent *félig* – kényelemből. Mert a magyar sem szeretni, sem gyűlölni nem tud egészen. Langyos, amire Szt. János evangélista azt mondja: Te pedig sem meleg nem vagy, sem hideg nem vagy, és én kiköplek a számból. Igaz, hogy mindenik erőfeszítésbe kerül. – Továbbá – kövezzetek meg, mégis kimondom: Ti az ellenségeitektől, csak idegen legyen, semmit sem irigyeltek, de egymástól mindent! Nemhogy örülnénk, hogy a *másiknak* is van! Hisz az nemzeti kincs, az mindnyájunk kincse! A szomszédé épp úgy az, mint az enyém.

Egyforma nemzeti kincsünk a vagyonunk, az eszünk, a becsületünk és az időnk!

Ezeket a kincseinket lopjuk mi meg mindennapi, apró hazaárulással!

Először is a legdrágábbat, az eszét elhomályosítja a magyar a pipázással. Már Vörösmarty megmondta, hogy: a magyar mit tudna, ha még pipázni sem! A dohány pedig megtompítja az észt, holott a föld egyetlen nemzetének sincs rá akkora szüksége, mint ma nekünk!

Következik az időrablás, a kártya, mely már a gyermekeket is megmételyezi, mint a dohányzás.

Továbbá a becsületrablás, amit nálunk senki sem ellenőriz, pedig az életünkre megy, és az ember arcbőre lesül tőle, mikor külföldön ilyeneket hall a hazájáról – mint pl. én is Londonban, a kereskedelmi kamara egy tagjától: „Nem tarthatunk fönn kereskedelmi összeköttetést a magyarokkal, mert azok csalnak!" Azt mondja: a „magyarok"! – „Jó *mintákat* küldenek, de rossz *árut*, és mikor mi ezt visszaküldjük, a közigazgatás ott a csalóknak fogja pártját és azok javára dönt." (Komárom megyei kefe- és keményítőküldemények voltak akkor a per tárgyai.)

Ezek a kereskedők nem a nemzeti becsületünket árulják-e a világ piacain? Büntetlenül!

Ugyanaz a londoni úr így folytatja: „Marhabőröket sem vehetünk a magyaroktól, mert mind át van szurkálva vasvillával és hasznavehetetlen." – Tehát csalók is, vadak is vagyunk! Néptanítók! Ez utóbbi vád a ti bűnötök! Miért nem tanítjátok meg a falusi gyermeket munkatársaik, az állatok megbecsülésére, hiszen ez már az egész világon meghaladott álláspont!

És végül a legszívfacsaróbb, a legpusztítóbb hazaárulás óh, Apánk-anyánk! óh Állam, mely már egészen a te lelkiismeretedet terheli: a pálinka (amit ma a rum szép nevére kereszteltek el). Ez juttat, évenkint *hetvenezer* magyart a tüdővész csontkarjaiba.

Ez lopja ki a véréből a piros, az ellenálló vérsejteket.

Ez lopja ki az izmaiból a munkabírást.

Ez teszi az utódait nyavalyatörőssé, hülyévé, vagy skrofulássá és csenevésszé.

Ez tölti meg a kórházakat, mikkel olyan nagyra vagyunk, és a börtönöket (mikkel nem dicsekszünk).

Testvéreim! Dániában nincs kórház, mert nincs kocsma! Nálunk – óh hallgass ide, Apánk-anyánk, óh Állam! –, nálunk egy négyezer lélek lakta kis faluban van – hét pálinkamérés! Ezt a hetediket mindenáron meg akarta már akadályozni az én szegény atyámfia, az odavaló plébános; járt a székvárosban, kilincselt az uraknál, könyörgött, végre rimánkodott, hogy ne tegyék nyomorékká a faluját, ne engedjék megrontani már a gyermekek vérét; – mert ez a hetedik pálinkás a fiatalkorúakat csábította a hálójába, mézes pálinkával. Maga is fiatalkorú volt, mégis megkapta az engedélyt a mérésre, és ott itatta a gyermekeket tizenkét évestől fölfelé, a kápolnával szemben! Vasárnap délelőtt! Szegény István öcsémnek, a plébánosnak azután, majd hogy az életébe nem került a kommün alatt, hogy azt az emberirtást akkor szóvá tette, mert a szép Száli kisasszony egyre hajtogatta a vörösök előtt, hogy: „Ennek a papnak is kötél kellene a nyakába." Mert Száli k. a bibliai szép Judith és Eszterek fajából való hősnő!

Igenis: a mi Apánk-anyánk, a Gondviselőnk, az Állam, a gyermekei piros vérével él, mert a pálinkából *pénzel*. Tehát megeszi a gabonáját füvében!

Mert íme, nézzétek *hányszoros* kár az „ital". – Mintha a természet teremtett volna egyéb italt a víznél! A felséges szőlőt az *ember* rothasztotta meg először, nem az Isten. Ez találta ki neki a hordót is, nem az Isten teremtette. – És hiszen már Széchenyi István mondta: „Az oktalanok azt

mondják: zsírosat ettem, bort kell rá innom; holott a szesz *mégegyszer* annyi ideig tartja meg az ételt a gyomorban, mint azt a természet rendeli."

Nos, testvéreim, az „ital" négyféle közvetlen veszedelem az államnak; először: megtölti a kórházait, mert hiszen az ember *piros* vérével, vagyis az *ellenálló képességével él.* Piros vérsejteket eszik. A kórházban fekvő ember dolga megtétetlen marad, sőt, az államnak kell etetnie! A kórházakban sínylődő ember nem bírja az adóját megfizetni, mint a börtönök lakói sem, akik szintén kétharmadrészben az ital áldozatai; azé az italé, amit a szüleik magukba öntöttek, amitől ártatlan gyermekeik „terhelten" jöttek a világra!

Oh Állam! Oh Apánk-anyánk! Ha te ezt tovább is elősegíted „italmérési" engedélyeiddel, akkor te magad vagy a legszörnyűbb hazaáruló!

Tedd jóvá most, nemzetünk végveszedelmében, múlt bűnödet, védelmezd meg hát legalább a jövő nemzedéket!

Oh Állam! Adj a jövőnek egészséges nemzedéket! Ez szent kötelességed. Rendkívülit csak rendkívüli eszközökkel érhetni el!

Küldj ifjú apostolokat falvainkba, akik segítségedre legyenek egy erős, tiszta nemzedék nevelésében! Akik megtanítsák a mi gyermekeinket is hazaszeretetre, és megutáltassák velük a megszokott, a szokássá vált százféle, mindennapos hazaárulást!

Oly könnyű és oly hálás föladat a gyermek lelkébe nemes magot ültetni! Oh Állam! a jövő a te kezedben, a te hatalmadban van! Küldj önkéntes apostolokat iskoláidba, akik egy rövid nemzeti tízparancsolatot visznek a szíveikben, és azt átültetik az új nemzedék lelkébe!

A gyermek szereti a szépet. Örömest tanulja.

Kezdd a tanítását Széchenyi szavaival: „Csak tiszta erkölcsű nép lehet naggyá!"

Tanulja meg az a gyermek a nemzete becsületét megvédeni, a nemzete idejét megbecsülni, a nemzete egészségét megoltalmazni!

Hadd tudja meg az a gyermek, hogy mit feleljen az apjának, mikor az csúfondárosan azzal fogadja az iskolából hozott új tant: Ugyan úgy-e? A bor ártalmas? Az apám is ivott, mégis 80 esztendős lett! De azt nem tudja, hogy a bolgár, aki aludttejjel él, száztíz esztendőt él meg egészségben és addig sohasem beteg.

Majd a fia megmondja ezt neki. Valamint azt is, hogy a bor nem *„erőt ád"*, hanem erőt vesz a testből, mert az a pillanatnyi fölélénkülés, melyet a bor okoz, csak annál mélyebb lehűléssel, végre álmossággal jár.

Hiszen ha nem *esne* tőle az ember hőfoka sokkal alacsonyabbra, mint aminő volt, mikor megitta, nem volna az északi utazók számára a szeszes ital halálos végezetű. Pedig az. Változtassuk át a kocsmákat teaházakká. A tea izompótló és lélekfrissítő (ha szesz nélkül isszuk), fölvillanyozza a testet, lelket, anélkül, hogy megvadítaná és ártana!

A teától jókedvvel fog az ember munkához, nem káromkodással.

Testvéreim! Te szép magyar fajta! Ébredj önérzetre, és a világ első népe lehet belőled.

De így, ahogy van – nem jól van!

Oh! Miért nem foghatom meg valamennyitek kezét külön-külön, hogy a forró könnyeimet hullassam mindegyikre – mint ahogy most folynak, míg ezeket nektek írom –, hogy higgyetek nekem!

Kezdjünk új életet, mert így elveszünk!

A tanítóitoknak adjatok eleget enni, hogy ne járjon ki kapálni a földjére, hanem tanítsa a gyermekeiteket egész lelkével, százszoros, mindent felölelő Hazaszeretetre! Ti pedig kérjétek számon tőle, hogy mire tanítja őket. Meg kell újhodnunk, mert így elveszünk.

Hiszen már úgyis azt kérdezték, akik ismertek bennünket fénykorunkból, azt kérdezték a lengyelek az oláh megszállás alatt: „Hová lett a magyar?!"

Azt feleljük, ugye testvérek: a magyar itt van, csak kifáradt, csak pihen.

Hiszen mindnyájunk szívén átfutott a *nemlét* iszonya. Hiszen mindnyájan érezzük, hogy

„Ha minket is elfú a sors zivatarja,
Nem lesz az Istennek soha több magyarja!" (Arany.)

Oh én édes hazám, te jó Magyarország!
Ki kereszténységnek viseled paizsát,
Viselsz pogány vérrel festett, éles szablyát,
Vitézlő oskola, immár isten hozzád!

Balassi Bálint: Búcsú a hazától

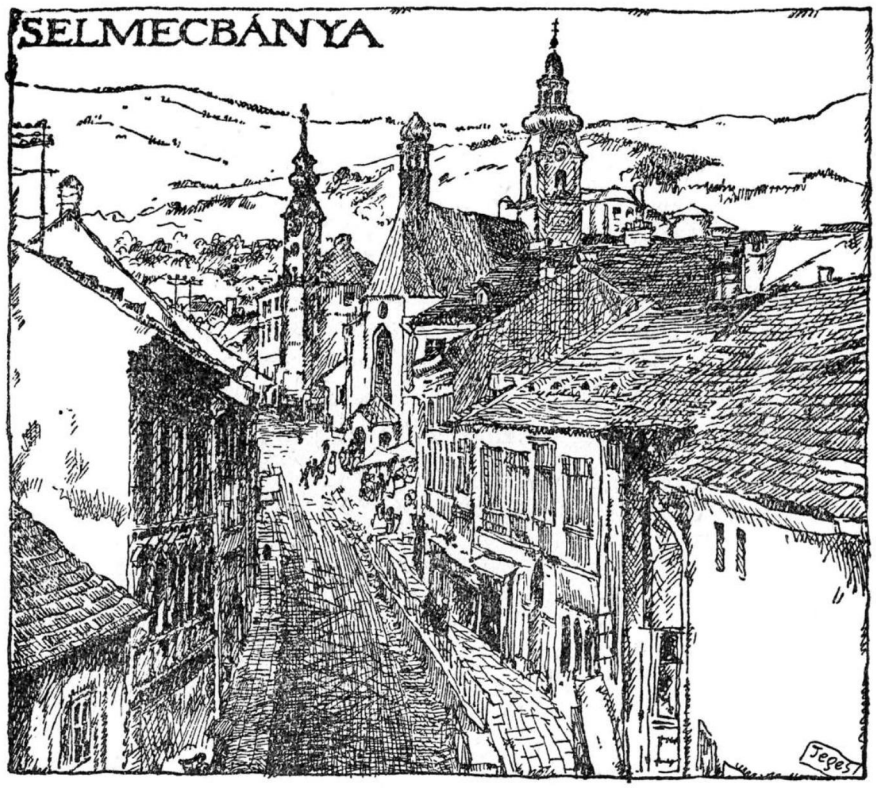

Krúdy Gyula

AZ UTOLSÓ GARABONCIÁS

Valamikor, midőn a kutyák éjszaka veszettül ugattak divatjamúlta falusi házam körül és hirtelen elhallgattak, mintha megszégyellték volna magukat, azt gondoltam, most megy el a kertek alatt Siska. Ha lakodalomból jövő szánka csörgött el lassacskán az ablakom alatt, amelyen az utasok oly mélyen aludtak, mint megannyi behavazott Nepomukiak, tudtam, hogy Siska vigyáz a kasfarból a lovakra, hogy árokba ne tévedjenek; ugyancsak ő üldögélt a víg vásárból hazafelé bóbiskolva haladó vásárosok ládái mögött.

Ha a nyugalmazott major, a falu másik oldalán jókedvében éjjeli zenét rendelt magának vagy rosszkedvében pisztollyal kilőtte a pipát az őszi ködben ballagó parasztok szájából, azt gondoltam ismét, hogy néhány órával előbb Siska járt erre, aki az őrnagy levelére választ hozott a Dunántúlról attól az asszonyságtól, akibe a régimódi férfiú élete végéig szerelmes volt, miután egyéb dolga nem volt. Ha nyári reggeleken a rigók úgy énekeltek, mint a dorbézolók, akik egy új nótáért az éjszaka az ezüstkupakos szipkájukat hagyták Késő Fáninál, bizonyosan tudtam, hogy Siska ment át hajnalban a hídon. A hosszú szőrű fuvaroslovak, amelyek egykedvűen jártak messzi lengyel városokat és kőoszlopos fogadói udvarokat, mindig felvidámodtak, ha Siska a fülükbe súgott. A Tiszánál a holdvilág elől eresz alá bújt révészlegények felébredtek, ha Siska a maga nyelvén átkiáltott hozzájuk a túlsó partról. Erdélyben fehérlő országutakon gyors járása elhagyta a borvizes szekereket, a Tátra alatt bekopogtatott magányos kastélyokba és több újságot mondott a házigazdának, amennyit a falusi postás hord; a Bakonyban benyitogatott erdőszéli korcsmákba és az erdőzúgásban a csárdás nagyapjáról beszélt hosszú történetet.

Siska vándorlegény volt, talán mindenütt ismerték Magyarországon. Ő maga azt mondta örökös járás-keléséről, hogy egyszer igen fontos levelet bíztak rá, amelyet tíz esztendő óta nem tud kézbesíteni, mert nem találja a címzettet. Néha – amint Siskának kedve diktálta – egy igen nagy úr bízta meg a levéllel a bécsi piacon, amint ott bámészkodott volna a Magyarországból jött komondorokra, a kutyák ugattak és a nagyúr szeme nedvesedett a könnyektől. „Vidd el, fiam, ezt a levelet annak az asszonynak, aki a gyermekünket nevelgeti valahol Magyarországon. Nem bánod meg." Máskor, ha őszi sarat kapart le a csizmájáról, gomolygó kárpáti köd füstölgött száraz makkal díszített kalapja alól, Siska búsan dörzsölgette a kezét a nedves fán bizonytalankodó tűznél. „Sohase adhatom oda a levelet annak, akinek írták. Régen meghalt az már a várakozástól" – dörmögte. De sohase melegedett meg annyira – még akkor sem, ha a major cigányokért küldte, és a nagy erejű Siska nemcsak a cimbalmot, nagybőgőt vette a hátára a derékig érő hóban, hanem a muzsikusokat is –, hogy megmondta volna: kinek kitől viszi a nagy fontosságú levelet. És ilyenformán hervatag férfiak, tavasza múlt asszonyok, akiknek valamely titok (persze: szerelem) lappangott régen letűnt életében: felrebbentek a sötét zugolyban elgondolkozásukból, ha a korán beköszöntő őszi estéken Siska keresztülhaladt

a falun. De megfeledkeztek kialvóban lévő pipájukon szippantani azok a faluvégi uraságok, akik sárga újságpapirossal beragasztott ablakaik mögött mindig fantasztikus örökségeket vártak – hátha éppen erről van szó a Siska levelében? De várták a vándorlót azok az őszi mezőként fakult leányok, akik ritkuló, rövidülő hajukat mind bánatosabban fésülgették a tükör előtt – hátha Csillag Anna üzeni meg a haj növesztés titkát a levélben? Talán halottak is felültek ravatalukon két vagy tíz gyertya között, amikor Siska a faluba érkezett, tán megjött a levél, amelyet életükben hiába vártak?

Szívet hidegítő őszökön, hancúrozó kedvű tavaszokon, elnémultan kanyargó országutakon, katzenjammeres ócska fogadók környékén, behorpadt sírhalmú temetők mellett így mendegélt Siska sok esztendőn át. Haja és bajusza megsárgult, megpirult, mint a nagy fák levelei, kalapja megfogyatkozott, mint a félkerék a kerékjártók kapuján, lábai a lőcshöz hasonlítottak, amelybe annyit kapaszkodott, ha elfáradt, de rongyos köpenyege nem nyílott széjjel a titok felett, amelyet rejtegetett. Hazugságokból élő öregek egy pohár bor, vagy néha már csak a temetés kedvéért rokonaiknak légvárakat építettek a Siska-féle levélről, ajtó mellé ültetett vénasszonyok holdas éjjeleken váratlanul megpillangatták álmukban azokat a piros arcú, nagy bajúszú leventéket, akiket fiatalkoruk óta nem láttak, elkártyázott életű, zöldre kopott uraságok kisiettek a kapun, hátha meghalt valaki, kitől örökséget reménylenek? Az örök, kiirthatatlan reménység volt a vándorlegény; haldoklók felsóhajtottak: „Éppen itt volna az ideje, hogy Siska megjöjjön a levéllel!"

Siska még egyszer visszatért, amikor már azt hittem, hogy többé sohasem látom. Egy vasúti kocsiban találtam meg, amely vagon azelőtt marhákat szállított, falára krétával vasutasok jelzései közé lelkesen az volt írva: éljen Magyarország. Siska igen nyomorult állapotban feküdt sok más társával együtt a szalmán. Emberek, akik hegyeikből, városaikból menekültek az ellenség elől. Gyermekek, akik tágra nyitott szemmel bámulták a rákosi pályaudvart. Asszonyok, akik hamarosan megtalálták a kutat, ahol vizet meríthetnek, de gyufájuk nem volt, amellyel tüzet gyújthattak volna. A vasúti kocsi tetején hó, amelyet a Kárpát vagy a Királyhágó rázott rá szakállából emlékül. Az arcok sötétek, mint a fenyveserdő. Egy Rákóczi Ferenc-fejű öregember, akinek rongyos ködmönét egy jóravaló hajdú sem venné magára, a haldokló Siska fejénél ült és arra biztatta, hogy adná elő a levelet, amelyet rábíztak.

Siskát a hideg rázta. Ez az utolsó láz, amelynek fagyossága elől az emberek szívesen menekülnek a sírdomb hóbundája alá. A szeme félig kifordult, mintha olyan messziségbe nézne, a múlt időbe, hogy belát a föld alá ismerőseihez.

Az öreg földbirtokos csendesen káromkodott:

– Mit akarsz a levéllel a másvilágon, Siska? Én tán még hasznát vehetném az örökségnek, amit rád bíztak.

Siska a fejét csavarta. A ködmönös öreg duzzogva elhúzódott.

Most egy viharvert, korán nekiőszült férfi fogta meg Siska gémberedett kezét.

– Te sok földet bejártál, ahol magyarok laknak. Felrepültél a Felvidékre, átkeltél Erdélybe, átszöktél az ellenség láncán. Talán a feleségemtől való az a levél, aki nem tudott elmenekülni az ellenség elől?

Siska nemet intett.

Fakó asszony búját elő rongyokban, mint a szegénység képmása.

– Ember, légy magadba szálló. Tán férjem, mindenem, kenyéradóm, életem fele bízta rád a levelet, midőn az ellenség elhurcolta a messzi rabságba? Könyörülj rajtam. Csak azt mondd, hogy él még, és erőm lesz tovább várni.

Egy kisfiú és egy kisleány térdepelt a haldokló mellé.

– Apánkat, anyánkat láttad tán, vándor? Mi életünk végéig imádkozunk a lelked üdvösségéért, ha hírt mondasz róluk.

– A vőlegényem? – sírt közbe egy ifjú szűz. – A fiam? – rebegte egy félig vak asszony. – Elveszett vagyonomról tudsz talán? – reménykedett egy tönkrement kereskedő. – Hová lett a vármegye címere? – dadogta egy őszbe borult fejű, halovány férfiú.

Siska felült a szalmán és mind lejjebb ereszkedett a szempillája. A menekültek körülállották a vándorlegényt, akinek rongyos csizmáján tapadt minden magyar országutak sara, ruháján a foltok, mint Magyarország térképén a megyék, kalapja mellett havasi gyopár és ibolya. A haldoklót körülvevő embergyűrűn egy fiatal legény tolongott át.

Siska felnyitotta a szemét és örömteljesen intett. A keblére mutatott:

– Itt van a menyasszonyod levele – rebegte. – Azt írja, hogy legyen bár ellenség évekig a hegyeken és síkságokon, hűsége meg nem törik: és visszavár szíve minden dobbanásával. Felébred bármily sötét az éjjel, ha lépteket hall az ablaka alatt, megismeri a fehér galamb lehulló tollán a te üzenetedet; meghallja a süvöltő szélben a te messzi sóhajtásodat. Vár.

Siska átadván az üzenetet, mint aki dolgát jól végezte, elballagott ez árnyékvilágból.

– A felső Tisza hullámaiban kékül a szeme; a válla fehérsége szűz, mint a tátrai csúcsok hava; a kezének ujjai a szétváló magyar folyók, a Kőrösök; a fogainak sövénye a Királyhágó hegylánca; arca, haja barna, mint a bánáti föld; hangjában lágy furulyaszó, amelyet északon hallani a Szent János tüzei mellett; érzelme mély, mint a Duna Drégely romjai alatt; reménysége a csillag, amelyet mélázó pásztorok látnak hegyeikről messzi Magyarország felett tündökölni; szájának méze Érmellék és Szerednye borához hasonlatos; jókedve játékos, mint a pisztráng a Poprádban és búja, búbánata halkan jön, mint az este ereszkedik le a fénylő máramarosi havasokra. Az ország szépe ő, felruházva mindazon bájakkal, amelyekkel a költők valaha Magyarországot magasztalták. Szívének nemessége végtelen, mint a búzatermés, lelkének áhítata égbe emelkedő, mint Lomnic hegye, jósága oly áldott, mint a nyár a Duna völgyében. Ő írta neked a levelet, amelyben azt üzeni, hogy szakadatlanul, felejtés nélkül vár. Vár a Tisza mellett, vár a Kárpát alatt, jelen van Erdély ősi országutain, a Bánátban búzavirág kékségével virít, Pozsonyban a harangok hangjában maradt meg a szava, hogy nyomban ráismerni.

A fiatal legény keresztet vetett. A vándorló elment ugyan az élők sorából, de itt maradt utolsó üzenete, mint az örökös reménység, a holtig tartó fogadalom, az álomban sem elfelejthető jegyesi hűség, amelytől elcsüggedt férfiak feje az égnek emelkedik.

Ez volt utolsó szereplése Siskának, aki átjött a régi Magyarországból, hogy végre vallomást tegyen a levélről, amelyet egész életében hordozott északról délre, megállás nélkül, de soha sem kellett felbontani a levelet, mert keleten és nyugaton is szabad magyarok laktak.

A magyar vérét ontotta az emberiségért. Európát Hunyadi János mentette meg a török betöréstől. Ez és önvédelmi harca a legnemesebb nemzetek közé emeli a magyart.

É. Doumergue

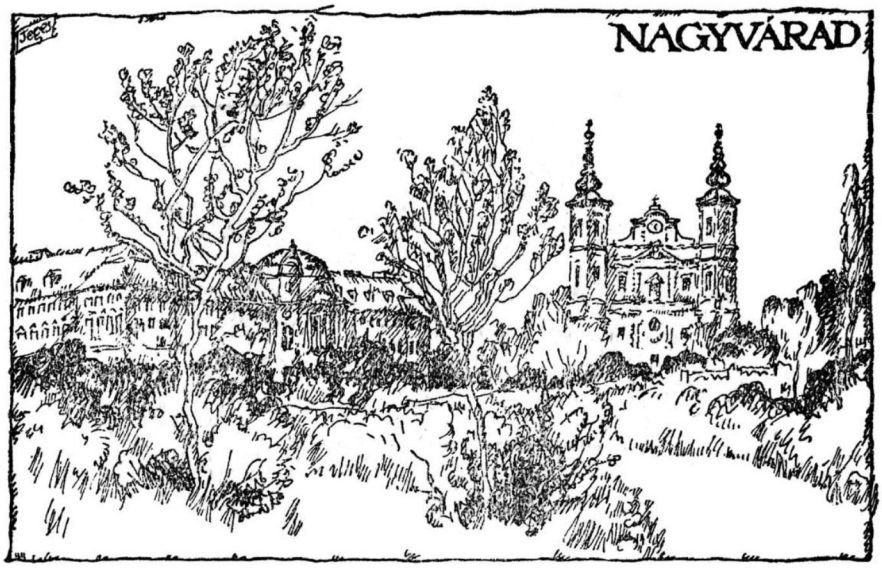

Porzsolt Kálmán

ELRABOLT ISKOLÁK

Mialatt győzők és legyőzöttek a világháború mérlegét készítik, s nyereségszámláit csinálják, a gondolkozók mérleget készíthetnek az emberiség erkölcsi veszteségéről. Ha ugyanis leszámítjuk az egyéni vitézség, a hősi nimbusz s a haza védelme címén a históriában is elkönyvelhető igazi értékeket, akkor ami megmarad a háborúból, az pusztítás és rablás, mégpedig úgy *egyéni,* mint *állami rablás.* Mert a legyőzött ellenségtől minden lehetőt elrabolt úgy a győző egyén, mint a győztes állam. Legalább Magyarország így ismerte meg közvetlen szomszédait. Már most mihelyt összeülnek a kultúrnemzetek akár a népszövetségben, akár valamely új genfi konvencióban, vagy hágai konferencián, hogy az emberiséget nemzetközi megállapodással visszavezessék az emberiesség mezsgyéjére, rögtön azt az elvi problémát veti föl Magyarország, hogy ha a háborút szabad rablásnak minősítjük is, akkor is *szabad-e elrabolni iskolákat, színházakat, kulturális intézeteket, s szabad-e elrabolni magát a nemzeti kultúrát és a legyőzött nemzet nyelvét?*

Csehek, jugoszlávok, s főként románok ugyanis ezt cselekszik most velünk. A nagyhatalmak, s főként az Egyesült Államok azt hirdették, hogy a nemzeti kisebbségek jogaiért harcolnak, s hogy azért fogtak fegyvert, hogy visszaadják minden népnek nemzeti kultúráját, nyelvét, s megvédjék kulturális intézeteit. Nos, ha ez igaz, akkor a nagy kultúrnemzeteknek azonnal hadat kellene üzenniük a magyarok érdekében a románok, csehek és jugoszlávok ellen; mert ezek a tűzzel-vassal való beolvasztás és elnemzetietlenítés érdekében elrabolták a magyaroktól az összes iskolákat és színházakat. Nem ismerünk olyan békeszerződést, mely ilyen barbár cselekedetet szankcionálhatna. Azért tele kell kiáltanunk a világot sérelmeinkkel.

Minden kutyának, lónak megvan az a joga, hogy a maga nyelvén ugathasson, nyeríthessen. Ezt a természetes jogot elvenni embertől sem lehet. A szerbek, csehek és románok pedig megtiltják a magyaroknak, hogy saját nyelvükön beszéljenek, írjanak, tanítsanak és tanuljanak a tőlünk elszakított részeken. Az iskolákat bezárják, a tanítókat, tanárokat elkergetik. S a magyar pénzen épített intézetekbe idegen nyelvű tanerőket helyeznek, a tannyelvet idegenné teszik s erőszakkal oláhosítanak, csehesítenek és szerbesítenek. Ha mi így magyarosítottunk volna valaha, akkor nem lett volna Magyarországon idegen ajkú polgár, s akkor nem lett volna titulus hazánk szétdarabolására. Mi, néhányan nemzeti újságírók s közművelődési egyleti munkások az utolsó negyven év alatt hirdettük a békés kulturális eszközökkel (de sohasem az erőszakkal) való magyarosítást; szerveztünk magyar nyelvű iskolákat, népkönyvtárakat, vándorkönyvtárakat, magyar szónak, magyar könyvnek terjesztésével összekötő kapcsot kerestünk a magyarok és idegen ajkú polgártársaink között. Ha ez sovinizmus volt, viseljük érte a felelősséget. De ma is azt vallom, hogy katasztrófánk egyik oka az volt, hogy negyven év alatt a hivatalos magyar állam sohasem tette magáévá még ezt a békés és *fakultatív magyarosítást* sem, sőt majd minden kormány a magyarság rovására külön kedvezményekben részeltette nemzetiségeinket, magyar pénzen terjesztette ezek idegen kultúráját, mely mindig alacsonyabb volt a magyarnál. Magyarország a magyar kormányoknak a magyar nyelvvel szemben közömbös, a Habsburgoknak pedig ellenséges viselkedése folytán lett egy valóságos *etnográfiai múzeum*, amelyben, akárcsak az amerikai Yellowstone-parkban, kihalásra szánt állatfajokat mesterségesen fenntartanak, úgy tartottak fenn kihalásra szánt fajokat, melyek soha önálló állammal nem is bírtak, és nyelveket, melyek értékes önálló irodalommal sohasem bírtak.

A nyelv nem öncél, hanem eszköz arra, hogy az emberek egymást megértsék. Ha nem volna szerelem, mely szép szavakat keres célja számára s így szépíti a nyelvet, és ha nem volna irodalom, mely ugyancsak szépíti azt, s ezenfelül a szép nyelvet megrögzíti, megköti, akkor a praktikus emberek már rég kitaláltak volna a stenografia mintájára valami nagyon gyors beszédet, mely alkalmas nemzetközi nyelv lenne, csak szép nem volna. Azért ki lehet mondani az igazságot, hogy az a nyelv, melyen nem fejlődött ki értékes irodalom, s mely maga nem fejlődött ki ily irodalomban, az nem is érdemli meg fönnmaradását. Tehát a nyelveket az irodalom köti meg, mint ahogy a futóhomokot erdőkultúrával kötik meg, hogy a szél el ne hordja. A magyar nyelvet már megkötötte egy értékes literatúra, tehát joga van a fönnmaradásra. S joga van tiltakozni az ellen, hogy kisebb kultúrájú nyelvekkel, aminők a román, szerb vagy cseh, elnyomják. Tessék nemzetközi irodalmi bíróságot fölállítani, s döntse az el, hogy a vetélkedő nyelvek közül melyik a fejlettebb, melyik rendelkezik minden árnyalatra több kifejezéssel, s melyiken épült föl nagyobb, régibb és értékesebb irodalom? A magyar óriási fölénnyel fog győzni a román, szerb és cseh fölött. Nyugati kultúrnemzetek nem tűrhetik, hogy a kulturátlanabb román, szerb és cseh nyelvekért fegyveres erővel nyomják el a magyar nyelvet, s elrabolják a magyar iskolákat és színházakat. Ez kulturátlanság. Ez barbárság.

Az iskolák elrablását két szempontból kell elítélni a nemzetközi bíróságnak. Az egyik az *anyagi rablás,* a másik a *lelkek rablása.* Az összes magyar *állami* iskolákat elvették. Ha a régi leltári értéket számítjuk a kár megállapításánál, ez ma már messze esik az igazi értéktől. Ki tudja ma fölbecsülni, hogy mit ér a kolozsvári egyetem összes épületeivel, fölszereléseivel, múzeumával, könyvtárával, klinikai eszközeivel stb.? S egy ilyen kulturális intézet nem csupán egy nemzetnek, a magyarnak, vagyona, ez a tudomány közvagyona.

Ezt pocsékolják a románok, mikor képzett és tehetséges erők híján nem is képesek használni s az emberiség számára hasznosítani.

Hiteles statisztikai számokkal bizonyíthatjuk, hogy egyáltalán hiányzik Erdélyben az a román intelligencia, mely hasznát tudná látni az elrabolt egyetemnek s középiskoláknak. Valósággal úgy vannak a románok az elrabolt iskolákkal, mint az egyszeri oláh, aki bement a nagyenyedi vásárra s ott – mert megtetszett neki a cifra papiros, mibe csomagolva volt – vett egy darab *szappant.* Otthon aztán – mert nem tudta, mire való? – *megette a szappant!*

Ha elolvassuk ugyanis a statisztikát, hogy az elrabolt iskolákban mily kevés román, szerb vagy pláne cseh tanuló volt, akkor győződünk csak meg igazán a rablás nagyságáról, s arról a jogtalanságról, hogy a magyarok iskoláiban románul, szerbül és csehül akarnak tanítani. A románok például azt hazudták az antantnak, hogy Erdélyben a magyar állami iskolákból azért csinálnak rögtön román állami iskolákat, mert hiszen a tanulók többsége úgyis román volt. Dr. *Kováts* Alajos, a kiváló tudós statisztikus a békedelegáció számára statisztikai kimutatásokat készített, melyekből kitűnik, mily arcátlanul hazudtak a románok, s hogy mily elenyésző csekély a román tanulók száma úgy a közép-, mint a felső iskolákon. A tudós szívességéből közlöm itt a kimutatásokat. A megcáfolhatatlan számok azt bizonyítják, hogy az összes elrabolt iskolákban óriási túlsúlyban van mindenütt a magyarság. Tehát jogtalanul vették el az iskolákat. S az is kiviláglik a statisztikából, hogy az elemi iskolákban aránylag több az idegen ajkú tanuló, mint a közép- és felsőiskolákban; tehát kulturátlanabb fajok a nemzetiségek, mint a magyar, s hogy az értelmi pályákon képtelenek az állásokat is betölteni, mert nincs kellően iskolázott intelligenciájuk.

I. *Hány magyar, német és oláh tanuló van az állami elemi iskolákban a románoknak ítélt területen?*

Vármegyék, városok, országrészek	*Iskolák száma*	*A tanulók száma*			
		összesen	*magyar*	*német*	*oláh*
Bihar megye	69	9 553	4 277	29	5 156
Nagyvárad	4	832	813	3	16
Máramaros megye	50	6 000	1 000	3 000	2 000
Szatmár megye	57	11 809	6 579	113	5 047
Szatmárnémeti	12	3 173	3 138	1	31
Szilágy megye	64	11 219	8 703	42	2 467
Arad megye	81	18 614	7 543	4 296	5 876
Arad	7	1 543	1 199	30	223
Krassó-Szörény megye	80	16 055	3 326	6 471	4 916
Temes megye	78	15 800	4 090	8 000	2 000
Temesvár	3	906	318	401	157
Királyhágón túli országrész	678	100 550	69 886	1 785	28 183
Összesen	1 163	195 084	110 782	24 169	56 072
%			55,4	12,3	27,3

Az I. számú kimutatás azt jelzi, hogy a románoknak szánt területen lévő *állami* elemi iskolákban hogyan oszlik meg nyelv szerint a tanulók száma. *1163 magyar állami elemi iskolát raboltak el a románok,* s tettek egyszerre román állami iskolává. De ezekben a tanulók számából *csak 27 százalék a román! Tehát 73 százalékot erőszakkal oláhosítanak!* Köztük 55,4 százalék tiszta magyart.

II. *Hány magyar, német, tót, oláh, rutén, horvát és szerb középiskolai tanuló van a békefeltételek szerint Romániának ítélt területen*

A középiskola székhelye	*összes tanulók*	*magyar*	*német*	*tót*	*oláh*	*rutén*	*horvát*	*szerb*	*egyéb*
Belényes	399	50	–	–	349	–	–	–	–
Nagyszalonta	339	283	2	–	54	–	–	–	–
Nagyvárad	971	867	16	1	87	–	–	–	–
Máramaros-sziget	625	601	–	–	18	6	–	–	–
Nagybánya	383	309	1	–	73	–	–	–	–
Nagykároly	326	310	3	1	12	–	–	1	1
Szatmárnémeti	1 117	1 097	4	2	12	–	–	–	–
Szilágysomlyó	261	189	–	–	72	–	–	–	–
Zilah	289	260	1	–	28	–	–	–	–
Arad	898	755	60	2	69	–	1	8	3
Karánsebes	284	42	34	–	207	–	–	1	–
Lugos	323	138	29	1	153	–	–	2	–
Oravicabánya	67	10	20	1	36	–	–	–	–
Temesvár	1 530	1 004	331	1	123	–	3	58	10
Királyhágón túl	11 910	7 140	1 992	10	2 743	–	2	6	17
Összesen	19 722	13 055	2 493	19	4 036	6	6	76	31
%	–	66,2	12,6	0,1	20,5	0	0	0,4	0,2

A jogtalan erőszakos oláhosításnak még szembetűnőbb bizonyítékát adja a II. számú kimutatás, mely a középiskolák tanulóinak nyelvi arányát tünteti föl. 19 722 középiskolai növendék közül a Romániának ítélt területen csak 4036 az oláh, vagyis 20 százalék. S ennek a kedvéért elnyomnak s oláhosítanak 13 055 magyart (66,2 százalékot) s 2493 németet (12,6 százalékot).

A felsőiskolák statisztikája még kiáltóbb számokat produkál. Az elszakításra ítélt összes főiskolákon 3043 hallgató van, s ebből 2651 magyar, csak

251 oláh, 112 német, 11 szerb, 9 tót, 4 horvát, 2 rutén, 3 egyéb nemzetiségű. Mi jogon rabolják el a magyar főiskolai hallgatók feje felől az intézeteket, melyekben csak szórványosan jelent meg néhány más nemzetiségű?

III. *Az elemi mindennapi iskolák, középiskolák (gimnázium és reál) és főiskolák (egyetem, jogakadémia) tanulói az elszakításra ítélt területeken. (1913/14. évi adatok részben hozzávetőleges számítással)*

	A tanulók száma nyelvek szerint								
	összesen	*magyar*	*német*	*tót*	*oláh*	*rutén*	*horvát*	*szerb*	*egyéb*
A kolozsvári egyetemen	2119	1785	101	2	215	1	4	8	3
A pozsonyi egyetemen	224	210	6	3	4	–	–	1	–
A nagyváradi jogakadémián	162	137	–	–	25	–	–	–	–
A máramaros-szigeti jogakadémián	116	110	1	–	5	–	–	–	–
Az eperjesi jogakadémián	267	256	4	4	–	1	–	2	–
A kassai jogakadémián	155	153	–	–	2	–	–	–	–
A felsőiskolákon összesen	3 043	2 651	112	9	251	2	4	11	3
A középiskolákon összesen	37 556	26 117	4 464	1 503	4 187	44	39	1 056	146
Elemi mindennapi iskolákon összesen	1133 205	371 013	168 580	234 258	227 378	46 540	17 880	43 581	23 975
Összesen tanulók	1 173 804	399 781	173 156	235 770	231 816	46 586	17 923	44 648	24 124

A III. számú kimutatás összesíti az elemi, a közép- és a felsőiskolák tanulóit az összes elszakított részeken. Dacára, hogy az elemi iskolákban sok az idegen ajkú tanuló, még ebben az összesítésben is vezet a magyarság. Láthatja az antant, hogy hány százezer tiszta magyar gyereket tett ki az erőszakos oláhosításnak, szerbesítésnek és csehesítésnek!

IV. *Hány középiskolai tanulót követelnek Magyarországból a románok, csehek, jugoszlávok és osztrákok, s ezek közül mennyi a magyar, német, tót, oláh, rutén, horvát és szerb?*

	összesen	*magyar*	*német*	*tót*	*oláh*	*rutén*	*horvát*	*szerb*	*egyéb*
Román követelés	19 723	13 055	2 493	19	4 036	6	6	76	31
Cseh	12 702	10 112	1 088	1 443	2	35	2	2	18
Jugoszláv	3 823	1 900	648	35	149	3	28	978	82
Osztrák	1 309	1 050	235	6	–	–	3	–	15
Összesen	37 506	26 117	4 464	1 503	4 187	44	39	1 056	146

Hogy azonban *hány magyar lelket* követelnek az intelligenciából egyébként szomszédaink, azt is ismerteti egy kimutatás, a IV. számú. Eszerint románok, csehek, jugoszlávok és osztrákok összesen 37 556 középiskolai tanulót akarnak bekebelezni. Ebből 26 117 a tiszta magyar! A románok 19 723 tanulót követelnek, s ebből csak 4036 oláh, ellenben magyar 13 055 és német 2493. A csehek 12 702 lelket akarnak fölfalni, s ebből 10 112 magyar, 1443 tót s 1088 német. A jugoszlávok által követelt 3823 diákból szerb csak 978 s horvát 28, ellenben magyar 1900 és német 648. Pikáns az osztrák követelés statisztikája. 1309 tanulóból csak 235 a német s 1050 a magyar. Németek nem ott laknak nagyobb számmal, amely részt Ausztria be akar kebelezni, Nyugat-Magyarországon, hanem a románok és csehek által követelt részeken.

Hogy Magyarország új térképét minden előzetes komoly tanulmány nélkül készítették el, az kitűnik az V. számú kimutatásból, mely fölsorolja, hogy hány középiskolát rabolnak el tőlünk az elszakított részeken: összesen 141-et; s hányat hagynak meg Magyarországon: összesen 123-at. Tehát többet vesznek el, mint meghagynak. Mind e szám azt bizonyítja, hogy itt a *magyar értelmiség ellen* kezdtek a békeszerződéssel új háborút.

A magyar értelmiség vezető szerepe fáj kis ellenségeinknek, s úgy akarják ezt letörni, hogy elrabolják iskoláinkat. Ha ezt engedik a nyugati kultúrállamok, akkor elvesztik a jogot arra, hogy kultúrállamoknak nevezzék őket. Mert el lehet venni a legyőzöttől várat, ágyúgyárat, kaszárnyát, de *iskolát nem!* S ha ezt engedi a magyarság, akkor elveszti a jogot a vezető szerepre.

V. *Az elrabolt és a meghagyott középiskolák száma*

Az elszakított területen van	*Összesen*	*Állami*	*Kir. kath.*	*Községi*	*Felekezeti*	*Alapítványi*	*Társulati*	*Magán*
Fiúgimnázium	102	25	12	6	54	1	–	1
Reáliskola	19	14	–	1	4	–	–	–
Leánygimnázium	4	2	–	–	2	–	–	–
Felsőbb leányiskola	16	12	–	1	3	–	–	–
Összesen	141	53	12	8	63	1	–	1

A megmaradt Magyarországon van	*Összesen*	*Állami*	*Kir. kath.*	*Községi*	*Felekezeti*	*Alapítványi*	*Társulati*	*Magán*
Fiúgimnázium	85	26	5	2	50	–	–	–
Reáliskola	15	12	–	3	–	–	–	–
Leánygimnázium	4	1	–	1	1	–	1	2
Felsőbb leányiskola	19	6	–	3	7	–	1	2
Összesen	123	45	5	9	58	–	2	4

Vajha a francia történetírás leróhatná már egyszer hálájának adóját a magyarsággal, a nemzetek hősével szemben. E nemzet hősi példájával fölemel és megnemesít minket. A magyar hősiesség magas erkölcs megnyilatkozása. *Michelet*

Ibsen

MAGYARORSZÁGHOZ

A magyar földön elnémult a viharzó harci lárma,
Tompa sóhaj és halálos hörgés hangzik arra már ma.

Gyászos hírnökök suhannak a bús éjszakán, borongón:
„Nincsen többé Magyarország! Ott hever lenn a porondon."

Az igazság hősein most barbár horda kénye harsog
S gyilkoló ádázkodással áll a gőgös, durva zsarnok.

Ujjongtok bíbor monarchák: „Az erő győzött a hadba" –
S a szabadság tiszta lángja újra hamvadoz, lohadva.

Árva ország, sok fiadnak vére folyt ki mindhiába,
Búsan fénylik a halott hős vértanúi glóriája.

Európának reménye, holtjaid remegve nézed;
Lengyelország sorsa vár rád, a feledtség, az enyészet.

Ám a szürke éj letűntén tündöklő hajnal dereng fel,
Hőseid sírból kikelnek, mély, sötét halotti sebbel.

Egyesülni vélük, akik partjain a Visztulának
És a német vérpadoknak lépcsején elpusztulának.

Ó, ha késő nemzedékek támadnak s ledől az oszlop,
Trónok ingának, zuhannak zsarnokok, silány poroszlók,

A magyar név büszke név lesz és a hadba indulónak,
A vitéz, merész seregnek úgy zeng, mint győzelmi szózat.

(1849)

CSERNOCH JÁNOS SORAI

Magyarországon rövid ideig hivatalos tanítás volt a nemzetköziség és a világpolgárság. A faji és nemzeti érzést mint a múlt kellemetlen maradványait üldözték. Harcot hirdettek minden nemzeti elkülönülés állítólagos okai ellen: az uralkodók, arisztokraták és a katonaság ellen. Úgy jósolták, hogy a szabadkereskedelem és a világgazdaság eltöröl minden nemzeti és faji különbséget, a népeket testvérekké avatja.

Ez a tanítás nyílt tagadása volt a valóságnak, a természetes alakulás adott tényeinek, és ugyanazért csúf kudarcát csakhamar megértük. A keresztény tanítás szerint a faj, a nemzet, a nép éppúgy Isten alkotása, mint az egyén: az Isten gondolatának megnyilvánulása, a természetbe oltott törvények terméke. Az egyes nemzeteknek külön természetes adományaik, képességeik, külön hivatásuk van, mely nemcsak a földrajzi és égalji viszonyoktól, munkaföltételektől és kultúrfokozatoktól függ.

Az emberiségnek magasabb szellemi és erkölcsi ideálokban való egyesítése igenis kívánatos és lehetséges, de a faji és nemzeti vonások, a hazához való ragaszkodás soha el nem tüntethetők, mert természetesek, és mint ilyenek nem is akadályai, hanem előmozdítói az emberiség haladásának. Az embernek korlátokra van szüksége, mert annyit veszít tartalomban, amennyire szétfolyik a térben. Vörösmarty ezt úgy fejezte ki: „Amennyit a szív felfoghat magába, magunkénak csak annyit mondhatunk."

A faji érzés feltámadása, a nemzeti öntudat és a hazaszeretet feléledése nem politikai kurzus, nem ellenforradalmi hangulat, hanem a természetes igazság győzelme a hazugságon. A fajszeretet kultusza, a nemzeti és hazafias irány nem jelent visszafejlődést, hanem a kultúra ősforrásaihoz és éltető erőihez való visszatérést. Ezen az úton a keresztény népek eljutottak az egész emberiség közös szellemi és erkölcsi eszményeinek tiszteletéhez, amely ideálokat éppen a modern nemzetköziség akarta lerontani.

A magyarság szeresse erősen és józanul a fajáť, az emberiség egyik legnemesebb és legtehetségesebb fajáť. Higgyen törhetetlenül a maga külön nemzeti hivatottságában, amilyen kevés népnek jutott osztályrészül a világon: közvetítő szerepében Kelet és Nyugat között. Nagy hivatása jelölte

ki számára a hazát, a természetes határokkal szegélyezett Magyarországot, amelyet joga van megvédeni, visszakövetelni és visszaszerezni.

(Esztergom, 1920. június 30-án)

Sajnos, még eddig nem találkozott francia író, aki Magyarország történetét megírta volna. Mikor fogjuk leróni ez adósságunkat az áldott nemzet iránt, mely Nyugatot megmentette? *Michelet*

Magyarország rendkívüli előnye, hogy a szó szoros értelmében vett földrajzi egység. A magyar királyság földrajzi szempontból Európa egyik legösszefüggőbb területe. Bármint alakuljon is a közép-európai államok sorsa, bizonyos, hogy a magyarság mindig a legjelentékenyebb szerepet fogja játszani a Kárpátok által körülvett arénában. *Reclus*

Árván maradt magyar,
Sión leánya,
Számkivetett fiaknak édesanyja.
Kuruc vers

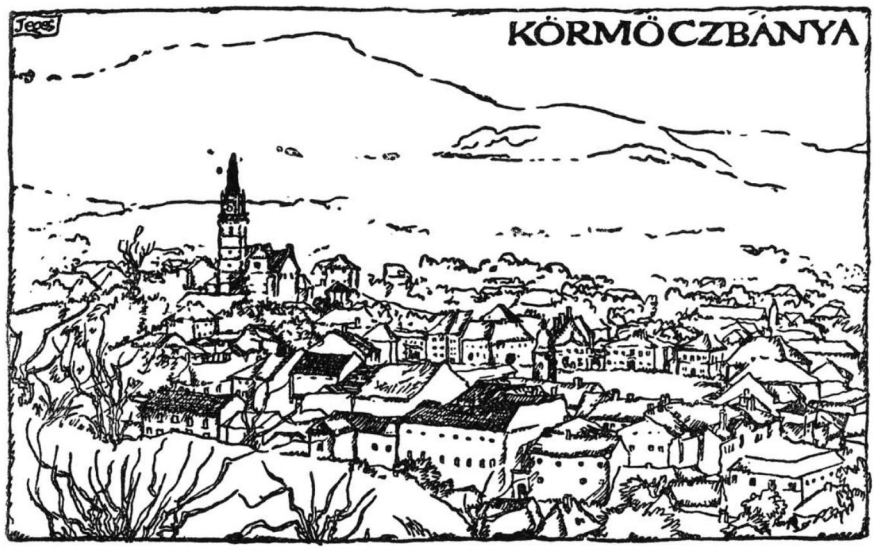

Kádár Lehel

A MAGYAROK DALA

I.

Horacsek Sebestyén haragudott a magyarokra. Megvolt rá minden oka. Mert amikor vásáros napok alkonyatán berobogtak a kocsmába, le kellett tenni hangszerét. A magyarok ugyanis nem állhatták a klarinétot, mely nyávogósan vékonnyá nyújtotta a hangot, miként a templomba járó öregasszonyok. A magyaroknak ugyanis pattogó dalaik voltak, melyek idegenül rikoltottak bele az éjszakába. A svábok össze-összeverődtek az utcasarkon, amikor megszólaltatták, megcsóválták fejüket és széjjelmentek, mivelhogy dolgos ember nem hallgatódzik, ha valaki mulat.

Horacsek meg is átkozta a csütörtök napot, mely becsődítette a messzi tanyai népet s elrontá esti üzletét. Sokszor panaszkodott Paky Menyhértnek emiatt, de a kocsmáros bölcs ember lévén, röviden felelt meg neki:

– Tanuld meg a magyarok dalát.

Horacsek titokban hozzá is fogott. Meghízott ujjai úgy táncoltak a billentyűkön, mint a falipók lába, de hiába, a dal sehogy se ömlött úgy, ahogy a magyarok akarták. Mert amikor a legközelebb való vásári estén megszólaltatja a billentyűs sípot, a tanyai emberek bort küldtek asztalához, de odaüzentek neki:

– Igyál, de fogd be a szádat!

Az öreget szörnyen bántotta a sértés, mely nem is őt érte, hanem művészetét, mely mindenek fölött való. Valamikor ugyanis ő volt az első fliegelhornista a kóruson, és még a püspök is megdicsérte. Akkoriban még nem tett kárt benne a bor, még nem szorult a Hattyú ivójába és nem kellett kicserélni a réztrombitát a szelíd fafúvóval. De hát a bor mind erősebb lett, megnyomta széles tüdejét úgy, hogy néha, amikor jó kedvük lett a német vendégeknek, még a klarinét is nehezére esett. De fújta lilába dagadó arccal, mert kitették a templomi zenekarból. És estenden felsírt művészetén által a sok réges-régi dal, melyet apjától tanult, aki szintén muzsikus volt a kóruson.

Az öreg Horacsek sem szerette volt a magyarokat, pedig sohasem muzsikált nekik. De a magyar asszonyok beleénekeltek az orgonaszóba. Vontatottan, szélesen fújták a hangot, összebújván a magyar Mária előtt. A magyar Mária homokkőből volt faragva, mint a többi szent, a Flóriánok és Nepomucénusok, de zsinóros pruszlik feszült szent keblén és pártát viselt, miként a hajadonok. A magyarok valahogy megérezték, hogy hozzájuk tartozik és dolgavégeztükkel odajárultak eléje magyaros alázattal, mely más volt, mint a többi népeké. A férfiak nem hajtották meg kemény derekukat, csak kemény fejüket, mint ahogy szüléjük előtt szokták, az asszonyok letérdeltek ugyan, de nem csúsztak szolgaalázattal és nem értették homlokukat a hideg kőnek, ahogy a németek szokták. És a Mária mégis megértette őket. Szelíden és biztatóan nézett rájuk, mintha így szólt volna: Ne féljetek, ti vagytok az én fiaim!

A magyar Máriáról legendák szóltak. Elszéledtek a széles bánsági földön. Kikerülték a németeket, akik nehezen hittek, de eljutottak mindenhová, ahol magyarok laktak. És szólt a mese szelíden: a magyar Mária megérzi, ha baj van Magyarországgal. Ilyenkor kőszeméből elkezd hullani a könny, végigpereg ruháján, legördül szentséges Fiához, aki megvigasztalja és segít a szegény magyarokon. A magyar Mária előtt illatozott a legszebb virág és előtte lobogtak a legvastagabb gyertyák. Előtte misézett

reggelenkint a pap elköltözött magyarokért, és maguk a városi burgerek is kezdték jobban tisztelni, mint a többi szentet, kikről nem szálltak zizzenő röpüléssel a szívek felé legendák.

Horacsek Sebestyén kiterjeszté haragját a kő Máriára is, bár hívő volt és alázatos haragja csak abban nyilvánult meg, hogy tagadta, mintha a Máriának könnye lett volna.

– Az egészet a magyarok találták ki. Miért szeretné őket jobban a szűz Anya, mint a többieket? Talán azért, mert gorombák és hangosak?

Egyszóval nem tudta megbocsátani nekik a sértést, nem tudta megbocsátani a legendát sem, mely olyan, mint a daluk: magyar szívben született. Csak az érti meg, akinek szíve magyar.

Csütörtök napokon üres volt Horacsek estéje, üres volt a zsebe is, mert semmit sem keresett. A Hattyúban magyarok ittak, más kocsmában nem merte megszólaltatni klarinétját, mert mindjárt megcsipkedték:

– Mért nem játszol a magyaroknak?

– Mert botfülűek – szólt a válasz.

Egy nagyra nőtt német azonban letorkolta:

– Nem az ő fülük rossz, a hangszered nem ér semmit!

Ezen aztán Horacsek végleg elkeseredett. Nem a svábokra haragudott, akik ismerték gyűlöletét, hanem a magyarokra, akik miatt végigbosszantotta minden kocsmázó vendég. Valósággal mániája lett a magyar. És elhatározta, hogy bosszút áll, megbosszantja őket. Sokáig gondolkozott, hogy hogyan is csinálja, de nem tudott kitalálni semmit. Amikor azonban a jó szagú körtepálinka megkergette vérét, eszébe jutott valami. Egy régi gúnydal, melyet az apjától tanult. A Bach-huszárok énekelték valamikor, amikor ők voltak az urak. Eldúdolgatta néhányszor, hogy a mámorral együtt ki ne szálljon füléből. Aztán hazament és előkotorta hangszerét. Nem a klarinétot, hanem a sárgaréz kürtöt, mely elhagyottan fakult azóta a falon, amióta a regenschori kihajította őt a zenekarból. Besrófolta a mundstükköt és megfújta. Rekedt hang hördült ki a tölcséren, porfelhő kavargott a lámpa körül. Sokáig erőlködött, míg végre rátalált a melódiára. És fújta mind hangosabban, mind élesebben, pedig tüdeje zihált:

Ezernyolcszáznegyvennyolcban
Elkezdték a háborút…

Megtanulta a nótát. Csütörtök este hóna alá kapta a kürtöt és Paky Menyhért nagy csodálkozására megjelent a Hattyúban, ahol már ott ültek a tanyaiak. Nyár volt és poros volt az ábrázatuk. Sört ittak, elszoktak a németektől, meg aztán nagy volt a meleg. Letelepedett a söntés falához és megfújta a kürtöt. A magyarok felkapták fejüket, mert szokatlan volt a hang. És a muzsikus fújta nagy erőlködéssel, lila színűre dagadt ábrázattal. Néhány legény érdeklődve nézte és elröhögte magát. Nagyon mulatságos, nagyon furcsa volt az öreg. Nemcsak a fúvás, hanem a méreg is puffasztotta. Mert a magyarok nem haragudtak a nótáért. Pedig már ennél a versnél tartott:

Fudik, fudik, meg se állik
Egész Konstanczinápolyig…

Amikor abbahagyta, a magyarok italt küldtek neki megint. És odaszóltak:
– Nem tudsz te a rezesen se, jobb lesz, ha iszol!
A muzsikus azonban nem nyúlt a sörhöz. Kitámolygott a kocsmából. Szívében nagy harag égett, amilyet csak mellőzött ember tud érezni. Átment a Magyar Koronába, ahol a vendégek ugratni kezdték:

– Mért nem muzsikálsz a magyaroknak?

– Azoknak csak a halotti marsot fogom fújni – válaszolt mérgesen. Aztán inni kezdett. Nem törődött azzal, hogy mekkorát nevetnek az ivók. Csak annyit jegyzett meg, hogy a németeket is elrontják azok a betyár magyarok.

II.

Paky Menyhért kidobta Horacseket a Hattyúból. Nagyon hangosan kezdte szapulni a magyarokat. A német vendégek egy darabig eltűrték, még mulattak is rajta, később azonban megunták. Erre következett a kihajíttatás, mely egyszerű volt és szabályos. Két darabban repült ki az öreg: először ő maga, majd a kalapja hagyta el a kocsmát. Hangszerét a csapos hozta utána, mert a kocsmáros sváb ember lévén, nem akarta, hogy szerszám törjék. A kalapot le lehet kefélni, a daganat is lelohad, de ha a klarinét kettétörik, újat kell venni a Hlavacseknél.

Horacsek most már a vásárra szorult. Kora hajnalban kelt és kitette kalapját az útra, amerről az oláh szekerek döcögtek. Klarinétja bánatosan sípolt:

a messzi hegyek rabszolgadalait fújta. Furcsán nyöszörgött a hangszer, az oláhok azonban megálltak előtte és a kalapba hullatták krajcárjaikat. Néha egy-egy német ember ment el előtte, aki még a kocsmából ismerte és rászólt:

– Nem szégyelled magad, oláhnak muzsikálni?

Horacsek, aki nem tudott felejteni, visszavágott:

– Jobb nép az, mint a magyar. Még a németnél is különb.

Eltanulta nótáikat, melyek egyhangúak voltak és ráillettek a klarinétra. Eltanulta beszédjüket is, mely észrevétlenül csúszik az ember nyelvére. Közéjük kezdett járni a városban is, ahol alig voltak néhányan, oláh papokkal ivott a város végén. Amikor régi barátai megtudták, megtámadták:

– Nem szégyelled magad, oláhval összeállni?

Német ember szemében ugyanis ez volt a legnagyobb bűn. Oláhval még dolgoztatni se szeret, nemhogy barátkozni. Horacsek a fajtát alacsonyította le, amikor összeadta magát velük, a kemény német fajtát, mely soha nem keveredik a keleti szeméttel. A vén muzsikus azonban nem törődött a megjegyzésekkel, hanem velük maradt.

– Azzal barátkozom, akinek muzsikálok – mondotta. – Magyarnak nem tudok, német nem akar hallani, az oláh meg szereti, ha játszom…

Az oláhok befogadták. Leparoláztak vele, megbámulták művészetét, elvitték mulatságaikra, ahol reggelig járta a medvetánc. Az oláhok közt kiadhatta minden gyűlöletét a magyarok ellen. Amikor a pálinka elkezdte hajtani képzeletét, elmondogatta az oláhoknak:

– A magyarok halotti énekét én fogom muzsikálni!

Az oláh papok megsimogatták szakállukat és reménytelenül mondták:

– Szívós fajta, nehezen hal meg…

Csak Horacsek hitte őszintén, hogy egyszer csakugyan végük lesz. Pálinkamámoros álmaiban sokszor látott egy hatalmas koporsót, mely teli volt magyar holttesttel. A koporsó mögött nevetve mentek a hosszú szakállú oláh papok és ő vidám dalt fújt a trombitán. A hangok végigzúgtak a nagy síkságon és tüzek lobbantak fel a messziségben, ahol a magyar tanyák voltak. A messzi hegyek körül szakállas emberek ereszkedtek le és elleptek mindent, mint a sáskák.

– Én fogom a marsot fújni – mondotta. Nem törődött vele, hogy barátai maguk is megmosolyogták, nem törődött azzal, hogy bolondnak mondták. Ő hitt benne, és ha néha meglátta a magyar szekereket, hangosan felkacagott. Amikor együtt látta a németeket a tanyaiakkal, rájuk fenyegetett:

– Ti is velük fogtok pusztulni!

A németek meghallották és nagyot nevettek:

– Úgy látszik nagyon megütötte a fejét, amikor Paky kidobta a korcsmából.

Ezzel el is intézték a hóbortos trombitást. Más gondjuk is volt, mint vele törődni. Egy forró nyári napon háború lett. Hangosak lettek a kocsmák, mindenütt szólt a muzsika. A magyar legények kurjongatva jöttek, a svábok komolyan cammogva, az oláhok egykedvűen. Folyt a bor és nagy lett az üzlet. Horacsek hóna alá kapta klarinétját, miután friss tollat szerzett. Elindult az oláh kocsmába. De nem állhatta meg, hogy be ne nézzen a Hattyúba. Vajon milyen lehet ott az élet?

Útközben sváb legények kapták el és bevitték az ivóba, amelyből éveknek előtte kihajította a kocsmáros. Az asztalok körül összekeveredve ültek a magyarok meg a svábok. Amikor meglátták az öreget, felrikoltottak. Egy barna szemű, magyar legény ráparancsolt:

– Fújj egy németet, öreg!

Horacsek azonban úgy tett, mintha nem hallotta volna. Ekkor aztán rászóltak megint. Az öreg felállott, hóna alá vette szerszámját és így szólt:

– Én nektek is csak a halotti marsot fogom fújni!

A feldühödött német legények kidobták. Az öreg az ajtó előtt letörölte a port a nadrágjáról és megindult az oláh kocsma felé.

Esztendők szálltak el megint, a városban elfogyott a jókedv, az emberek elfelejtették a régi dalokat. Csak a katonák énekeltek olyankor, amikor elvitték őket. Csendes volt mindenki, az oláh a legcsendesebb.

Egyszerre aztán elkezdett hangos lenni. Akkor már nem mentek többé katonák sehová, csak jöttek. Fegyvertelenül, letörve, megbontva. Az emberek riadtan néztek egymásra, mintha kérdezni akartak volna valamit. Senki sem tudott, senki sem mert felelni. A városba rongyos emberek kezdtek szivárogni. Oláhok voltak. Naphosszat rikoltoztak a Flórián téren és fenyegetni kezdték a magyarokat. Az utcaseprők és a kocsimosók abbahagyták a munkát és naphosszat ittak a kabátos oláhokkal. Nagy szakállú, izzó szemű papok beszéltek az utcasarkon híveiknek, az oláh házak teli voltak vendégekkel.

Horacsek velük volt egész nap. Hozzájuk csatlakozott és gúnyosan szólt be az üres Hattyúba, ahonnan kifogytak a vendégek:

– Na, mit csinálnak a magyarok?!

A kocsmáros nem mert felelni, hátat fordított neki. Nem akarta elhinni, amit az egész város tudott, hogy jön az oláh megszálló. Jönnek a rablók. Le próbálta tagadni maga előtt, de nem lehetett. Tarka kendők virítottak az oláhok házán és az alázatos csőcselék fegyveresen lődörgött a piactéren. A németek eltűntek a házaikban, a magyarok elmentek, hogy ne lássák a szégyent.

Horacsek hatalommá vált. Rendezkedett és intézkedett. Amikor egy-egy régi ismerősével találkozott a mellékutcákban, nagy vigyorgással kérdezte:

– Na, hová lettek a magyarok? Mért nem segítetek rajtuk? Ugye megmondtam, én fogom nekik a halotti marsot muzsikálni?!

Ehhez az ötletéhez ragaszkodott. Nem akart lemondani róla. Megbeszélte, hogy a bevonulás napján a templomtoronyból fogja fújni az oláhok dalát. Amikor az oláh katonák ott lesznek a téren, megszólaltatja a toronyban a kürtöt. Hadd tudják meg a bujkáló magyarok, hogy vége van az uraságnak.

Boldogon készült erre a napra. A fülében volt a dal, melyet kiereszt. A rabszolgák és a bocskorosok rikácsolása volt benne. A nekiszabadított rabló ujjongása, mellyel meg szokta lopni a fegyvertelent.

Horacsek szívében hordta, fülében zúgatta, elfütyörészte napjában ezerszer, és szinte hallotta, hogy terpeszkednek szét a hangok, hogy zúgnak be a megriadt németek ablakán. Tudta, hogy tudják, ki fújja a kürtöt: a bolond Horacsek, akit kidobtak, kicsúfoltak, akinek nem hittek, akit nem vettek komolyan, amikor megjósolta ezt a napot.

Azon a reggelen ő volt az első, aki fölkelt. A szomorú ősz elfátyolozta az eget, mely bús maradt, hiába virítottak az oláh tarka kendők lenn a házakon. Az öreg muzsikás felöltözött és kimosdott. Kifényesítette a kürtöt, aztán megindult a templom felé. A kulcs nála volt.

A sekrestyén keresztül ment be. Elkerült a nagyoltár előtt, mely sötét volt egészen, a színes üvegeken keresztül nem tudott betörni a reggel. Az öröklámpa fénye bágyadtan reszketett, mintha utolsót akart volna lobogni.

Csak egy fényes folt égett a nagy homályban. Horacsek arrafelé csoszogott. Valami furcsa érzés didergett keresztül rajta.

Halkan elkáromkodta magát, hogy bátorságot hazudjon magának. Csak azután merte szemét fölvetni a nagy fényességre, mely a magyar Mária kőszobra körül lángolt. Nagy gyertyák lobogtak halk sercegéssel és vérvörös

őszirózsaerdő lehelte ki fanyar illatát. Horacsek megdöbbent Megérezte, hogy magyarok jártak itten.

Hirtelen eszébe jutott a legenda. És elmosolyogta magát.

Felkapta szemét. Keményen, kihívóan nézett az Isten anyjára, kinek arca teli volt fájdalommal.

– Na most segíts rajtuk – gondolta másodszor is –, segíts, ha tudsz!

A kő Mária arcára hirtelen rálobbant a fény, mintha valami suhogás lett volna a levegőben. Pillái megrebbentek és szeméből lassú pergéssel lecsordult egy könnycsepp.

Horacsek reszketni kezdett. Kiáltani szeretett volna, de torkán akadt a hang. Lábai reszkettek és veríték ütött keresztül halántékán. Egy pillanatra el akarta hitetni magával, hogy a szeme káprázik, de nem lehetett. Mert az Isten anyja sírt. Hullt a könnye, vonásai megteltek fájdalommal, még a szája széle is reszketett.

Horacseken keresztülnyilallott a félelem. El akart menekülni, de a térde összecsuklott. Fejét lehajtotta a lépcsőre és imádkozni kezdett. Elfelejtett könyörgések, eltépett mondatai vergődtek félszárnyon nyelve hegyére, s egyszer csak az ő szemén is kibuggyant a könny.

A piactéren már régen szólt a kürt, amikor magára eszmélt. Felállt, keresztet vetett és felrohant a toronyba. Kihajolt az ablakon és meglátta az oláhokat. Rikítóak voltak. Tarkák, de rongyosak. Valaki éppen szólt a katonákhoz, a csőcselék zsivajgott. Az öreg szájához emelte a trombitát. Egy magyar melódiát keresett emlékezetében, de nem talált. De azért megfújta. A trombita tölcsérén megcsendült a szétbomlott magyar sereg riadójelzése:

– Ez a magyarok dala – gondolta.

Odalenn megbomlott minden, az oláhok megriadtak. Elkezdtek menekülni. Az öreg pedig fújta, fújta keményen, harsogva, a hangok betörtek az elzárt ablakokon és ígéretek magvát hintették a szívekbe, hogy egyszer visszajönnek a magyarok.

Amikor a rablók visszafordultak, még mindig fújta. Egyszerre belenyilallott valami a mellébe. Az ablak körül pattogtak az oláh golyók. Az öreg megtántorodott, de még annyi ereje volt, hogy levánszorogjon a toronyból. Odavergődött a magyar Mária elé. Még egyszer felvetette hozzá szemét. És úgy látta, hogy az Isten anyja már nem sír többé. Mosolyog. Szelíden, biztatóan, megbocsátóan. Aztán ráomlott a nagy, végtelen feketeség.

Lendvai István

PARIS FELÉ

(Egy irredenta ciklusból)

Gyűlöljetek. Már úgysincs írva más.
Ez sorsotok és ez sírversetek,
hogy minket ti csak gyűlölhessetek.

Álkrisztusos komédiák! függönyt reá!
Mezítlen álljanak minden valók,
ordas szájakról pusztuljon a csók.

Nincs mit szeretned rajtunk, rongy Nyugat,
Hitvány lotyó, ki néked hízeleg.
A férfiaktól más az izenet.

Mert seb vagyunk, – de testünk száz sebén
Nyugatnak egy-egy szégyene pirul.
Ne szóljunk tán a múlt csatáirul?

Mert seb vagyunk, – de annyit még szurony
se gyilkolt rajtunk, mennyit árulás,
mívelt szavakkal mézes, álruhás.

Mert seb vagyunk, – de úrnak jár a seb,
bátor bolondnak, csúfos semmiért,
kinek szerelme tékoz, nem kimért.

S némák vagyunk, – kegyetlen némaság,
mint néma néktek Ázsia s Turán,
halálos vendég vénségtek torán.

Némák vagyunk, mint tél alatt az ár,
mely boldog kínnal egyszer fölszakad,
s a völgyi élet sírva megszalad.

Némák vagyunk, mint rejtek csillagok,
kiket nem ér fel aggott gondolat.
S majd szólít minket a Parancsolat.

Nincs mit szeretni rajtunk. Írva áll:
pogány csodát nem szível dögbeteg.
Dicsőség nékünk, mert gyűlöltetek.

Petőfiben olyan embert látok, akit minden népek legnagyobb költői közé kell sorolni.
Hermann Grimm

A magyar békeszerződés szörnyűséges igazságtalanság. *R. Kinley*

Vörösmarty híven magyarázta a magyarság vágyait, amikor azt írta, hogy e nemzet inkább elpusztul, de szolgaságban nem élhet tovább. Corvin Mátyás utódaiban olthatatlan vágy él a szabadság iránt. A magyarság úr akar lenni a maga földjén, és az álfüggetlenség látszatában nem tengetheti életét. *Saint-René Taillandier*

Bánat és harc szól belőlünk, olyanok a mi szavaink, mint mikor a szél belesivít a félrevert harang zúgásába. Nekünk nincs e világon testvérnemzetünk, melytől segítséget kérhetnénk, mely segítséget adna, egyedül állunk, mint a magános fa a pusztában! Nem támaszkodhatunk csak az istenre és magunkra. De e kettő elegendő lesz arra, hogy örök időre meg mentsük a magyar nemzet életét, becsületét.
Petőfi Sándor

P. Zadravecz István

HOGY SZÜLETETT MEG A SZEGEDI ELLENFORRADALOM?

Régi igazság, hogy a magyar embert higgadt nyugodtságából csak az önérdek rázza fel. Kongathatják a vészharangot, legfeljebb utcára szalad megnézni a szomszéd égését. Lophatják a szomszéd jószágát, termését, ahelyett, hogy strázsába állana a kárvallott mellé, nyugodtan mondogatja: „attól viszik, akinek van!" Csak akkor izgul, ha saját háza ég. E veszedelmes egyéni tulajdonsága mellett van azonban a magyarnak egy nagyon szép nemzeti vonása. Az elismert fensőbbségnek vakon tud engedelmeskedni. Erről csodákat tudnának mesélni a hadvezérek, a lezajlott rettenetes háború rohamainak vezetői.

El akarom mondani, miképpen és mikor szisszent fel a szegedi magyar, mikor és miért ordított fel vad fájdalommal, mikor dobta ki kezéből a kaszát és ragadta meg a magyar irredentizmus lángoló kardját.

Szeged népe éppúgy ment át a forradalmat előkészítő hazátlan és istentelen elvek narkotizáló hatásán, akárcsak más városaink.

Jóval az összeomlás előtt bizonyos letargia terpeszkedett a városra. Én, aki állandóan ezreket láttam hömpölyögni ódon templomom oltára előtt, lassan észrevettem a sorok ritkulását és a még jövőknek renyhe, fáradt, csüggedt járását. Ha utánuk mentem, a portájukat átléptem, s régi biztató szóval ajtót nyitottam rájuk, ijedten néztek rám. Meglátták rajtam a csuhát, melyet pedig azelőtt oly sokszor könnyel, csókkal borítottak.

Csak egy hely lett hangos. A piac. Nem a könnytől, nem a sóhajtól, hanem a kofálkodástól. Megtanult a nép handlézni, árdrágítani. Majd belefulladt az anyagiasságba, a pénzimádásba.

Bánta is ő a háborút. Beszélhettünk neki a végtelen hómezők magyar vándorairól, gyűjtéseket rendezhettünk, amennyit tetszett, bármily címmel, csak üresek maradtak a perselyek.

Egyszer aztán (1918. okt. 31.) nagy népcsődület lett a főtéren, ahol a tízezreknek megmondták, hogy vége a háborúnak, itt a szabadság. Soknak

igen megtetszett a dolog, és amerre csak mentek, a szent szabadság nevében bevertek minden ablakot. Puskák is kezdtek ropogni, golyók fütyülni. Egy pár ház, szénakazal is kigyulladt, véletlenül.

A végtelen lövészárkok lakói is kezdtek hazaszállingózni. Az itthoniak örömmámorban, kipirult forradalmi arccal, amazok pedig fáradtan ballagva járnak, sápadt, fájdalmas vonásokkal, mint valami gonosztevők s gyilkosok, avagy megvert, megrugdosott kutyák, bujkálva, szégyenkezve fordulnak be utcáikba s bátortalanul nyitnak portát.

Néhány hétig tartott még az őrület, de egyszer csak nagyot dobban a szegediek szíve. Éretlen lövöldözéseiket s a demagógok frázisokat kurjantó szónoklatait jóval túlzajongta a megszálló csapatok lovai patáinak csattogása a szegedi korzón. Az egész szegedi alsó határt megszállották a szerbek, a Tisza túlsó oldaláról a városra merednek a szerb ágyúk torkai.

Itt-ott felszisszenés, elfojtott sóhaj... Az ősrégi szegedi templomba be-beoson egy-egy elfátyolozott, állig begombolózott alak, majd tízen, százan jönnek, újból hömpölyögnek ezren. De javarészben még csak nők. A férfiak még zárkózottak, még távol. Csak az ő korcsmáikban gyülekeznek. De az összejöveteleik pipafüstjéből már fel-felhangzik az egyéni érdek éles szava: „Mi lösz a tanyámból, a fődemből, ahova a szerbek telepedtek?" Köztük termettem. Ajtót nyitottam rájuk e szavakkal: – Kendtek nem gyünnek a templomba, hát én gyüttem a korcsmájukba, hogy megfelelhessek kérdéseikre. Kérdik, mi lesz a fődjükből, a tanyájukból, akin a szerbek ülnek? Hát bizony, tudják mög, hogy azt úgy öszi mög a f..., ha kendtek össze nem fognak és újból nem lösznek katonák! „De azt nem engedjük!" – volt a borgőzös felelet. – Pedig veszélyben nemcsak a kendtek tanyája, hanem minden, minden, az egész ország. Erdély már elveszett. A bocskoros románok adják ott bőkézzel a huszonöt botot. A Felföldön a csehek garázdálkodnak és bolondítják a tót testvéreket. A szerbek, ugye, idejöttek a Tiszáig. Mi, megmaradt magyarok pedig itt bent, e körülzárt kis területen marakszunk... Hát jól van ez így? Zúgott a férfitömeg, hogy biz ez nem jól van így!... És a régi 46-os bakákban újból felébredt a szögedi virtus, a borgőz és pipafüstös levegőben elhangzott az első ünnepélyes irredenta eskü 1919. év január 26-án: „Szeged alsóváros minden politikai dulakodást félretéve, szent esküvel ígéri, hogy mindent megtesz, mindenre képes a megcsonkított Hazánk épségének visszaállítása érdekében..."

Elég messzi voltunk még ekkor a proletárdiktatúrától.

Lassan eljött ennek is a szerencsétlen dátuma. De a szegedi tanyák népe, a föld embere nem hallgatott rá, hanem eljárt a templomba, a plébánia nagytermébe, hol rendszeres felvilágosításokat kapott.

Nagyban élesztgették a nemzeti ébredést azok az erőszakoskodások, melyeket a megszálló csapatok az alsótanyákon, meg a vörös csapatok a fölsőtanyákon vittek végbe. Nap-nap után érkeztek Szegedre e helyekről gazdák, kik sírva-ríva panaszkodtak. Mezítláb jöttek, mert elvették a csizmájukat, rongyokban lógott róluk a ruha, mert elvitték a ruháikat.

A gazdanép tehát elég tisztán látta a helyzetet.

E talajon teremtették meg az emigránsok a Nemzeti Kormányt, s e népen kezdte meg Horthy a toborzást.

Rövidesen egy nótától zengett a táj. Utcán fütyörészték, paprikapalántázásnál dúdolták, a mezőkről visszatérő robogó szekereken énekelték:

Horthy Miklós Szögedében fehér zászlót bontott –
Könnyeivel mögírta a toborzó parancsot,
Írás közben kihallatszott nehéz sóhajtása:
Egész ország elvész, ha nem lösz katonája.

És lett katonája. De javarészben csak tisztekből és emigránsokból. Sokan csodálkoztak már azon, miért nem özönlött a zászló alá Szeged százezre? Miért lépett oly kevés szegedi a nemzeti hadseregbe?!

Ennek nagyon egyszerű magyarázata van. Szeged nem ébredt fel egyénileg a nagy veszély tudatára. Várta a tömeg, hogy mikor parancsolnak neki. Parancsszó elhangzása után egy kiadós regrutabált rendez s kivirradtig tartó tánc után jelentkezik a kaszárnyában, kész indulni akár délre a szerbek, akár északra a vörösök ellen.

Ezek után több mint egy év telt el. A vörösök dúlta tanyáit már rendbe hozta a nép. De Újszeged felől még mindig tátongnak a szerb ágyúk. Délre még mindig rabolnak a tanyákon. Azóta mennyi nyomor hömpölygött dél és kelet felől Szegedre, s hány százra szaporodott fel a vagonlakók száma...

Én tudom, elkeseredett gyűlölet él a szegedi tömeg lelkében mindazok iránt, kik miatt nyomorba jutottunk. Én tudom, lángoló rajongás él benne a megmaradt rögért és vágyó tetterő az elszakított területekért.

De ne egyesektől kérdjétek ennek igazságát, hanem a tömegtől. Parancsoljatok. Horthy „dic verbo, et sanabitur Patria" – szólj egy szót és meggyógyul Hazánk. Szólj egy szót és újból élni fognak a hős szegedi ezredek, az 5-ösök, a 46-osok a csorbítatlan Magyarországért.

A Kárpátoktul le az Al-Dunáig
Egy bősz üvöltés, egy vad zivatar!
Szétszórt hajával, véres homlokával
Áll a viharban maga a magyar.
Ha nem születtem volna is magyarnak
E néphez állanék ezennel én,
Mert elhagyott, mert a legelhagyottabb
Minden népek közt a föld kerekén.
Petőfi Sándor: Élet vagy halál!

Most nem parancsolhatsz, mert nagy te rabságod,
Miként fújják neked, csak úgy köll táncolnod
Idegen nemzetre szállott szép országod,
Tőled elvéttetett arany szabadságod.
Kuruc vers

Petőfi olyan költő, akit csak Burnsszel és Béranger-vel lehet összehasonlítani, ő oly meglepően egészséges természet egy beteges és elmélkedésre hajlamos társadalom közepette, hogy Németországban senkit nem helyezhetnék melléje; bennem is csak kevés ilyen ősi hangja nyilatkozik meg a természetnek. *Heine*

Hevesi Sándor

A MAGYAR SZÍNPAD AHOGY VOLT ÉS AHOGY LESZ

A magyar középkorban a végvárak jelentették a győzelmet vagy a kudarcot, a területi nyereséget vagy veszteséget. A nándorfehérvári diadal, amelytől egész Európa lélegzete elállott, egy ilyen végvár megmentése volt, csakhogy ennek a várnak a kulcsaival igen sokáig ki lehetett nyitni Közép-Európát…

A végek! A végek! A végházak és a végvárak! Lenyúlnak a magyar történelmi élet gyökeréig és felnyúlnak a magyar irodalmi élet koronájáig. Hunyadi és Kinizsi hőstettei, Balassi és Zrínyi költeményei e falak körül szárnyalnak.

A mai magyar végházak a nagy magyar színpadok, és a békeszerződés *hat* ilyen végvárat szakít le a magyar művészi élet területéről – és ez a hat végvár: Arad, Kassa, Kolozsvár, Nagyvárad, Pozsony, Temesvár –, a kisebbekről hallgatnak, bár azzal a gyászunk nem kisebb.

Ha a magyar színházakat egy sorba helyezem is a magyar végházakkal: nem hunytam szemet a tény előtt, hogy az utolsó tizenöt-húsz esztendő erkölcsi és művészi lazasága a színházakat sem kímélte meg, sőt hogy a színházak nem egy esetben buzgó terjesztői voltak a ledérségnek és a léhaságnak. De nem szabad elfelednünk, hogy a végházak katonái sem voltak mindenkor hű és igaz katonák, néha ott is nagyban folyt a dorbézolás, és ha szűk volt az ellátás, néha rablókalandoktól sem rettentek vissza. De a nagy veszedelmek órájában nemcsak megállották a helyüket, hanem a vitézség olyan vakító próbáit adták, hogy egész Európa belekáprázott.

És ebből a szempontból kell megítélnünk a mi elveszített, modern végvárainkat is, azt a hat nagy színházat, amelyek nemcsak a nemzet kulturális és művészi életébe kapcsolódtak ezer szállal, hanem – s ez nem kevésbé fontos és jelentős – nemegyszer *a nemzetmentés* szörnyű feladatát vállalták, és a feladat megoldásához is volt erejük.

A magyar „játékszín" ugyanis, amint régebben nevezték, igazi értelmében és mivoltában alig másfél száz esztendős és végső kifejlődése nem az

európai mustra szerint bonyolódott le. Magyar földre nem plántálódtak át a régi, római pogány világ száz ronggyal cifrálkodó, meszelt képű bohócai és tréfacsinálói, a magyar igricekből sohasem váltak komédiások, a magyar színjátszás csak mint műkedvelő próbálkozás jelent meg az iskolák falai között – a tulajdonképpeni igazi játékszín Magyarországon *német* volt, vendégjárás, betelepülés – végül bitorlás, mint sok más egyéb. De mikor Mária Terézia bársonyos, és II. József acélos keze nyomán az egész magyar szellemi világnak mindenestől németté kellett volna átvedlenie: egyszerre olyasmi történt, aminek párját nem ismerem a világon. Amikor mindennek meg kellett volna halnia, minden újjászületett, magyarrá született, kitermett az ősi földön, látható előkészület, lassú fejlődés nélkül, mint valami csodavirág.

A nemzeti játékszínt mindenütt sok évszázados fejlődés előzi meg, amely egész különös módon kétágú, s egyszerre indul el a templomból és a piaci bódékból, hogy azután valahol összefonódjék és drámává és színjátszássá alakuljon át. Nálunk ezt a fejlődést – mint annyi mást is – a török hódoltság végképpen megakasztotta. Európában mindenütt az utcáról, a piacról, a sátorokból és bódékból, a kezdetlegességnek és nyomorúságnak szellős tanyáiról indultak el azok a komédiás csapatok, amelyek végül mint fejedelmi udvarok dédelgetett színjátszó társaságai annyira vitték, hogy Baron, Molière híres színésze már úgy nyilatkozhatott, hogy a színészt hercegasszonyok térdén kellene fölnevelni. Nálunk ez éppen megfordítva történt. Jó családokban nevelt és dédelgetett nemes úrfiak és kisasszonyok leszállottak a piacra, a bódékba és sátorokba, hogy komédiázzanak a népnek.

Azaz, hogy nem! Azok a nemes úrfiak és kisasszonyok nem komédiások voltak, hanem apostolok, azok a bódék és sátorok nem komédiásházak voltak, hanem a „hamvaiból feltámadott magyar nyelvnek" fellegvárai. A magyar játékszín megteremtése legelső sorban nem művészi, hanem hazafias cselekedet volt, nem annyira szórakozás és mulatság, mint inkább támadás és védekezés. Azok az úttörő magyar színészek, akik a nemes vármegye szolgáinak, a szellem hajdúinak tekintették magukat – nem voltak rokonai a nyugat-európai komédiásoknak. A magyar színjátszás nem a magyar nép mókás vagy komédiás lelkéből sarjadzott elő, hanem a magyar úri osztály hazafias félelméből és aggodalmából. A magyar úri osztálynak értelmisége ráeszmélt arra, hogy az *eleven szónak* félelmetes

és döbbenetes az ereje, s az eleven német szó erejével szembehelyezte az eleven magyar szó erejét.

Hogy az milyen emberfölötti feladat volt: mindenki tudja, aki a XVIII. század hazai német játékszínével csak kevéssé is foglalkozott. 1790-ből két adalék mindennél jobban megvilágítja a magyarság szomorú, sőt szégyenletes helyzetét a német világ közepette: A *Pannóniai Fénix v. a hamvaiból feltámadott magyar nyelv* szerzője azt ajánlja, hogy a kártyaasztal nyereségeiből építsenek minden városban egy-egy közönséges nézőházat, a *külföldieskedő* magyarok pedig a víg és szomorú játékoknak és mesterséges éneklésnek hallgatására ne menjenek idegen városokba, hanem adják eddig tett haszontalan költségeiknek csak egytized részét magyar játéknéző helyeknek építésére, gyakoroltassák ifjaikat a víg és szomorú játékoknak játszásában, a mesterséges éneklésben és táncokban, s meg fogják látni, micsoda játszó mesterek válnak közülök. A magyar nőkhöz fordulva pedig felszólítja őket, hogy most, amikor az anyai nyelv hamvaiból feltámadott, mutassák meg ahhoz való szeretetüket, ha igaz magyar vér forrong szép kék ereikben...

De a valódi helyzetet az első magyar színjátszó társaság Pest megyéhez intézett kérelme tárja föl, amelyben többi között ezek foglaltatnak: A mi hazánkban is annyira megszaporodtak a német theatrumok, hogy majd *csaknem minden népesebb városban* vagynak affélék, melyek által a német nyelv hathatósan terjed és *a nemzettel kedveltetik.* A magyar nyelv ellenben míveletlen, és megvetve marad úgy, hogy végtére a nemzeti karakter is elváltozik, s mikor észre se vesszük, a magyar a magyarban föl nem találtatik. Képtelen dolog, hogy a magyar saját hazájában tulajdon pénzével nem vehet részt az efféle gyönyörködésben, *hacsak németül nem tud.*

Magyar főurak, mint a Kohárvak és Pálffyak, a bécsi német színjátékot támogatták vagyonukkal, mások, mint az Esterházyak, Erdődyek, Csákyak idehaza költötték pénzüket német drámára és német operára. Gróf Erdődy János Pozsonyban tartott német színházat a saját palotájában, pedig ott más német színtársulat is játszott, mert a magyar főurakon kívül a magyar városok német polgársága is szívén hordozta a német játékszín ügyét. Budának és Pestnek német színháza volt, s német színjátszás vert gyökeret nemcsak Kassán és Temesvárt, Sopronban és Nagyszebenben, hanem – s ez már úgy hat, mint a lidércnyomás – Szegeden és Kolozsvárt is sátort ütöttek a német színészek.

*

Nem frázis tehát, ha az úttörő magyar színjátszás küzdelmét úgy fogjuk fel, mint területhódítást, honmentést, nemzetfölszabadítást. Ahogy Budát kellett visszavívni a töröktől, úgy kellett elhódítani a magyar kultúra várait a német szellemtől, melyet a hagyományos udvari politika teljes erővel támogatott. Ennek a sok évtizedes, makacs nemzeti küzdelemnek igen jellemző vonása, hogy a magyar színjátszás a német Pestet nem tudta közvetlenül megvívni. Az első magyar színjátszó társaságnak minden vagyonát és ingóságát el kellett kótyavetyélnie az 1797-i József-napi vásáron: ez volt az első, nagyszerű és nagy akaratú próbálkozás lesújtóan szomorú epilógusa, s 18 évvel később a második magyar színtársulat „illendő hely fogyatkozása miatt innen (vagyis Pestről, ahol a németeknek fényes színházuk volt!) kénytelen volt elköltözni, s Miskolcra szállíttatott, hogy a felsőbb Nemes Vármegyék előtt is bővebben megismertesse magát, s gyakorlásban maradjon mindaddig, míg az illendő *Új Theatrom* felkészülhet.

Ez az illendő Új Theatrom, mely nem volt egyéb, mint a Nemzeti Színház – csak 1837-ben, tehát 22 esztendővel utóbb épült fel, s még ennek a terve sem volt eredeti pesti terv, mert az eszmét Szabolcs vármegye pendítette meg először 1794-ben, s 41 esztendőnek kellett eltelnie, míg a szabolcsi magyar szándék a németajkú Pesten megvalósulhatott.

S míg a művelt Nyugaton mindenütt a főváros volt igazi fejlesztője a nemzeti játékszínnek (legtöbbször az udvarral kapcsolatosan), minálunk vidéki hadak segítségével, s nemegyszer az udvar ellenére kellett megvívni a küzdelmet a nemzeti játékszínért. Azon az emlékezetes szeptemberi napon (1820-ban), amikor az egész királyi család megjelent egy magyar színielőadáson, s amikor az egész közönség egy szívvel énekelte a Gotterhaltét (magyar szöveggel) vidéki – *székesfehérvári* – színészek játszottak a pestieknek.

*

A budapesti Nemzeti Színház Buda vagy Pest erejéből sohasem jöhetett volna létre. Déryné, aki koronatanú ebben a kérdésben, igazat mond, amikor azt állítja, hogy a magyar színjátszást *Kolozsvár* teremtette meg, és Kassa nevelte föl – a magyar színi kultúrának ez a két Nándorfehérvára. Kolozsvárt is az első pesti mozgalom hírére kezdett ébredezni az úri osztály. Itt is a „magyar nyelvnek s az ifjúságnak erkölcsi művelésére" en-

gedték meg a játékcsinálást. A nagyenyedi kollégium növendékei voltak az első színészek, akik az iskola falain belül szereztek már némi színpadi gyakorlatot. De bár ennek az erdélyi színjátszásnak báró Wesselényi volt a patrónusa, 1810-ben már megint betelepült Kolozsvárra a német színészet, mely 1820-ig minden verseny nélkül folytathatta kis játékait. A magyar színjátszás kiszorult Kolozsvárról, a közönség megoszlott, s mikor egy ünnepi német előadás alkalmával, közvetlenül az előadás előtt valami túlbuzgó hazafi ellopta a német súgókönyvet, úgyhogy az előadást nem lehetett megtartani, ebből olyan botrány keletkezett, hogy még a katonai beavatkozás sem maradt el.

Kolozsvár tehát, egyelőre, nem tudta fölnevelni a magyar színjátszást, amelyet világra hozott. Mikor Ferenc király 1817-ben meglátogatta Erdélyt, s megkérdezte a németes főuraktól, van-e már Kolozsvárt magyar színház, s amikor a királyné egy magyar grófné előtt azt a kijelentést tette, hogy: idegen nyelvet tanulni nem kötelesség, a hazait nem tudni szégyen – az erdélyi hölgyek és urak kissé elröstellték magukat, de megint esztendők kellettek ahhoz, hogy a már egyszer kivonult magyar színészet Kolozsvárt újra – és most már végérvényesen – gyökeret verhessen.

Először tehát Pest mondotta fel a szolgálatot – aztán Kolozsvár –, és így következett el Kassa döntő szereplése. A különös itt az, hogy 1816-ban, amikor az első magyar szó elhangzott a kassai színpadon, a város inkább német volt és tót, semmint magyar. Mária Terézia és II. József kora rányomta bélyegét a szép fölvidéki városra. A magyar színjátszó társaság, mely Pest megye nagypecsétes ajánlólevelét vitte Miskolcra, nem is szándékozott Kassára menni. De 1816-ban mégis megtették az első kirándulást. Azt írja Déryné, hogy az úri házaknál beszéltek ugyan magyarul, de igen hibásan és igen keveset. A férfiak szörnyű hévvel erősítették, hogy ámbár tótul beszélnek, ők szívvel-lélekkel magyarok és nagyban fogják pártolni a magyar színészetet. És szavuknak állottak. A magyar színészeknek nagyon jól folyt dolguk Kassán.

De Kassa, nevelői szerepe csak a múlt század húszas éveinek végén kezdődik igazán, amikor Kolozsvárt megvolt már az állandó magyar színház, csakhogy állandó pénzzavarokkal is küzdött, s amikor Pesten még csak tengődniük lehetett az oda felmerészkedő vándorszínész társaságoknak. A pesti színjátszók után – most a kolozsvári színjátszóknak adott Kassa nemcsak menedéket és kenyeret, hanem ami ennél döntőbb és tisztelet-

reméltóbb, olyan fejlődési lehetőséget, amelyet sem Pest, sem Kolozsvár nem tudott nyújtani a magyar játékszínnek.

Kassa, a maga erős és eleven kulturális érzékével s időközben megerősödött magyarságával kitűnő milieu volt a sokat próbált magyar színjátszás számára, s megjött a gondviselésszerű ember is, aki a nagy feladatot gyönyörűen megoldotta.

Berzeviczy Vince báró volt az a különös férfiú, aki, mint annak idején a legtöbb főnemes, ifjú korában nem is tudott magyarul, s ezt a sokáig barbárnak mondott édes anyanyelvet, mint katonatiszt sajátította el, századjának magyar legénységétől. Mint katona Olaszországba került, Velencében és Milánóban bolondja lett a drámának és az operának. Dramaturgiai tanulmányokba merült, s minthogy a kártyát egy szerencsétlen imádó vak szenvedélyével szerette, végre meg kellett válnia a katonaságtól is, szülei levették róla kezüket, s a fiatal arisztokrata Ausztriában kénytelenségből fölcsapott színésznek.

Ez a Berzeviczy báró volt az, aki mint tékozló fiú, a húszas évek végén, megtért Kassára, a szülei házba, aki 1829-ben átvette a kassai magyar dal- és színjátszó társaság kormányzóságát, s akit az Akadémia pusztán azért az érdeméért választott tagjai közé, hogy olyan kitűnő intendánsnak bizonyult. Berzeviczy, aki a nyomor iskolájában tanulta meg a színjátszás minden csínját-bínját, a legnagyobb koncepciójú emberek közül való volt, akik Magyarországon valaha is foglalkoztak színházzal. Megítélhető ez abból, hogy mit akart ő a kassai színjátszó társasággal. Világosan kimondott célja az volt, hogy „lassan-lassan olyan színészi generációt neveljen fel, melyet rövid időn lehessen valamivel művészibb készülettel Pestre átplántálni, hogy ott aztán természetileg jobban, könnyebben és hamarabb tökélyesülhessen". Kassa egyesítette a magyar színjátszás legfényesebb erőit: Udvarhelyi, Pályi, Szerdahelyi, Megyery, Szilágyi, Szentpétery s a külföldön is híres Déryné ott játszottak. *Apostoli szövetkezésnek* nevezték a hetek e társaságát, s ebben az elnevezésben nem volt semmi túlzás.

Aztán Kolozsvár és Pest is visszakívánta színészeit, s Kassa nemcsak hogy megnyugodott ebben, hanem tovább nevelte a magyar színészeket Pestnek: Egressy Gábor, László, Lendvayék, Fáncsy innen kerültek a budai társasághoz.

*

Pozsony és Temesvár, Arad és Nagyvárad szerepe nem ilyen gyökeres és jelentős a magyar játékszín kifejlesztésében; de nemzeti küzdelmük a nyelvért, a magyarságért nem kevésbé fontos, kivált ami Pozsonyt és Temesvárt illeti, ahol a legutóbbi időig a magyar színjátszásnak úgyszólván állandóan verekednie kellett a némettel. De talajt nyert, meggyökeresedett, megerősödött ez a színjátszás mind a hat helyen, s Csonka-Magyarországon mindössze két vidéki színházunk maradt, mely amazokkal egyenrangú: a debreceni és a szegedi.

A száz év előtti küzdelem tehát új alakban és sokkal súlyosabb körülmények között föléled. A magyar színpadnak, mely az utolsó évtizedek alatt – legkivált a vidéken, de a fővárosban is – jobbára a szórakozás eszközévé süllyedt, magára kell eszmélnie, a rég elhagyott oltárok tüzén kell újra fölmelegednie, hogy megfelelhessen annak a rendkívüli hivatásnak, mely rája vár a jövőben, s mely megint csak azzal az egy szóval fejezhető ki, amelyet már föntebb leírtam: – *nemzetmentés.*

A mohácsi vész után következő évtizedek alatt, amikor három részre bomlott az ország, s mindegyik része mást uralt, az akkori íródeákok – a kor literátorai és diplomatái – a szétdarabolt Magyarország egységes öntudatát fölkeltették és ébren tartották *magyar levelezésükkel,* mely a nemzeti nyelv csodálatos megújhodása és kivirágzása volt. E csak legújabban fölfedezett s méltányolt rendkívüli jelenség a mi történelmi horgonyunk, amelyben meg kell fogódznunk, amikor az elszakított magyar színházak szerepét a jövőben kiformálni próbáljuk magunk előtt.

Bárminő üldözésnek vannak is kitéve ez idő szerint sok helyütt a magyar színtársulatok, a magyar városokban a magyar szót a színpadon elhallgattatni nem lehet, ha a magyarságban csak egy kis ragaszkodás él még e nagyszerű hagyományok iránt, s ahol a magyar színész magyarul szólhat, ott nemcsak a régi gyökérszálak fejlődnek tovább, hanem új gyökérszálak nőnek, új kapcsolatok szövődnek, a színpad fölöttébb alkalmas arra, hogy külön területeken élő nemzetrészekben is teljes virulenciával tartsa fenn a nemzeti öntudat nagy gondolatát.

Ennek természetesen van egy igen mélyreható etikai föltétele, mely mindenestül Csonka-Magyarországon múlik. És ez nem több és nem kevesebb, mint az, hogy a magyar drámairodalom, amely utóbbi időben meglehetős ledéren és léhán fogta fel a maga feladatát, le tud-e merülni az ezeréves múltba, Nagy-Magyarország ezeréves megpróbáltatásának

szörnyű jeleneteibe, hogy onnan megújhodva és megacélosodva kerüljön ismét fölszínre, teljes és tiszta tudatában annak, hogy a színpadon a nemzet legnagyobb problémáit kell fölvetnie és művészileg kialakítania. A magyar történelmi dráma problémája ma új alakban lép előtérbe, s megoldást követel. Csonka-Magyarország drámaíróját csak a régi, a történelmi, a Nagy-Magyarország egyesíti azokkal, akiket elszakítottak tőlünk. A magyar történelmi dráma, amely hosszú időn keresztül dilettánsok kedvtelése volt akadémiai pályázatok kapcsán, ma vitális kérdésévé lett minden magyar embernek – s kell, hogy vitális kérdésévé váljék minden drámaírónak, akinek van hajlama és érzéke ahhoz, hogy átélje és föltámassza a múltakat.

A magyar érzés teljességét csak a háború előtti Magyarország tudja megadni nekünk, s a magyar színpad jövőjét, az elszakított magyar színházakkal való igazi, szoros és termékeny kapcsolatunkat csak az biztosíthatja, ha Csonka-Magyarországon a drámairodalom nemzeti és erkölcsi irányban elmélyül, aminek elsősorban – magyar történelmi dráma renaissance-ában kell megnyilatkoznia.

Budapesten kívül – mint mondottam – két nagy színházunk maradt: a debreceni és szegedi. Leírtam bőven, hogy a múlt században az idegen Pestnek Kolozsvár szült és Kassa nevelt színjátszókat. Ha Budapest a saját erejéből nem képes arra a nemzeti megújhodásra, mely drámánknak és színpadunknak is életkérdése, akkor Szegedre és Debrecenre hárul a feladat, hogy szüljön és neveljen az idegen fővárosnak nemzeti drámaírókat.

Ennek a nemzeti drámának nem Kisfaludy, hanem Katona szellemében kell fejlődnie. Nemzetinek kell lennie s nem hazafiasnak, drámainak és nem retorikainak, művészinek és nem propagatívnak. A propagatív erő nem frázisokban rejlik, hanem abban a benső öntudatban, amely a művet áthatja, s amelynek nincs szüksége olcsó, dilettáns eszközökre, mert ha megvan, megdobban tőle minden rokon szív, akármily messze idegenben is, ha pedig nincs meg, a dráma úgysem hat a komoly elemekre, s legföljebb a naiv karzati közönség tapsait válthatja ki. A magyar drámának nem új mottókra, hanem új lélekre van szüksége – úgy kell újjászületnie, ahogy Szent Pál kívánja, s akkor a nemzet politikai fejlődésében ugyanolyan része lesz, mint volt a színjátszásnak a múlt század első felében.

PETRI ELEK SORAI

A Kárpátok övezte négy folyam vidéke, az egységes Magyarország ezredéves határai megszaggattattak, amióta nyelvben, vallásban, világnézetben tőlünk idegen szomszédok léptek hazánk földére. Református egyházunk eleven életereje is megdermedett. Azok az erek és idegszálak, melyek a harmadfélezeret meghaladó gyülekezetünket egységbe foglalták, elvágattak vagy megbéníttattak.

Megbénult az az erő is, amely egy évezreden át védte a keleti áramlatok ellen Európát.

Ámde amint a múltban semmi idegen hatalom nem bírta állandóvá tenni ennek a földnek szétdarabolását; amint a két, három, majd négy részre szakított terület egységét az alkotmány és a szabadságérzet újból és újból összeforrasztotta: ma is hiábavaló a megszállott részeken, az imperium mostani gyakorlóinak minden erőszaka. Hatalmuk csak fegyvereken nyugvó, erejök csak látszólagos, birtoklásuk ideiglenes. Az elszakított részek lelkében meg nem dönthetik a magyar hazának szeretetét A magyar alkotmány nyújtotta közszabadságok sokkal mélyebb gyökeret vertek ott, minthogy azok az elvek és nézetek, amelyeket az új uralmak ígérhetnek, kiolthatnák – még a nem magyar ajkú lakosokban is – a visszakívánkozás érzetét.

Nekünk pedig, akik e megcsonkított haza földén élünk, a forradalmak által szétbomlasztott társadalmi rend, a meglazult erkölcsi fegyelmezettség, a megingatott vallásos meggyőződés, az elhomályosult tekintélyelismerés, az alkotmánytisztelet és hazaszeretet újra feléledésén kell lankadatlanul munkálkodnunk.

E munkában nagy feladatok várnak református anyaszentegyházunkra is, s ezen újraépítésben részt is akar venni. Erre utalja négyszázados múltja, amelynek minden változása között erős kézzel vezetett, akár a nemzeti szellem, akár a közművelődés, akár az alkotmány megvédelmezése követelte.

Iskoláinkban, templomainkban és minden intézményünkben az a szellem él ma is, amely élt a múltban. Elkötelezettnek valljuk azonban magunkat arra, hogy népünk és ifjúságunk, fiaink és leányaink lelkét fokozottabb

mértékben megtöltsük istenfélelemmel és honszeretettel. Amint büszkén hivatkozunk azokra az időkre, amikor mi voltunk a bástya, ha kellett kelet, ha kellett nyugat ellen, úgy ma is nagyjainkat és kicsinyjeinket egyaránt áthatja az ezeréves határok megdönthetetlenségének gondolata nálunk, valamint az elszakított területek egymillió lelket meghaladó reformátusságában.

Ez a gondolat, mint valónkat átható erő, serkent és parancsol. Küzdünk és dolgozunk és az igazság fegyverei visszavívják ami most elveszett, mert nem nyugoszunk a diadalomig.

(Budapest, 1920. július hó 2.)

A magyar költészet, és főként Petőfi, közel állanak a franciák szívéhez. Nyilvánvaló, hogy a magyar géniusz rokon a franciával. Mind a két nemzet bátor és szabadságszerető, nagylelkű és önfeláldozó [...] A magyar nyelv hősi és ditirambikus; szinte lángol; alkalmas nagy hősök, nagy tettek és nagy szerelmek megéneklésére.

Desbordes-Valmore

Magyarország a hősök nemzete. Németország az erényt, Franciaország a szabadságot, Olaszország a dicsőséget képviseli a nemzetek sorában. Magyarország a hősiesség megtestesülése. *Victor Hugo*

Mindig szerettük a magyarokat. Érthetetlen, hogy üthetett ki a háború közöttünk [...] Meg vagyok győződve arról, hogy a magyarok lelkük mélyén rokonszenveznek a franciákkal, s hogy ebbe a háborúba a politikai végzet sodorta őket.

Yvonne Sarcey, Les Annales, 1914. október

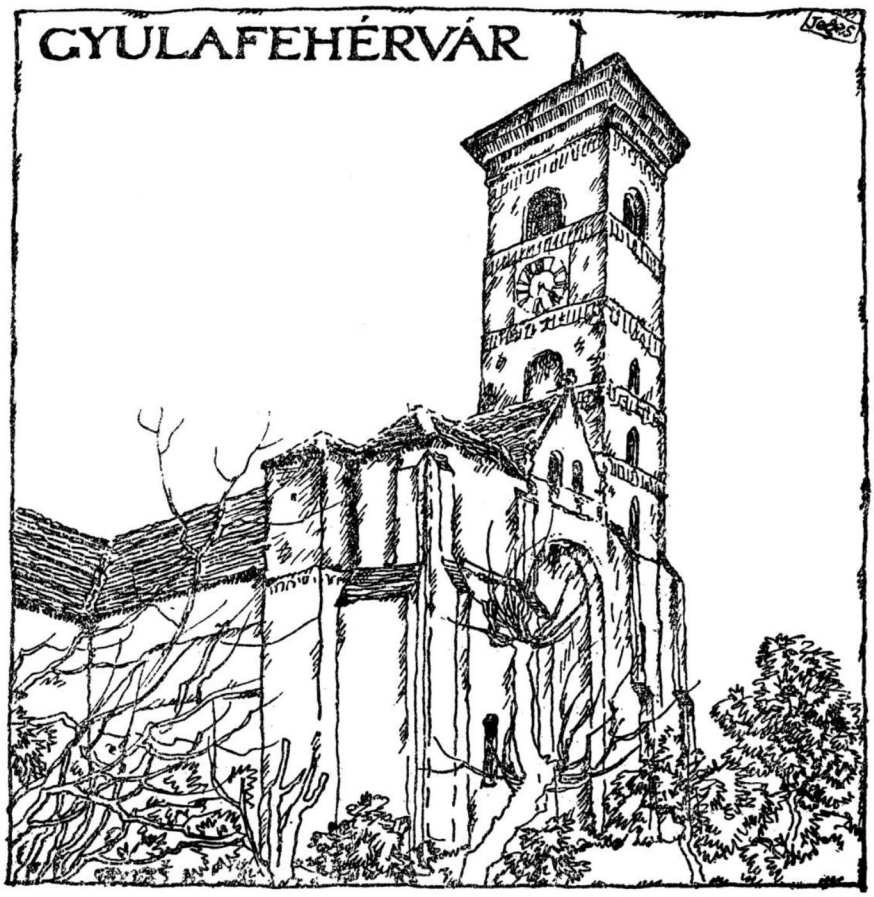

Pethő Sándor

ERDÉLY JELENTŐSÉGE A MAGYAR ÁLLAMISÁGBAN

Cikkemben azt a tételt akarom igazolni, hogy a magyar állam létbiztonsága és folytonossága, valamint a magyar politikai és kulturális erőknek szabad kibontakozása történelmünk minden fejlődési szakában az erdélyi

probléma alakulásától függött. Egyelőre egy cikk keretében lehetetlen még csak jelezni is Erdély geográfiai fekvésének a mindenkori keleti kérdéssel súrlódó jelentőségét. Oly alapvető maxima ez ugyanis, hogy a világháború kérdéseinek találkozási felületén is az első pillanatra kidomborult Erdély politikai, gazdasági és stratégiai birtoklásának kérdése, amely a Balkánon és a Levantén domináló állásra juttatja azt a tényezőt, amely ennek a hatalmas geopolitikai ténynek súlyát felismeri és azzal élni is tud. Az erdélyi probléma világpolitikai vonatkozásait igen okosan fogta fel a nagy svéd író, Rudolf Kjellén is, akit a legnagyobb német tudósok a világháború Machiavellijének neveznek, s aki legutóbbi művében (Die politischen Probleme des Weltkrieges) épp Erdély geopolitikai jelentőségében látta legfőbb garanciáját annak, hogy az ezeréves magyar állami élet további fejlődésén nem vesznek erőt a poklok kapui sem: azok a fejlődési erők (etno- és szociopolitikai), amelyek egyébként a magyar állami lét konszolidációjában mint gátló és bontó tényezők munkálnak. Ha azok a férfiak, akik hosszú időn át Magyarország viharverte gályáját kormányozzák, csak megközelítő tudatossággal és alapossággal kezelték volna az erdélyi ügyet, mint ahogy ez a tiszta látású és objektív politikai teoretikus felfogta, vagy amiként a magyarság legnagyobb ellensége, Take Jonescu a nyugati hatalmak sajtójában értelmezte és hirdette, akkor az erdélyi kérdés diplomáciai és nemzetiségi huzavonája már rég stabilizálódott, volna. Ami ugyanis nagyon szépen hangzik egy erkölcsi kátéban, de – enyhén szólva – furcsán fest a diplomácia szótárában, ahol Machiavelli és Talleyrand óta csak a siker és a hiba szögéből nézik az államférfiak cselekedeteit. Jonescu lapjában, a *La Roumanie*-ban csaknem öt esztendő óta hirdette, hogy Romániára nézve Erdély stratégiai helyzete a döntő motívum, s egyebektől eltekintve, azért ad előnyt az erdélyi testvérek felszabadításának Besszarábia felett, mert az ellenséges imperializmusok ütközésében az élet lehetőségeiben megtámadott román államiság mindig visszavonulhat Erdély hatalmas bércei mögé, s onnan minden emberöltőben újra harcba indulhat jövőjéért.

A magyar történelem nagy férfiai szintén ismerték és vallották ezt az igazságot – a magyar államra nézve. De sokkal messzebb mehetünk vissza az általános történelemben. Az ókor nagy imperializmusa, a római, amelynek terjeszkedési súlyvonala éppen ellenséges volt a moszkovita hódítás irányával, a Balkánon és az Archipeláguson csak akkor látta stratégiailag megvédettnek az uralmát, mikor Trajanus császár Kr. u. II. század elején a

balkáni provinciákra mintegy védőkupolát, ráillesztette Dáciát, ezt a legszélső római limest a gót és hun népáradatok ellen. Oly erős és annyira szembetűnő volt ez a stratégiai érdek és érték, amely Trajanus vállalatainak lendítőrugója volt, hogy – amikor Aurelianus császár 275-ben kiürítette Erdélyt – a balkáni római uralom alatt egyszerre megingott a talaj, s úgyszólván tétlenül kellett tűrnie, hogy a nyugati gótok, hunok, gepidák, avarok állandóan nyugtalanítsák Bizáncot. Hogy a bizánci császárság nem roskadt össze a népvándorlás lávája alatt, azt egyrészt ördöngös diplomáciájának és közigazgatási rendszerének, másrészt pedig annak köszönhette, hogy Heraclius császár már a VI. században eleven sövényt emelt szláv törzsekből a birodalom északi határán.

A magyar politikai történetírás nagy klasszikusai (Szalay László, Andrássy Gyula, Beöthy Ákos) egyértelműleg azt mondják, hogy Árpád honalapítása akkor mélyült és állandósult államalapítássá, mikor Szent István korában befejezést nyert Erdély megszállása, s ezzel adva lettek a magyar államfejlődés geopolitikai feltételei. Erdély nélkül a magyar honszerzés a Duna–Tisza völgyében nyilván alig maradt volna más, mint egy tűnő hullám a világtörténelem beláthatatlan óceánján, egy érdekes epizód, hasonlóan a hunok és avarok szerepéhez, akik csak táboroztak itt, de államot alakítani nem tudtak. Oly erős ez a föld geográfiai helyzetében rejlő törvény, hogy a magyar nemzet a Keletről folyvást áradó fajrokonok inváziójá t éppen az erdélyi bástyák birtokában tudja meghiúsítani (Szent László erdélyi és aldunai harcai a kun-besenyő törzsekkel). Az erdélyi határhegyek által determinált politikai lehetőségek annyira kényesek, hogy ne mondjuk, annyira kiélezett fejlődési irányokat írtak elő, hogy – jóllehet az Árpád- és Anjou-dinasztiák hatalmának súlypontja a Dunántúlra és az alföldi medencére esett – mindaddig nem mondhatták magukat az ország igazi urainak, míg Erdély felől tisztában nem voltak. Az erdélyi Gyula dacolhatott Szent Istvánnal, éppúgy Keán vajda bajor Ottóval és Károly Róberttel, sőt az az egyetlen népies mozgalom, amely a Hunyadiak uralma ellen szervezkedett, szintén Erdélyben gyúlt ki, s csak Mátyás király személyes beavatkozása vetett neki véget. Többet, mint esetleget kell látnunk abban, hogy a török támadás első komoly rohamai épp azon stratégiai szektor ellen irányultak, amelyet az Alduna és a Kárpátok vonalai alkotnak, s amelynek birtoka a magyar balkáni befolyás kiinduló szféráit képezi. Hunyadi első nagy csatái az erdélyi középhorpadás peremén zajlottak le:

ezek a csaták merőben védelmi harcok voltak Erdélyben, holott offenzíváik az Alduna és a Morava völgyéből bontakoztak ki a Balkán felé. Erdély zárt geográfiai egysége, önmagában befejezett autarkiája nyilatkozott meg nem ritkán azokban a törekvésekben, amelyek ha nem is az anyaországtól való elszakadásra, mégis bizonyos autonóm politikai fejlődésre vezettek, amely az erdélyi vajdák kiváltságos közjogi pozíciójában mintegy intézményes biztatást is kapott.

A mohácsi csatavesztés és Buda eleste a régi magyar államiság katasztrófájára vezetett. Martinuzzi államférfiúi jelentőségét abban az erőfeszítésben és abban az eredményben kell látnunk, hogy a pillanat lázában el nem veszítve fejét, új politikai fejlődés alapjait rakta le azzal, hogy az erdélyi szeparatizmus állandó tendenciáit képes volt az új helyzet javára értékesíteni. Martinuzzi kétségtelenül a legnagyobb magyar diplomáciai agyvelő volt, aki fölényes erővel tudta a német és török aspirációk sodrában biztosítani a magyar faj jövőjét „hintapolitikájával", amelyet ettől fogva az erdélyi diplomaták (Bocskay, Bethlen Gábor, Teleki Mihály) híven követtek. A hatalmas Barát azonban jóval több volt az ügyes és szövevényes diplomáciai játékosnál: új államalakító volt, kinek jelentékenysége egyedül Szent István és Kossuth Lajos teljesítményeinek arányaival mérhető meg. Ahogy az erdélyi fejedelemséget néhány esztendő alatt úgyszólván a semmiből megteremtette, azt egyházpolitikailag, katonailag és kormányzatilag megszervezte és alkotását bekapcsolta az európai hatalmak koncertjébe: olyan demiurgosra vall, akinek párját a magyar államférfiak nagyszerű hegyláncában sem igen találjuk, aki roppant energiájának és eszközei fogyatékosságának viszonyában felülmúlta Istvánt is, s akinek démoni géniuszát Kossuth Lajos zsenije őséül kell tekintenünk. Hogy a dolgok új rendjében a magyar faj és a magyar állameszme fennmaradásából mekkora rész illeti az erdélyi politikának Bocskaytól kezdődő kurzusát, azt felesleges volna részletesebben magyarázni. Erdélynek a XVI. és XVII. századbeli története meglepő tanúságtétele a magyar politikai raison csodás hajlékonyságának és teremtő erejének, valamint annak a páratlan rugalmasságnak és savoire fair-nak, amellyel az új viszonyokba illeszkedni képes volt. Oly kiváltképp lojális és dinasztikus gondolkodású elmék is, mint Pázmány Péter, vallották erős hittel, hogy Erdély önállósága a magyar kultúra és a magyar államiság biztosítása céljából a magyar politika bölcseletének alfája és ómegája, mert különben „gallérunk alá pökik a német". Azok a

küzdelmek, amelyeket a magyar ellenzék az osztrák-német beolvasztási kísérletek ellen folytatott, vagy Erdély tetterős támogatása, vagy közvetlen vezérlete és részvétele mellett mentek végbe. A magyar kérdés mindaddig európai kérdés maradt, míg az erdélyi fejedelmek képviselték. Oly süllyedő korszakban is, mint I. Apafi Mihály idejében, mikor rengeteg vagyon- és vérveszteség után Erdély nem játszhatta többé azt a szerepet, mint Bethlen és I. Rákóczi György alatt, a magyar függetlenségi harcok legalább erkölcsi impulzusokat meríthettek a bérces „Hinterland"-ból. II. Rákóczi Ferenc katonai és politikai helyzetének állhatatlansága és bizonytalansága épp onnan eredt, hogy erdélyi fejedelemsége ingatag alapokon nyugodott, s a vezérlő fejedelem hatalmának és politikájának súlypontja Erdélyen kívül esett.

Erdély önállóságának bukása egyúttal a hanyatlás periódusának kezdetével esik össze az anyaország politikai és művelődési történetében egyaránt. Nem véletlen, hogy az utolsó erdélyi fejedelem egyszersmind a magyar öncélúság utolsó reprezentánsa is volt. Oly elemi erővel jelentkezett ez a törvény később is, hogy a segesvári csata, amelyben Bem elvesztette Erdélyt, megásta sírját az 1848-49-i szabadságharcnak is. Viszont ha 1848 decemberében és 1849 januárjában az öreg lengyel tábornok erdélyi diadalaival nem fedezi vala a debreceni kormány hátát, alig lehetne elképzelni, hogy a szabadságharc akkora arányokat öltsön, mint ahogy kifejlődött Kossuth rögtönző szervezése által. Csak sajnálni lehet, hogy a kiegyezés utáni korszak politikusai nem szenteltek elegendő s jelentőségét csak megközelítő figyelmet is az erdélyi problémának. Mikor egy rossz korszakban Erdély egy Ugron Gábort, egy Bartha Miklóst, egy Désy Zoltánt exportált Budapestre, a Királyhágón túli országrész a hivatalos körök szemében nem volt egyéb, mint a kormányt támogató korrupt többség mandátumainak vadászterülete, s az erdélyi nagy kérdést rábízta az Emke-bankettekre és a kultúregyleti lázas semmittevésekre. Erdély nagy politikusai a negyvenes években (Wesselényi Miklós báró, Szász Károly, a Vándorpatrióták stb.) azért izgattak az anyaországgal való egyesülés mellett, mert joggal remélték, hogy a század elején széles mederben megindult nemzetiségi áramlatok ellen Erdély magyarságát csak az Alföld hatalmas magyar tömbjének támogatásával védhetik meg és tarthatják fenn. Amint a demokratikus és szabadelvű eszmék térhódítása megingatta Erdélyben is a rendi alkotmányon nyugvó magyar szupremáciát, előrelátó erdélyi

államférfiak megérezték, hogy országuk szükségképp elvész a magyarság számára, ha a bécsi politikának az erdélyi nemzetiségekre számító új kurzusa ellenében nem keresnek ellensúlyt Magyarországban. Viszont az az új Magyarország, amelyet a reformkornak nagy nemzedéke akart megalkotni, csak stratégiai és földrajzi biztosítékok nélkül szűkölködő félmunka marad, ha az Uniót végre nem hajthatják. Az új magyar államnak nem lett volna miben megvetnie lábát, ha nem követeli az erdélyi uniót, s ezzel nem teremti meg a maga számára ugyanazon geográfiai tényezőket, amelyek közt az Árpádok, az Anjouk és Hunyadiak egységes magyar állama elhelyezkedett. Mikor azután a 67-ben legalább területileg rekonstruált magyar állam dualisztikus viszonyba lépett Ausztriával, világos, hogy a kettős monarchia keleti és déli érdekei ugyanazon stratégiai és földrajzi biztosításokat követelték, amelyek a régi középkori Magyarország politikai törvényei voltak. Az erdélyi Kárpátok nemcsak a magyar királyságnak, hanem az osztrák császárságnak is keleti bástyái és bázisai lettek. Amint tehát a hetvenes évek óta ugyanolyan jelentőségű aspirációk kezdtek életjogot és érvényesülést követelni, mint amilyenek a Monarchia egyéb irredenta területein nyilatkoztak meg: a politika elemi bölcsessége sürgette, hogy az erdélyi Kárpátokat legalábbis oly mértékben felhasználják stratégiai óvóintézkedések alapjául, mint az Alpokban cselekedték. Áll ez különösen azóta, hogy a bukaresti béke következtében Románia étvágya fenyegetőleg megnövekedett, s hogy Erdély oly gazdasági életerők forrása lett (földgáz, erdőgazdaság, aranybányák, szén stb.), amelyek fontossága mellett Tirol sivár földtenger és kies, klimatikus terület csupán. Ezért is, mint sok mindenért a magyar ellenzék együtt felelős a magyar kormánnyal: az a rendszer, amely másfél nemzedéken át bírta a közhatalmat és a legfőbb nemzeti kérdések felől alélt tudatlanságban hagyta a közvéleményt, vagy szándékosan elhallgatott minden riadót, amely a székely havasokról olykor felhangzott, mint egy fájdalmas, pusztában elhangzó tárogatóhang.

Oláh Gábor

PATKÁNYBŰVÖLŐK

Magyarország költőinek

Hej, tárogatósok, sípolók, dobosok,
És ti, harsány rézkürt hangra kapatói,
Cikornyás cimbalmon, citerán kacagok:
Jó lesz a dalt többé nem szelekbe szórni!
Csélcsap fiatalság mit járja tovább
Táncát zeneszóra, ha Dávid a holdban
Hegedűjére lehajtja a fejét?
Mit táncoljon a jókedv holtan?

Jertek, hegedősök, és ami varázs,
Bűbáj, ördögi kéj és angyali álom
Aluszik hangszerszámotok suta mélyén:
Ébresszétek föl! Összekavarva szálljon,
Mint szédítő fűszer, lélekre ködöt
Szitáló vad számum, határtalanul!
Dagadó tengerként bömböljön, ömöljön,
Míg az északi sarkcsillag is belefúl.

Oh, mert van egy ország, szebb, mintha kelet
Álmodta volna, hajnali szerelem
Gügyögő mámorában; csillagokat tartó
Mennyei sátor, égbefutó hegyeken;
Kis kék tengereket ringat az ölében,
Vándorfelhőket igéz szeretőnek,
Ezüst fátyolba borult pusztáin az idők
Leggyönyörűbb ember-virágai nőnek…

Egy ország, Szerelem és büszke Szabadság
Hazája, örök Dóm, a csillagokig
Suhanó oszlopokon, hol egy fiatal isten:
Az ifjú Petőfi szelleme lakik…
Most, megvakult őröktől nyitva hagyott
Tündérpalota, szent föld, ronda pogányok,
Patkány-csapatok világszállója! Lerágják
Csontját, hogy vére gyöngyözve szivárog.

Az udvar, a pitvar, a hombár, a kamarák,
A tiszta szobák, az aluvó termek,
A futó falak, ablakok, a küszöb-alja:
Mind, mind ronda, állati vermek.
Szapora patkánynép visongva, ledéren
Fúrja magát dalmahodón le a mélybe,
Hogy ezer év összecsatázott javait,
Kenyerét és húsát zabálva fölélje.

Mint a Rossz: naponta ezeret nemz egy!
Ezerszer ezernyi csapatban
Rág, fúr, dönt, ront, mar, mérgez eszeveszett
Dühödötten, vadul és szakadatlan.
S nem elég a fal, a kő, a föld: már eleven
Húsunkat rágja s kifogyó vérünket elissza;
Nincs őr, nincs ember, nincs kutya, nincs bot,
Nincs isten, ki a poklokra zavarja vissza!

Jertek, hegedősök! Tárogatósok és dobosok,
Sípolók, harsány kürt szóra kapatói,
Cimbalmon, citerán dallamokat kacagok:
Most kell csodaverte nyelveken szólni!
Ha tudtok emésztő, agyba fonódó,
Szívre hurkolódó vad dallamokat:
Hajrá! Zendítsétek, patkányigéző garaboncok!
Mit vártok emésztő új századokat?

Már látom: babonás hajnali holdnál,
Hogy surran, hogy zörren, neszel a buta had –
Kibukkan, elámul, szédül a gyönyörtől,
S a táncoló síposok nyomába halad.
Fújjátok, ahogy Isten tudnotok adta,
A haláltánc-nótát, azt a gyönyörűt,
Melynek hallatára leszállnak a csillagok is,
Melyre a hold is vérhajnalba merült.

Hajrá, hegedősök! Már fog a varázs,
Már láncát a bűbáj el, messze kibontja,
Már kábulva marsol előre, halálba
A patkánynép okosa, bolondja.
Most egy szívcsiklandót, most egy kiviharzót,
Hadd rágja agyukat, fülüket hadd tépje!
Most egy andalítót – hogy álmodva, bután
Fúljanak a bosszú sötétlő vizébe.

Egyetlen viszonzásom az a becsületes fáradozásom, hogy Európa oly fontos részének, mint amilyen Magyarország, históriáját részrehajlatlanul és oly módon megírjam, hogy ez európai érdeklődést keltsen.

Edward Wakefield: Levél Döbrenteihez, 1840

Magyarország gátja volt a török terjeszkedésnek, bölcsője az alkotmányos szabadságnak és a vallási türelemnek.

O. Herrig: Sketches on the Danube in Hungary and Transylvania, 1838

A budapesti Nemzeti Színház műsora világos jele a magyar nép kivételes műveltségének. Nemcsak az egész Molière-t játsszák itt, hanem az összes francia klasszikusokat, Budapest kultúrközpont.

Bonaparte Letizia hercegnő

Dr. Raffay Sándor

ÚJ HELYZET, ÚJ FELADATOK

Szomorúbb sorsot alig szánt nemzetnek a népek hatalmas Istene, mint most a magyarnak. Ezeréves, küzdelmekkel tömött, keservekkel csordultig telt, csalódásokkal szinte a kimerülésig terhelt élet után most a lassú elsorvadás szégyenére ítélte a világ hatalmasainak balgatag tanácsa. És e

nehéz ítélet terhét rokontalanul, megértő szívek nélkül kénytelen hordozni. Igazainkat nincs, aki megértse, ügyünket nincs, aki felfogja, fájdalmunkat nincs, aki enyhítse, sorsunkat nincs, aki irányítsa.

Ha volt korszak, az elmúlt ezer évben, melyben egyedül és elhagyatva állt a magyar, ennél terhesebb, ennél szomorúbb, ennél végzetesebb aligha volt csak egy is, mint a mai.

Helyzetünk nehéz, mondhatnónk: vigasztalan. Senkire sem támaszkodhatunk, csupán csak önmagunkra. Senkitől semmit nem várhatunk, ne is várjunk a történtek után. Hiszen összetöretésünktől kezdve tábort jártak köztünk és rajtunk az antantmissziók, látták legjobbjaink elfogatását, elnézték a becsületesek véres, halálos kínzatását, azután kiraboltattak, megszégyenítettek, összetiportattak, kultúránkat századokra visszavetették, és nem volt szívükben egy szemernyi részvét, nem volt lelkükben egy csepp jóakarat. A békeszerződésnek nevezett nyílt parancs a tanúbizonysága, hogy az antant hatalmától semmi jót nem várhatunk, semmiféle kíméletre nem számíthatunk, bennük semmit nem bízhatunk. Még akik közülök valamelyes megértést mutatnak is, vagy tehetetlenek, vagy csak egyszerű üzleti nézőpontból mérlegelik sorsunkat.

Szomorú és talán kissé sötétnek látszik ez a megállapítás, de ma ez a helyzet, és nekünk nem szabad áltatnunk magunkat az idegen népek egyhamar alig reményelhető megértésének és segítőkészségének istápolásával. Én hiszem, hogy a megértés is bekövetkezik még valaha, én hiszem, hogy a segítőkészség is fel fog még támadni, de ma, én csak a nehézségeit látom a helyzetnek.

És ez az új helyzet új feladatok elé állít bennünket.

Századok óta elszoktattak az önállóságtól, most meg kell azt szoknunk ismét, ha élni akarunk. Valamikor, ha nem is vezető és irányító, de mindenesetre önálló utakon járó nemzet volt a magyar. Elpolitizáltuk önállóságunkat, elpártoskodtuk erőinket és szolgasorba süllyedtünk. A szabadságért sok harcot vívtunk, de felszabadulni sohasem bírtunk. Mikor meg végre felszabadultunk, nem volt benne köszönet, mert kalandorok és gonoszok kezébe kerültünk. Most kell majd visszatérni a régmúltak elhagyott ösvényére, most kell megalapoznunk az önállóság erős várát a magyar nemzet jövendője számára. Öntudatos, nemzeti politikát kell ismét kezdenünk. Nem pártok, hanem a nemzet számára. Ez a politika nem lehet másforma, mint amit országszerző őseink űztek: keresztyén

és nemzeti. Aki ezt nem érti, vagy megérteni nem akarja, az nem értékes, nem szükséges, hanem kártékony és veszedelmes tagja a nemzet testének.

És a nemzet teste minden becsületes, ép tagjának együttesen, az összetartás szent kötelességtudatával kell az egyetlen jogosult cél elérésére és szolgálatára törekednie. Meg kell szűnnie annak a nyomorúságos, kicsinyes, porban kúszó, nemzetrontó szokásnak, hogy mindenki pártvezér akar lenni, s hogy a figyelmet magára irányítsa, a piacon tombol és tépdesi az egység szent kötelékeit.

Ennek meg kell szűnnie, mert most nehéz és nagy kötelesség várakozik reánk: vissza kell szereznünk az elvesztett, az elalkudott, az elrabolt ősi magyar hazát. S ma nehezebb hazát szerezni, mint ezer évvel ezelőtt őseinknek volt. Azok vitéz karral, egyakarattal, önfeláldozás lángolásával ráestek e föld lakóira, és elvették tőlük, s hazává avatták a Kárpátok medencéjét. Most ugyanezt a medencét árulással, csúszással-mászással, hazugságokkal, vérlázító embertelenségekkel és arcpirító kulturátlanságokkal hódították magukhoz a bitorlók. Amarra ma gyengék vagyunk, emerre soha nem leszünk képesek. És mégis vissza kell hódítanunk az ősi szent hazát.

Erre a nagy munkára kell előkészülnünk! Hogyan, miképp? Szégyenleném magam, ha ezt apróra el kellene mondanom. Minden becsületes magyar léleknek megmondja azt a tulajdon hazaszeretete. Én csak egyet mondok! Új helyzetünkben új kötelességek várakoznak reánk, és e kötelességek csúcspontján egy nagy feladat mered felénk: vissza kell szereznünk az ősi hazát!

A magyarok sok tekintetben emlékeztetnek a franciákra. Mind a két faj élénk, tüzes, nagy képzelőtehetséggel és szónoki készséggel. A magyar született szónok; könnyen, és ha kell, szenvedéllyel beszél. Még a parasztok is jól és talpraesetten beszélnek.

É. Doumergue

Túri Béla

A MAGYARSÁG NEMZETI POLITIKÁJA

A történelem egyik legnagyobb szerencsétlenségében, mely nemzetet valaha ért, még azt a vádat és sok oldalról hallott ítéletet is viselnie kell a magyar nemzetnek, hogy saját maga okozta szerencsétlenségét, sőt, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia felbomlásának is Magyarország politikája volt az okozója. Még olyan ajkakról is elhangzik e vád, melyeket a magyar viszonyokat kevésbé ismerő Európa kompetenseknek fog tartani az ítéletre. Ilyen *Czernin* Ottokár, a kettős monarchiának volt külügyminisztere, ki nemcsak a világháborúban vitt szerepével, de memoire-jával (*Czernin im Weltkriege.* 1919, Ullstein) is nyomot kíván maga után hagyni Európa államférfiai között

A vád úgy hangzik, hogy Magyarország nemzeti politikája volt a legnagyobb akadálya, hogy egységes és következésképpen erős Habsburg-monarchia jöjjön létre. Az elmarasztaló történeti ítéletet pedig úgy formulázzák még a Czerninek is, hogy a dualizmushoz körömszakadtig ragaszkodó Magyarország tette lehetetlenné, hogy a föderalizmus kötelékében boldogulást találjanak a volt Osztrák–Magyar Monarchiának összes nemzetei. Magyarország nem értette meg korának szavát, a feltörekvő és nemzeti életre feleszmélt nemzetiségek jogigényeit, s most bűnéért bűnhődve lakol.

Nincs veszedelmesebb a látszatigazságoknál. Pedig ilyen ez is, melyet világgá röpítenek arról a magyar nemzetről, melyen a legnagyobb igazságtalanság esett, s amelynek sorsát a trianoni békeszerződés nemcsak hosszú évtizedekre pecsételte meg, de egyenesen nemzeti és ami avval egy, állami létében végzetesen támadja meg annyira, hogy ha nem lesz jóvá téve emez igazságtalanság, keleti Európának legbiztosabb pillére inog meg. Nem lészen abban többé tartó erő sem a saját független létére, sem Kelet-Európa békéjére.

A vád ellen tehát a világ előtt tiltakoznunk kell. De ez nem elég. Meg kell mutatni annak valótlanságát. A jóhiszeműeket fel kell világosítani, a rosszhiszeműeket el kell némítani, mert egy nemzet szerencsétlenségében sem számíthat más nemzetek rokonszenvére, ha végzetét önmaga hívta ki maga ellen. Hiszen a vád – ha más formában is – felhangzott a magyarság ellen már az 1848-i szabadságharc után is. Azt hirdették, hogy a magyar szabadságharc fajharc volt, melyben mi, magyarok, mint uralkodó faj szerepeltünk, mely a többi fajoknak úgy jogukban, mint nyelvben elnyomására törekedett.

Magyarország politikája ellen a vád lényegében most is ugyanez, mihelyt azt állítják, hogy Magyarország államférfiai azért ragaszkodtak utolsó leheletükig a dualizmushoz, mert csak ennek fenntartása biztosította azt a magyar nemzeti államot, melyben a magyarság uralkodó és „elnyomó" szerepét megtarthatta. És csodálatosképpen így beszél a világpiacra dobott memoire-jában Czernin is, ki nem valami nagy következetességgel azt a meggyőződését szegezi le utólag az utókor számára, hogy az Osztrák–Magyar Monarchia homokórája a történelem számára lejárt, hogy a kettős monarchia széthullása a világháború nélkül is bekövetkezett volna. A halál kikerülhetetlen volt, csak a meghalás módjának megválasztása maradt reá.

E vallomás a Magyarország feletti ítélkezésnél azért fontos, mert ezzel már abszolválva van Magyarország azon vád alól, mintha a világháborúban tanúsított magatartása volna okozója a Monarchia felbomlásának és tulajdon szerencsétlenségének. De ez a megállapítás még nem érinti a kérdés lényegét, melyről itt szó vagyon, s amely a magyar nemzet feletti ítélkezést megmásíthatja. A történelmi kérdés az: igaz-e, hogy a *magyar nemzet állami létét csak a más nemzetiségek elnyomatása révén akarta és tudta fenntartani,* és hogy a Monarchia keretén belül is Magyarország azért ragaszkodott a paritásos jogállapothoz, mert csak így tudta önös, elnyomó és öncélú nemzeti politikáját fenntartani?

Mindkét feltevés tökéletesen ellenkezik a történelmi igazsággal. És éppen a fordítottja áll annak, ami feltevésben vádként konstruáltatik.

Nincs Európában nemzet, mely állami létét századokon keresztül annyira nem kötötte volna egy faj kizárólagos uralmához és a többi elnyomásához, mint a magyar. A magyar alkotmány a faj fogalmát nem is ismerte. Rendi és később a rendiséggel szakított alkotmánya különbséget nem ismert fajok szerint a polgárjogokban. Az alkotmányos jogok élvezetéből a nem magyar fajisága miatt soha nem zárt ki senkit sem. A magyar faj nem azért volt uralkodó faj a Duna–Tisza mentén a Kárpátok övezte hazában, mert több joggal rendelkezett, hanem mert benne volt meg az államalkotó erő és a nemzetszervező képesség. A nemzetiségek elnyomása programja se volt soha a magyar királyoknak vagy államférfiaknak. Legfeljebb hibás nemzetiségi politikáról lehet beszélni azon időtől fogva, mióta a keresztény államiság gondolatát felváltotta a liberalizmus kora, és amikor a liberalizmus eszméivel telített államférfiak az állami mindenhatóság és a kormányzati hatalom gondolatától megszédülve követtek olyan politikát a nemzetiségekkel szemben is, mely nem gyökeredzett a magyar nemzet lelkében. Ilyen hibákért azonban nemzeteknek lakolnia nem szabad, főleg mikor, már a nemzet az elkövetett hibákat maga akarta kiküszöbölni. A nemzetiségi öntudat rohamos fejlődésének tényével is számol a magyar nemzetállam, mert az egységes állami lét szükségszerű követelményein kívül a hazában élő minden fajnak módot akar nyújtani arra, hogy saját faji egyéniségének kifejlesztését munkálhassa.

A magyar nemzet részéről őszintén hangoztatott, a legutolsó évtizedek politikájától eltérő, és így új, de a magyar nemzet tradicionális politikájához hű nemzetiségi politika nem volt szemfényvesztés a nem magyar

polgárokkal szemben. Nem volt csalétek a világháború közepette, hogy fegyvereiket ne visszafelé fordítsák. Nem is lehetett az, mert e veszedelem nem is fenyegette, és ez más államok példájára gondolva, egymaga elég bizonyíték, hogy a nem magyar fajú polgárok tömegében nem élt semmi olyan gyűlölet vagy ellenszenv a magyar iránt, mely évszázados elnyomatásból táplálkozik s alkalomra vár, hogy kitörjön.

A történelmi igazság az, hogy a magyar nemzeti állam sohasem a Magyarországon élő nem magyar fajú lakosok elnyomatása révén tartotta fenn vagy akár csak akarta volna is fenntartani nemzeti létét. Megfordítva áll: éppen a magyar hazában tudták fenntartani nemzetiségi mivoltukat és tudták biztosítani fejlődésüket a többi fajok. És ennek lehetősége nem szűnt meg olyan kormányzati hibák elkövetésével sem, melyek ellen a magyarság egy része maga is harcolt, s melyet az idő előbb-utóbb kiküszöbölt volna, sőt már világosan bontakozott ki olyan nemzetiségi politika, mely az autonóm fejlődését minden fajnak biztosította.

S itt kapcsolódunk be a kérdés második felébe, hogy voltaképpen a magyar politika miért ragaszkodott a dualizmushoz, jobban mondva Magyarországnak Ausztriához való paritásos helyzetéhez. Ebben sem közönséges önző, még kevésbé elnyomó faji politika rejlett, hanem azon mélyebb állampolitikai belátás, hogy *a független és erős Magyarország nélkül a Monarchia sem állhat fenn,* ami annyiban magyar érdek is volt, hogy a magyar nemzet nagyhatalmi tényező tudott lenni az Ausztriával való szövetségben az európai koncertben. Azonban még ez utóbbi – a nagyhatalmi pozíció szempontja – se volt olyan abszolút nézőpont, mely a magyar nemzet politikáját irányította. A lényeges és változhatatlan gondolat mindig csak az maradt: *megtartani az ezeréves, és a természet által szinte kirajzolt egységes, független Magyarországot.* A teljes és tökéletes állami lét ösztöne dominált minden szempontból úgy, hogy Magyarország úgy a föderalizált Ausztriával kapcsolatot tartva, mint a personal unióban megtalálta volna a maga történelmi hivatását és politikáját.

A magyar nemzet egészséges politikai és államszervezői képessége azt is tudta, hogy egy a Habsburg-jogar alatt álló föderalisztikus monarchia, melyben apró kis államocskák akarnak külön életet élni hasonló fajú nemzeti államoktól körülvéve, teljesen életképtelen alakulat. Széthullása születése pillanatában meg van írva. Viszont a legfrissebb tapasztalatok már igazolják, hogy ama fajok, melyek a magyar állam kötelékében százados

történettel bírnak, legjobban így tudták megőrizni nemzetiségi egyéniségüket is. Horvátország, a tótság, sőt az erdélyi románság is kezdi ezt már érezni, és ha ma Európában csakugyan megvolna a wilsoni elvek szerint a nemzeti önjogúság, akkor biztosan hamarább találnának egymásra azok a népek, kiket ma erőszakkal akarnak egymástól elválasztani, mint azok, kiket meg erőszakkal akarnak egyesíteni.

Egyszóval a magyar nemzetet sem nemzetállami léte, sem a Monarchiában való helyzete szempontjából a maga nemzeti politikájában nem vezették a fajuralom és a fajelnyomás gondolatai, melyekkel megvádolták, s aminek bűnhődéseül tudják be mostani szerencsétlenségét. Ez az, amit történelmi igazságérzettel meg kell állapítani. S ezzel egyúttal megdől az az ítélet, mintha a magyarság nemzetpolitikája döntötte volna sírba a Habsburgok monarchiáját, s ugyanakkor magára zúdította saját nemzeti szerencsétlenségét.

A magyar nemzeti állam, mely nem más fajok elnyomására épült fel és maradt meg ezer évig, hanem természeti és történelmi szükség erejéből állott fenn, nem is lesz soha akadálya egyetlen faj fennmaradásának és emelkedésének se. Sőt be fog bizonyosodni, hogy azok a népek, ha mindjárt több fajhoz is tartoznak, melyek a Kárpátok övezte medencében laknak, csak együtt állnak vagy buknak el. A széttört ezeréves Magyarország minden része egyformán érezni fogja csonkaságát és történetileg kialakult egyénisége új államok keretében fog megsemmisülni. A magyarság törekvése tehát a jövőben is csak az lehet, hogy államot alkosson az ezeréves földön és hogy ez a szabadság földje legyen minden faj számára. A magyarságnak politikája nem lehet más, mint a független, önálló Magyarország, mely nem kerül idegen nagyhatalmak vontató kötelékére, hanem a szabad, kis nemzetek családjában, ha lehet, szövetségében a legerősebb pillére legyen éppen a kis nemzetek szabadságának.

A történelmi fejlődés ezt az utat jelzi. A magyar nemzet minden hamis váddal és igazságtalan ítélettel szemben meg is érdemli ezt a szerepet. Múltja bizonyság rá, hogy képes is betölteni – csak ne fosszák meg erőszakkal állami létének feltételeitől.

Heine

1849 OKTÓBERÉBEN

Nem fújnak a kemény szelek.
Csönd van megint az otthonunkba;
Germánia, a nagy gyerek,
Örülhet a karácsonyfának újra.

Családot játszunk – s ami több,
Az a kedélyünk ne ijessze –
A békefecske visszajött,
Fészket rak csöndesen a házereszre.

Holdfénybe ring erdő, folyam,
Nyugodt, szelíd párában látom;
Csak néha durran komolyan,
Lehet, kupán lőtték egyik barátom.

Tán fegyver volt kezében és
Elfogták a szegény bolondot
(Nem minden ember oly merész,
Mint Flaccus, ki jókor kereket oldott.)

Dörög a táj. Egy ünnepély,
Vagy tűzijáték, Goethe-ünnep! –
Sontag a sírjából kikél,
S mellette víg rakéta tüntet.

Itt Liszt, a Franz, de ő okos
Él s nem fekszik véres-fehéren,
Nem ölte meg horvát, orosz
Magyarországon, künn a csatatéren.

Lehullt a végső bástya is,
Magyarország vértől piros már –
De Franz sértetlen, a hamis
És a szablyája – szekrényébe rozsdál.

Franz él s majdan, mint hősi agg,
Csatáról szól, remegve, gyengén,
Késői unokáinak:
„– Hejh, hogy forgattam akkor harci pengém!"

Ha hallom ezt a szót: magyar,
Szűk lesz a német plundra rajtam,
Zúg és dörög a zivatar
És trombiták harsognak harci zajban!

A lárma lelkemig rivall,
A régi-régi hősi monda,
Vasból való, vad harci dal –
A Nibelungok hullnak a porondra.

A hősi sor is ugyanaz,
Ódon regék, oly ismerősök,
Új név, de régi a panasz,
Mert ők a „bajnok és a büszke hősök".

Őnekik egy bús végzet int –
Zászlójuk a szélben dagad bár,
Bukik a hős, szokás szerint
És győz az állati erő, a barbár.

Lám az ökör elérte, hogy
Szövetségese lett a medve –
Szegény magyar vigasztalódj,
Ránk még gazabbak estek fenekedve.

Azok humánus bestiák,
Akik kiszívják a te véred.
Tudod, kik tettek ránk igát?
A farkas, a disznó s a ronda véreb.

Mind ordít és röfög, ugat,
Úgy bűzlik ez a sok hatalmas,
Nem állom undok szagukat –
De csitt, beteg poéta, hallgass.

Ó magyar dal mámoros vagy, szilaj és szomorú, mint az esős nap. Aki téged hall, nem tudja ittasultságában, rózsát tép-e vagy tövisét. Ujjongani szeretne, mint szabad madár és sírni, mint gyermek. *Beck Károly*

Mint borongós monda, melyet csak félig értünk, és talányai mégis egész lelkünket lekötik, úgy csengett ez utolsó év egész magyar harca fülünkbe, talányszerűen és komor mondaként hangzik közelgő vége is. *Gustav Freytag*

Forradalom ránk nézve legveszélyesb halálos betegség, nemzeti élet pedig legfőbb cél; ám reformáljuk tehát magunkat ingadozást okozó crisis nélkül.
Gróf Széchenyi István: A kelet népe

A bátor 6 milliónyi magyarság két császár és a nemzetiségek ellen védte szabadságát egy időben [...] Semmiképpen sem nevezhetjük a magyarokat forradalmároknak, még kevésbé szocialistáknak; egy nemes népnek küzdelme volt, hogy megvédje életét, vagyonát rablóhordák ellen, amelyeket Ausztria és Törökország szláv részeiből szabadítottak rá...
Edmond Spencer: Travels in European Turkey. II. köt. 1851

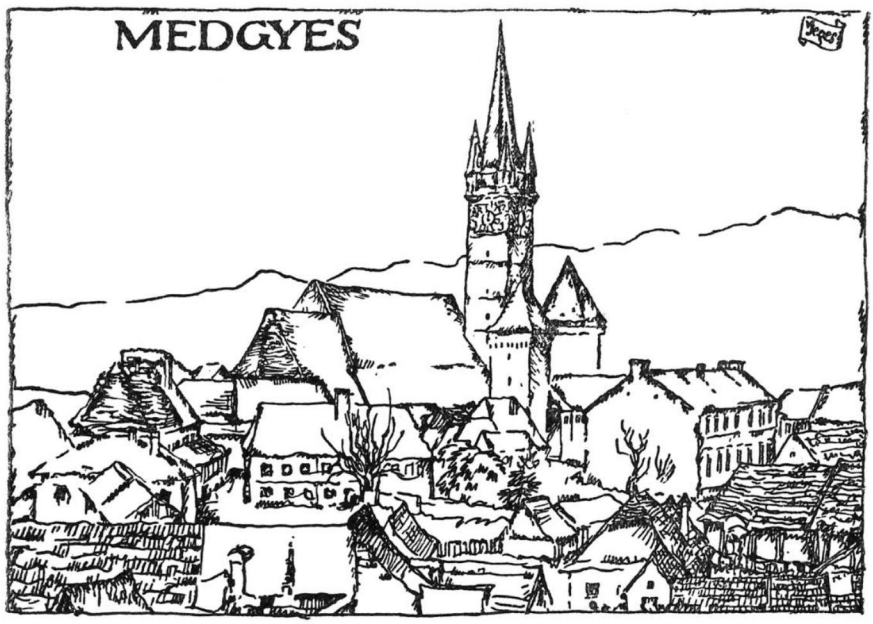

Tormay Cecil

BUJDOSÓ KÖNYVEMNEK EGY KITÉPETT LAPJA

A forradalmakat, vak következetességgel, a kezdődés hajnalának és virradatnak és ifjúságnak nevezik az emberek. Pedig a forradalmakban nem a reggel jön meg, nem a keletkezés cherossa, nem az új kor legelső órája, hanem az elöregedett kor rémlátó, bomlott utolsó órája, melyben a sötétségek felkavargó, kusza árnyai között eltorzul az idők arca.

Nem virradat ez! A lezáruló kor éjféli haláltusája a forradalom, melyben a vér és a halálverejték fátyolán csak ködszerűen derengnek át a jövő élet jelenései.

A forradalomban meghal az előzetes kor. És mire a szürkület zűrzavara elmúlik és mire reggel lesz, mindig újra gyermek lesz az emberiség és

autokrata erő fogja kézen és vezeti vissza a rendbe, a törvénybe, a templomba, hajnali misére, Isten színe elé. Azután következik el a kor ifjúsága. Álmodó idealizmus, szabadságharcok, művészetek ideje. A kor virágot szed és dalol és pirulva követi szerelmese lépte nyomát. Azután jönnek a kor férfiévei… Tudományt, ipart és kereskedelmet teremt és hajóra száll, felszedi horgonyát és tengereken túlról hozza el kincseit. A kincsek nőnek, halmozódnak a feleslegek és csörögve emelkedik kevesek kezében milliók nyomora fölé az arany. Baljóslatú sápadt fénye mellett jön el az alkonyat. Hervadt virágok erjedt szaga terjed. Fülledt tivornyák, fenékig ürített poharak. Kicsapongó, vad dorbézolások, tisztátalan részegségek, gúnyos, nagy kacagások órái ezek. A templom harangja már csak időt jelez, a törvény csak az együgyűeknek való, a hagyományok ostoba gyermekmesék. A tisztelet kivész, a kéz mely dolgozott, megáll és az éjféli óra közeleg. Eljön a kiélt korszak nagy haláltusája. Degeneráltak, kóros terheltek, gonosztevők és félőrültek bomlott agya uralkodik a fáradt tehetetlenek felett. Vér ömlik a földre, tűz ömlik az észre és a vér és tűz között meghal a kor…

A forradalmak nem hajnalok… A forradalmak éjféli órák nagy haláltusái! És mi, ezen a márciuson egy ilyen haláltusának vagyunk a részesei. A kor lezárul, de kínon és szenvedésen túlról már úton van felénk valahol egy új holnap, mely virradatot hoz megint.

Magyarország felett gyorsabban jár az óra, mint a többi óra Európában. Korábban üti az éjfelet. Nálunk hamarább jött el, mint másutt de akik közülünk megérik, azoknak korábban fog eljönni a reggel is…

(1919. március 22.)

Mert volt idő, midőn Magyarország legdrágább érdekeinek Erdély volt képviselője, s a krónikaíró a pozsonyi törvények szülemlését és magyarázását Királyhágón túli vidékek szelleméből fejté meg. Volt idő, midőn maga Pázmány Péter esdekelve kérte Erdély fejedelmét, egy kevés nyakasságra, mert különben Pozsonyban elnémul minden vélemény. *Báró Kemény Zsigmond: Erdély közélete*

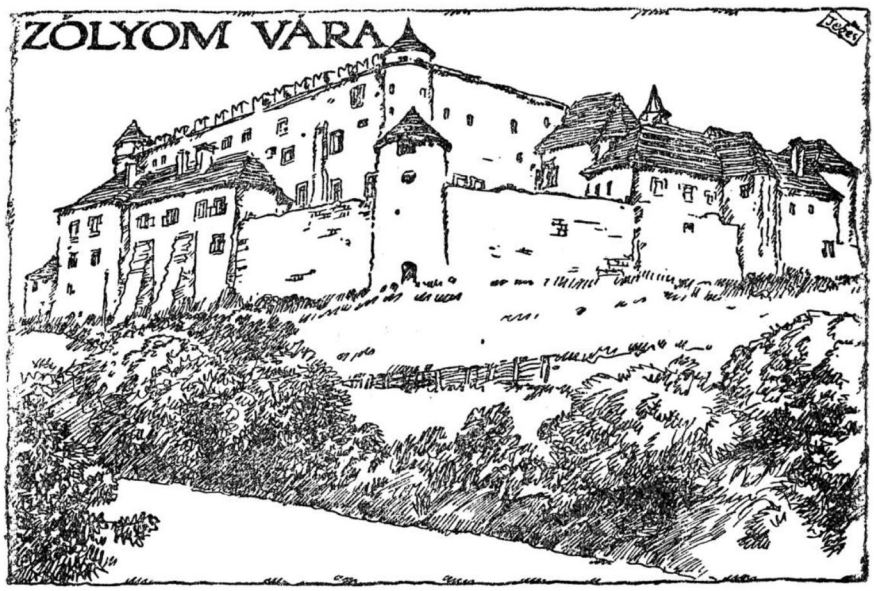

Kortsák Jenő

KARÁCSONY ÉJSZAKÁJA

Az üteg reggel óta úton volt. Az ágyúkerekek csikorogva forogtak acéltengelyük körül, a lovak, nekifeszülve, előredűlt testtel húzták a keményre fagyott országúton rettenetes terhüket. Az emberek a bakon, a ló hátán fáztak, a karjukat lóbálták, majd leszálltak, s otromba, nagy csizmájukat a jeges földhöz csapdosva futottak, majd újra fölugráltak az ágyú mellé, a ló hátára. A megfagyástól féltek, panaszkodtak, imádkoztak, meleg szoba után, kályha után, forróság, tűz után áhítoztak.

Körülöttük hó alatt pihent Galícia.

Két-három óránkint egy-egy falun mentek keresztül. A falvak egymás mellé bújó hókupacokból állottak, amelyek tetejéből vékony, kék füstöcske szállongott a gyöngyszürke égbolt felé. A hókupacok alatt, a hóréteg

alól néhol kivillogó ablakok mögött emberek ültek nyitott tűzhelyük körül, amelyen piros parázs fölött meleg, omlós krumpli főtt a fazekakban.

Az üteg hangtalanul vonult végig a falvakon. Az emberek mellükre horgasztották zúzmarás, szőrrel benőtt arcukat, s mikor az utolsó hókupac is elmaradt mellettük s a végtelennek látszó országút megint kanyarogni kezdett előttük, nyögve fölsóhajtottak:

– Meddig megyünk még?!

Senki se tudta.

Szürkületkor egy kis faluban parancsot kaptak a megállásra. A hókupacok itt egy magas tetejű épület köré bújva pihentek a végtelen csöndben egymás mellett. A magas tetejű épületen a hótakaróból aranykereszt emelkedett az ég felé. Templom volt. A háta mögül fekete bundába burkolt ember került elő, aztán eltűnt a hóhalmok mögött. Pap lehetett.

Az út szélén néhány ablak mögött reszkető, apró lángocskák lobbantak föl.

Lakos Ferenc káplár leszállt lováról, s a gőzölgő állat meleg hasához szorítva a hátát, megszólalt:

– Már gyújtják a karácsonyfát!

Mély, érces szava tovaszállott a hideg, tiszta levegőben.

Az emberek fölütötték a fejüket:

– Karácsony estéje van…

Nem tudták. Most tudták meg. Napok óta úton voltak. A nappalok, éjszakák egybefolytak az emlékükben. Ez a végtelennek látszó ország belátthatatlan útjaival, egymásba folyó halmaival, rettenetes, szürke égboltjával elmosta elméjükben az idő s a tér fogalmát.

– Karácsony estéje van – ismételték s eszükbe jutott az otthonuk. A falujuk, az egyenes, hosszú utcák, ismerős házak, az ő házuk.

– Igen messzire kerültünk hazulról – szólalt meg a második ágyú bakján Bárány Gyula kanonier. A szomszédja, Simon-Decsi János szürkülő, nagy bajuszú tüzér ráfelelt:

– Most már díszítik a fát. Az asszony halat hoz a Tiszáról. A sógor is eljön ilyenkor, oszt durákozni szoktunk. Éjfélkor misére is elmentünk.

Lesimította bajszáról a zúzmarát, s lemondással legyintett a kezével:

– Hát máma nem leszünk otthon. Ennyi az egész.

Szótlanul, csendben várt az üteg. A lovak a zablájukat rágták, patkójukkal kaparták a havat.

A falun túl a lankás domboldalból egy fekete pont ugrott ki a hó alól, s mind erősebb berregés hallatszott. Autó közeledett, a hópor csillogva kavargott körülötte, előtte, amint hegyes, orsó alakú orrával nagy sebességgel előre törekedett.

– Jön a parancs – dörmögték a tüzérek.

Elhelyezkedtek, kihuzakodtak a nyeregben, két kézre fogták a kantárt s figyelő füllel vártak.

A kapitány az autó elé vágtatott. Nagy bundába burkolt vezérkari tiszt ült benne. Átadta a parancsot. A kapitány fölemelte a karját s parancsoló gesztussal intett.

– Marsch! – mondták félhangon a tüzérek. Combjukkal megnyomták a lovuk vékonyát, az ágyúk megmozdultak, a lovak orrából ismét előtört a fehér gőz. Megint mentek. A falu elmaradt mögöttük, kis ideig még látszott a templom keresztje, aztán eltűnt a nagy fehérségben.

A falun túl a határ széléig kígyózó, kanyargó vonalban csapatok törtettek előre.

Az üteg, amely eddig magányosan vándorolt a fehér tengeren keresztül, beállt a sorba. A kétszáz ember, amely eddig önállóan élt és gondolkodott, beleolvadt annak az egyetemes, rettentő akaratnak szuggeráló parancsára a többi száz és százezer ember közé, akik most minden izmuk megfeszítésével előre törtettek s elébe feküdtek annak a másik szörnyű akaratnak, amely szemköztről ugyanannyi embert, lovat, kocsit, ágyút és fegyvert görgetett előre, hogy elsodorja, beletapossa őket a hóba.

Már homályosodott. Csak a hó világított tiszta, vakító fénnyel.

Akkor tompa robbanás lökte meg a levegőt. A hótengerből messze szemköztről három-négy helyen piros fényesség kezdte bevonni a szürke égboltot. Falvak égtek.

– Jelentik, hogy jönnek – mondta Lakos káplár Balog Istvánnak, akivel egymás mellett lovagoltak s káromkodni kezdett.

– Gyújtják a karácsonyfát – jegyezte meg magának Balog tűzmester. – Pedig azt hallottam róluk, hogy papos népség. Még karácsony éjszakáján se nyughatnak. Hát mit ér az a sok körösztvetés!

Elkeseredett dühvel rántotta meg a kantárt.

Most már alig vették észre a falut, amint gyorsított tempóban keresztülvonultak rajta. Előre néztek az egyre vörösödő ég felé. A szemük megfényesedett. Elszánt, dühös, vágyó akarás ült az arcukra: találkozni velük,

tüzes vasdarabokkal szórni tele őket, a fülükbe ordítani: miért bántjátok a mi legszebb éjszakánkat?!

A falu már elmaradt mögöttük. A templom tornya a messze tűzfénytől megcsillanó keresztjével mintha bánatosan utánuk hajlott volna…

A falun túl megjött a parancs!

Vorwärts aufmarschieren!

A hat ágyú egy sorban nyomult előre. A lovak hörögve kapaszkodtak föl a meredeken, a korbács megcsattant a hátakon, dühös parancsszavak, káromkodások hallatszottak. Végre helybe értek. Az ágyúlafetták tompa csattanással belevágódtak a jeges földbe, s a nagy, fehér mezőn hat fekete szörny kitátott, lángot okádni szomjúzó torkával elrejtőzködött a hótakaró alá.

Még csönd volt. Az ég egyre pirosodott.

Az emberek a lafetták köré telepedtek. Szalma került elő a közeli pajtákból. Belefúrták a testüket, s a sárga búzaszárak a forró nyári nap adta melegüket átömlesztették a dermedt emberi testekbe.

Forró pipájukat a markukba szorítva kábultan, fáradtan hanyatt dűltek a zizegő szalma közé.

Balog István tűzmester félkönyökre emelkedett a szalmán s fölnézett az égő falvak tüzétől vöröslő égboltra:

– Ez a sok ember, aki itt fekszik ezen a nagy pusztán, most mind arra gondol, hogy karácsony éjszakája van – mondta elgondolkozva.

– Oszt „azok" odaát – szőtte tovább Lakos káplár – mégse hazafelé törekszenek, hanem erre, mifelénk.

– Majd megfordítjuk holnap őket – szólt hozzá egy hegyes beszédű, Halasra való legény, numera 4-es a második ágyúnál.

– Nagy erővel vagyunk – mondta a tűzmester. – Meg oszt nem katona nép ez az orosz. A járása is olyan, mint a jármos ököré.

A második ágyú legénysége mosolygott a sötétben.

Bóbiskolva, pipázva beszélgettek éjféltájig.

Akkor a vörös fényesség lassan előrefelé kezdett terjeszkedni az égen. Messziről néhány hosszan hangzó dörrenés hallatszott, majd egyszerre mintha távoli mennydörgés közeledett volna feléjük.

A tüzérek talpra ugortak.

A levegő zengő, sivító, búgó hangzavarral telt meg pillanatok alatt. Az óriási vörös égbolt alatt piszkos színű felhőcskék jelentek meg, a föld rezgett a robbanások erejétől.

Messze tőlük sok ezer ember nekifeszült testtel dolgozott, s lihegve, kétségbeesetten elszánt arccal küldözgette a szemközti oldalra életet pusztító, tüzes vasdarabjait.

Az üteg legénysége kimeredt szemmel várakozott. Ekkor a rettentő hangzavarból, a hátuk mögül vékony, ezüsthangú csengetés ütötte meg a fülüket.

Elhomályosodó tekintettel, elszorult szívvel a hang felé fordultak.

Balog tűzmester mély hangja hallatszott:

– Most kezdődik az éjféli mise.

A többi ágyútól is előkerült a legénység. Egy tömegbe szorultak, mint viharban a nyáj.

Fölöttük tüzes volt az ég, előttük embertársaik ezrei gyilkolták egymást, a robbanások ereje rettenetes erővel dobolt a fülükön, s ők elszoruló szívvel, lüktető halántékkal arra a vékony, ezüstcsengésű hangocskára figyeltek, amely kiemelkedett, fölébe szállt az emberi gépek tombolásának, amely hívogató szavával a két ezredév előtti Istenember világra jöttét ünnepelte.

A tisztek egy csoportban közeledtek hangtalanul álló tüzéreik felé.

A kapitány megállt Balog István előtt, s kommandóhoz szokott hangja meleg meghatottságtól vibrált:

– Tűzmester Balog, az üteg kivonatott a ma éjszakai harcból. Elmegyünk az éjféli misére.

A tisztek élére álltak a negyedik üteg legénységének, s megindultak a templom felé.

A harangocska egyre szólt, s a templom nyitva álló ajtajából lágy orgonaszó ömlött a fehér éjszakába.

Bundákba burkolt lengyelek, bekötött fejű asszonyok menekültek a nyitott ajtó felé.

Künn vörös volt az ég, a levegő emberi jajtól, pokolgépek robbanásától reszketett. Benn nyugalom volt. Fehér gyertyák égtek imbolygó fénnyel, meleg, szívet szorító tömjénfüst szállongott a térdeplő emberek feje fölött, a kántor ujjai alatt borongó zsongással szólt a bús szavú orgona, a pap a fényben úszó oltár előtt állt, a szentek aranyportól ragyogó képei jóságos szeretettel néztek alá a hívekre, s a pap könnyes szemét az emberekre emelve megcsukló hangon hirdette:

– Gloria in excelsis Deo!

A falu népe áhítatba merülve énekelni kezdte idegen csengésű nyelvén a Krisztus születését hirdető ének első sorait.

A templom sarkába húzódva, sötét tömegben egymás mellé szorulva térdepelt a negyedik üteg legénysége: magyarok, idegenben, nagy messze távolban az ő templomuktól, sok-sok magyar templomtól, ahol most egy ország népe értük reszkető szívvel várja a vigaszt az újraszületett Jézustól.

Fejüket mellükre horgasztva imára kulcsolták a harci munkában eldurvult kezüket, imára hangolták szívüket.

Balog István ráncolt homlokkal hallgatta az idegenek énekét. A szövegét nem értette, de a hangok ismerős szárnyalása megmarkolta a szívét. Énekelni akart ő is. Az ajka kinyílott, a homlokán megfeszültek a ráncok, agya zakatolva kereste a régi, elfeledett gyerekkori ének szövegét.

Soká nem találta. Rég nem imádkozott.

Aztán kisimult a homloka, s arcán boldog, szelíd mosoly vonult végig. Érces, mély hangon rákezdte:

Mennyből az angyal
Lejött hozzátok
Pásztorok, pásztorok,
Hogy Betlehembe
Sietve menvén
Lássátok.

A többi magyar fölemelte fejét a hangra, s most együtt ömlött szívükből az ének ájtatosan, boldog megindulással:

Istennek fiát
Aki született
Jászolban, jászolban
Ő lészen néktek
Üdvözítőtök
Valóban.

Szállott az ének fölfelé, túl a templom tornyán, túl a népek harcától pirosló égbolton, a végtelenségbe.

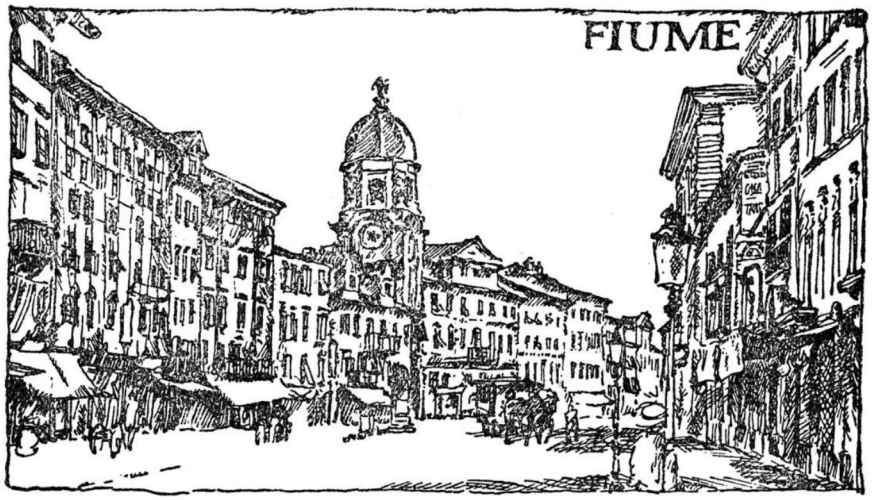

Havass Rezső dr.

MAGYAR TENGER

Nyolcszáz esztendeje, hogy Magyarország a tenger felé igyekszik kiterjeszkedni. Fraknói Vilmos Szent László királyunknak a montecassinói apáthoz intézett levele nyomán bizonyítja, hogy már Szent László kiterjesztette a magyar korona hatalomkörét a tengerpartig. A tengerparti városok azonban a magyar korona fennhatósága alól csakhamar kisiklottak, mert László figyelmét a kunokkal való háborúskodás elvonta Dalmáciától, és a tengerig terjeszkedő politikáját a szentszék sem támogatta.

A tengerre irányuló magyar világpolitika Kálmán királyunk alatt bontakozódik ki hatalmas arányokban. Igen, messzetekintő királyunk alatt, kinek nagy szelleme századokkal túlszárnyalta korát, aki már a XII. században, amikor a világforgalom parányi volt a maihoz képest, fölismerte, amit ma minden oldalról hangoztatnak, hogy csak az az ország lehet igazán hatalmas és gazdaságilag független, amelynek tengere van.

Kálmán nagy tervét keresztül is vitte, s hódító ereje megszerezte a magyar Szent Koronának a dalmát tengerpartot. Emlékét ma is kegyelettel őrzik Dalmáciában, mert az ország iránt tapintatos és emberszerető bánásmódot tanúsított, s a városokat régi helyhatósági jogaik élvezetében nemcsak meghagyta, hanem új kiváltságokkal is fölruházta, melyeket utódai is megerősítettek és érintetlenül hagytak.

II. István, II. Géza, III. Béla szintén törekedtek hatalmukat megszilárdítani Dalmáciában. Hogy az Árpádok alatt mily benső volt a viszony Magyarország és Dalmácia között, legjobban abból láthatjuk, hogy Dalmácia a tatárok elől menekülő IV. Béla királyunkat oltalmába vette és a legvészesebb időkben tántoríthatatlanul ragaszkodott királyunkhoz és nemzetünkhöz.

Az Anjouk folytatták, sőt fejlesztették az Árpádoknak tengeri hatalomra törekvő politikáját, s Nagy Lajos alatt egész Dalmácia a Quarnerótól Durazzóig a Magyar Birodalomhoz tartozott.

Nagy Lajos Magyarországot a dalmát tengerpart nélkül mint önálló államot el sem képzelhette. S hogy mily értékesnek tartotta Dalmácia birtoklását, legjobban igazolja ama körülmény, hogy amidőn Velence, amelylyel véres harcokat vívott Dalmáciáért, a legfényesebb ajánlatokat tette Lajosnak, ha lemond Dalmáciáról – így a zárai béke megkötése előtt az egész trevisói őrgrófságot hajlandó volt Dalmáciáért kárpótlásul átengedni –, Lajos Velence ajánlatait mindig a leghatározottabban visszautasította, kijelentvén, hogy Dalmácia földjének egy arasznyi területét sem engedi elvonni a magyar korona uralma alól.

Mátyás király figyelmét a Podjebrád cseh királlyal, Frigyes német császárral, Lengyelországgal és a törökkel viselt háborúk elvonták Dalmáciától, de tekintélye azért nagy volt a tengermelléken.

A Dalmáciából való Cortesio Alessandro, aki IV. Sixtus római pápának volt titkára, Mátyás király haditetteit egy latin költeményben énekelte meg, melyet a királynak ajánlott. Cervo Elio, raguzai költő, aki Rómában is nagy tekintélyű volt, Mátyás halálakor, a raguzai tanács által rendezett emlékünnepélyen, emlékbeszédet mondott Mátyás királyról. Ezt az emlékbeszédet Hegedűs István egyetemi tanár, a Magyar Tudományos Akadémiában 1904. október 24-én ismertette, érdekesen bizonyítván, hogy Raguza a XIV. század derekától a XV. század végéig szívósan ragaszkodott

Magyarországhoz; polgárai, bár olasz nyelven beszéltek, magyaroknak vallották magukat, s harcoltak Hunyadi János és Mátyás király seregében.

A mohácsi vésszel megbénult a magyarok szereplése az Adrián, s Dalmácia Velence birtokába jutott. A magyar királyok áldásos uralkodásának emléke azonban ma is élénken él a dalmaták között, s neveik odalenn a tengerparton épp oly népszerűek, mint minálunk.

A tengerpartra irányuló magyar aspirációk II. Rákóczi Ferenc alatt ismét felcsillannak. Amint dr. Márki Sándor *Rákóczi adriai tervei* című tanulmányában írja, a fejedelem a magyar tengerpartra is kiterjesztette figyelmét, s több ízben – így 1707 őszén is – foglalkozott azzal a gondolattal, hogy Horvátországot és a tengermelléket megszerzi.

Hogy Széchenyi és Kossuth mily nagy fontosságot tulajdonítottak annak, hogy Magyarország a tengeren érvényesüljön: közismeretes. A „Tengerhez magyar!" – Kossuth lelkes felhívása – szállóigévé vált.

Mindezekből kiviláglik, hogy nyolcszáz esztendő óta hazánk nagy elméi mind oda törekedtek – s törekvéseik iránt a magyar közvélemény fogékony volt –, hogy Magyarországnak tengerpartja legyen, tehát ugyanaz a cél lebegett szemük előtt, amelyet előbb a mai civilizált világ más nemzeteinél konstatáltam.

*

Újabb időben a fiumei partvidék a legszorosabban odakapcsolódott Magyarországhoz.

Mária Terézia 1779. április 23-án kelt diplomájával az addig Ausztriához tartozott Fiumét külön testként (separatum corpus) Magyarországhoz kapcsolta. 1809–1822 között Fiume előbb francia, majd osztrák kézben volt az egész quarnerói partvidékkel. I. Ferenc király 1822. július 1-jén kelt felséghatározatával elrendelte Fiuménak s az elmaradt tengermelléki részeknek Magyarországhoz való visszacsatolását: 1848-ban a magyar uralmat a horvát váltotta fel, amelyet az abszolút központi adminisztráció, majd a provizórium követett. Az 1868-i magyar–horvát kiegyezési törvény újból kimondotta, hogy Fiume városa, kikötője és kerülete a magyar koronához csatolt külön test, s itt kezdődik a magyarok alkotó munkája. Fiume 1868-ban kicsiny, jelentéktelen parti városka volt. Magyarország vasutat épített Fiuméba, kiépítette a kikötőt s raktárakat emelt. Eme befektetéseivel, melyek több mint 300 millió koronába kerültek, valamint a

hajózás, ipar és kereskedelem támogatásával Fiumét az Adria egyik legvirágzóbb kikötővárosává tette.

Spalato Dalmát kikötővárossal is összeköttetést kerestünk, s ebből a célból a magyar törvényhozás 1912-ben megalkotta az ogulin–krími magyar–dalmát összekötővasutat.

Amint látjuk, Magyarország nagy áldozatokat hozott tengeri politikája érdekében, lehetséges-e, hogy azoknak gyümölcseitől megfosztassék? Lehetséges-e, hogy attól a tengerparttól, melyhez a földrajzi fekvés és a történelmi múlt köti: elzárassék? Ez igazságtalan és észszerűtlen lenne, mert nemcsak Magyarország, hanem Fiume is viselné súlyos következményeit. Amily végzetes lenne közgazdasági szempontból Magyarországra nézve a tengeri kijárat elvesztése, Fiumét is visszasüllyesztené régi, jelentéktelen helyzetébe, ha Magyarországtól, erőforrását tevő hátterületétől elszakíttatnék. A „fidelissima" Fiume felénk fogja még nyújtani karját, mi pedig fogadalmat teszünk, hogy Fiuméról s a régi magyar tengerpartról, melyet nagy királyaink hazánknak megszereztek – soha lemondani nem fogunk, s minden gondolatunkkal, minden érzésünkkel, minden erőnkkel azon leszünk, hogy az Adriának e partvidékét visszaszerezzük, melyen az Árpádok és Anjouk dicsőségének fénye ragyog.

Oh, nagy volt hajdan, a magyar,
Nagy volt hatalma, birtoka;
Magyar tenger vizében hunyt el
Éjszak, kelet s dél hulló csillaga.
Petőfi Sándor: A hazáról

Nem láttam még nemzetet, mely annyira ragaszkodik hazájához, annyira meg van győződve kiválóságáról, annyira eléje helyezi az összes többi nemzeteknek, s ugyanakkor annyira szeret más országba utazni…

Simpson: Letters from the Danube, 1848

Harsányi Kálmán

EZ A MEGVÁLTÁS?

A vér szagától fuldokolva szakadtam vissza közétek,
Romlásból romlásba sodortak, s romlást aratók!
A gyűlölet nélkül ölők szomorú seregéből vágott a sors közibétek
  Sárgán mosolygó százmilliók!
Jobb volt a vérontás, jobb volt a gyűlölet nélkül ölés,
  A vak, a bolond,
Minden jobb a ti sárgán mosolygó sárlé-szíveteknél,
  Zavarost-kavarók!

Mocsár! mocsár!... bűzös hínárhullák ölelése,
Zöld nyál-bilincsek s hurkok síkos utálat-útja:
Mi ismerünk hősöcskékké csalt és most megcsúfolt
  Szégyenlős arcú, vén, volt-katonák!
  S ha felfuldoklik éjjelente még
  Szívünkben a nagy, örök iszonyat:
  A Bitva fertőit gázoljuk álmainkban.

Hol egy italnyi tiszta víz most, ebben a mocsár-óceánban,
  Vén Európa poshadt mocsarában,
  Melyet fenékig felkavartatok!

[A fölkavart fenékről fölmerülnek
Rég elsüllyedt, bitang kalózhajók,
  S a bendő-népek ellepik
Rabolni, csalni, zsarolni, falni,
  Ordító lobogók alatt.]

A vér szagától fuldokolva szakadtam vissza közétek,
  Cserepes ajkkal: – hol a tiszta víz?

[Kalózhajók, ordító lobogók,
Hínárhurkok, zöld nyál-bilincsek:
  Ti vagytok a megváltás?]

Úsznék, de hova ússzam?
Hol van az élet szigete?
Hol van az új, a bővizű forrás,
  Mely szomjamat oltsa?

[Van ember most, ki nincs kalózhajón,
Vagy hínárhurkon ebben a mocsárban?]

Hol oltsa szomját most,
Ki istent szomjazik
Ez átokvert mocsárban?
  Hol igyam én, a legyőzött győző,
  Szégyenlős arcú, vén, volt-katona?
Szomjaztam bennetek
S magamban az istent,
S gyűlölni taníttok?
  Gyűlölni: engem,
Kit a gyűlölet nélkül ölők
Szomorú seregéből
Vágott a sors közibétek?

(1919)

Átok azokra, akik Magyarországon e pillanatban lábbal tiporják az emberi jogokat és isteni törvényeket. E hős nemzet hóhérait megátkozva, a mártírokat vigasztaljuk meg gyászos sorsukban. Átok a zsarnokokra és áldás a nemzetekre.

Victor Hugo, 1853

Korcsmáros Nándor

LÉGVÁRTÓL A KÁRTYAVÁRIG

Amilyen határt egy népnek az életviszonyok meghatároznak, olyan határon változtatni erőszakkal és csak ideig-óráig lehet. Az így megrajzolt határok csak addig maradnak meg, amíg az erőszak fenn tudja magát tartani. Örökkön tartó erőszakot pedig nem ismer a történelem. Az erőszakhoz erőfeszítés kell, az ehhez való kitartás pedig véges. Ha megszűnik: a vonalak, amiket akár napóleoni, akár nordcliffi kezek rajzoltak a mappára, felbomlanak és visszaigazodnak. A hegyek koszorúi, a folyamok irányai, a nemzetek egyes atomjainak hatalmas erejű kohéziója: ezek fogják végeredményében Magyarország határait is megrajzolni.

Ha a Marsról a földre vetődne, nem is egy tudós, hanem csak egy egyszerű okos ember, akinek az volna a feladata, hogy a Duna és a Tisza jobb és bal oldalán elterjedt magyarságnak vonja meg a földrajzi határt, a marsbeli okos ember végigtapogatná a Földet és északkeleten a Kárpátok koszorúját, délen a Drávát vagy Szávát, délnyugaton pedig a Quarnerói-öböl északi partvidékeit állapítaná meg olyan határok gyanánt, amelyek nélkül a síkságon elterjedt magyarság nem élhet, és amely nélkül a Kárpátok hegylánca alatt békesség, fejlődés nem lehet. Mert egy népnek, amely erős és ennek következtében gazdag, bányák és erdők is kellenek, de szüksége van arra is, hogy meg is legyen védve.

Az ellenség is érezhette, hogy mennyire a józan ész parancsolatai ellen cselekedett, mert itt-ott megpróbálkozott, hogy népszavazással oldja meg az új határok kérdéseit. A wilsoni pontok is erre az elvre támaszkodnak. Wilson még ma is abban a hitben él, hogy ez a legigazságosabb megoldása a kérdéseknek, de sok jeles politikusunk is himnuszokat zeng a népszavazásnak, amely azonban oly veszedelmes, melynél hirtelenében veszedelmesebb dolgot el se tudok képzelni.

A népszavazás elvének elfogadásával törvényül fogadjuk el azt, hogy valamilyen terület hovatartozandóságát az a nép döntheti el, mely a szóban forgó területet lakja. Ez így – következményeinek átgondolása nélkül – szépnek és igazságosnak látszik. De ha átgondoljuk következményeit,

riasztó eredményekre jutunk. Ami ma törvény és igazság, azt bárki holnap is törvénynek és igazságnak nevezheti. Ha ma az az igazság, hogy egy terület hovatartozandóságát a terület lakossága döntheti el, úgy joga van ezt igényelnie máskor is. Mi következik ebből? Örökös nyugtalanság és bizonytalanság. Az államhatárok mindenkor a határszélen lakó népek szeszélyétől és befolyásolhatóságától függnek, és csak alkalmas pillanat kell, hogy az ország területét megcsonkítsák. De mást is eredményez a nemzetiségeknek az a joga, hogy szavazatukkal döntsék el, hogy hová tartozzék a föld, amelyen laknak. Az államokban a legszenvedélyesebb sovinizmus kap lángra. Melyik állam adna szabadságot, alkalmat, módot a nemzetiségek fejlődésére, ha tudná, hogy holnap elszaporodván, elszakadhatnak az országtól? Veszedelmes volna minden idegen nemzetiségű család, amely az ország területén belül telepedne le, mert pár száz év múlva megsokasodva, az ország területi épségét veszélyeztetheti. A népszavazás elve az idegenek gyűlöletét, üldöztetését eredményezi. Nemzetiségi jogról többé beszélni se lehetne. Követelhetné-e valaki, hogy jogot adjak egy népnek saját hazám keretén belül nyelvében és hitében fejlődnie, ha tudom, hogy ezek a tőlem kapott jogok veszedelmesekké válnak reám, mert módot nyújtottam velük, hogy majdan a népszavazás elve alapján állva, országomat megcsonkítsák?

Az országokat kényszeríteni kell arra, hogy a nemzetiségeknek szabadságot és jogot adjanak, de a népszavazás elvét valóra váltani, az európai államok örök bizonytalanságát és békéjének örök veszélyeztetését jelentené.

Az államok úgy, amint eddig voltak, lehet, hogy csak kártyavárak, amelyeket egy lökésre össze lehet dönteni, de azok az államok, amelyeket népszavazásokkal tesznek nagyobbakká, még ennél is kevesebbek: légvárak, amelyeket meg se kell lökni, hogy összeomoljanak; az érkező hajnali szellő is elsepri.

Magyarország nagyon termékeny föld és nagyon gazdag aranyban.

Luther Márton

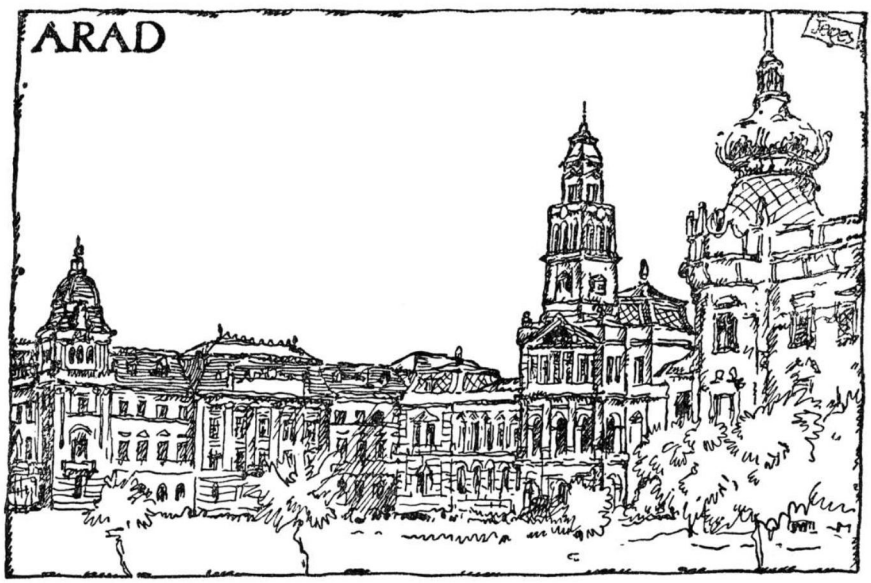

Vészi József

ARAD

Mikor gimnazistakorba cseperedtem, a minorita atyák kezén volt a csak később államivá tett aradi főgimnázium. Tágas udvarú földszintes ház volt a minoriták „latin iskolája", amolyan zsindelyes tornyú, régi magyar kúria, patriarkális egyszerűséget s melegséget lehelő. Ugyanilyen egyszerűség és melegség áradt ki a szerzetes tanárok lelkéből is. Jóságos okossággal vezettek be minket a tudás országába. Mikor aztán átmentünk az állam számára és számlájára pazar pompával épített Maros-parti palotába, ahol fiatal, nagyratörő, megengedem, többet tudó, de a gyermeklélek halk rezgései iránt fogékonytalan világi professzorok uralma alá jutottunk, bizony sokszor epedő nosztalgiával gondoltunk vissza a minorita iskolára, mely nem zord parancsszóval, hanem szelíd kézzel formálta serdülő lelkeinket. S még meglett férfikorunkban is, hogy érettségink huszonötéves fordu-

lóján újra egybesereglettünk, feléje se néztünk a Maros menti palotának, hanem a minoritáknál ültük meg a jubileumot, ahol a tedeum után a refektóriumban kedves vendéglátással nyújtott lakoma során volt tanárainkkal versenyt emlékeztünk „régiekről".

Ám most ne ezekről essék tovább a szó, hanem más egyébről: arról, ami első gimnazista koromban, 1868. október ötödikén esett meg velem s iskolatársaimmal. Ahogy az osztályfőnök, főtisztelendő Lakatos tanár úr belépett a terembe, mindjárt észrevettük, hogy a szokott jóságos mosolygás most nem játszott az ajka körül. A szokásos ima után nem is szólt hozzánk úgy, ahogy minden más napon szokott, hogy „no, gyerekek, hát melyikőtök tudja legjobban a tegnap feladott leckét?"

Nem, nem. Ma valami szomorú meghatottság szőtte fátyolát a homlokán, s az ima után azt mondta, maradjunk állva, maga pedig újra imádságra fonta össze a két kezét.

– Holnap – kezdte bánatosan –, holnap, fiaim, nincs tanítás. Elmegyünk mindnyájan a Vár mögé, a tizenhárom szent vértanúnak a vesztőhelyére. Október hatodikán oda kell minden magyar léleknek zarándokolnia. Akik Aradnak az ő vérüktől megszentelt földjén élünk, mi ott tizenötmillió magyar lélek képviseletében jelenünk meg. Mert ezen a napon gyászünnepet ül a haza. Legvitézebb fiainak ezen a napon hullott a vére itt, a magyar Golgota rögén. Haynau gyilkos puskáinak golyója itt terítette le, osztrák hóhér átkozott keze itt vitte bitóra a mártírokat. Bűnük egy volt: hűségesen szerették hazájukat Ezért a bűnért mérte rájuk a vérszomjas zsarnok a halált, ezért a bűnért marad áldott az ő emlékük, valameddig magyar ég borul Arad fölé…

Itt aztán elakadt a szó főtisztelendő Lakatos tanár úr ajkán, sírásba fúlt a hangja, s mink, gyerekek valami megriadt meghatódottsággal néztünk ősz professzorunkra. Tízesztendős elménkkel nem sokat értettünk a szavából, csak azt hallottuk, hogy hősök haltak bitófán, vitézeket terített le áruló gyilkos golyó, s hogy a haza boldogtalan, s örök hálával tartozik emléküknek. De az öreg professzor könnyezett, és hát könnybe lábadt a mi szemünk is.

Másnap, október 6-án, jobban megértettük, miről is volt hát szó. Felsorakoztattak minket az iskola tágas udvarán. Fekete gyászlobogók alatt kettős rendekben átvonultunk a Maros hídján a Vár mögé, oda, ahol a síkság elnyúlik Újarad felé. Sáncárkok mellett haladt el a fövenyes út.

Szótalan ballagtunk, de ahogy a Maros partjához értünk, főtisztelendő Lakatos professzor úr odaszólt hozzánk, és reszkető ujjával a távolba mutatott. A távolba, ahol ott kéklett Világos hegyorma.

– Látjátok ott azt a csúcsot? Várromok vannak rajta. Annak a lábánál omlott össze a magyar szabadság. Ott rakta le fegyverét a muszka előtt a dicső honvéd sereg utolsó maradéka. Aztán jött az aradi tizenhármak napja.

Így értünk el a legkülső sáncárok egyik partos helyére. Az árkon túlról sötéten kandikált felénk a kazamaták sűrű rácsú apró ablakainak sorozata.

Szólt vala pedig főtisztelendő Lakatos professzor úr:

– Látjátok azokat a börtönablakokat? Ott hallották a mi szent hőseink hajnalkor, mint verték a földbe a hóhérok a bitófák cölöpjeit. Tudták, hogy az nekik szól, hogy a kelő nap a halált hozza nekik. Mégsem féltek, mert vitézek voltak, magyarok voltak, szerették a szabadságot, szerették hazájukat, és készek voltak meghalni a szabadságért és a hazáért. Ki levelet írt családjának, ki évelődött, ki vigasztaló szóval tartotta a többieket. A porkolábjaik sírtak, a hős vértanúk szeme száraz maradt.

Oh, most már mindent megértettünk. Tatulia, a nagy oláh fiú, közülünk a legöregebbik, kissé bamba, de szelíd teremtés, nem bírt tovább az érzelmeivel. Nem érezte magát fajtájához tartozónak, kihördült el-elcsukló sírásából a meghatott ember, a megrendült magyar. S aztán felzokogott az egész gyerekhad. És könnyeit törölte főtisztelendő Lakatos professzor is. Szemléltető oktatás volt ez. Sokan voltunk gyerekek. Egyikünk sem fogja holta napjáig sem ezt a szemléltető oktatást elfelejteni. Összeolvadtunk mindnyájan egyetlen hatalmas és szent érzésben. Nem volt ott korkülönbség, nemzeti különbség, fajkülönbség. Gyűlölet is csak egy volt: az, amelyik a hóhérokkal dolgozó zsarnokság ellen fordult. Nagyszerű volt ez a szemléltető oktatás. A szívek frigye jött létre Aradnak vértől megszentelt rögén…

„Áldott az ő emlékük, valameddig magyar ég borul Arad fölé."

Így szólt hozzánk főtisztelendő Lakatos professzor úr.

És most már nem borul többé magyar ég Arad fölé.

Elraboltatott tőlünk a magyarok szent földje, a magyar Golgota.

Mit szólsz hozzá, Tatulia Livius? Hiszen ott zokogtál velünk és minden könnycsepped egy-egy tiltakozás volt az ellen, amit most a te néped Aradd al csinált. Igaz, meghaltál harmadik gimnazista korodban, esetlen nagy testedben elvérzett a beteg tüdő. De haló porod is fel kell hogy lázadjon fajtádnak a megfoghatatlan gonoszsága ellen.

Te tudod, Tatulia Livius, még a sírodban is tudod, hogy ez nem maradhat így. Hogy Arad a miénk, s a miénk Kolozsvár, Nagyvárad, Szalonta, Dicsőszentmárton, Kézdivásárhely, Udvarhely; a miénk Kassa, Pozsony, Losonc. A miénk mindaz, amit tőlünk elragadtak.

A miénk volt, a miénk lesz.

Magyar ég fog ismét mindnyájunk fölé borulni.

Alig van Európában ország, ahol az anglománia erősebb, mint Magyarországon. A felsőbb társadalmi osztályok jól ismerik az angol írókat és művészeket [...] Scott, Byron, Moore, néhány jó folyóirat nagyon el van terjedve. Még a legutóbbi időben megjelent angol könyv is kapható Pesten... *Mrs. Gore: Hungarian Tales, 1829*

A magyar nemesség az angol gentleman farmerek szívélyességével érintkezik a néppel, amely fölött tagadhatatlan erkölcsi tekintéllyel bír. Ne felejtsük el, hogy a magyar nemesek 1848-ban önként mondtak le születési előjogaikról és önként vetették alá magukat az adónak, melytől a nemesség válla addig még nem görnyedt. *Tissot*

Emlékezzünk a vértanúkra, kik nemzetükért haltak meg. Roland Pauline Afrikában, Madespacher Franciska Temesvárt, Teleki Blanka Pesten, Guillemant Eugénie és hányan még anyák, hitvesek, lányok, akiket száműztek, kínoztak, megfeszítettek, kivégeztek [...] Vértanúságuk mily tárgya a forró könnyeknek és kimondhatatlan szenvedelmeknek! *Victor Hugo, 1855*

Az ég egy kincset ád minden hazának
S a nemzet híven őrzi birtokát;
Császárról szól a francia fiának,
Büszkén mutatja Róma ó falát,
Hellásznak kincse egy elomló rom:
Tiéd, hazám, egy szentelt fájdalom.

Báró Eötvös József: Búcsú

Bodor Aladár

VÉRES ÁLDOZÁS

Isten, apáink bűnét sújtoló,
Isten, Ábrahám s Izsák istene,
Ura az ősi, véres áldozatnak,
Kinek az apák gyermekvért megadtak,
Hozzád kiáltnak, akik megtagadtak,
Ó Isten!

Íme, mi állunk a te parancsodnak.
Amit kívánsz, mindent elődbe hoznak
Bánatos szemű, vert gyermekeid,
Megáldozunk, ahogy még soha senki,
Tudunk mindennek javát odavetni,
Termés zsengéjét, töretlen lovat,
Imát, virágot, kincset, álmokat,
A legdrágábbakat, fogadd, fogadd!

S ha az embernek maradtál a régi,
Ki kedvvel látja ó kövein égni
A vért, az áldozati ős italt,
Ha csak álmodtuk szelídebb törvényed,
Ha az vagy most is, ki Hórebre lépett
S kilenc tizedig ölette a népet:
Vedd hát íme, szemünk, behunyva adjuk,
Az oltárra habosan kifuttatjuk
Szomjan lesett parancsolatodért,
Az ereket mohó foggal fölrágva,
A koponyák tört edényét kirázva
S a szívekből kigyúrva – vedd: a vért,
Vedd szép szerelmes vőlegények vérét.

Vénekből még sajtolható pár csöppet,
S anyák tört szívén ami vér kiröppent,
Mi öngyilkos mátkák szívén kiperdül,
És jut még széttaposott gyermekekbül,
Adjuk bőven, boldogan mosolyogva,
Egyetlen parancsodra.

Vedd, vedd, nagy mellveréssel adjuk, adjuk,
Szent, ős patakját trónodig dagasztjuk,
Az égre süssön föl a vér zsarátja,
Reszkessen édes szagja orrcimpánkba,
Hozsánna
Változhatatlan földi törvényednek!

Vedd a vért. Vedd atyai tenyeredbe,
Mérd meg igazság-szolgáltató kedvbe,
Nézd, mily bő, édes, hűséges, pazar,
Nézd, milyen gyermeteg, milyen magyar.
Leljen a véráldozat párolgása
– Hozsánna! –
Nálad irgalmas meghallgattatásra.

Hozsánna néked mind, mind e sok vérrel,
Ki mind eléd hull és megváltást kérlel,
Hogy csak még egyszer adassék bocsánat
A bűnös ősök hétbűnű fiának,
Hogy még ez egyszer maradjon nekünk
Ez ősi föld, hol fájt az életünk,
E megvert föld, felejtett ősi sírok,
Folyóvizek, füvek, szép ősi kínok,
Anyai szók, megszokott ős szokások,
Pár tiszaparti szép bús emberálmok –
Csak még egyszer …

Karinthy Frigyes

LEVÉL

Édes kicsi fiam, te még nem tudsz olvasni, neked nyugodtan írhatok és szabadon és őszintén – hozzád beszélve és mégis magamhoz – valamiről, amiről soha nem beszéltem, amit magamnak sem vallottam be soha, aminek a nevét soha ki nem mondtam. Most, ezen a furcsa nyáron, mely úgy hat rám, mint borzongó, kényelmetlen ébredés egy tarka és bolondos álom után, először válik tudatossá bennem, hogy egész életemben kerültem ezt a szót… Íme, erőlködöm, és nem tudom kimondani most se, különös szemérem fog el, nem tudom legyőzni; pedig nem volnék éppen zárdaszűz, se vénkisasszony – nevén szoktam nevezni nemcsak a gyermeket, de ama áldott bölcsőt is, ahonnan származik. Megpróbálom megmondani, mi az, amit érzek, akkor talán nem kell kimondani; úgy-e?

Különben, ha nem értenéd dadogásomat, útbaigazíthatlak. De fordulj el, ne nézz a szemembe. Még nem olvastam ezt a könyvet, amiben levelem meg fog jelenni: de úgy gondolom, ama szót megtalálod benne többször is – hiszen arról szól a könyv, amit ez a szó jelent. És megtalálod régi versekben és széles szólamokban, amik most újra élni kezdenek – én még akkor ismertem őket, mikor egy időre halottaknak tetszettek, üresen, furcsán kongottak a fülemben, nem értettem őket, vállat vontam. Igen, valamiről beszéltek ezek a versek és szóltak valamiről, amiről tudtam, hogy *van*, mint ahogy van kéz és láb – különösen hatott rám, hogy emlegetik, mintha valaki minden lélegzetvételnél megnevezné a láthatatlan elemet, mely tüdejébe nyomul. Iskolai ünnepélyeken, tavasszal kiáltották hangosan: azt mondták nekem, hogy szeressem, kötelességem szeretni. Mintha azt mondták volna, hogy szeressem a kezemet és a lábamat. Dac fogott el és furcsa makacsság: – hogyan lehetne *kötelességem*, hogy magamat szeressem, így szóltam magamban, holott én nem vagyok megelégedve magammal, holott én több és jobb szeretnék lenni, mint ami vagyok – holott én gúnyolom és dorgálom magamat? S mert a földön járok, ne fordítsam szememet a csillagos ég felé, melynek nincsenek határai, csak horizontja van? S mert nem tudok ellenni étel és ital nélkül, tegyem meg istenemmé

az ételt és italt? S mert nem tudok szólani másképpen, csak így, ne hallgassam meg azt, aki másképpen szól? S ha erőt adott nekem a föld, amelyből vért szíttam magamba anyám emlőin át – ezt az erőt csodáljam a munka helyett, melyet végrehajtok vele? Dac fogott el és makacsság: embernek neveztem magam – azt kerestem, ami bennem hasonlatos másféle emberekkel, s nem azt, ami különbözik. Világpolgárnak neveztem magam – léleknek neveztem magam, mely rokonlelket keres, akárhol itt e földön, s ha kell, a pokolban is.

És nem mondtam ki azt a szót. De ha házat építettek valahol Pesten vagy Fogarason, vagy Szolnokon, vagy Kolozsvárott, megálltam előtte és úgy néztem, mintha az én házamat építenék. És ha virágot láttam nyílni a pilisi hegyekben, vagy a Kárpátokban, tudtam, hogy a virág nekem nyílt. És ha idegen emberrel beszéltem, és az idegen ember dicsérte a Lánchidat és a Dunát és az aggteleki cseppkőbarlangot és a dobsinai jégbarlangot és a Vaskaput és a Balaton vizét – akkor lesütöttem a szemem és zavarba jöttem, mintha engem dicsérne. És mikor Berlinben jártam, úgy csodálkoztam és nevettem magamban azon, hogy ezek itt járkálnak és házakat építenek, mint aki álmában tudja, hogy álmodik és amit lát, nem valóság, álomkép csak, tündérmese, játék. Játékháznak éreztem az idegen házat – csak játszották az emberek, hogy ezt ők komolyan veszik –, és mikor a vendéglőben fizettem, elámultam, hogy elfogadják tőlem a játékpénzt, amit kezembe nyomtak, mikor átléptem a magyar határt. És lelkem mélyén soha nem hittem el, hogy ők komolyan mondják: hélas! és alas! és wehe! és ahimé! – mikor jajt kell mondaniok – és arra gondoltam, hogy haláluk percében ők is jajt mondanak majd, mint én. A megfogható ismerős valóság ott kezdődött nekem, ahol átléptem a határt – ha életemben először jártam is arra, ahol átléptem.

De nem mondtam ki azt a szót soha. És most már nem is tudom kimondani, csak ennyit: valami fáj, ami nincs. Valamikor hallani fogsz majd az életnek egy fájdalmas csodájáról – arról, hogy akinek levágták a kezét és lábát, sokáig érzi még sajogni az ujjakat, amik nincsenek. Ha ezt hallod majd: Kolozsvár, és ezt: Erdély, és ezt: Kárpátok – meg fogod tudni, mire gondoltam.

Vargha Gyula

ÚJ ÉLETKEZDÉS

E kirabolt, feldúlt, szomorú világban
Nincs semmi öröm;
Vén testem ezentúl sanyarú paraszti
Munkába töröm,
A gondolat éhes, vijjogó ölyvét
Így tán megölöm.

Hajnali pírtól, míg az alkony elönti
Megint az eget,
Tűrve a tűző nap tűzzuhatagától
Felgyúlt meleget;
Öntözze özönnel sűrű verítékem
A néma röget.

Föld néma rögét csak törni, gyötörni,
Mint néma barom,
Rá sem eszmélni, belőle az áldást
Hogy én csikarom.
Nem bánva, ha lankad kortul elernyedt
Vézna karom.

Éljek csak a percnek, többé ne gyötörjön
Se múlt, se jövő,
Égjek, ha emésztve a déli rekedt fény
Gyilkos heve nő,
S holnapi napszámhoz adjon erőt estve
A kis pihenő.

Év évre az évek, ha ugyan még vannak,
Így tűnjenek el.
Aztán, por a por közt, porladjon e sajgó
Kín-dúlta kebel,
Örök pihenéssel örök feledés csak,
Más semmi se kell.

A magyar nemzet harcias szellemét a világ már majd ezer év óta ismeri. Hogy azonban ez a melegszívű, hősies nép az őseredeti költészet alkotóerejét hordozza kebelében, és politikai belátás, államférfiúi tehetség tekintetében a Nyugat legnagyobb szellemeivel egyenlő magasságon áll – az Petőfi és Eötvös által lett nyilvánvalóvá.

Fallmerayer

Meglepő, hogy a magyar lélek mennyire rokon a franciával. A magyar költők nem idegenszerűek. Hasonlataik és képeik abból a világból valók, melyet a franciák leginkább szeretnek, és amelyhez leginkább hozzá vannak szokva. *B. Khaller*

A magyar békeszerződéssel az antant balkanizálta Európát, s élősdi és martalóc szövetségesei kedvéért Erdély keleti határától Svájcig új Macedóniát formált. Mindez azonban mulandó. A békeszerződés gyönge emberek műve, és amit az emberek elrontottak, azt a történelem önmagától fogja helyrehozni. *R. Kinley*

Íme egy tatár eredetű nép, déli vérből, hévvel és szenvedéllyel tele, s mégis oly renddel tudja élvezni a szabadságot, mint az angolok. Miért? Mert sohasem engedvén megfosztani magát tőle, régóta gyakorlatában van.

Emil Laveleye: L'Allemagne depuis la guerre de 1866

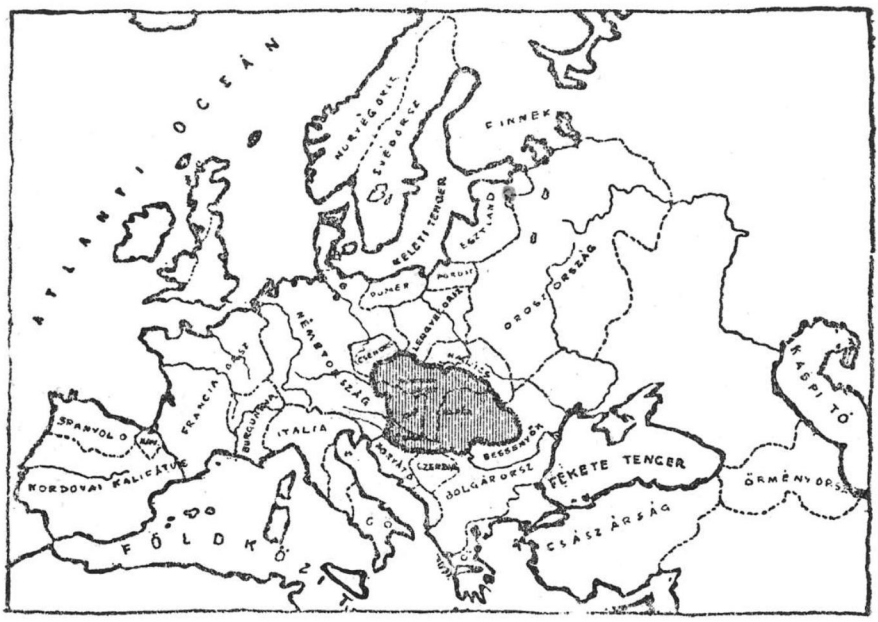

Magyarország a honfoglalás után

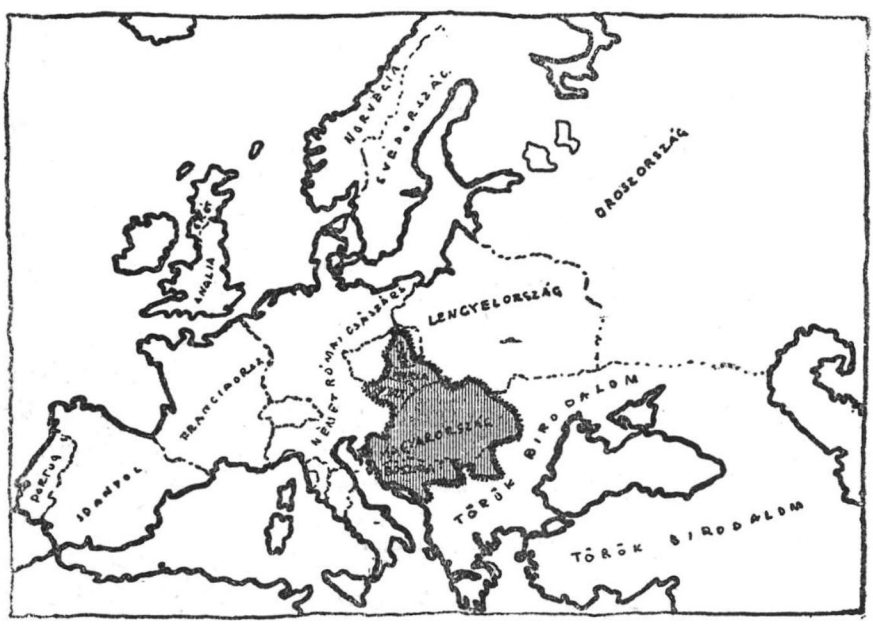

Mátyás király birodalma

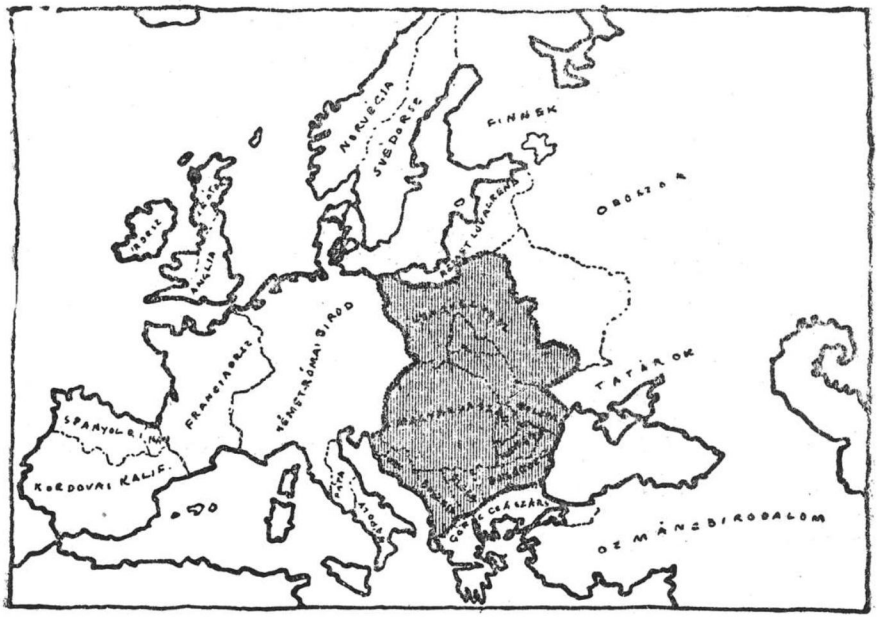

Nagy Lajos birodalma

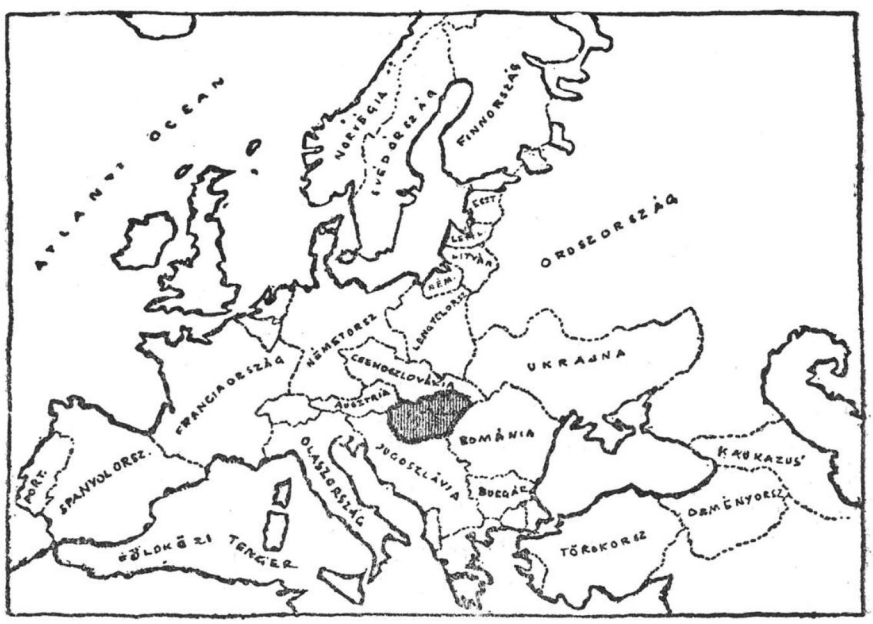

Magyarország 1920-ban

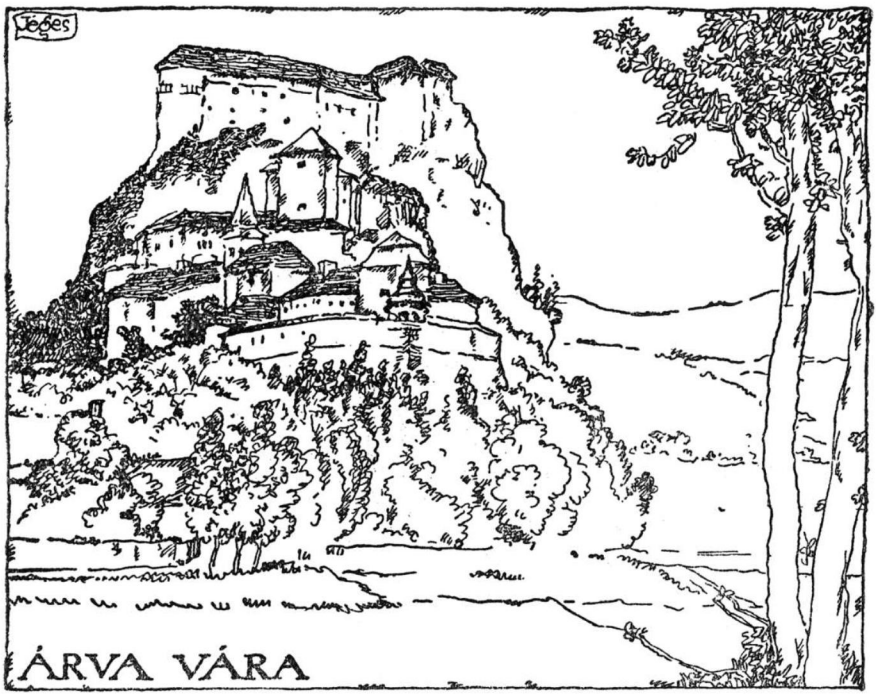

Babits Mihály

A REPÜLŐ FALU

A menekülttel egy kis olcsó kocsmában ismerkedtem meg, ahol ő túlzottan szerény vacsorát fogyasztott és büszke méltósággal tűrte a pincérek kicsinylését. Eleinte szörnyű nehezen bírt fölmelegedni; látszott rajta, hogy nagy és megokolt ellenszenv van benne a pestiek iránt: nem is igen titkolta véleményét.

– Büdösök! Itt ülnek a zsíros hivatalokban, mi meg mehetünk koldulni, föl is út, le is út.

Mikor a második üveg bort rendeltem, kissé megoldódott a nyelve.

– Hiába csak! a jó erdélyi bor!... Ennek a bornak legalább lelke van, nem úgy, mint az embereknek – tette hozzá keserűen.

Látszott rajta, hogy a házára gondol, szép kis családi házára, amit vénkorára éppen már magáénak nevezhetett volna... amit ott kellett hagynia, messze Fogarasban. A verandára, ahol délutánonként üldögélni szokott... A meghitt bútorokra...

– Bizony Isten, úgy fájt otthagyni őket, mint a jó barátot... Nem is hiszem, hogy nem fájt nekik is... Most valami csontos móc ül a karosszékemen... A nagyapja még medve volt, az apja csobán, még az ünge is kilógott...

Elképzelte kedves holmijait, mint egy gyermek: milyen megalázva érzik most magukat, a hódító durva keze alatt.

– Búsulnak utánam – mondta, egy kissé már fantasztikusan.

A harmadik üveg bor jött az asztalra, s ekkor jutott eszébe a történet.

– Hallotta már?

– Mit?

– A csíktábori csodát.

– Nem én. Mi volt az?

– Tömegszuggesztió!... No hát mondjuk, hogy tömegszuggesztió.

Kihívó, boros tekintettel nézett körül, mintha azt mondaná: „Látjátok, tudom én a ti pesti szavaitokat!" De a szeme mögött láttam a Fantáziát. Éreztem forogni a titkos kerekeket, amelyek megnyitják a rab Ember előtt a Lehetetlenségek kapuját...

– Hogy volt az? – nógattam.

Ittunk egyet, azután így beszélt:

– Én egy kisfiútól hallottam... akinek az apját ismertem... csíktábori menekültek voltak. A csíktáboriak még az első okkupációkor menekültek; éjjel zörgették föl őket; a jegyző telefonértesítést kapott; egész addig, az utolsó pillanatig, azt mondták: „Maradjon mindenki a helyén". Képzelhetni, micsoda fejveszett kapkodás, kétségbeesett siránkozás volt az: felszedelőzködni lóhalálában; csak ami rajtam van, meg egy pakktáska legföljebb; azt sem tudja az ember, hogy mit rakjon bele; annyi idő sem volt, hogy a legkedvesebb jószáguktól, az ismerős helyektől búcsút vehessenek. Gyerek, asszony – bizony föl kellett cipekedni mindenkinek; és verekedtek a kocsikért. Vasút, az messze van oda. Uram, ez nem volt valami egyedüli

eset, akárhányat tudok, gyerekes családok 30–40 kilométernyi utat tettek meg éjszaka; magam is…

Akkor legalább szép, derűs éjjel volt, holdvilágban látták utoljára a kis házaikat, a templomuk tornyát… minden szép nyugodt volt… bizony uram! minden szép nyugodt a világon, csak a mi fajtánk nem fér a bőrében, csak mi űzzük-hajtjuk egymást örökké. Jaj, uram, jól ismerem én is ezt a képet: fölvert, kétségbeesett emberek; otthagyva egész életük, földjeik, vagyonkájuk; a betegnek ágya, a gyereknek játékja; kiverve a mezőn, jajgatva – és körös-körül a szabad ég bosszantó nyugalma, a hideg holdvilág, a közönyös hegyek, a blazírt tücsökszó; vészes fehérséggel szalad az országút, egy baljós nyúl fut át: – ki törődik a szegény Emberrel? Maga baja, maga bolondsága! Csupán a házak néznek ismerősen, a szép zöld ablakok, amelyek mögött már senkisem maradt… a torony a dombról és a falu fái, csupa régi barát, csupa emlék. Az útszéli kereszt int, a határfa a sorompónál: Ne menjetek! Magyar házak, magyar fák, mikor fogtok ti megint magyar szót hallani? Megértitek-e az idegen nyelvét? Magyar életek darabjai maradtak bennetek. Még a madárijesztő is kedves a kert alatt. Egy lány feledte rajt a keszkenőjét, amit jelül tűzött oda a szeretőjének. Libeg-lobog a kendő: Isten veled! Állatok hangja bőg és béget ki még ólból, istállóból, akiket ott hagytak: ennyi az egész búcsúztató. Kutyák ugatva szaladnak a szekerek után. Aztán csak tücsökzaj, kocsizörgés és csecsemők sírása.

Egy falu maradt üresen a hódító számára.

Az én ismerősöm kisfia persze, gyerek volt még, nem érezte ezt úgy (csak kaland volt neki) és különben akkor még mindenki abban volt, hogy „két hét múlva visszajövünk". Mégis úgy volt, azt mondja, az utolsó úthajlásnál még, ahogy a falu visszanézett reá, mintha minden ablak egy szem volna és a torony az órával egy szemrehányó arc volna, nyújtózkodó és keserves nyakon, amely utánuk néz a bujdosóknak. S ahogy még egy szél jött, s emelgette a kerti fák szárnyát: mintha utánuk akarnának szállni… Ó, jaj, szegény fák! Jönnek a lógós ingű oláh gyerekek a cigánybicskákkal…

De nemsokára minden eltűnt a lejtő mögött és megkezdődött a hosszú éji út. Erdőségeken mentek át, siránkozások és különös pörpatvarok között. Ki ezt feledett otthon, ki amazt; kinek az ülése volt rossz, a háta fájt; ki valamely hozzátartozóját nem találta. Ennek a poggyászát rakták el; az elül elfoglalták a helyet. Majd azon vitatkoztak, hogy ki menjen gyalog; mert nem fértek mindannyian a szekereken. Az otthonra alig gondoltak már a

jövőért való nagy aggodalomban. Lesz-e vasút a legközelebbi állomásnál? Kapnak-e majd enni? Csak egy öregasszony óbégatott az elhagyott háza után! Ő ott szeretett volna meghalni…

Kiürített falukon haladtak keresztül: nem jó jel. Mily csönd! Még egy kutya sem ugatott elébük. Földek és házak némán kiáltottak a hűtlen és bolond emberi faj után. A kisfiú fáradt volt, a rázás, a siralom, unalom megtörte, az út fái végtelen egyformasággal verődtek szemébe, sohasem akart megszűnni a menet. Fázott is, megfázott; gyenge, beteges fiú volt, egy kartársamnak a fia, egy ügyvédé…

A menekült a bor után nyúlt, ivott egyet és úgy folytatta elbeszélését:

– Végre, végképp kimerülve, elérkeztek az állomáshoz. Vonatnak híre sincs már napok óta. A város tele menekültekkel. Nem marad más hátra, mint tanyát ütni a szekereken, a szabad ég alatt, a gyönyörű holdvilágos éjben.

Jó messze kerültek a várostól, ahol szabad tér volt és valóságos szekértábort csináltak az erdőszélen, ahol máskor a cigánytanya volt. Majd egy hetet töltöttek itt, hajléktalan és koplalva – mert a városka élelmezni nem tudta őket – és itt történt a csoda, a negyedik éjjel – hogyan beszéljem el? Tudniillik a kis fiú álmával kezdődött… azaz hát… én tőle így tudom…

Lázas álma volt az éjjelen. Álmában ott járt megint Csíktáborban. Különös nyugtalanság volt az éjszakában, az elhagyott falu, mintha élne, a házak szinte ágaskodtak, a torony idegesen nyújtotta a nyakát, a fák egyre rázták a lombjukat, s a bokrok tipegtek, mint a kis csibék, akiket az anyjuk elhagyott. Néhány oláh katona ment az utcán szuronyosan, mások a betört ablakok mögött látszottak, kutattak a kamrákban, vigadoztak az elhagyott borokon, kurjongattak olykor, de a kurjantásuk félelmetesen visszhangzott az üres szobákban. A kisfiú reszketett. Egyszerre csak a házak emelkedni kezdtek, csúnya, vakolatlan falgyökerüket húzkodták ki a földből, támolyogtak.

– Mi ez? Földrengés? – kiáltottak a katonák és szaladtak ki a szabadba.

A fák fenyegetően csóválták fejüket.

A kisfiú reszketett. A katonák a rét felé futottak, ahol ő játszani szokott. A fű egyszerre mászni kezdett, s mintha millió nagy bogár szaladna, szaladt, szaladt a katonák elől! Egy fa egyszer csak kiröpült – kirántva gyökerét a földből –, mint egy madár. Különös szélcsönd volt és mégis

mozgott minden. A kőkrisztus méltóságosan jobbra-balra ingva tágította talapzata ágyát. A torony nyaka meggörbült, s előrenyújtózott…

Ide-oda jártak a holdas visszfények; minden ablak mozgott. A házak éltek már. Az idegen látogatót ablakaikon rázták ki. Ijedt férgekként menekültek a fosztogatók. Egy kis ház egészen elmozdult helyéről; szinte föl-fölszökött a levegőbe, mint egy nyugtalan csikó. Töredező mészkarajak pattogtak le a holdas falakról. Különös mozgalom volt a kertek virágai között; egy rózsató a kerítés alatt bújt ki az utcára. A határfa már a levegőben lengett, tétovázott; a falunak nem volt határa többé.

Sem sövény, sem határ, a sövények elmásztak, utat csináltak a házaknak, s a kerti dolgok kiáradtak az utcára, mint különös kíséret, sötét és várakozásteljes nyüzsgésben… Hogyan lehet ez? Egy-egy ház már a messze mezőn lengett; ólai, akácai körötte sereglettek; követték, mint a kövér gazdát a kis kutyák. Egy lábon ugrált a malomköves kerti asztal, nehézkesen kapkodva tömzsi tuskólábát; a ház előtti padkák elnyúlva futottak, mint az agarak. A madárijesztő a levegőben röpült; lobogott a keszkenő a vállán.

Szertelen suhogások hallatszottak és a fiú a szelét érezte. Fekete alapgödrei tátogtak az elhagyott falunak, törmelékek, vakolatdarabok hevertek a földön, a szemet betömte a szétmállott mészpor. Csak sejteni lehetett, amint a községháza emelkedik, a legnehezebb jog, az igazság. Odalenn, itt-ott bukdácsoltak a lehagyott katonák – mint egy kiásott temetőben – hökkent, éhes hiénák módjára. Sötét volt; súlyos, lebegő kőtömegek, furcsa forgatag, elfedték a holdat. Az egész falu röpült! Képzelje: egy valódi nagy légi karaván! És egyre jobban erősödött a hideg szél. Ez a hideg szél, így mondja a fiú, az utolsó, amire álmából emlékszik. Akkor már nagyon nyugtalanul foroghatott a szekéren. Fázott, fázott szegény és mikor fölébredt, még mindig érezte a hideg szelet.

Szerte, körös-körül, minden szekéren, vacogó, nyugtalan alvók nyújtózkodtak, a hold hideg fényében, jól bebugyolálva, ahogy lehetett. Halk és tört mozgások hallatszottak mindenhonnan, egy-egy köhécselés, didergés. A földön mintha ideges egérkék szaladgáltak volna. A fák borzongtak. Hány óra lehet már? A szél egyre zúgott, gyors, különös felhő közelgett messziről.

Mondom, világos volt; a hold hideg és józan.

– Édesapám – próbálgatta halkan a fiú, hogy apja ébren van-e –, hány óra lehet már?

Nem felelt senki, egy pár mozgás után csönd lett a szekereken újra, csak az öregasszony, aki a házát sajnálta nyögte hangosan még az álmában is:

– Én ott akarok meghalni… ott akarok…

A fiú összerezzent… egy új szélroham jött… a!… nem volt ez távoli harangszó? Hol szólhat most a harang?… mintha nem a falu irányából jönne… s különben a szél is ellenkezőleg fújt… Hát tudja, uram, honnan jött az a harangszó? Felülről. Igen, abból a furcsa formájú felhőből; és a felhő olyan iszonyú gyorsasággal közeledett, hogy a fiúnak elállt a szívdobogása. A harangszó vele közeledett… mindig, mindig tisztábban hangzott már… és közte valami különös zúgás, suhogás. Nem volt ez anyagtalan felhő, néma lengés. *Bim-bam!* – kongtak belőle a hangok. És mindig alacsonyabbra szállt.

S egyszerre csak egy fehér tömeg vált ki belőle, egy holdas fehérség, mint egy holdas madár, óriás, óriás, s előrenyújtott hajló csőrében ingett-lengett a harang. Ennek a madárnak hangja volt a *Bim-bam!* Nem is madár volt, hanem a templom volt, irtózatos gyorsasággal zuhant a légen át, és a többi házak körülötte, és az apróbb dolgok, a fák, a kőkereszt, ki amily nehéz volt… A fiú félkönyökre támaszkodva, meredt, meredt szemekkel nézte azt.

– Úgy mondja el – szóltam mosolyogva –, mintha maga is elhinné… mintha látta volna… Kitűnő fantáziája van.

Elégedetten bólintott és folytatta, mint egy született mesemondó. Láttam rajta, hogy a képzelet nagy narkózis neki.

– Ekkor már mindenfelé ébredeztek a szekereken. A kutyák szűköltek, vonítottak. Holdas rémület káprázott a szemekben. Az emberek fejük föle tartották kezüket. Nagy gyereksírás volt. Egy-egy alak izgatottan szaladgált a szekerek körül. Mások legyökereztek a bámulattól. A templom irtózatos súllyal lezuhant, egy kissé messzebb a tisztáson, mélyen a földbe vájódva alapzatával, tompa robaj között és megállt meredten, mintha odaépítették volna száz évvel ezelőtt. A harang lengése lassan elcsendesült.

És – egy, kettő – új meg új zuhanás, amint új meg új házak csapódtak a földre. (A közeli város lakosai közel ágyúzás neszét hallották az éjben.) Kilenc, tíz – és már új kis falu sereglett az égből hullott templom körül, egész olyan rendben, mint a régi; jobbra a törvényház, balra a plébánia; odább az ügyvéd háza, a kisfiú apjáé; és így sorban a többi mind… Minden ház elé lehullottak a fák, amik éppen odavalók voltak, a két akác vagy egy-egy

eperfa… és azonmód gyökeret vertek ott. Fönn még egyre zuhogtak a nagy négyszögű tömegek, lebegtek szárnyas fák, itt-ott felhő gomolygott fűből, virágokból, úgy ment minden, mint a karikacsapás. A felhő lezáporzott a ház mögé, a fű kis nyüzsgéssel elhelyezkedett, a virágok glédába állottak. Legyűrűztek a sövények is; minden egy kicsit tépett volt a hosszú utazástól, a házak is foltosak, ahogy lehullt róluk a vakolat; de végre is ott állott a falu, az egész Csíktábor, a nagy holdvilágban úgy, ahogy szerették, ahogyan álmodtak felőle. Lehullt a határfa is, a kőkereszt, a madárijesztő, minden, pontos helyre. Utoljára már a kálvária potyogott, stációnként, egy közeli dombra. Egyszóval…

– Egyszóval a falu utánuk ment a menekülteknek.

– Úgy van: a legelső állomásig, ami nem volt oláh kézen.

– És ezt mind a fiúcska képzelte?

– Dehogy, uram; ezt mindannyian *látták*, átélték; rögtön bementek az égből leesett faluba, ki-ki a maga házába, a kedves holmik közé, bolyongtak a jól ismert utcákban, és talán azt hitték volna, hogy el se váltak soha onnan, s álom volt az egész menekülés: ha nem lelik pusztulás, fosztogatás nyomát a házakban, s ha nem látják körös-körül az idegen tájat, idegen formájú hegyeket.

– De hát – kiáltottam –, Csíktábornak eszerint ma más helyen kell lenni a mappán, mint azelőtt? Szórul szóra értsem ezt a mesét? Egy egész falu egyszerűen otthagyta az oláhokat, átjött a demarkációs vonalon? Házastul, mindenestül; ezt higgyem el, uram? – és várakozva néztem bortól csillogó szemeibe.

– Tömegszuggesztió! Mondtam már, hogy tömegszuggesztió – felelt fölényesen, fölcsigázott lelkének magasából tekintve le reám. – Látták azt, uram, mindannyian, ahogy én látom önt. Azóta már többtől is hallottam – tette hozzá most az egyszer csak a nagyobb hitelesség végett és minden meggyőződés nélkül.

– De uram – mondtam én, mert szerettem volna tisztán látni, menynyit hisz ő maga –, tömegszuggesztió nem tarthat hetekig, hónapokig. Az mégis lehetetlen, hogy ilyfajta képzelődést meg ne cáfoljon a valóság ennyi idő alatt. Csak nem akarja állítani, hogy a csíktáboriak ott laknak azóta a képzelt faluban, élnek talán a képzelt kamrák képzelt tartalékján, mámorosan a képzelt pincék képzelt boraitól!

– Látja ezt a bort, uram? – felelte. – Jó bor ez, megvan az ereje, és ez is erdélyi bor; de higgye el, uram, hogyha most mámorosnak gondol, nem ettől vagyok mámoros, nem ettől. Azt hiszi, csak a valóságos bor mámo-

rosíthat meg? Volt nekem egy szőlőm ott Galason, Küküllőben; csak rágondolok a borára, már boros a fejem – sosem iszom többet!

Felkapta a poharát és ivott legalább a vendéglős borából. Én újra hozattam és koccintottam vele. Összetegeződtünk.

– De pajtás – tértem vissza kisvártatva a kényes témára –, mégiscsak furcsa nekem az a csíktábori dolog.

– Hogyhogy furcsa? – kérdezte.

– Hiszen a csíktáboriaknak idegenekkel is kellett érintkezni; a hatóságoknak is közük volt a dologhoz – kezdtem kifejteni e hosszas tömegvízió képtelenségének kézzelfogható bizonyítékait.

Mintha kissé gondolkodóba esett volna.

– Úgy látszik – szólalt meg végre –, elfelejtettem mondani, hogy a csoda csak egy éjjel tartott.

– Csak egy éjjel?

– Úgy van. Reggelre minden eltűnt.

– A házak?

– Visszaröpültek, ahogy jöttek.

– Vissza?

– Bizony: kakasszóra… Az emberek fölriadtak arra, hogy reng a ház… Szaladtak újra ki… a szekerek felé…

– Akkor legalább vihettek volna egyet-mást magukkal… egy-egy kedves tárgyat… amit a menekülés zavarában ott feledtek… egy-egy emlékét az éjjeli csodának… Maradhatott volna valami bizonyság…

– Maradt is! – kiáltott. – Azazhogy nem ami maradt, hanem ami eltűnt…

Közel hajolt hozzám és úgy mondta ezt, mint valami titkot:

– Egy ember eltűnt a házakkal együtt.

– Hogyan? – kiáltottam.

– Egy ember bennmaradt a faluban.

– Micsoda? A faluban, amikor elrepült?

– Igen, a házában… Egy: öregasszony…

Nagyot ivott és aztán folytatta:

– Az az öregasszony, aki mindenáron ott akart meghalni… Ott akart meghalni, a maga házában… és… elérte a vágyát…

– Elérte?

– Elérte! Ott halt meg a kedves házában. A ház… visszaröpült vele…

– Csak nem állítod, hogy nem találták meg?

– Vagy igen: eltűnt nyomtalanul. Talán megtalálták az oláhok… az üres faluban.

– De hisz azt mondtad, hogy tömegszuggesztió volt az egész!

– Én azt nem mondtam – felelte. – *Így* görbüljek meg, ha én ilyet mondtam!

Kihívó, boros tekintete villant megint. Megint közelebb vonkodta a székét.

– Voltál már spiritiszta szeánszokon?

– Voltam.

– Láttad, amint az asztal levegőbe emelkedik?

– Levitáció?

– Az asztal a levegőbe emelkedik! Mi emeli föl? A lélek, a gondolat. Hát ha már egy közömbös asztalt fölemelhet: ne emelhesse föl a házat, a falut, amellyel gyerekségétől összenőtt, ahol otthagyta egy részét? Hidd el, hogyha te menekültél volna éjes éjjel, mint én, tanyáztál volna szekereken hideg holdvilágban, idegen formájú hegyek közt az édes otthonra gondolva, éhen és szomjan, álmodva és ébren, és mindig csak az otthoni házra, az otthoni fákra, a mindennapi tárgyakra, hogy tegnap még ott ültél közöttük, rá se gondolva, hogy valaha elválj; és egyszerre csak jött az ostoba Erőszak és kivetett erre az ismeretlen tájra: biz isten azon csodálkoznál inkább, hogy *nem* emeli föl a gondolatod azt a kedves házat, azokat a fákat… hogy sokkal nagyobb csodák nem történnek…

A poharához nyúlt. Lassan ivott és nedves szemekkel nézett maga elé.

– Hogy nem a gondolatnak fogad szót ez az egész világ – tette hozzá.

Eltűnődve vizsgáltam az arcát.

– Hát te is éjjel menekültél?

– Éjjel.

– És a szabadban kellett táborozni?

– Egy egész héten át. A büdösök nem adtak vonatot… lakás sem volt… a gyerek is ott aludt a hidegben…

– Családos ember vagy?

– Hiszen csak lett volna valaki, aki takargassa… de férfiember nem érthet úgy ahhoz, igaz-e?… aztán ki voltam magam is merülve… nem tehetek szemrehányást magamnak, igaz-e?… Az asszony rég meghalt.

– És nem volt senki, valami nőrokon, segítség?

– Az anyám szegény… az ott maradt Fogarasban. El akartam hozni, még ha erővel is; ugyan nem akart jönni semmi áron; egyre azt hajtotta: ő már öregasszony, ott akar meghalni… ott akar meghalni a maga házában… És sikerült neki eltűnni az utolsó pillanatban… egyszerre csak… a nagy zavarban… nem találtuk sehol… visszamenni már lehetetlen volt… a hidat fölrobbantották… az anyám szegény… kétségbeesett, makacs öregasszony… ott maradt az üres házában meghalni… Tán sose tudjuk meg, hogy mi lett vele.

– És a kisgyerek? Fiúcska volt?

Fölemelte a poharát, s aztán megint visszatette és szomorúan a szemembe nézett.

– Micsoda szörnyű éjszakáim voltak! Ott a kemény szekéren feküdt a szegényke… Lázálmokat látott, félrebeszélt…

– Meghalt?

– A negyedik éjjel.

És újra csak a poharához nyúlt.

– Ennek a bornak legalább lelke van… nem úgy, mint az embereknek…

*

Hazaérve eszembe jutott megkeresni a mappán Csíktábort. Nem találtam. Egy gondolattól megkapatva a Helységnévtárt vettem elő.

Csíktábor nevű község nem létezik.

Itt valahol, ott valahol
Esett, szép, szomorú fejekkel
Négy-öt magyar összehajol
S kicsordul gúnyos fájdalmukból
Egy ifjú-ősi könny, magyar könny:
Miért is?

Ady Endre: Négy-öt magyar összehajol

Zilahy Lajos

SZALONTA

A nádas érben zümmögtek a békák
A csonka bástya barna omladékát
Arany fátyollal takarta a hold.

Bocskai hajdan erre lovagolt
S ölében tartva zengő tamburáját,
Egy vén szobában itt Arany dalolt.

Lovassy Lászlót ez a sírkert várta
S veres kastélya verandáján állva
Itt nézett messze komoran Tisza.

Mi kálvinhitű komoly kisdiákok
Itt énekeltük fel a csillagokba:
„Te benned bíztunk eleitől fogva."

E város volt a vágy, az ifjúság
És holt apáink drága virtusát
Szép szüreteken mi is újra kezdtük.

E város volt az első szerelem,
Az első bánat őszi reggelen,
Az első csók, az első elbukás.

Emlékezem a lombok halk zajára
És estetájt a harangok szavára.
Gyomverte sírban itt alszik apám –

Minden kapuját, kövét ismerem,
E város, melynek gyermeke vagyok
O, minden messzeségen átragyog!

Fáradt szívemben újra fény rezeg,
Ezer emlékkel hív, kiált a város,
A marsok útja arra holdvilágos –

S azért, mi űzött életemben szép volt
Boruljon rám e méla hajdú égbolt,
Ha homlokomat szent porába ejtem.

Magyarországot, a nemzetek mártírját, csodálatra méltó politikai érettsége emeli ki a habsburgi monarchia népei közül. *Saint-René Taillandier*

A Dunántúl áldott föld. Balatonfüred a magyar Trouville. A füredi nyári éjszakák oly enyhék és igézőek, mint a veronaiak, nápolyiak és firenzeiek. Aki a holdfényes, csónakos éjszakákat szereti, fölösleges Velencébe mennie, mindezt megtalálhatja Füreden. Amidőn ott jártam, az éj csodaszép volt. Balatonfüred úgy aludt az öböl mélyén, mint a gyermek bölcsőjében, s hulló csillagok tüzében a tó violába, bíborba és aranyba játszott. *Tissot*

Sir, életemnek legnagyobb fénypontja az, hogy én voltam az első, ki a magyarok segélyére küzdelmük kezdetén pénzt adományozott. A másik az, hogy kitűnő vezérök jóváhagyását bírom most. Én, ki egykor Kościuszko kezét tartottam a magamében, most kegyeletesen csókolom Kossuth keze vonását. Nincs más élő ember, kitől ajánlott kitüntetést elfogadnék.

Walter Savage Landor: Levél Kossuthhoz, 1851. október 28.

dr. Eöttevényi Olivér

DÉL-MAGYARORSZÁG

A magyar közönség nagy részében a Délvidék iránt való meleg érzés aránylag nem oly élénk, mint a Felvidék és Erdély iránt. Ennek megvannak a maga történelmi okai. A török hódoltság ezt az országrészt pusztította el leghamarabb, és csak kétszáz esztendővel ezelőtt, az 1718-i passzarovici béke által csatoltatott ismét hozzánk. Az egykor ott virágzott magyar nemzetségek, melyek századokkal ezelőtt ezen az áldott földön találtak otthont, vagy kihaltak azóta, vagy pedig elköltözködtek onnan. Napi járóföldre nem volt azon a vidéken megművelt föld. És ezt a nagy vidéket a számban és erőben megfogyatkozott magyarság – hiszen abban az időben az ország lakossága alig haladta meg a kétmilliót – benépesíteni nem tudta. De ha erre alkalmas lett volna is, nem engedte a bécsi politika, mely hihetetlen rövidlátással félt a „rebellis" magyartól, és világpolitikai céljait akként vélte szolgálni, hogy nem magyar fajokat telepített oda, akik a „birodalom" hűséges támaszaiul ígérkeztek. Így indult meg már a fokozatos

fölszabadítás idejében, a XVII. század végén a szerbek betelepítése, így húzódtak le oda az erdélyi havasokból az oláhok s így nyertek itt új hazát a messze német földről hozott szívós, munkára edzett, takarékos svábok. Bécs mindezekkel a néprétegekkel éket akart verni a magyar állam testébe, azt akarta elérni, hogy a *végek*, a Hunyadiak dicső küzdelmeinek helyei, ne a magyar államiszmének, hanem a „birodalmi" politikának legyenek a zászlóvivői. A *gránicnak* nem volt szabad magyarrá lennie, a *granicsárok* Bécsnek hódoltak. Hiábavaló volt az országgyűlések tiltakozása, a rendek állandó sürgetése, a Délvidéket kivették a magyar közigazgatás alól és katonai adminisztráció alá helyezték. Csoda-e, ha ily körülmények közt a magyar közvélemény idegennek tekintette ez országrész lakosságát? A ma is még érezhető bizonyos lelki distancia tehát innen magyarázható. Erdély századokon keresztül a magyar államiszme megtestesülése volt, a Felvidék a nagy magyar szabadságharcok nem egy dicső mozzanatának történelmi földjévé lett, de a Délvidék érzelmileg távol maradt tőlünk.

És csodás, hogy a tőlünk való elidegenítés mégsem sikerült. Megakadályozta azt két tényező: a magyar faj vonzóereje és ennek az ezeresztendős államnak Isten által adott természetes határvonalai. A magyarság, mely minden mesterséges telepítési politika ellenére is lassankint lehúzódott az alsó Duna és Tisza környékére, mely terjeszkedett oly vidéken is, ahol addig csak más fajok éltek, szinte észrevétlenül vitte véghez azt a beolvasztási folyamatot, melynek tanúi lehettünk nemcsak Bácsbodrog vármegyében, hol számbelileg is vezető helyet tudott magának biztosítani, hanem a Délvidék más helyein is. És az a megdönthetetlen igazság, melyet nem akartak megérteni Neuillyben, hogy tudniillik ennek az országnak egységesnek kell maradnia, mert ilyennek predesztinálja azt a történelmi múlt erején kívül a gazdasági erők egységessége és a geográfiai helyzet is, élő valósággá lett azáltal, hogy az egész Délvidék szervesen simult hozzá a magyar államhoz. Az ott lakó nem magyar fajok is érezték ennek a szükségét. A svábok a magyar haza hűséges fiaivá lettek, a szerbek és románok pedig, meg az a sokféle néptöredék, mely az idők folyamán otthon talált ottan – hisz volt idő, mikor ott nem kevesebb, mint tizenhatféle faj lakott – részben érzelmileg is egészen belekapcsolódtak a magyar hazába, részben legalább gazdaságilag olyan organikus egységbe léptek azzal, hogy minden érdekük, fejlődésüknek és anyagi fellendülésüknek minden szála ideköti őket. Természetes, hogy ez lassú folyamat volt. Természetes

az is, hogy a magyar közéletet, s így az országos közvéleményt irányító társadalmi körökkel való asszimilálódásuk is csak fokozatosan mehetett végbe, s talán még ma sem teljes. Ez magyarázza meg a Délvidék iránt érzett közhangulatnak az erdélyivel és a felvidékivel szemben észlelhető kissé tompított alaphangját. De mindez csak azt mutatja, hogy a százados elszakadás nyomainak a teljes elenyésztetésére szintén százados, céltudatos munka szükséges, azon a tényen azonban mit sem változtat, hogy a Délvidék a Szent Korona széttörhetetlen testének éppoly integráns alkatrésze, mint a többi, s a történelmi – és bízzunk benne, hogy egyúttal a jövendő – Magyarország területének is közjogi, földrajzi, kulturális és gazdasági tekintetben nélkülözhetetlen tényezője.

Herczeg Ferenc, *A fekete lovas* szerzője, a magyarrá lett bánáti svábság illusztris képviselője, a balsikerrel végződött 1848-49-i szabadságharc egy jelenetében ezeket a szavakat adja az öreg verseci sváb szájába, mikor az búcsúzik a honvédtiszttől: „A magyarság élete olyan, mint némely hegyi folyóé. A folyó egyszerre eltűnik a sziklahasadékok közt, nyoma vész, és az együgyűek azt mondják: vége van – nincs többé! De egy-két mérfölddel odébb megnyílnak a kövek, a folyó újból napfényre tör, és megifjodva, megtisztulva, megnövekedve küldi habjait az *örökkévaló* tenger felé!"

Ez a tenger a történelmi, az ezeréves Magyarország. Sziklaszilárd a hitünk, hogy a délvidéki hasadék mögött eltűnt folyó rövidesen megint a napfényre tör, és egybeolvad ezzel a sok vihart kiállott tengerrel.

A magyar nemzet a hősiesség, a lelki nagyság és méltóság arisztokráciája.

Michelet

Magyarország nem halt és nem halhat meg, mert a nemzetek halhatatlanok… Ez a kiváló nemzet ki fog törni sírjából, ahová a zsarnokság fektette. Addig, amíg a függetlenségi szellem, az erény, a hősiesség, a dicsőség s a szabadságvágy élni fognak, Magyarország is élni fog. *Victor Hugo*

Erdélyi József

EGY BUJDOSÓ SZEGÉNY LEGÉNY

Egy bujdosó szegény legény
Édes honában jövevény,
Síró szeles öreg tanyán
Zörget a nagyház ablakán;
Zörget a nagyház ablakán:
„Kelj fel, kelj fel édes apám."

„Édes anyám eresszél be,
Kint vagyok a hideg szélbe,
Esik a hó, ázok-fázok,
Boszorkányokkal csatázok;
Boszorkányokkal csatázok,
Vadásznak rám a vadászok."

„Nem lehetsz te az én fiam,
Mer az én fiam odavan,
Oda van a háborúban,
Itthon hagyott minket búban;
Itthon hagyott minket búban,
Várni szoktuk a kapuban."

„Hidd el apám: én vagyok én.
Fiad ez a szegény legény."
Lámpa gyúl, csikordul a zár,
Édesapám karjába zár,
Édesanyám karjába zár,
Bátyám-öcsém ágyról leszáll.

Eszek-iszok, tisztálkodok,
Beszélek, oszt elhallgatok.
Kérdi tőlem édesanyám:
„Szólj gyermekem, szólj igazán,
Szólj gyermekem, szólj igazán:
Merre bolygasz szét e hazán."

„Adjál igaz feleletet:
Milyen az a te életed;
Szólj: mit eszel, szólj, mit iszol.
Milyen ágyban is aluszol.
Milyen ágyban is aluszol,
S hogyha egyszer asszonyt hozol

Milyen lesz az a jányasszony,
Kit a fiam leszakasszon:
Kastélya, gulyája lesz-e,
S lesz-é vajjon egy eressze;
Lesz-é vajjon egy eressze,
Hogy fiamat béeressze."

Homlokomat megsimítom,
Szomorú szómat indítom.
Visszafojtom könnyeimet,
Úgy sírom el keservimet,
Úgy sírom el keservimet;
„Értem sose fájjon szíved."

„Enyém a szertelen világ,
Benne minden tövis-virág,
Szép minden az életemben,
Jó minden az ételemben,
Jó minden az ételemben,
Pásztortűznél – dústeremben."

„Derékaljam ezer álmom.
Ezer álmom a halálom,
Csipkebokor a szállásom,
Könnyen esik elválásom;
Könnyen esik elválásom –
Sose válok el háláson."

„Aki nékem kenyeret szel,
Ezüstkéssel eszik egyszer;
Annak ki tölt ezüst vizet:
Isten aranyborral fizet,
Isten aranyborral fizet,
Egy korty helyett vissza tizet."

„Haza hogyha asszonyt hozok:
Szegény libapásztort hozok,
Aki dolgos és türelmes,
Belém halálig szerelmes,
Belém halálig szerelmes
És szelíd és engedelmes."

„De ha nagygazdagot veszek:
Tengeren is átevezek,
Hogy rá szemet ne vessenek,
Hogy még titkon se vesse meg,
Hogy még titkon se vesse meg
Én sok szegény kedvesemet."

„Fáradt vagy jó fiam nagyon,
Aludj, az ágy vetve vagyon;
Meleg már a tiszta szoba,
Az uraság hált ott maga,
Az uraság hált ott maga
A múlt héten egy éjszaka."

„Hogy aludtál, jó gyermekem,
Mit álmodtál, mondd meg nekem."
„Egész éjjel nem aludtam,
Égetett az úri paplan;
Égetett az úri paplan,
Párnámba majd megfulladtam."

„Hajnalba lidérces álom
Jött, rosszabb, mint a halálom:
Arany villával az ördög,
Én meg hiába könyörgök;
Én meg hiába könyörgök,
Reggelig csak forgok-hörgök."

„Három napja itthon hálok,
Egyéb álmot mégse látok.
Szörnyű átok van ez ágyon –
Függjek inkább vastag ágon;
Függjek inkább vastag ágon –
Édesanyám, Isten áldjon!…"

„Isten áldjon, édesanyám!…"
„Kedves fiam, jaj de sovány,
Sápadt vagy, maradj még itthon,
Míg a színed megjavítom.
Míg a színed megjavítom,
Ne menj fiam, maradj itthon."

„Ne menj fiam, int az apád,
Fódja meg anyád a ruhád;
Ha eladom a tehenet,
Nyalka ruhát veszek neked;
Nyalka ruhát veszek neked.
Száz forintot adok neked."

„Egy forintot adj, ha vagyon,
Ezerszeresét megadom;
Nem maradok, nem maradok,
Itt az ördög rabja vagyok;
Itt az ördög rabja vagyok,
Inkább a pusztába fagyok."

„Ha már így kell lenni, jól van:
Kevés pénzem a fiókban,
Felét adom az útadra,
Áldásom szegény magadra.
Áldásom szegény magadra,
Jól vigyázz fiam magadra."

„Édes fiam, Isten véled,
Menj, amerre hajt a véred,
Neked Isten nagy célt adott,
Adjon hozzá akaratot,
Adjon hozzá akaratot,
Erőt, mivel megvíhatod."

„Édesanyám, Isten áldjon…"
„Isten áldjon, én virágom;
Szellő arannyal porozzon,
Felhő gyönggyel záporozzon,
Felhő gyönggyel záporozzon,
Álmodon angyal virrasszon…"

Bátyja-öccse elkíséri
A vasútig és igéri
Nékik ő a regedúsnak
Kincsét vesztes Dáriusnak,
Kincsét vesztes Dáriusnak,
Jön a gőzös, elbúcsúznak.

„Isten áldjon, bátyám-öcsém!
Várjatok csak: megjövök én.
Véreteknek ősi jussát,
Megváltom a láncos pusztát,
Véreimnek ősi jussát.
Véreimnek ősi jussát."

Tornyok, székek, várjatok csak,
Közibétek egyszer rontsak!
Hallatok-e zúgó szelet?
Tudjátok-e, mi közeleg?
Tudjátok-e, ki közeleg?
A megváltott százezerek!...

Szeretnék oly egészséges lenni, mint egy magyar. *Nietzsche*

Magyarország szép és gazdag ország, változatos és egyszersmind egyöntetű, bércek, halmok és főleg síkok hazája, melyek magva az alföldi zóna. Az utas, ha áthatol a Tátra bércvidékein, melyeket gyakran hasonlítottak össze a legszebb alpesi tájakkal, vagy ha a Dunán lefelé jövet megpillantja Dévény költői romjait, a kopár halmokra fölkapaszkodó falakat és tornyokat, nem zárkózhatik el a természet nagy dolgainak látása s az emberiség nagy alkotásai által fölkeltett érzés elől. *Edouard Sayous*

Magyarországot a természet is egységesnek és oszthatatlannak rendelte. Gondolják meg a csehek, románok és szerbek, hogy a rosszul szerzett javak veszendőek. A történelmi szükségszerűség előbb-utóbb önmagától fog érvényesülni. Magyarország teljes földrajzi egység, melyet büntetlenül nem lehet megbontani. *R. Kinley*

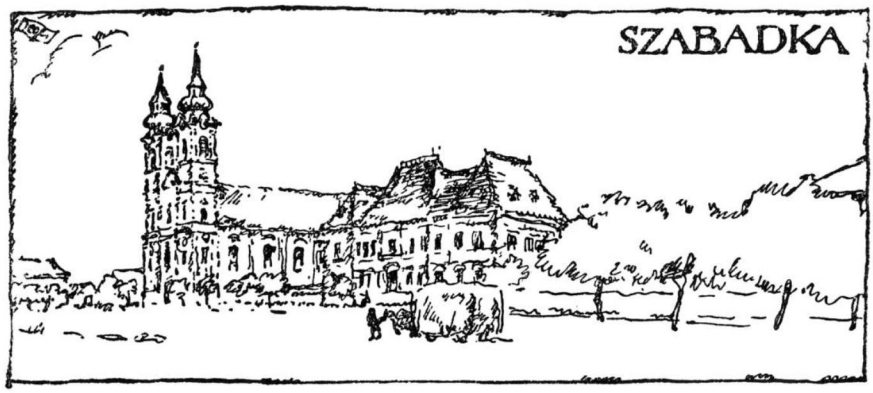

Kosztolányi Dezső

ÉGI JOGÁSZ

Kaszás-Kis János világéletében napszámos volt. Reggeltől estig talicskázott a határban.

Úgy sírt ez a talicska, mint valami kétéves, beteg gyerek, panaszosan, nagyon szomorúan. Folyton földet vitt benne, kövér, zsíros agyagot, a tanyák alatt, mintha az egész földgolyót föl akarná forgatni és egyik helyről a másikra cepelni, soha véget nem érő, végtelen, kilátástalan munkával.

Ő maga nem vágyakozott többre. Egészséges arca pirosan virított. Azt se lehetett látni rajta, hány éves. Akadtak, akik negyvenötnek nézték, akadtak, akik huszonötnek. Olyan időtelen volt, mint a föld.

Háborúban katonának állt. Kétszer megsebesült, egyszer idegsokkot kapott egy gránáttól. Sokáig remegett ettől a *hideg csóktól,* mellyel a halál megérintette csöndes parasztfejét.

De mikor leszerelt és visszatért falujába, arca kinyílott, kék szeme nyájasan mosolygott. Akár az alföldi ég, zivatar után.

János talicskázott, mint annakelőtte. Vásott, zöldszürke katonanadrágot hordott, gyűrött civilkalapot. Agyaráról pipa lógott és kedélyesen füstölt.

– Merre járt? – kérdezték tőle.

– Hát amerre a többiek – mondotta.

Acélos, kemény férfitestén nyoma se látszott a fáradalmaknak. Csak éppen hogy nem hízott meg, soha. Szikár maradt a folytonos testi munkában, több száz év alatt – nemzedékeken át – se tudott magára szedni egy latnyi zsírt. Szöghaja dúsan koronázta fejét. De bajusza már nem volt tömött, mintha húsának szikes, kavicsos talajában nem lenne elég életerő, hogy ilyen úri díszt is nagyra növesszen.

– Mégis – erősködtek – mit csináltak ott, János bácsi? Hiszen ott vót, vitézségije is van.

– Lövöldöztünk – szólt és mosolygott.

Nem szerette a sok szót. Dolgavégeztén hazament, viskójába, feleségéhez, meg két kisfiához.

Közben a falu házaira vörös zászlót aggattak, rossz papírszövetből.

Egy augusztusi délután, hogy künn hajladozott a földeken, porfelhőben lovasokat látott feltünedezni, kik vassisakokat és hosszú, zászlós pikákat viseltek. Más oldalról már hallatszott is a recsegő, kietlen trombitaszó, mely valahogy az idegenség és téboly lázát szórta szét az alföldi porba, az akácfák közé.

– A románok – suttogták.

Húsz-harminc ember jöhetett mindössze, egy tiszt vezetésével, meg két szekér, ládákkal, holmikkal.

Bámész emberek, asszonyok, pendelyes gyerekek álldogáltak a községháza előtt és nézték, amint a cigányos, fekete katonák elhelyezkedtek a faluban. Néhány katona szuronyt szegezve megtisztította a teret.

János pipázgatott, a tér oldalán, talicskájára telepedve. Onnan szemlélte nagy bölcsen a nép szétszéledését.

Akkor vette észre, hogy feléje is két szuronyos közeledik. Egyik valamit kiabált, románul, nem értette, mit. Aztán mind a kettő hadonászni kezdett, dühösen. János erre lassan, de tisztességtudóan fökelt, már nyúlt talicskája után, hogy tovább kászolódjon.

De a következő pillanatban arculcsapta, teljes erejéből, a román katona.

Kalapja leesett eléje, a porba.

Óriási riadalom támadt A falu népe hanyatt-homlok szaladni kezdett, ki merre látott. Az asszonyok sírtak.

– Kaszás-Kis Jánost mögütötték – mondták.

– Ájnye – csóválta a fejét egy öreg paraszt –, pedig katona vót, katonaembör…

– Az – mondta a másik –, négy évig. Szögény.

Jánost egy perc alatt öt katona vette körül, s máris kísérték befelé, a községházába.

Várt az udvaron, csöndesen, katonák őrizete alatt. Estefelé vezették a tiszt elé.

A tiszt – nagyon fiatal, ápolt hadnagyocska, aki a forró délutánon se vette le vastag, fehér kesztyűjét – egy asztalka előtt ült, egymásra vetett lábakkal és cigarettázott. Tolmács útján hallgatta ki.

– Volt nála fegyver? – szólt a tiszt.

– Nincs kéröm nálam semmi – és már nyúlni akart zsebébe, hogy mutassa.

Most hirtelen lefogták.

– Motozzák meg – mondta a tiszt katonáinak.

Kivettek zsebéből egy pipát, egy piros és szennyes parasztzsebkendőt, egy összegyűrt szovjet huszonöt koronást.

– Otthon sincs fegyvere?

– Nincs.

A tiszt két vassisakost küldött lakására, hogy tartsanak nála házkutatást, majd a tolmács felé fordult és hadarva adta ki utasítását:

– Mondja meg neki, ha fegyvert rejteget, azonnal agyonlövik. A töltényeket is ki kell szolgáltatni. Ha puskát, revolvert, kardot tud valaki másnál, árulja el, különben… Ijesszen rá.

Künn a falu már eltemetkezett a nyári éjszakába, katonák jártak szerteszét. Senki se tudta, mi lesz.

A járőr visszajövet jelentette, hogy nem lelt nála fegyvert. Erre a tiszt mondott valamit a tolmácsnak, s Jánost hazaengedték.

Fejére nyomta kalapját és szédülve, lesunyt fejjel bakalázott a sötét utcán, hazafelé. Nem volt italos ember, de most úgy érezte, hogy részeg és lába tántorog. Mindenki aludt már. Fekete ablakok meredeznek rá. Csak fönn az augusztusi csillagok szikráztak, villamos fénnyel.

Sápadtan állt meg a küszöbén. Az asszony sírva borult rá.

– Hát möggyütt?

– Mög.

János leült az asztalhoz. Az asszony eléje tette a vacsorát.

– Ögyön.

De nem tudott enni. Félretolta a tálat, leborult az asztalra.

– Önni se tud – mondta az asszony.

– Világi szégyön ez – szólt János.

Akkor fölnyitotta ingét. Mellére mutatott.

Szőrös parasztmellén egy forradás rózsaszín nyoma látszott.

– Itt mönt be a golyó – mutatta.

Újra az asztalra dőlt és száraz, könnytelen sírás rázta hatalmas mellét. De nem tudott sírni. Csak fogát csikorította és valami ugatásféle hallatszott gégéjéből.

– Ne vögye annyira szívére – vigasztalta az asszony. – Örűjjön, hogy nem vitték el, rabnak.

– A nyavalyás – zúgta János.

– Óccsa el mán a világot – kérlelte az asszonyt, aki közben vetkőződött –, még meglátják és begyünnek.

Hallgatóztak: a csöndes éjszakában járőrök cirkáltak.

János sokáig nem tudott elaludni, vonyítani szeretett volna a fájdalomtól. Ide-oda hánykódott nyoszolyáján, arcát párnájához szorította. Soha életében nem ütötték meg, katonáéknál sem. Pörlekedésnél pedig mindig a másik húzta a rövidebbet. Egyszer, hogy vitája akadt egy legénnyel, és már majdnem ölre mentek, úgy nézett rá, hogy az inkább elsomfordált. Rettenetes szeme volt.

Most két érdes tenyerét, mely a földmunkától kicserepesedett, arcára borította, megalázva. Jaj, milyen jó, hogy éjszaka hullt rá, sötét, takaró éjszaka. Ez hűtötte szégyenét, mint a hideg borogatás. Körültekintett és boldogan látta, hogy körös-körül minden fekete, az asztal is, a szék is. Csak néha süvített távolból egy puskagolyó.

Reggel kiment a kúthoz. Sokáig mosakodott egy vödör vízben. Még fejét is belemártotta.

– A bal orcámat ütötte mög – mondta az asszonynak –, itt – és hozzányúlt, mint egy sebhez.

– Mög se látszik.

– Nem?

– Nem a – erősítette az asszony és összevont szemölddel vizsgálgatta a bal arcát, közelről. – Csak mönjön a dógára.

Újra sírt-rítt a talicska. A falu tudta, hogy rendbe jött minden.

Erős nap tűzött a földre, éles, agyvelőt hasogató fény. Ezek azok a reggelek, mikor a pusztának már hajnalban láza van. Ameddig a szem ellát,

por és fakóság, csak itt-ott kiállt véreset egy-egy pipacs. Mezítlábosok kapkodják lábukat a tüzes buckákon, akár parázson táncolnának. Messziről rekedt lárma hallatszik, egy parasztszekér csörömpöl, egy vödör lánca zörög, mely sokáig ér a szomjas kútba. Mintha a homoknak is delíriuma lenne, félrebeszélnek a zajok. Sehol egy foltnyi árnyék a végeláthatatlan sárgaságon. A komondorok már délelőtt nyelvelnek, lehengerednek a földre, mérgesen rágják a sövényt, vagy véres szemmel, behúzott, lompos farokkal sompolyognak, mint az őrültek. Ők is betegek a fénytől.

János egykedvűen ballagdált. Szemére húzta kalapja karimáját, a földre nézett.

– Aggyon Isten – köszöntötte egy ember.

Ő azonban félretekintett, pironkodva. Rejtegette gyalázatát.

– Mer nem vót igazsága – magyarázta az asszonynak –, ha ő román, én magyar, azér nem szabad megütnie. Nála fegyver, én mög puszta kézzel. De azér szömébe néztem. Meg is mondtam neki, nem bánom, vezessön a fejedelme elé, akár az tögyön igasságot…

– Minek emészti magát. Ami vót, az vót.

Kaszás-Kis János nem mutatkozott emberek előtt.

Híre futamodott, hogy mindenkire haragszik.

– Ojan büszke lött – mondogatták a falujabéliek sértődötten –, talán bizony arra ojan nagyon büszke – és nevettek.

– Min epekedik mindig? – kérdezte este az asszony.

– Csak úgy gondókozom.

Sokáig hallgattak mind a ketten. János szólalt meg.

– Te anyja, hány magyar löhet a világon? Azt mongyák, van tizenkétmillió is.

– Nem kendre tartozik az.

– Román, az nincs annyi – mondta János.

– Löhet.

– De francia az sok van. Nagyon sok. Az löhet húszmillió.

János megint elgondolkozott

– Mög az angol – tette hozzá. Az is sok van. Nagyon sok. Abbú van legtöbb.

– Látott kend angolt?

– Nem láttam egyet se. Csak taliánt. A fronton. Annyi vót, mint a nehésség. Azok a nagy hegyek tele vótak velük. Haj, ha eccör…

– Mit bánja kend a más dógát. Majd eligazítják az urak.

Később nem bolygatta ezeket. De azon gondolkozott, mit tegyen, hogy valamiképp elintézze az ügyét, a szégyent mely rágódott rajta, akárhogy is beszéltek a többiek. Azóta többször találkozott a katonával. Közönyösen sétifikált, hosszú szuronyával, a községháza előtt, vagy ült a földön és fehér fogával zöld almát rágott. Értelmetlenül tekintett rá a román, a havasi pásztorok nagy nyugalmával. Talán azt se tudta, ki ez a magyar talicskás. János elképzelte, hogy nekirohan és arcul üti... kétszer... jobb oldalt is... bal oldalt is... hosszú, gyapjas, fekete hajába csimpaszkodik és rángatja... ordít... üvölt... vagy kést szúr gégéjébe... s a piros vér magasra buggyan... mint a szökőkút... Aztán – mit bánja – mellébe bökheti ő is a szuronyát. Vagy felkötheti arra az eperfára, mely mellett áll.

Ájulatos gyönyörűség környékezte meg a bosszú gondolatára, úgy, hogy szédülni kezdett s a fához támaszkodott.

De hát eltünteti-e ezzel az ő világi szégyenét?

Vállat vont és köpött a porba.

Nem érdemes ez se.

Hanem nagyon szeretett egyedül lenni, távol az emberektől, akiket gyűlölt, és ha csak tehette, elkerülte őket, hogy ne vallassák, mint is volt az. Legjobban érezte magát künn a tarlón, a dűlőutakon, hol csak a fagyal nyílt, céltalanul, meg a lila szamártövis.

Amint csorgott arcáról a verejték és leheveredett – pilledten – egy kazal árnyékába, egyszer-másszor az is megfordult fejében, hogy elutazik innen. Világgá megy, Amerikába, vagy még messzebb. A világ végére, túl az Óperenciás tengeren, hol már nincs semmi sem és le lehet lógatni lábát ebbe a semmibe. Milyen nagyszerű is lenne az. Csakhogy ehhez pénz kell, aztán a románok miatt senki sem mozdulhatott.

– Haj, haj – sóhajtozott János, amint talicskája ütemesen nyikorgott.

Aztán hozzátette magában:

– Mögesött a baj.

Egyszer Péter is vele talicskázott, a félszemű rokkant.

Mendegéltek egymás mellett.

János egyszerre felkiáltott boldogan:

– Haj, haj, haj, mögesött a baj, baj, baj, – és majdnem kielégülten nevetett.

Péter ránézett. Aztán megkérdezte:

– Hogy van az, János?

– Hát csak úgy, ahogy mondom.

– Hogy te?

– Hát csak úgy. Haj, haj, mögesött a baj, baj.

– Micsoda baj, te?

– Hát csak az. Mint a mesébe.

Péter elvicsorította száját. Látni lehetett csempe fogait meg vértelen ínyét. Ez nála a nevetést jelentette.

– Rámögy – mondta és ismételte –, haj, haj, baj, baj.

– Az ám – intett János –, rámögy az.

– Aztán tucc másat is?

János megvakarintotta fejét:

– Tudok biz én.

– Hol tanúttad?

– Nem tanúttam sehol. Csak úgy eszömbe jutott.

– No ez jó – szólt Péter –, ojan, mint a könyvbe – s vigyorgott és bólintott reszketős fejével, mert ő is *hideg csókot* kapott a harctéren.

Ennek is híre terjedt. A gazdák körülvették Jánost:

– Hogy is van az, te?

János katonásan haptákba vágta magát, hangosan, szégyenkezés nélkül fújta a rigmust.

A parasztok mosolyogtak.

– No ez jól adja – szólt egyik asszony –, versökbe beszél.

– Még mongyon, János bácsi, még – unszolták.

János fölhúzta szemöldökét:

„Piros rúzsa, bazsa rúzsa
Juj de ronda, juj de cefet ez az egész világ!"

Röhögés harsant föl.

– Ez mán nem gyün ki – okoskodott egy paraszt, mikor kissé elcsöndesedtek.

– Nem a – mondta János és összeráncolta szűk homlokát.

Olyan gyötrelmesen szomorú volt az arca, mintha fájna a feje.

De aztán nekidurálta magát:

„Széna-, szalma-koszorú,
Bolond az, ki szomorú…”

Ennek volt legnagyobb sikere. Tapsolták és utánaordították:

„Széna-, szalma-koszorú,
Bolond az, ki szomorú…”

– Igassága van – bólintottak –, minek is bánkódni amiatt.
– Csakhogy elfelejtötte – tette hozzá a kasznár.
János csakugyan megengesztelődött, csillapult indulatja. Már olykor szóba elegyedett másokkal is. Elmesélte, mit művelt az olasz fronton, betért a kocsmába, a parasztok szerették őt, mert szóval tartotta a társaságot és mindig tudott valami szívderítőt, mulatságost, képtelent mondani, hol verset, hol találós mesét. Aztán, mikor felöntöttek a garatra és szemük babonásan parázslott a pálinka mérgétől, megkérték, hogy énekeljen. Pogány rossz hangja volt. Sápító és érctelen, mint a repedt fazéké. Hallása meg semmi. De úgy tudott figurázni, hogy kész mulatság volt hallgatni: Félrecsapta kalapját, arcát csúfságból feszítette, szemével orra hegyére bandzsított. Így gajdolta:

„Száraz tónak nedves partján
Döglött béka kuruttyol.
Möghallja egy süket embör,
Ki a vízben lubickol
Ej-haj denevér,
Hármat rikkant az egér.”

A parasztok szájába kövér hahoták puffadoztak, mint óriás gombócok. Dülöngéltek a nevetéstől.

– Még eccör – ordították.

János rekedten kiabált:

– Száraz a torkom.

– Hát kend mög – és a gazdag paraszt odabökött a pálinkásüveg felé –, fizetöm – mondta önérzetesen.

János fölhajtotta a pálinkásüveget, egy kortyra.

– Ne te ne! – rikácsolt János, ez volt a szavajárása, hogy vadítsa magát. – Ne te ne! – és botjával végigvágott a kocsmaasztalon. Az üvegek csörömpöltek, lehulltak a földre.

Fölmászott az asztalra és úgy bőgte torkaszakadtából.

Ilyen mulatságok után hajnaltájt vetődött haza, holtrészegen.

Egy éjszaka az asszony hiába várta. Megvirradt és még mindig nem jött. Csak délfelé állított be. De nem volt részeg, csak komor és fontoskodó.

– Hát kend hun kuncsorog egész éccaka?

Nem felelt, hanem aggodalmasan körültekintett. Bezárta maga mögött a konyhaajtót.

Csak aztán mondta az asszonynak, titkolózva, majdnem súgó hangon:

– Möghíttak.

– Ugyan hová a csodába hítták vóna magát? – fanyalgott az asszony. – Talán a kocsmába, hogy egész éccaka devernyázzon?

– Nem – szólt János –, nagy rangot kaptam én, asszony, nagy tisztességöt.

És két kezével nyomkodni kezdte homlokát.

– Az úgy esött – folytatta –, hogy künn ültem a tarlón. Csöndes szép este vót, pipázgatok, és nézöm a csillagokat. Úgy hulldogáltak azok, mint az eső. Hát mit látok? Az ég csak kinyílik, háromfelül, olyan világosság támad, mint fényös nappal és fönn a felhőkbe muzsikát hallok, de ojan erősen, mintha húsz banda húzná eccörre. Akkó nevemen szólítanak: „Kaszás-Kis János" mongya valaki. „Jelön" – mondom én, regula szerint. „Te majd a magyarok dógát igazítod, már mint égi jogász" mongya az a hang. „Igönis" – mondtam én és akkó leborúttam a fődre.

Az asszony szája tátva maradt a csodálkozástól.

– Miket beszél?

– Az ám. Még a szent Dávid is hegedűtt a hódban. Mivelhogy kihirdötték, törvényesen, Kaszás-Kis János ezentúl maga konfiskálja a szögény nép érdökét.

Az asszony letette a kést, mellyel krumplit hámozott, beengedte a konyhába a gyerekeket. Vállat vont és régi, kelletlen hangján szólt urához:

– Kend is jobban töszi, ha másra áll a gondja… Nézze a gyerököket. Az a kisfiú is milyen mazna. Inkább kerösne rá – és könnyet itatott fel köténye szélével.

János nézte a kisfiát:

„Kisfiú, nagyfiú,
Bolond az, ki szomorú."

– Szavalni, mög cifrázni a szót, azt érti – pirongatta az asszony. – De az is bolond ám, aki ilyen marhaságokat beszél.

Az asszony szavának lett némi foganatja. János újra szorgalmasan járt napszámba az urasághoz, az uradalomba, hol ebédet, vacsorát is kapott. Ősz felé elszakadt régi katonanadrágja. Ekkor a kasznártól szerzett viseltes fekete nadrágot, mely magyaros is volt, meg uras is és kabátot, mely térdét verte. Roppantul kiöltözködött. Paraszt testén olyan furán állott ez a maskara, hogy akik meglátták, először elnevették magukat. Ahhoz a madárijesztőhöz hasonlított tudniillik, mely a cseresznyefáktól riogatja a torkos madarakat.

János nem sokat törődött ezzel. Mindig újságot silabizált. Nehezen ment az olvasás, de ebbe is belejött. Otthon munkához látott. Katonaládájára papírokat teregetett, ácsplajbászát, mely évek óta hevert az asztalfiában, meghegyezte konyhakéssel és ákombákom betűkkel leírta azt, ami fejében motoszkált. Többnyire versek voltak ezek, meg rajzok. Nagy papirosra külön lerajzolta az *Égi Jelenés*t, a *Nap*ot, a *Hold*at – ezeket sárga ceruzával kiszínezte –, aztán piros sávot pingált, mely a magyarokat, kéket, mely a románokat és zöldet, mely a cseheket és szerbeket jelképezte, az egész fölé pedig hatalmas piros-fehér-zöld *Ászló*t remekelt.

Tél derekán cihelődni kezdtek a faluból a románok. Hogy kivonultak, a megszállás után, megoldódott a nyelve:

– Hát most mi lösz? – kérdezgették tőle, mert tudták, hogy bötüs ember és úgy szolnokol, mint egy képviselő.

Kaszás-Kis János Atilláról, Szent Istvánról, Mátyás királyról beszélt, de Wilsonról és Clemenceau-ról is tudott már mindent.

– Csak az lösz majd – folytatta –, hogy összegyün mindön magyar. De mindön magyar, aki csak él a főd hátán. Oszt mögalakítják közös határozással a népek ligáját, vagyis hogy a fő-fő törvényt. Népszavazás lösz. Demokrácia, az is lösz. Akkó kiderül a magyarok igassága, már hogy nem ők vótak a hibásak és elkövetkezik az igazi háború, ami még nem vót. Mindönkinek része lösz benne. Még a kis magyar gyerekök is ott ügyenek maj, de csak hátú. Azok szödik föl a golyót, amit kilű az ellenség, mög a kapszlit, ami a fődre potyog, mer akkó semminek se szabad kárba veszni.

– Hunnét tudja ezt, János bácsi?

– Mögjelentötték neköm, már mint égi jogásznak, hivatalosan.

Bólintottak az emberek.

Felhozták, hogy most már igazságot kérhet, azért, amiért arcul ütötte a román katona. De ő úgy tett, mintha nem hallotta volna. Vagy talán már nem is értette. Olyan messze volt. Túl az óperenciákon a semminél, mely megvigasztalta.

Februárban a felesége sírva járt a községházán. Azon panaszkodott, hogy az ura eltűnt katonaládájával, meg félretett pár koronájával együtt. A faluban azt beszélték, hogy megháborodott az elméje. Már holt hírét is költötték.

Úgy esett, hogy egy reggelen – se szó, se beszéd – gyalogszerrel az állomásra ment. Pörge kalapja mellé árvalányhaj-bokrétát tűzött, kezében rövid szárú fokost szorongatott. Harmadosztályú kocsiba szállt és szónoklatokkal, tréfás versezetekkel Budapestig mulattatta útitársait, kik ökrendeztek a nevetéstől.

Budapesten egy hét múlva a pályaudvarok táján tűnt föl. Itt árulgatta verseit, zöld, piros szalmapapiroson, az *Égi Jelenés* és a *Hazám* címűt, de nemigen volt keletjük. Csak menekültek vásárolták, akik – szegények – mindent megvettek, amitől jó hírt reméltek.

János arca most is pirospozsgás volt, szeme zavartalanul kék, szava ejtése paraszti és ízes, példaképe a fajtájának, mely annyira bölcs és józan, hogy szenvedésében is úri mértéket tart, őrületében is ügyel méltóságára.

Kabátjára, baloldalt – a szíve fölé – nemzetiszín szalagot varrt kereszt alakban.

Ha kérdezték, miért, ezt felelte:

– Mivelhogy Krisztus urunkat is körösztre feszítötték.

Délelőttönként nyakába vette a várost. Válláról foltos, ütött-kopott paraszttarisznya lógott, melybe kenyeret tett, papírokat és a *Rajzot*, melyen oda van írva a *Nap*, a *Hold* és az *Ászló*. Ezt akarta bejelenteni mindenütt, minisztériumokban, hivatalokban, lapok szerkesztőségeiben *„miszerint hivatalosan is vögyék tudomásul"* és *„tétessék határozatba mindön magyarok ártatlansága"*.

– Begyakoroltatván az igasságtövésbe, mint hitelös, égi jogász hirdetöm és perhoreszkálom a népek törvényeit – mondotta.

De amint kiteregette írásait és tovább beszélt, kedves alföldi szavain átütközött valami idegen és lidérces láng, melytől a hallgatók megdöbbentek.

Pár koronát vetettek neki. Később azt se adtak. Szolgák, ajtóállók karjánál fogva vezették ki ezt a magyar parasztot és sarkára csapták az ajtót.

Akkor bolyongani kezdett a városban. Mint a bitang kuvasz, a parasztkutya, mely kócosan-borzason, a megveszéshez közel fut-fut hazátlan és nem találja helyét sehol, csatangolt az idegen város aszfaltján. Kalapját elhagyta valahol. Hajadonfőtt járkált és utcapadokon hált. Egy éjszakai hajszán elfogta a rendőrség, s mert nem tudta magát igazolni, két napig fogva tartotta. Haza akarták toloncolni. János mint menekült, vagonban kapott szállást. Itt irkált mindenféle szomorú és vidám versezeteket, melyeket utcán jártában hangosan mondogatott.

Ruhája hónapok múltán cafatokban lógott testéről, hajtókáját belepte a piszok. Egyszer egy kispesti kocsmában megverték és kirúgták az ajtón. Orrán sokáig látszott két véres csík. Az emberek megálltak a fűzfapoéta előtt, aki valamit hasonlított Hazafi Veray Jánoshoz és nézték.

Körötte pedig folyt az élet. Szónokoltak, loptak, raboltak, irigykedtek és rágalmaztak, üzleteket kötöttek, a valutaüzérek feleségei díszelőadásra hajtattak az Operaházba, a pöffedt igazgatók szájukban füstölgő szivarral vágtattak gépkocsijukon, a vendéglőkben cigányoztak, a kávéházban tortákat ettek, a bárban a város ringyó színésznői angol és francia tisztekkel pezsgőztek, az orfeumban csiklandós kuplékat daloltak és foxtrottot lejtettek, a klubban százezerkoronás bankokat húztak ki egy tétre, a tőzsdén *hausse* és *baisse* volt, a márka árfolyama emelkedett és esett, és csaltak liszttel, zsírral és cukorral, selyemmel, gyémánttal és szesszel, szerelemmel, művészettel és politikai jelszavakkal, kabáttal és gubával, magyarsággal és nemzetköziséggel egyaránt.

János minderről semmit sem tudott.

Amint esténként zúgó parasztfejét egy gázlámpáshoz nyomta és nézte a reménytelen kavargást, ő volt ebben a hűtlen országban a hűség, ő volt ebben a rothadt városban a megalázott szenvedés, a pokolba hullajtott ártatlanság, a jogászfajta szent prókátora, a leggyilkosabb világtörténelmi pör égi fiskálisa, a vértanú, kürtös és apostol, a dalolni és szólni nem tudó igric, aki csikorgó-ízetlen rigmusokban jajgatja ki barbár fájdalmát, a századokig parlagon hagyott parasztság magára ocsúdása, az eltékozolt napkeleti gazdagság, egy évezredre nyúló sajgó visszaemlékezés, Komárom, Kassa, Pozsony, Eperjes, Losonc, Szabadka, Temesvár, Arad, Nagyvárad, Kolozsvár, Marosvásárhely keserve, egy nép ki nem szakadható halálordítása.

Ő volt a magyar költő.

A MÁSODIK KIADÁSBAN MEGJELENT ÍRÁSOK

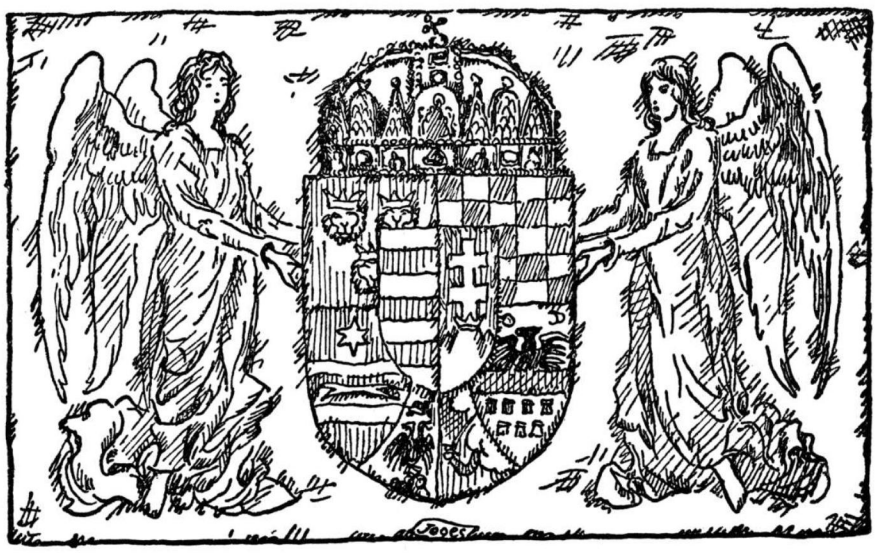

LORD ROTHERMERE SORAI

A három béke közül, amelyek Közép-Európa térképét újjáalakították, az utolsó és a legesztelenebb volt a trianoni. Ez ahelyett, hogy egyszerűsítette volna a nemzetek meglévő keveredését, még inkább bonyolította ezt a kérdést. Olyan mély az elégedetlenség, amelyet ez teremtett, hogy minden elfogulatlan utazó, aki a kontinensnek ezen a vidékén jár, tisztán látja az elkövetett hibák jóvátételének szükségességét.

A közép-európai államok mostani határai önkényesek és nem gazdaságosak. De van ennél még sokkal nagyobb veszedelmük is. Igazságtalanságuk állandó veszedelme Európa békéjének.

Azok a kezek, amelyek a mai politikai helyzetet létrehozák, jövő háború magvait vetették el.

A békeszerződés által teremtett új állapot bizonytalanságát bizonyítja az a tény, hogy három közép- és kelet-európai állam: Jugoszlávia, Románia és Csehszlovákia azonnal szükségét érezte, hogy katonai szövetséget létesítsen Franciaország támogatásával a békeszerződés, de különösen

a Magyarországgal kötött trianoni békeszerződés fenntartására, amely nyilvánvaló hiányokat és igazságtalanságokat tartalmaz.

Ez a szövetség, amelyet kisantant néven ismerünk, most is fennáll, bár a múlt évi konferenciáján a három állam állásfoglalása Magyarországgal szemben már szemmel láthatóan kevésbé agresszív volt, mint az elmúlt években. Ez a feledés kétségen kívül annak a hűségnek tudható be, amellyel Magyarország, bár állandóan protestál a békeszerződések tisztességtelensége ellen, annak kötelességeit mégis teljesítette.

De a kisantant rohamosan veszít nemzetközi értékéből. Az ilyen szövetségek, amelyeket meghosszabbítanak azután is, amikor már szükségességük megszűnt, maguk is veszedelmeivé válhatnak a nemzetközi békének.

Állítom, hogy eljön az idő a szövetséges hatalmak számára, amelyek aláírták ezt az erőszakos szerződést, hogy fontolóra vegyék azokat a határokat, amelyeket akkor lefektettek, az elmúlt nyolc év világossága és tapasztalatai alapján. Hogyha egy intézkedés nem vált be egy nyolcéves próba alatt, ez erős bizonyíték amellett, hogy az alapjában egészségtelen. Én a közép-európai helyzet megváltoztatását követelem, épp annyira a célszerűség, mint az igazságosság szempontjából.

Olyan nép, mint a magyar, amelynek ezeréves alkotmányos tradíciója van, amely egész Európát védte a törökök ellen, amelynek saját Magna Chartája van – az Aranybulla 1222-ből, s csak hét évvel fiatalabb, mint a mi hasonló törvényünk – minden jogot megszerzett arra, hogy ne kezeljük úgy, mintha újonnan alakult Balkán-állam lenne.

Tehát mert fajunk mint *nemzet* csak a kultúra segítségével ígérhet magának jövendőt, én azt mondom, fordítsunk minden kitelhető erélyt a magyar faj magyar nevelésére, magyar kultúrájára. Bizony, vegye fontolóra a több mint kétmillió lelket számító magyar kálvinista felekezet, miszerint a „magyar vallást", mely a magyar nemzetiségnek oly hatalmas támasza lehetne, az erdélyi mezőségen veszni ne hagyja! Hogy ott az „oláh vallásnak" áldozatul ne essék! *Kossuth Lajos Herman Ottónak*

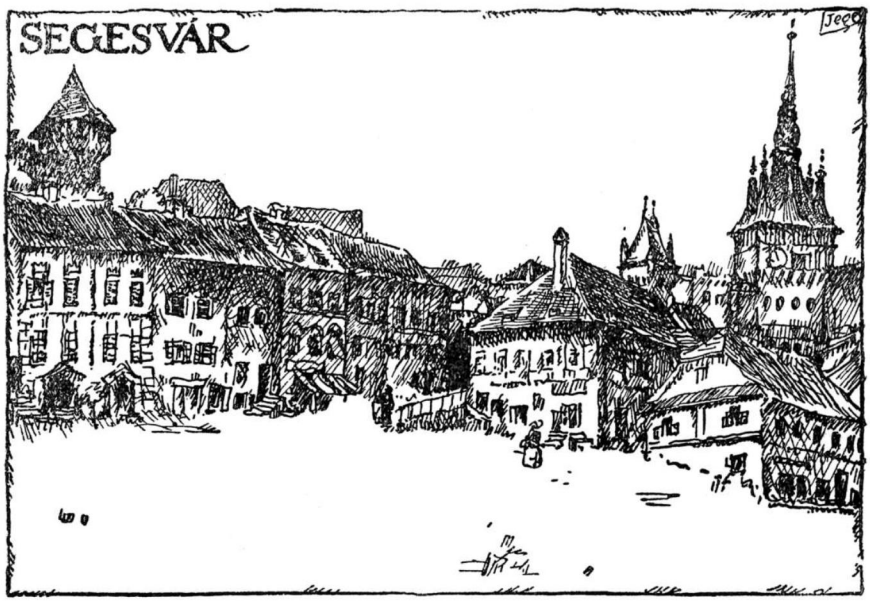

Bethlen Margit grófnő

A VARÁZSLÓ

Élt egyszer egy király. Nagy volt és hatalmas és büszke hatalmára. Mindenki, ki körülötte élt földig hajolt meg előtte, ami különben célszerű is volt, mert ha véletlenül egyszer egy fej kiemelkedett a többi közül, azt menten leüttette.

Így aztán szükségszerűen ő volt egész környezetében állandóan a legnagyobb és magasabb, ami önérzetét természetesen módfölött fokozta. De azért mindig élt a gyanúperrel, hogy hátha elbújva valahol a háta mögött valaki mégis fel merészeli emelni fejét, s észrevétlenül hirtelen csak fölébe nő és azért, miként annak idején Hófehérke mostohája, ő is naponta kérdést intézett varázstükréhez. De persze nem azt, hogy ki a legszebb, hanem hogy ki a legnagyobb és leghatalmasabb országában.

Hosszú időn keresztül minden nap újból és újból megkönnyebbülve és kielégített hiúsággal szemlélte tükrében saját képét. De egy idő múlva

kósza hírek kezdtek keringeni valami csodálatos lényről, emberről, manóról, vagy varázslóról, akit megfogni nem lehet, jön és megy kénye-kedve szerint, emberek szívéből pompázó virágokat fakaszt, mindegyikéből mást és mást, ahogy kedve tartja, néha kis, jelentéktelen szolga szívéből nagy, hatalmas pálmafát, édesen daloló madarakkal rajta, máskor megérinti egy nagy úr szívét és szamártöviserdő csírázik ki belőle. Néha fordítva is csinálja, de akár így, akár úgy, ő csak nevet és elsuhan, mielőtt megfoghatták volna. A kósza hírek a király füléig is eljutottak és egy nap, amikor tükrébe nézett, saját képe mögött egy hegyes süvegű, hosszú szakállú arc körvonalait vélte megsejteni. És amint nőtt a varázsló híre, úgy nőtt az arc a tükörben is, míg végre a király arcát teljesen kiszorította, és csak ő maga nézett farkasszemet a dühtől és félelemtől reszkető uralkodóval. És mentől tovább nézte, annál vésztjóslóbb lett a varázsló sötét, parancsoló szeme, a világ minden akarata és hatalma összpontosult benne. A király úgy érezte, hogy minden ereje elhagyja és a tükör csörömpölve hullott ki erőtlen kezéből.

Hosszú időbe telt, míg annyira össze tudta magát szedni, hogy hoppmesterét behívathatta.

– Kerítsétek elő a varázslót. Látni akarom – parancsolta sötéten.

A hoppmester reszketve hajolt kétrét.

– Felséges királyom – dadogta rémülten –, senki sem tudja, mikor, hol tanyázik. Itt van és már el is tűnt. Azt hiszik távol van és hirtelen utadba akad. Jön és megy, áldást és átkot szórva maga körül, senki sem tudja miért.

A király, ki nem szokta meg szolgáinál az ellenmondást, már inteni készült, hogy a kedvetlenséget okozó száj örökre elnémuljon, de hirtelen mást gondolt:

– Hát jó. Addig fogom országomat bejárni, míg utamba nem kerül. Induljunk.

Nagy volt a király kísérete, mellyel útnak indultak, hadseregnek is beváltvolna. Esténként, ha tábort ütöttek, a tűzhelyek fel-felcsapó lángjai asszonyt, férfit, gyereket vegyest világítottak meg, kik mind ott sürögtek, forogtak, tevékenykedtek, hogy a király kényelmét szolgálják. Bejárták a városokat, falvakat, a legkisebb, rejtettebb tanyára is bekukkantottak, de a varázslót nem lelték sehol. Nyomában jártak folyvást, néha perceken múlott, hogy utol nem érték, máskor lelkendezve jött a hírnök, hogy alig távoztak, máris megjelent, de mire visszafordultak, már újra messze járt.

És egy nap, mikor már nem is keresték, de fásultan ütöttek tábort, hogy másnap a siker minden reménye nélkül újra csak felszedjék, a varázsló besétált közéjük és odaállt a király elé. Hosszú, hegyes süvege volt és sűrű fekete szakálla, miként a király a tükörben látta, csak a szeme volt más. Nem sötét és vészteljes, hanem világoskék, vidám, kissé gunyoros, de egyúttal meglepően közömbös.

– Itt vagyok. Mit mutassak? – kérdezte egyenesen a király szemébe nézve.

Az lélegzetét visszafojtva bámult reá. Tehát itt van, itt, előtte az, akit a tükör és saját hite hatalmasabbnak érez magánál. És szinte önkéntelenül törtek elő szívéből a szavak:

– A hatalmadat! Azt mutassad, hogy mily nagy vagy.

A varázsló ajakán futó mosoly jelent meg:

– Hogy mily nagy? Némelyek szerint végtelen, mások azt mondják, hogy semmi. Nézzél!

Megfordult és egy véletlenül ott álló apródnak szíve táját megérintette hosszú varázspálcájával. És erre a szívből rügyek fakadtak, melyek percek alatt nagy vérvörös virágokká váltak: égő, forró tüzű, élő, meleg virágokká, fényt, ragyogást, örömöt terjesztve maguk körül.

A varázsló egy másik szívet érintett meg. Egy lány szívét. Szép volt a lány és fiatal és szívéből mégis csak őszirózsák, a halál szomorú virágai keltek, az ősz bús hervadását árasztva maguk körül.

Ekkor a hoppmester tolakodott előre:

– Engem illet, hogy először megérintsed szívemet – szólott neheztelve.

A varázsló szó nélkül emelte fel vesszejét; véget nem érő kacaj rengette meg a levegőt: a hopmester szívéből hatalmas pitypang sarjadzott elő, nőtt, nőtt, már beburkolta őt egészen fehér átlátszó gömbjével, aztán egy hirtelen támadt szélroham felkapta, széjjelszórta, nem maradt belőle semmi sem.

És így sorra megérintette a varázsló az összes szíveket, és mind más és más virágok keltek életre bennök. Néha egy könnyet ejtett egy vörös rózsára, és az összezsugorodott tőle és meghalt. Egy másik pedig, amelyre könnye hullott, ezerszerte pompázóbb színben égett és virult.

– Miért ? – kérdezte ámulva a király.

A varázsló közömbösen mosolyogva vont vállat:

– Ez az ő titkuk. Egyiknek jó, a másiknak rossz. Mindegyiknek a természete szerint.

Végre mindenkinek szívéből kisarjadzott valami, kék, sárga, vörös, zöld, fehér színek özöne borította el a tábort. Az egyik szívből egész erdő kelt ki virággal, lombbal, gyümölccsel megrakott, soha nem látott csodafák borultak egymásra, a másikból kevéske, szegényes moha szégyenkezett elő, csak a királynak szívét nem érintette még meg a varázsló csodavesszeje.

– Az enyémből növessz trónomhoz méltó aranyliliomot, nagyobbat, mint bárki máséból – parancsolta végre a király.

A varázsló elmosolyodott.

– Az nő, ami van. A magot nem én hintem el, csak életre keltem. Hadd lássék, mi az, ami szíved rejtekén várja az életet – és megérintette a király szívét. A szív megremegett és vadul felburjánzott belőle egy csalántenger, oly nagy, erős növésű és hatalmas, hogy elárasztotta, megfojtotta, a többi szívből kikelő, édes illatú virágot. Nőtt, nőtt, zölden, sötéten, rettentően, megölve, elpusztítva maga körül mindent, míg végre egyedül állott a saját végzetes hatalmán megrettent király a még mindig közömbös gúnnyal mosolygó varázslóval.

– Mit tettél velem? – suttogta a király remegő ajakkal.

– Semmit. Megnövesztettem benned azt, ami volt – felelte amaz, és egyszerre elkezdett foszladozni, átlátszó lett, már csak a körvonalai látszottak, a hegyes süvege és fekete szakálla – azt ami volt – hallatszott még egyszer – volt – volt –, már nem is volt.

Székelyföld
Mindig zöld
Hazám ott
Szívem ott.
Jaj be szép
Székely nép!
Székely vér
Magyar ér,

Kicsiny vagy
Mégis nagy
Hűvség ott,
Hideg vagy,
Még se fagy
Szived ott!

Kuruc vers

Dr. Szontagh Tamás

NEM, NEM, SOHA!

Kinek szívében és emlékezetében ne élne az a kedves, kerekded földrajzi kép, amely a magyar birodalom területét adja vissza?

Dévényből kiindulva a termékeny Morava folyó mentén, a kies Vág völgyével egy közösen húzódó hegységet követve érjük el az árvai és liptói havasokat. Majd a Tátra festői láncolata kapcsolódik az Északi-Kárpátok vonulatához. A Keleti-Kárpátok formás bércei levezetnek a brassói, fogarasi és nagyszebeni magas hegységhez. Elérve Orsovánál a Duna folyót, annak festői szépségű szorosán felfelé haladva, a Száva, majd az Una medre képezi határunkat. A Karsztos terület Velebi-hegységével elérjük az Adria szigetes partját, amely Fiuméig húzódik. Majd a Karszt északi része, a tiszta vizű Kulpa, az Uskok a zágrábi, varasdi hegység: a Mura folyó, a muravidéki Vas, Sopron vármegyei és a Lajta-hegység éri el kiindulási pontjukat.

Az ország e természetes kerete mintegy a Szent Korona ékköves alsó abroncsa, befoglalja Alföldünket: a Szent Korona belső aranyfövegét.

Egy természeti határok övezte földrajzi egységes terület ez, melyen belül a közgazdasági viszonyok is a legeslegegységesebbek.

Folyórendszerünk hálózata is jóformán a birodalom belsejében egyesül.

A Duna és Tisza folyók feltűnő egyforma részekre osztják a belső területet. Hegységeink és völgyeink is legnagyobb részt az ország belseje felé végződnek. Az Alföldünket környező hegyes-dombos vidék szépen laposodik el a síkságba.

Ez a földrajzi és geológiai egység és szoros kapcsolódás, nemcsak hadászati védekezésünknek, hanem ipari és gazdasági megélhetésünknek is kulcsa.

Nyersterményünket ez ideig bizonyos természetes és előnyös elosztással értékesíthettük.

A nagy háború után pedig tapasztalatainkra támaszkodva, mezőgazdálkodásunkat és iparunkat okszerűebben és behatóbban fejlesztettük volna, s ezzel anyagi gyarapodásunk és jólétünk is okvetlenül bekövetkezik. Hiszen erre minden alapfeltétel megvan.

Amint azonban a gonosz országrablás megtörtént, mindez teljesen megszűnik.

Ezután jóformán csak a középhegység kettéosztotta Nagy- és Kisalföld egy része és folyóink egyes elvagdalt szakaszai maradnak tulajdonunkban.

Egyszerre kicsike tartománnyá süllyedünk és megmaradt parányi nyersterményeinket sem lennénk jóformán képesek otthon feldolgozni, hanem mindenünket, a minket fojtogató, ellenséges polip feneketlen gyomrának kényszerülnénk feláldozni.

Ezzel azután a lassúbb vagy gyorsabb teljes megsemmisülés örvényébe jutunk.

Elvesztettük a magyar erdészek verejtékes munkájával feltámasztott pompás erdőségeinket.

Bányászatunkat, arany, ezüst, nemes opál és ami még sokkal fontosabb, kősó, kőszén, gáz és kőolaj, valamint más egyebek termelését.

Kohászatunkat, iparunk egyik éltető ütőerét.

Márványaink és használati köveink sok haszonnal járó termelését.

Virágzásnak induló ipartelepeink legnagyobb és legértékesebb részét.

Erőfejlesztésre alkalmas vízfőinket, ipari életünk legfőbb tényezőit.

Lehetetlenné válik folyóvizeink független és reánk nagy haszonnal járó vízgazdasági berendezése.

Állattenyésztésünk alapfeltétele: a természetes rétek és legelők óriási megcsappanása, magával rántaná mezőgazdasági iparunkat, a tej, vaj, sajt, túró és sok egyéb termelését.

Elveszítjük hegységeink üdítő levegőjét!

A mi szellemi és anyagi erőnkkel megteremtett és számottevővé emelt gyógyvizű forrásaink és fürdőink legnagyobb és legértékesebb részét!

Elveszítjük ősi, megmaradt történeti emlékeinknek egész sorozatát!

De elveszítjük birodalmunk legnagyobb részének földjét; rajta egy munkás, annyi hosszú időn át velünk együtt élő és nagy részben együtt is érző, testvérré forrott néppel!

Ellenségeink pedig nem a magyar, oláh, tót, szerb, rutén és német ajkú lakosságba szerelmesek, hanem a mi ércünkbe, fánkba, gyapjúnkba, kenderünkbe, a mi becsületesen megszerzett vagyonunkba s kulturális befektetéseinkbe.

Ezen veszteségünk után igazán egy picike tartománykává süllyedünk, amelynek életszálait gonosz ellenségeink rohamosan elsorvasztanák.

Ezen eldarabolás, megcsonkítás ellen kell küzdeni minden erővel, minden eszközzel.

Erre a nagy munkára kérjük a társadalom minden rétegének hathatós, kitartó anyagi és szellemi együttműködését.

Jelszavunk „mindent a haza földjének csonkítatlan visszaszerzéséért". Nem akarjuk, hogy Klio majd azt jegyezze fel rólunk, hogy gyáván, tétlenül, kislelkűen álltunk hazánk feldarabolásánál!

Mi hazánk ezeréves határai között nem meghalni, de a jó Isten segítségével élni, hasznosan, nemesen, az egészséges kor szellemét megértve élni is akarunk.

Hogy is mondja halhatatlan nagy költőnk?

„Ha a Föld Isten kalapja,
Hazánk a bokréta rajta!"

S mi ezt a sok vihart kiállott gyöngyös bokrétát hagyjuk most lelketlen, gonosz rablók által széttépni, elrabolni?!

Kiáltsuk bátran a világ mind a négy tája felé:

Nem, nem, soha; utolsó csepp vérig nem!!!

A magyar ember szívében a hazaszeretet uralkodik. Már Proudhon is megjegyezte, hogy a magyar költők többre becsülik a hazafiságot a szerelemnél. „Szerelmemért feláldozom életemet, szabadságért feláldozom szerelmemet" énekelte Petőfi.

Laveley

Bárcsak egy percig itt lehetnél és láthatnád a tompa ezüstszínű Dunát, a sötét hegyeket halványvörös alapon, a Pest felől felcsillámló fényeket: Bécs nagyon süllyedne értékben előtted – Budapesthez képest. *Bismarck*

Ravasz László

A FEHÉR HAJÓ MATRÓZAI

Olvastam a következő történetet. Athén ellen fellázadt Mytiléné szigete. A gőgös polisz leverte a lázadókat, s aztán büntetésül halálra ítélte a sziget egész férfilakosságát. Kiküldte katonáit, hogy hajtsák végre az ítéletet. Azok felszereltek egy fekete hajót, fekete zászlót húztak rá s megindultak a halálítélet végrehajtói sötéten, ünnepélyesen a remegve, fázva, gyötrődve váró Mytiléné felé. Lassan, méltóságosan haladt a halál fekete hajója, mint a végzet. Nincs hatalom, mely feltartóztassa. De közben mást gondoltak az athéni agorán, megkegyelmeztek a lázadóknak s felszereltek egy fehér hajót, fehér vitorlákkal, fehér virágokkal ékeset s elindították, hogy vigye a kegyelmet, az élet üzenetét. Fehér khitonos, mosolygó fiatal embereknek adták át az evezőket, hogy dalolva szálljon a fehér hajó kék ég alatt, kéklő vizek felett. Míg a halálhajó lassan haladt, az élet fehér hajója, *mert fiatal emberek ültek az evezőlapátok mellett,* repült mintha szárnyas, szép, fehér sirály lenne. Előbb érkezett meg az élet üzenete, mint a halál üzenete.

Szegény Magyarország, parányi kis Mytiléné szigete egy ellenséges világ közepette. Halálra ítélték sorsának távoli, gőgös urai. Jön feléje a halál fekete hajója fenyegetően, ítéletesen, végpusztulást hozva. Sokszor mintha látnám ködleni fekete árbócát, vigasztalan alkonyunk távoli árnyékai között, mintha lengene zászlójának fekete szövete. De mikor a magyar ifjúságra nézek, úgy érzem, hogy egy fehér hajó is útra kelt, s ti ültök benne, fehér khitonos, dalos, erős, imádkozó fiúk. Evezőcsapásaitok alatt porzik az időnek és a történelemnek kék vize, s repül az élet csónaka a megváltás üzenetével. Felétek ujjonganak köszöntéseink, értetek szállanak imádságaink, lobognak a magyar lelkek fehér keszkenői. A kormányos, ott a parancsnoki hídon, legyen áldott és győzedelmes!

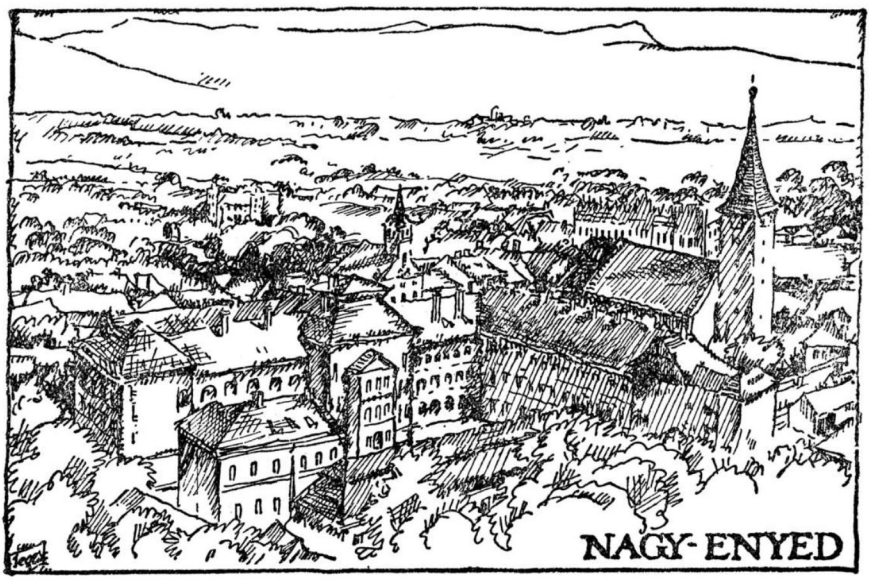

Nagy Emil

AZ IRREDENTIZMUS

A bűnös Trianon által előidézett mérhetetlen igazságtalanság elleni küzdelmünket irredentizmusnak szokták nevezni. Az én véleményem szerint ez az elnevezés nagyon szűk és nem illik a mi tragédiánkra. Nemcsak azért, mert idegen szó, hanem különösen azért, mert amit mi, magyarok érzünk Szent István koronája birodalmának összemészárlása miatt az egészen más valami, mint az az érzelemvilág, amit az olaszok az irredentizmus alatt értettek.

Az olasz irredentizmus egyszerűen a faji együvé tartozás harcos eszméjét jelentette az anyaország és az olasz nyelvű ama tartományok között, amelyek szerintük idegen járom alatt nyögtek. Olyan érzés volt ez az olasz irredentizmus, mint amikor a gyermekeitől elszakított anya a gyermekei után vágyódik, s viszont, ezek az anyjuk után esengenek.

De hát ilyen a mi érzésünk is? Dehogy ilyen, egészen más valami! Elvégre az anya önálló lény a gyermekei nélkül is, s a gyermekek is meglehetnek valahogy az anyjuktól elhagyatva is.

A mi nemzeti fájdalmunk olyanféle, mint amit a hatalmas tölgyfa kiabálna ki a világba, ha nyelve lenne, amikor büszke koronáját leszakítják csonkán maradt törzséről. A mirajtunk elkövetett trianoni őrület olyan valami, mintha az épületet elválasztanák a fundamentumától, az aranyfácánt megfosztanák minden tollától, a virágoskertből gyökeresen kitépnének minden virágot, levakarnák a termőréteget a búzaföldről, évezredes medréből kivetnék a büszke folyót, vagy a kannibálok szétdarabolnák szemünk láttára a tulajdon édesanyánkat! Az irredentizmusról le lehet mondani, de arról, amit érzünk magyarok... soha, nem, nem, soha... Próbálok valami elnevezést találni erre a mi lelkivilágunkra, de nem tudok! Az hiszem, más sem tud! Nem is lehet olyan kifejezést elképzelni, amely helyesen jellemezze azt a vágyunkat, ami Arany János Nagy-Szalontája, Jókai Komároma, az aradi tizenhárom vértanú földje, s Rákóczi kassai dómja felé hajtja a lelkünket. Csak ha Lehel kürtjét akkorára meg tudnák növeszteni, hogy a belefújt panaszt meghallaná az egész világ, s ha Budavárában a sötét nemzeti éjszakában felhangzó tárogató Szent István birodalma minden sarkába el tudná küldeni azt a dallamot, hogy *„Gyönge violának letörött a szára, az én bánatomnak nincs vigasztalása..."* csak ez fejezné ki valamiképpen azt a magyar lelkivilágot, amely a *Mária Antoinette* mártír királyné kis kastélyából ránk szabadított szörnyűséges igazságtalanság nyomán mibennünk él. Ez a lelkivilág soha többé meg nem szűnhet mindaddig, míg orvoslást nem találunk. Addig Csonka-Magyarországnak mindig egy egyetlen nagy templomnak kell lennie, amelyben a hazafiság örök tüze mellett szüntelen zengjen a magyar Hiszekegy.

Csakhogy az imádságból magából nem lehet megélni, hanem mellé dolgozni is kell. Segíts magadon, majd megsegít az Isten, így szól a régi bölcs mondás, amelyet Károlyi Sándor gróf szívesen idézett, és *Gibbon* szerint a szelek és hullámok mindig az *ügyesebb* hajós pártján vannak. Cselekedni is kell, nemcsak imádkozni és keseregni.

Könnyű azonban azt mondani, hogy cselekedni kell, de ki tudja konkrétan megmondani, hogy mit tegyünk, mi a teendőnk és a teendőnket mily sorrendben tegyük és főleg azt, hogy a tennivalókat gyakorlatilag hol fogjuk meg?

Világos, hogy ennek a szükséges cselekvésnek sokféle erkölcsi, külpolitikai, gazdasági, katonai belpolitikai, becsületbeli, kulturális és nemzetközi jogi ágazata van. A mi magyar irredentizmusunk, ha sikert akar aratni, csakis úgy járhat el, hogy a nemzet összes fiai, kezdve legfelül és folytatva legalul, le, a legkisebb polgárig, szervesen felosztják a munkát egymás között és mindenki megteszi kötelességét a munkának abban a részében, amelyet magára vállal, vagy amit a sors reája hárított. Mert ezek a teendők, amik együttesen a trianoni igazságtalanság módosítására fognak vezetni, mind együtt egy *nemzeti egészet alkotnak, s ezek mind együvé foglalva jelentik azt a magyar nemzeti politikát, amelynek soha meg nem változó szüntelen fő célja és végső feladata az, hogy a trianoni igazságtalanság módosítását, vagy talán jóvátételét elérjük.*

Így szabad csak józan, okos magyar embernek az irredentizmust felfogni.

Tud győzni e nép! Attila magva ez!
Ez dúlta Árpád hajdani harcain
A föld legelső tartományait
S láncra fűzé sok ezer vitézit.

E nép csatázott nagy Hunyadink alatt,
Mikor kevély Bécs tornya lerontatott,
S roppant Budának győzhetetlen
Ormai közt diadalmi kürt szólt.

Berzsenyi Dániel:
A felkölt nemességhez

Különös nép a magyar, de nekem nagyon tetszik.

Bismarck

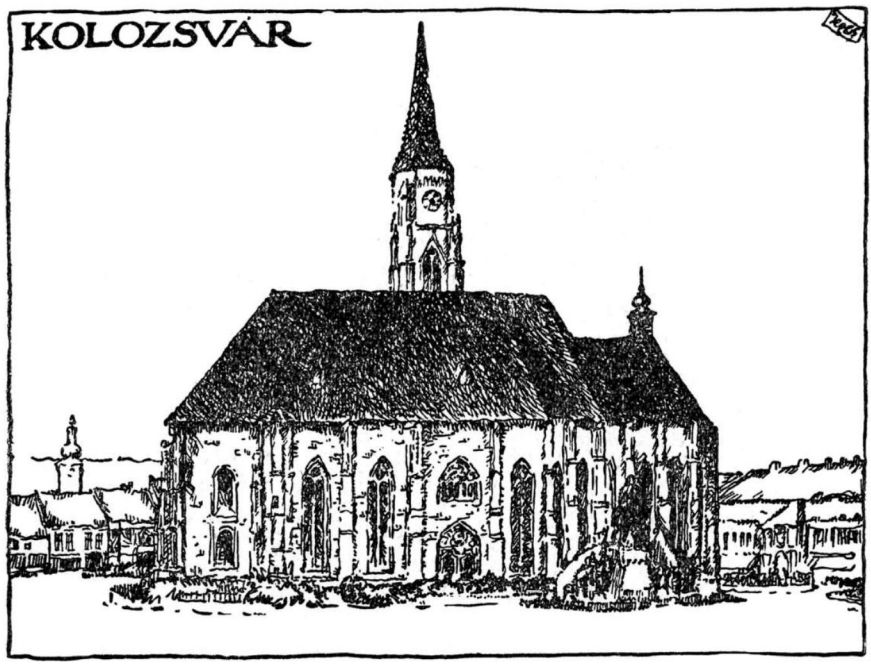

Gömbös Gyula

TÖRTÉNELMI IGAZSÁGOK

Ha emberek belekontárkodnak a természet nagyszerű művébe, ha természetes dolgokat mesterségesekkel akarják felváltani, ha évezredes kötelékeket tájékozatlanságból, vagy gyűlöletből meglazítják, eltépik, ha félreismerik a történelmi erők vonalait, akkor káosz áll elő, és béke helyett békétlenség, boldogság helyett boldogtalanság, nyugalom helyett örökös izgalom, fejlődés helyett mindent elsorvasztó dekadentia fog jelentkezni mindaddig, míg az erők vissza nem térnek megszokott medrükbe.

A trianoni békeszerződésre gondolok, amikor ezeket a sorokat leírom, arra a szerződésre, mely a helyzet nem ismerése alapján jött létre. Rossz

akaratú és rövidlátó tanácsadókra hallgattak a nagyantant vezetői, amikor egy történelmi szerepre elhivatott nemzetet térdre kényszerítettek.

A Duna medencéjében egy ezredéven át csak a magyar faj államalkotó zsenialitása tudott helytállani. Hogy miért? Egyszerűen, mert a magyarság ismerte fel először, hogy a Kárpátok koszorúzta földrajzi egység keretén belül, csak egy történelmi akarat, csak egy politikai rendszer, csak egy gazdasági vérkeringés érvényesülhet eredményesen, azokkal a centrifugális tendenciákkal szemben, melyek egy rosszul értelmezett nemzeti önrendelkezés alapján most határokat kívántak vonni ott, ahol a legteljesebb egybeolvadásra éppen ama nemzetiségek érdekében van szükség elsősorban, melyeket elszakítottak tőlünk. Ha valahol, úgy a Duna medencéjében csak centripetális erők uralkodhatnak. Az elszakított területek nem magyar lakosai máris feljajdulnak, mert ha ideig-óráig memzetiségi lázálmaikat realizálva látták is, az élet könyörtelen keze ma már és mindenkoron ide szólítja hozzánk a magyar Alföld köré, hozzánk, a magyar testvérekhez, kiktől mindig csak a legteljesebb egyenjogúságot élvezték sokszor az autochton magyar faj kárára.

Trianon egy ideális gazdasági, kulturális és politikai egységet bontott meg, szegénységet hozott Csonka-Magyarországra, de az elszakított területekre is. Egy ezeréves, keresztény kultúra helyett mesterkélten új, de gyökértelen kultúra megteremtésén fáradoznak, a trianoni politika pedig pusztít, rombol, tradíciókat, existenciákat tör össze anélkül, hogy a nélkülözhetetlen stabilitást biztosítaná.

Történelmi igazságunk az: hogy történelmet Kelet-Európában csak egy egységes Magyarországgal lehet íratni, mert a minden erőnél erősebb természet isteni ereje akarja ezt így.

Petőfi Sándor Béranger-re és Körnerre emlékeztet, ő a szabadság, az égő szerelem, az ifjúi szenvedély és a végtelen rónák dalnoka. Verseiben a magyarság forró hazafisága lüktet és a szép Magyarország gazdag színei reszketnek. *Tissot*

Milotay István

STEFÁN

Úgy élünk ebben a kis nemzetközi hotelben, kétezer méter magasságban a tenger színe felett, mintha Noé bárkáján érkeztünk volna, vagy mintha arra várnánk, hogy felszedjen bennünket a fenyegető özönvíz elől. Magának a hotelnek is a legnagyobb büszkesége, hogy özönvíz előtti időket látott. A kovácsoltvas címer, a fehér elefánt, mely a kapu felett lóg, az 1551-es évszámot mutogatja. A Fehér Elefántnak két hatalmas házi autója van, de a vasúti állomáson csengős lovas batár várja az érkezőket. Hideg-meleg vízszolgáltatás és központi fűtés van a szobákban, az úgynevezett modern traktusban, a központi helyiségek azonban szinte azonmód érintetlenül, ahogy az egykori tulajdonos, Lenhardt Miller svájci polgár 1645-ben restauráltatta őket. Embermagasságig szökő tölgyfa burkolat a falakon, hatalmas faragott gerendamennyezet, olyan vastag falak és olyan mély ablakfülkék, mint a középkori várakon, olyan hatalmas pohos cserépkemencék egy-egy sarokban, hogy kisebb helyeken fél szobát elfoglalnának. Hideg estéken fenyőfa hasábok pattognak a kandallóban. Öreg vaspántos, rézveretes ládák, ódon karosszékek, vasból kovácsolt lámpák és primitív csillárok, itt-ott öreg szőnyegek, cserépedények, népies hímzések, kecskelábú termetes asztalok, a szomszéd termekben pedig a modern hotelkultúra kényelme és eleganciája, a havasok napfénye a kristályüvegeken, a fehér lakkos bútorokon, a kapunagyságú, csipkefüggönyös ablakokon s a sok-sok virágon, ami minden asztalon, minden sarokban ott nevet.

Két óra járásra vagyunk minden lakott helytől, nem messze a svájci Alpesek egyik legforgalmasabb átjárójától, melyen át észak és dél évszázadok, talán évezredek óta keresi egymást. Valamikor hadseregek jártak erre, a Cézárok légiói és Napóleon gránátosai, s a Fehér Elefánt vendégkönyve nem kisebb nevekkel dicsekszik, mint II. József császár, I. Sándor orosz cár, Mária Lujza császárné, I. Lajos bajor király, II. Ferenc nápolyi király, Radetzky marsall és Moltke tábornagy kézjegyeivel. Ezeket a neveket most messze elhomályosítják a világjáró amerikai és angol gyorstalpalók, akik szörnyen unatkoznak itt, nem is maradnak tovább két-három nap-

nál, de száguldásuk közben a bedäckerben előírt kötelességüknek tartják kikötni itt is, s beírni nevüket a Mária Lujzáé mellé. Ezek az angolok és amerikaiak, ahogy a világuralom fölött nem tudnak megosztozkodni, s ahogy nem férnek meg egymás mellett a földtekén és az óceánokon, ezen a kis helyen összeszorítva még kevésbé állhatják egymást. Ha hoteleivel, gleccsereivel, tavaival és szappannal lemosott országútjaival együtt bérbe lehetne venni az egész Svájcot, mindegyik szívesen megtenné, csakhogy a másikat kitúrhassa belőle, hogy egyedül nézhesse a gleccsert és egyedül írhassa nevét a Mária Lujzáé mellé. Pedig rajtuk kívül még sokan vannak itt a jó Isten állatkertjéből. Dühös németek, akik a terített asztal mellett se akarják letenni a hátizsákot, nyájas hollandusok, mint szelíd, önelégült nyárspolgárok a nemzetközi hetvenkedés tömkelegében, franciák, akik csodaképpen, Poincaré és a gyenge frank dacára átlépték a francia Svájc határait, két lengyel família, aztán néhány bécsi és egy budapesti zsidó család, akik egy nap angoloknak, másnap franciáknak, harmadnap németeknek játsszák ki magukat, vacsora után mindig elsőknek ülnek a kandalló mellé, amelyet otthon annyira megszoktak, hogy itt senki mást hozzá nem eresztenek. S hogy a kisantant is el ne maradjon, egy bukaresti román bankár és egy állítólagos belgrádi diplomata is itt vágyakozik a nagyantant kultúrfölénye és kegyes kézszorításai után, amiből igazán nem sok jut nekik.

Ebben a zavaros kozmopolita társaságban s az egész hotelben a Stefan szót hallja az ember leggyakrabban. Stefan a hallban, az étteremben, a garázsban, csónakkikötőben, a vasútállomáson, az érkezésnél, az indulásnál, a tálalásnál, a feketekávénál, a kirándulásokon, mindig és mindenütt Stefan. Ez a Stefán egy karcsú, középtermetű, derült, komoly arcú fekete szemű legény, elegáns aranygombos fehér kabátjában, fekete nadrágjában mindenütt ott van, mindent ő tud a legjobban, mindent ő intéz el a legbiztosabban, minden baj vagy hiányosság ellen nála az orvosság. Senki se tudja, hogy micsoda voltaképpen. Se nem pincér, se nem hotelszolga, se nem maître de hotel, se nem portás, sem sofőr, se nem motorvezető, se nem szakács, se nem útikalauz, de úgy látszik, minden egy személyben. Nála nélkül lépni se tudnak, s a szobalányok, pincérek és háziszolgák úgy respektálják, mintha a Stefán a ház tulajdonosa és a Lenart Miller egyenes örököse volna. A fiatal misszeket ő tanítja úszni a hegyi tóban, ha kérdezik, a teniszben sem megvetendő tanácsokat ad, ő vigyáz rá, hogy virág legyen

minden asztalon, ő tudja legjobban a menetrendeket, postával, távirattal csak hozzá kell fordulni, ha a városból valamire szükség van, csak neki kell szólni, ő kerít jó turistavezetőt, s ő szerzi, senki se tudja honnan, a legpompásabb görögdinnyéket. Mindenkihez egyformán figyelmes, szolgálatkész. Az ő úri flegmáján, komoly, természetes előkelőségén ki nem fog se a franciák hebehurgya idegessége, sem az amerikai otromba dollárgőgje, se a németek idétlen kedélyessége, se a román bankár, se a belgrádi diplomata balkáni vállveregetése, se a bécsi, se a pesti zsidók bizalmaskodó parancsai. Ő ugyanaz a nyugodt, szolgálatkész úriember marad. Szolgálatkész szolgaiság nélkül. Az apró sértéseket, amiket el kell szenvednie, apró figyelmességekkel torolja meg, s minél nagyobb urat akar valaki éreztetni vele szemben, ő annál nagyobbnak látszik, anélkül, hogy akarná.

A háború vége felé a szegény németek már nagyon tűnődni kezdtek rajta, miért gyűlöli őket az egész világ, miért nincs egyetlen barátjuk se a föld kerekségén, azokon kívül, akiket üstököknél fogva barátságra kényszerítettek maguk iránt. Egy neves német publicista vaskos kötet könyvet írt arról a kérdésről, *Warum sind wir gehasst?* Ebben a munkában egyebek közt azt mondja, hogy a háború előtt a németek voltak a világ új gazdagjai, akik a külföldön jártukban gőgjükkel, hatalmuk és erejük fitogtatásával, ahol csak megfordultak, csupa ellenséget szereztek maguknak. Mert csak két igazán úri nép van a világon, amelynek föllépésén, akárhol jár idegen környezetben, mindenütt megérzik, hogy ezer év óta megszokta az uralkodást mások felett, de ezt az uralmat, ezt a fölényt oly természetesnek, oly magától értetődőnek tartja, hogy kifejezetten, szóval vagy gesztussal sohasem érezteti. Az egyik ilyen úri nép az angol, a másik a magyar. A gentleman és az „úriember" fogalmát ők teremtették meg, és egyetlen más nép szótárában nincs erre a két azonos fogalomra megfelelő kifejezés. Stefánról, ha nézem, mindig ennek a derék németnek elmélkedése jut eszembe. Ha tányért vált, ha kabátot fölsegít, ha kocsiajtót nyit, Stefán mindig úriember marad, akiről látszik, hogy valami másra, többre, jobbra, nagyobbra született, s csak kényszerűségből műveli azt, amit most művel. De hát a háború óta nem jó világ jár az úri népekre. Stefán ugyan csak egyszerű parasztember, Kovács Istvánnak hívják, szolnoki fiú, s csak a jó Isten tudná megmondani, hogyan került ide a svájci havasok közé, a Fehér Elefántba pincérnek, maître de hotelnek, sofőrnek és minden egyébnek. Valószínűleg úgy, ahogy annyi sokan magyarok szétszóródtak a nagy-

világban. Stefán végigcsinálta a világháborút, tengerész volt, tűzmester a Novarrán, a híres jászkun hajón, de a háború után, a trianoni Magyarországon nem tudott mit kezdeni magával, s a trianoni Magyarország se tudott mit kezdeni Stefánnal. Se a páratlan szorgalmával, se az intelligenciájával, se a technikai ügyességével, se a világlátottságával, se a leleményességével, se a szerénységével, se az öntudatosságával. Megpróbált Stefán mindent. Semmi sem sikerült neki. Se egy nyomorult bankszolgaságot, se egy urasági inasi állást, se egy cséplőgépkezelői pozíciót nem tudott meghódítani. Így került külföldre. Két-három esztendő alatt sok mindenen keresztülment, míg végezetül itt a Fehér Elefántban megállapodott. Eleinte csak háziszolga volt, de Stefánt nem abból a fából faragták, hogy meg tudjon maradni az eszceigpucolásnál vagy a bőröndadogatásnál. Pár hónap alatt csak úgy magától, a nehézkedés törvényénél fogva túlnőtte a kis hotelben összes versenytársait. Mindenütt előbb használhatóvá, aztán nélkülözhetetlenné tudta tenni magát, s így lett Kovács Istvánból a Fehér Elefánt Stefánja, akivel mindenki parancsol, aki mindenki szemrebbenését lesi, aki mindenkinek szolgál s aki mindenre használható.

De Stefánt mindez nem elégíti ki. Ez a fényes pozíció, ez a sok elismerés, mind hitványság az ő szemében. Mint valami legyőzhetetlen nosztalgia, valami lebírhatatlan epedés emészti Stefánt a hazavágyás gondolata. Haza szeretne jönni, nem azért, hogy kocsmát nyisson, hogy úszómester vagy sofőr legyen. Mindez szívesen lenne, de ő mindenek felett és mindezeken túl katonának született. Ez az egyetlen mesterség, amely iránt respektus él benne, amelyet imád és amelynek nem áldozhat, mert ugyan minek, kinek kell a katona Csonka-Magyarországon? Senkinek. Stefán, ha csak módját ejthetjük egy-egy kis bizalmas diskurzusnak, mindig azt kérdi tőlem: Szerkesztő úr, mikor csinálunk hadsereget odahaza? Ad-e ez a Rothermere lord pénzt és fegyvert is a békerevízióhoz, mert anélkül nehezen fog menni. De főleg, mikor lesz megint újra tengerünk, s a tengeren Novarránk, amelyen egyedül voltunk jászkun fiúk, de egyedül se féltünk az egész világon. Mikor lesz ez újra? Mert Stefán azt hiszi, hogy én mindent tudok a világon.

Most ott áll az étterem túlsó sarkában, egy nagy tálcával a kezében, szétnéz az asztalok fölött, az egész új Európa fölött, nincs-e baj valahol, nem hiányzik-e valamije ennek az elkényeztetett csőcseléknek, ennek az új nemzetközi gyülevésznek, amelyben Stefán az utolsó ember, ő a mindenki szolgája, s mégis ő a legkülönb, a legúribb, a legférfibb, a legigazibb

ember valamennyi között, akik a világ uborkafájára fölkapaszkodtak, miközben mi olyan szomorúan alul maradtunk. Az asztalok fölött nézem Stefánt a túlsó sarokban, elmélázok a sorsa felett, s mintha megérezné, egy pillanatra ő is felém tekint. Találkozik a pillantásunk, s én tudom, hogy a Stefán azt kérdezi:

– Szerkesztő úr, mikor vágjuk már oda a tányért ezeknek a hitványoknak?

Mit feleljek neki?

Nem tudom, Stefán.

(Svájc, 1927. augusztus)

A magyar nyelv gazdag, költői, hangzatos – talán egy kicsit túlságosan pompázó és szavaló a közönséges társalgásban –, tele van lelkesedéssel, eréllyel, mindennemű költői célra alkalmas, oly bátor, s mégis oly gyöngéd, oly összhangzatos, tele dallammal, oly tisztán kiejtett… *Simpson: Letters from the Danube, 1848*

Ronsard magyar eredetű volt. *Saint-René Taillandier*

Hadi erényeinél, nyelvének befolyásánál fogva, valamint intézményeit és erkölcseit tekintve is a magyar állam területén a magyar faj a legkiválóbb. *Reclus, 1878*

Ti, angolok segíteni fogtok rajtunk, magyarokon, arról mindnyájan meg vagyunk győződve. Hát nem ti vagytok-e a világ urai? És ti annyira hasonlíttok hozzánk szokásban, gondolatban és felfogásban. *Whyte Melville*

Móricz Zsigmond

EGY AKOL, EGY PÁSZTOR

Kétezer év óta munkál a Krisztus igéje az „egy akol és egy pásztorról". Kétezer éve, kivetve az útfélre, hogy mindenki könnyen árnyába juthasson, ha majdan terebélyfa lesz belőle: de míg ezrivel s milliárdjával látható életünk mezein minden gyom, ritkán, ritkán látunk itt-ott egy-egy boldog palántát, hogy ez az isteni ige is él...

Íme, följegyzek egy bizonyságot, hogy e mindnyájunk szívének oly kedves Mag él és virulásra kész.

*

Él a Bánságban egy földbirtokos, régi parlamenti ember, volt főispán. Egy ismerősöm minapában odaát volt, túl a határon... (Oh a *határon, az országhatáron túl*... már úgy megkeményedett az emberek nyelvén a szó, hogy a Bánságot tőlünk országhatár választja el, mint a behegedt seb, régi égés után... bennem még mindig új és eleven fájdalommal szakad fel ahányszor hallom: én még nem léptem át e határt, nem idegződött belém a trianoni térkép, s mint a horog, véresre tépi fel szívem, ha az integer Magyarország szív határait tépik.)

Él a Bánságban egy úriember... (Hogy útlevéllel lehet eljutni Temesvárra... Kassára... Kolozsvárra... és Csáktornyára... és mindenüvé, ahol még nem voltunk... Mennyi mulasztásunk van nekünk mindnyájunknak magyaroknak, hogy míg lehetett, be nem jártuk, meg nem hódítottuk tündéri szép hazánkat magunknak, a személyes fölélményezés legbékésebb s legmélységesebb hódításával...)

Tehát, él a Bánságban valaki, akit a román kormány figyelmeztetett, hogy... (talán a pontos nevek és adatok kimondására nincs szükség!), hogy ha meg akar maradni Nagy-Romániában, akkor tartózkodjék attól, hogy Temesváron, vagy más városban megjelenjen, hogy vendégeket fogadjon, s hogy egyáltalán magyarokkal érintkezzék.

Az illető úr sem birtokát eladni, sem a magyarság birtokló elvét feladni nem akarva, remeteségre ítélte magát, s hagymatermesztéssel foglalkozik.

Egy napon megáll háza előtt egy kocsi, s kiszáll belőle egy katolikus pap, idegenszerűen öltözve, mert a román kormány még arra is ügyel, hogy a katolikus pap a román papokhoz hasonlóan öltözzék.

A földbirtokos protestáns ember, de boldogan fogadta házában a katolikus papot: magyar a magyart.

– Azért jöttem – szólt a pap –, mert meghívást kaptam, hogy az ön vidékének lakosai misét akarnak hallgatni.

A gazda kételkedően rázta a fejét:

– Nem tudok a faluban két katolikus családot sem; azok is románok; soha jelét sem adták, hogy különbözni akarnának a falutól.

– Pedig ez mégis úgy van. Számos hívást kaptunk, sőt a módját is megtalálták, hogy lehet megtartani az istentiszteletet. A román kormánytól ugyanis szigorú parancsunk van, hogy misét kiszolgáltatnunk csak templomban szabad. Minthogy azonban a katolikus templomok vagy le vannak foglalva, vagy tilalom alatt állnak: így biztosítva vannak, hogy a pap nem férhet a néphez. Engem azonban idevalósiak értesítettek, hogy az ön birtokán van egy régi kápolna, amely nincs fölvéve a lajstromokba. Engedje meg azért, hogy itt a misét megtarthassam.

Természetesen a legnagyobb örömmel; csak azt jegyezte meg, hogy magyar prédikáció lesz-e? A pap szelíd mosollyal mondta:

– Ez volt a hívek kérése éppen.

Minden különösebb feltűnés nélkül, csak a tanyabeliek útján adták ki a hírt, hogy másnap istentisztelet lesz a régi kápolnában,

A hír suttogva szállott ki s egy éjjel bejárta a szomszéd helységeket, s mikor másnap délután a pap és házigazdája megjelentek a templomnál, annak egész környéke térdelő néppel volt körülvéve. A földbirtokos megilletődve nézte a tömeget. A vidék teljesen el van már évtizedek óta románosodva. Magyar szó nem zeng a zöld halmok táján. Szívós, elszánt s könyörtelen agitáció tépte ki a dörgő magyar igéket az ajkakról.

És most a földbirtokos megrendülve nézte a föld porába, a füvek torzsáiba térdelőket, s lelke elfacsarodott; nem egyedül szenvedi hát az egyénre maradt nagy felelősségű harcot, s szíve tágasra gyúlt, a faj szerelmében való mártíromságot.

Mint református ember, a mise latin szavait csupán mint mély kegyeletbe patinázott nemes kegyszereket fogadta, de most e szavak is közelebb voltak lelkéhez, ez idegen szavak mintha magyarul zengettek volna fel…

Közben, könnyfátyolos szeme a hívek arcán merült el, s minden arc újabb szenzáció. Ott látta a községnek minden tagját, akinek magyar érzéséről volt valami sejtelme, de látott sok olyat, aki két év előtt dákoromán agitátor volt, s különben is szót sem tudott magyarul… Ott találta a katolikusokat, de a reformátusokat is és a luteránus németeket s a zsidó boltosokat… Ott volt a falu jórésze, de maga a tömeg messze vidékről jött, ki szekérrel, ki gyalog, bocskorban, mezítláb… Egyetlen hírre, amelyet se dobszóval, se trombitával nem harsogtak a fülekbe! Egy suttogó, meleg hírre, amely szívből szívbe röppent; huszonnégy óra alatt, napi járóföld távolságról, mind, mind ott voltak, aki csak magyar igére éhezett és magyar sírásra szomjúhozott.

És tüdőt megszaggató, szívet meghasogató hangos zokogás szakadt fel a templomban s a templomon kívül, mikor a küszöbön belül fölcsendült a pap száján a magyar szó.

*

És nem volt felekezet. Nem volt ott katolikus és református és zsidó. Együtt voltanak ott az ódon, elhagyott, elfelejtett romkápolna körül, az Isten szabad ege alatt, a babiloni vizeknél ott szakadt, hazasíró árva magyarok…

Hűvös szél fú kelet felől,
Szegény Erdélyország felől.
Tompa Mihály

A románok egész műveltségüket az erdélyi fejedelmek bőkezűségének köszönhetik, akik a könyvnyomtatást megismertették velük. Műveltségi szempontból a magyarok ma is a románok fölött állnak. *Guy de Roquencourt*

Böszörmény Zoltán

MAGYAR GYÁSZ

I.

Küldtem őket és ők jöttek sírva:
Ó, be fakók és ó, be bús csapat!
Bennük zokog a lelkem minden gyásza
S minden magyar gyász, ami szabad.

Minden magyar gyász, amely úgy éget,
Mint mártírok izzó koronája!
Magyar gyász, amely csak egyre vérez,
Mert írt szerezni nem bírunk rája.

Pedig néhány őslelkű és bátor
Bús igaz-magyar ha összefogna:
Nem fájna többet és nem vérezne
Magyar gyászunk oly fájón, ragyogva…

II.

Sok, sok barna, beteg kis domb
Borítja a magyar mezőt.
Termékenyülnek ugarok,
Mohón felfalva vért, velőt.

Termékenyülnek ugarok,
S mi napról-napra csak fogyunk…
Tompul sok magyar szívverés:
Megállani mikor fogunk?!

Be sok fájdalom, be sok gyász!
Temetkezel kicsiny ország:
Vad, átkos fajták földedet
Temetőnek elrabolták!

III.

Jönnek, jönnek új virradatok,
Szent-jeltől ragyogó napok.
Sápad, remeg sok gyáva lélek,
Ha lázadón felriadok.

Setét az ég fölöttünk s tompán
Vajúdik sok, lázas Eszme;
Lelkem tüzével fényt szórok szét,
Hogy ne legyen mindig este!

Ne sápadjon itt lappangó tűz,
Ne zúgjon fojtott sikoltás,
Ne legyünk mindig vihar előtt
S ne vegyen körül setét gyász:

Hanem vér-tűz szikrázva égjen
S mint büszke kürt szóljon szavunk!
És harsogjon kénköves orkán,
Hogyha mi magyarok vagyunk!…

A komoly és frugális Erdély is elküldi hozzánk nem ifjait, hanem férfiait, hogy megtanulják nyelvünket és teológiai tudományunkat. *Milton*

Hegedüs Loránt

NÉPEK PÜNKÖSDJE, HA EGYSZER ELJÖVEND

Olvasom az írást, az apostolok cselekedeteinek 2. része szerint:

1. És mikor a pünkösd napja eljött, mindnyájan egy akarattal együtt valának.
2. És lőn nagy hirtelenséggel az égből mintegy sebesen zúgó szélnek zendülése és eltölté az egész házat, ahol ülnek vala.
3. És megjelentek előttük kettős tüzes nyelvek és üle mindenikre azok közül.
4. És megtelének mindnyájan Szent Lélekkel és kezdének szólni más nyelveken, amint a Lélek adta nékik szólniok.

*

Leteszem szent bibliámat.
Vajon lesz-e az emberiség egyszer elég erős ahhoz, hogy megértse a zugó szélnek eme zendülését? Lesz-e ház, amely eltelik vele?

Az ókorban ez nem volt lehetséges, mert az egész ókor története azon fordult meg, hogy mindig alakult egy nagy birodalom, és az teljesen felszívta a másikat. Két nagy birodalom soha nem volt egyszerre. A római birodalom roncsait széttörte a középkor, és akkor a kereszténység hatása alatt kialakulnak államok, amelyek kezdik egymást megtűrni. Ez az európai egyensúly politikája. Mintha elhinnék egymásnak azt, hogy együtt ülhetnek pünkösdnek ünnepén.

Különös. Száz év alatt kétszer próbálták meg, hogy együtt üljenek. Napóleon bukása után megalakul a Szent Szövetség, a világháború után a Népszövetség. Jellemző maga a szó is. A tizenkilencedik század a szentháromságban keresi a konzervatív megoldást, a huszadik a népben a demokratizmust. Mindegyiknek van egy bálványa, de megfordítja azt. A haladás ugyanazt a pálfordulást mutatja, mint a bibliával szemben a szocializmus. A biblia az emberiség boldog korát a történelem elejére, a szocialista annak

a végére teszi. A Szent Szövetség megbukott, mert be akart avatkozni a nemzetek belső dolgába. Az olvasó, miután Lord Byront szereti, tudja az ő halálával kapcsolatban, hogy az új Görögország feltámadása volt az első lökés, mely ezt a konzervatív reakciós alakulatot kikezdte. A Népszövetség állítólag nem akar beleavatkozni az országok belső dolgába (mi legyőzöttek ugyan másképp tudjuk), hanem azoknak külső érintkezését akarja szabályozni. Akarja? Akarja, de nem meri. Mert hiszen megvolna a fogantyú még Wilson tökéletlen művében is. A trianoni békének elválaszthatatlan része az első fejezet, a Nemzetek Szövetségének Egységokmánya (Pacte de la Société des Nations). Ennek 19. szakasza olyan, mintha pünkösdre szerkesztették volna. Szól kacskaringós magyar fordításban ekképpen:

„A közgyűlés időnként felhívhatja a szövetség tagjait az alkalmazhatatlanná vált szerződéseknek és olyan nemzetközi állapotoknak újabb megvizsgálására, melyeknek fennmaradása a világbékét veszélyeztetné." Ez a legfontosabb része a trianoni szerződésnek és ez az, amivel mi sohasem foglalkozunk. A Wilson titkára által kiadott iratokból látszik, hogy ez volt akkor Amerikának legfontosabb törekvése; úgy akarta megakadályozni a jövő háborúkat, hogy ami igazságtalan Európában a határok tekintetében, azt a Népszövetség megváltoztathatja. És mivel a legigazságtalanabb mindenek között Trianon, nekünk oda kellene menni és a 19. szakasz alapján ki kell erőszakolni a mi igazunkat.

Ez volna a pünkösd, amit Wilson látott, amelyben csalódott és amely csalódástól meghalt. Ez a mi reményünk is. A kormányt nem vádolom azért, hogy eddig nem nyúlt hozzá ehhez a fegyverhez, mert a Népszövetség első idején történt egy próbálkozás, amely balul ütött ki. Két dél-amerikai állam, Peru és Bolívia a 19. szakasz alapján lépett a Népszövetség elé, és akkor oly formulát találtak ki, amely meghamisította még azt a 19. szakaszt is, vagyis a Népszövetség megijedt saját magától. De ennek két oka volt, az egyik az, hogy éppen amerikai államok akartak segítséget, holott az észak-amerikai Unió, mely végül is dönt Amerika sorsában, megtagadta az általa tervezett, de korcsnak született Népszövetségbe való belépést. Érthető tehát, hogy a Népszövetség nem mert a nagy Amerikával kikezdeni. A másik magyarázat az, hogy a Népszövetség tanácsában még csak a velünk ellenséges szövetséges és társult hatalmak voltak, Németország nem volt ott. Azóta folyton látjuk, hogy Franciaország állandóan meghátrál az ő manővereivel. Most hát itt van a pillanat, amikor a 19. szakasz meg-

szólal, mert ez a pünkösd ígértetett nekünk. Előfeltétele ennek egy, amit mindig sürgettem. Meg kell a magyar törvényhozásnak tennie azt, amit a németek véghez vittek, bebizonyítani egy külön bizottság tárgyalásán, hogy Magyarország ártatlan a világháborúban. Ezt sokkal könnyebben megtehetjük, mint Németország, itt nem kell semmiféle okoskodás vagy prókátori fogás. Mindaz, ami gróf Tisza István kormányáról bebizonyítható, az egész világ előtt élő tiltakozás, kétségbeesett küzdelem volt a háború megindítása ellen és a világbéke fenntartása mellett. Tehát evvel az igazsággal nemcsak nekünk, ellenzéki publicistáknak, akik véresre írjuk az ujjunkat a külföldi lapokban, hanem a magyar parlamentnek kell előjönnie pártkülönbség nélkül. Ha ez megvan, semmi akadálya annak, hogy mi a Népszövetséghez vigyük azt a tényt, hogy Trianon fenn nem tartható, azt a másik tényt, hogy mi nem akarunk háborút, és végül a harmadikat, hogy a 19. szakasz alkalmazásához nekünk jogunk van.

Tudom, hogy mások is követni fognak minket, elsősorban Németország, mely sem a lengyel korridort, sem Szilézia brutális megcsonkítását nem tűrheti sokáig, s mert minden ok megvan arra, hogy őt a fegyverkezéstől vagy az Oroszországgal való társulástól visszatartsák, a 19. szakasz Németország érdekében előbb-utóbb érvényesíttetni fog. Mikor mozdulunk mi el, mikor a mi igazunk sokkal nagyobb, mint Németországé, jobban mondva, mi sokkal kisebbek vagyunk ahhoz, hogy kiheverjük azt a nagy bajt, amit Németország lassanként leráz magáról? Ha a Népszövetség népszövetség akar lenni és ő jelenti azt a fórumot, amely eltelik a pünkösdi ígérettel, akkor először nekünk kell odazarándokolni a 19. szakasz alapján, hiszen már derül a láthatár. Lloyd George, a béke egyik aláírója, a múlt hónapban kiadott cikkében (1927. május 15.) világosan megmondja, hogy ha valamely legyőzött állam most nem teljesítené a békeszerződésben kikötött szolgáltatásait, senki sem volna, aki ezt hadsereggel behajtaná rajta. Innen már csak egy lépés és a 19. szakasz megindul és betöltetik. Nekünk ezerévi jussunk van ehhez, egész tízszer száz esztendőnk bizonyítja azt, hogy most csakugyan olyan nemzetközi állapotba jutottunk, mely alkalmazhatatlanná teszi a szerződéseket, s fennmaradásuk a világbékét veszélyeztetné. Ez az, amit mi és az összes többi hatalmak aláírtak. Ez az, ami nekünk pünkösdöt hozhat, ha csakugyan megszólal a világbéke. Hiszen egy ezeréves állam tönkretétele maga megakadályozza a népek pünkösdjét, ezt mindenki belátja, aki nem gonosz.

Be szépen énekelte ezt Byron *Childe Harold*jának második énekében:

> …Ezer
> Év kell, amíg egy állam kész leszen,
> S egy óra olyan könnyen söpri le.
> Dőlt fényt s erényt amíg újjá teszen,
> Az ember meddig küzd Időn és Végzeten?

Addig a Népszövetség nekünk nem népszövetség, mert nincs meg benne pünkösdnek lelke, addig tart genfi konferenciát, amelyről kisült, hogy mindenki mást mondott, mint amit gondolt, mindenki mást hirdetett, mint amit országa akart, s mikor vége volt, senki sem tudta, hogy miért jött.

*

Fölveszem megint az írást és olvasom tovább:
12. Álmélkodnak vala pedig mindnyájan és zavarban valának, egymásnak ezt mondván: Vajon mi akar ez lenni?

A magyar nyelv, mely telve van erővel, felette alkalmas a drámai szenvedélyek kifejezésére. Úgy vettem észre, hogy a magyar színészek nagyobb lendülettel és sokkal természetesebben játszanak, mint a németek. A színésznők frissek és kellemesek.
Tissot

A magyar csak saját magát fogja meggyilkolhatni, más által el nem pusztítható.
Gróf Széchenyi István

Petőfi dalaiban a tisztán emberit tartja szem előtt, s épp ezért hasonlít Goethéhez, a dalköltőhöz, s éppen olyan nagy, mint ez. *Carlyle*

A párizsi világkiállítás alkalmából Magyarország a világ csodálatát vívta ki virágzásának bizonyítékaival. *Sully Prudhomme, 1900*

Zsirkay János

A LORD RÓZSÁI

Az autó valahol elakadt az őszi kátyúban, s a lordnak várnia kellett rá a kis őrháznál. De nem bánta. Ezúttal – kivételesen – nem kellett sietnie. Pihenni jött, s egyedül akart lenni. S ezt sehol könnyebben el nem érhette, mint ezen a pusztaságon, ahol egy gémeskút, egy messzi szélmalom, no meg a kis őrház jelezték csupán az emberi kéz nyomát.

Szép őszi reggel volt. A nap még csak küzdött a nagy ködde l, de át még nem tört rajta. A fák és a bokrok leveleit pirosra csípte a korai dér.

A lord figyelmét lekötötte a pusztaságnak ez a beláthatatlan vonaltalansága, ami oly hasonlóvá tette ezt a tengerhez, s aminek fenségét éppen egyszerűsége és mérete adta meg.

Mintha nem törődött volna az elrekedt gépkocsival s azzal a fölényes nyugalommal, mely a világhódító angolt akkor jellemzi igazán, amikor ez idegen földön jár: fogta erős fogai közé rövid szárú pipáját s a nikotin élvezetével fokozta azt a jóérzést, ami most egész lényét eltöltötte.

Azt hitte, nem is igen van emberi lény a közelben. De egyszerre csak – a nyitott ablakon keresztül – a hervadozó őszi violák mögül vékony női hang tört elő. Egyszerűen, közvetlenül, mint ahogyan az énekel, aki egyedül gondolja magát.

A lord hallgatta a nótát. A szavai, a ritmusa olyan különösen idegennek, messziről jöttnek tűnt fel neki, aminőhöz hasonlót még sehol sem hallott, pedig már eleget kóborgott a nagyvilágban. Különösen mióta két fiát elvesztette a háborúban. Azóta nemigen tudott egy helyütt maradni. Vigasztalódni akart, de a bánata csak egyre mélyült, nagyobbodott.

S ez a nóta, amit most hallott, mintha a szívébe mart volna. Valami szokatlan mély fájdalom sírt ki azokból az érthetetlen szavakból, amelyek megfogták a lordot, talán annál inkább, minél kevésbé értette azokat. A nóta a nép lelke. Úgy születik ez is, mint a kagyló gyöngye: a nép könnyeiből, vérhullásából, verejtékéből keverve mosollyal és kacagással.

De ebben a nótában csak könny volt, könny, vér és verejték. Mosoly, kacaj az nem volt benne szemernyi sem.

„Milyen feneketlen bánat és sötét szomorúság!" – villannak át a lord agyán a gondolatok. S úgy találta, hogy ez a nóta nagyon is illik ehhez a pusztasághoz.

Belépett az udvarba. Ott volt a kerekes kút – belenézett. Mély volt nagyon: alig látta benne a viz csillogását.

De a ház előtti kis kutyaólból ekkor már kétségbeesett ugatással tört elő egy különös szörnyeteg. Szerencsére meg volt láncolva, különben felfalja talán az idegent.

A lord mosolyogva nézte a dühös állatot. Ilyet se látott még sehol. A hosszú, bozontos szőrtömegből alig látszott ki az állat, amelynek egész mivoltára rá van írva az ősi vadság, ami csakúgy nem változott az idővel, mint a hogyan nem változott a puszta képe.

A dühös lármára elhallgatott a nóta, s csakhamar egy kis kócos fejű, barna szemű lányka jelent meg az ajtóban.

– Bodri! – mondotta parancsolólag s a kutya alázatosan lenyomta fejét a földre s behúzódott az odújába, onnan dohogva kifelé, hogy már ugatnia sem szabad, noha – mint kutyának – az a kötelessége.

– Nem harap – mondta a lányka az idegen felé, pironkodó mosolygással. – Különben is meg van láncolva – magyarázta tovább, a rácsos kis ajtót a tornác közepén kinyitva, hogy utat engedjen az ismeretlen vendégnek.

A lord csak állt és mosolygott s néma mozdulatai sejtették, hogy nem érti a szót.

A kislány most már még nagyobb zavarba jött, de valami hirtelenül eszébe jutott.

„Bizonyára szomjas." Befutott a konyhába s pohárkát hozva – kecsesen a kút felé szaladt. A lábán kis piros papucs, a blúza ujja egészen vállig felgyűrve, úgy, hogy mind a két karja szabadon villogott bele az őszi köd párás szürkeségébe. Egy-kettőt lendített a keréken és már fent is volt a veder. Megmerte a poharat és odanyújtotta a lordnak. Rózsás tenyere volt a tányér.

– Tessék. Friss. Jó. Fáin… – mondogatta a szavakat, csak úgy kísérletképpen, hogy az idegen egyet még is csak meg fog érteni belőlük. Közben – persze – mosolygott, és az arca még pirosabb lett, ami szeme csillogó feketeségét csak még jobban kiemelte. A lord elvette a poharat.

– Thank, my dear – mondotta és az ajkához emelte. Aztán visszaadta a poharat. A lányka csak nézett rá, aztán – mintha új gondolata támadt volna – besiet. Csakhamar visszajött. Kezében kis tányér, rajta méz és rozskenyér.

– Tessék – mondta ismét, pajkos, de azért szemérmes mosolygással, hosszú szempillái alól kémkedve, vajon ezúttal eltalálta-e az idegen gondolatát. A lord is mosolygott. A lánykának ez a természetes kedvessége nagyon tetszett neki. Keresetlen volt az és szívből jövő. Meg is kellett találnia az utat a szívhez.

„Máshol bezárják az ajtót az idegen előtt, itt a pusztán mézzel és kenyérrel kínálják", villant át újból a gondolat a lord agyán. És falatozni kezdett.

– Jó? – kérdezte a lányka.

– Jó! – felelte a lord, ismételve a szót, amit most hallott először.

Ekkor egy erős férfihang kiáltott le a padlásról.

– Eszter!

A lányka a padlásajtó felé szaladt. Örömmel kiáltott vissza:

– Itt vagy Mihály?… Azt hittem, kint vagy a kaszálón… Gyere csak, gyere… Egy úr van itt… Nem tud magyarul egy kukkot se… Valamit akar… Beszélj csak vele.

Mihály megjelent a padlásajtóban. Ingujjra volt vetkezve, kezében nagy szénahányó villát tartva. Fekete fürtös haja csapzottan lógott le izzadt homlokára. A szénamurva maradványai ott bronzottak szétszórva haja feketeségében, mint valami darabokra tört királyi korona roncsai egy menekült király árva fején... Megállt és a villa nyelére támaszkodott, maga elé nézett. Olyan volt e pillanatban, mint egy bronzszobor öntvénye: az erő, a fiatalság, a munka bronzszobra. Megpillantva az idegent, egy mozdulattal eleresztette a villát, s legyűrve ingujját lehajolt, s magára kapta sötétkék vasutasblúzát. Lejött és köszönt. Először magyarul, aztán angolul. A lord arcára kiült az öröm. Annak az utasnak az öröme, aki idegenben a maga anyanyelvét hallja. A hazai nyelv az a varázsvessző, amely egyszerre hazai földre juttat bennünket, s bármily messze idegenben vagyunk is, otthon vagyunk ismét. – Amerikában voltam évekig – magyarázta Mihály –, csak a háború hozott haza. Bár ne hozott volna! Sóhajtva ütött a bal lába szárára. Most vette észre a lord, hogy az – fa. Részvéttel rázta meg a kezét a lord.

– Nem bánnám... Nem sajnálnám... Csak... ezek ne volnának itt... De mindig eszembe jut, valahányszor a hegyeket látom... Látszanak, ha tiszta az idő... És azok a határok... Cseh határ!... Borzalom...

Elfordult és a blúza ujjával megtörölte a szemét, az arcát. Restellte a könnyeit. Leültek a nagy eperfa alá. Mihály elmesélte a sorsukat.

Székelyek. Csíkiak pedig. Egész háborút végigszenvedte. Háromszor sebesült s öt kitüntetése van. Az apjukat, anyjukat agyonkínozták az oláhok... s ők ide menekültek, itt éldegélnek a húgával, s a két kis öccsével, akik ma a malomba mentek őrletni. Közben rá-rácsapott a térdére. – Ezért maradt ott az egyik lábam... S pusztult el a szülénk, a kis házunk, földünk... oda lent... Hiába na... Ez már így van a világon...

Eszter csak nézte a bátyját. Bár nem értette a szavait, de nagyon jól tudta, mi fűti a bátyja indulatját.

A lord is úgy érezte, hogy valami neki is reszeli a torkát. Lám, hiába fut az otthoni szomorúság elől, az kíséri az embert, mint árnyék a testet... Ez a nagy szomorúság itt is... Két emberi parány, ebben a végtelen pusztaságban és mily fájdalmat hordanak a szívükben... Ha ki lehetne teregetni – úgy be lehetne fedni azzal az egész pusztát, ahogyan a köd ráereszkedik az egész mindenségre. A Mihály szemhéja vörösödik. S ahogy a húga megpillantja a bátyja könnyező szemét, elfordul ő is nagy hirtelen. Egymás elől rejtegetik a könnyeiket.

A lord is hallgat. A két sír jut eszébe… A két fia, akik messze… messze… csendesen pihennek, pedig fiatalok volnának még és szépek… egészségesek is, ha…

– Nekem is vannak halottaim – mondja a lord halkan, tompán, szinte félve ennek a kijelentésnek a borzalmas súlyától.

– Hát azok is, miért haltak meg? – mondja Mihály keserűen. – Hogy azok itt legyenek a mi szomszédunkban… Azok, akik csak futottak… futottak… és a végén mégiscsak ők győztek és nem mi, akik elvéreztünk a harcban?…

Elhallgattak. A lord is hallgatott. Majd a zsebébe nyúlt. Könyvecskéjét előhúzta, s felnyitotta. Két arckép, mellette két piros rózsa. Szép feje lehull a mellére, mintha olyan súlyossá tette volna a Mihály kérdése, hogy nem volna ereje tartani többé. És odanyújtotta kezét a féllábú magyar baktern ek. Nem szólt semmit. Csak némán megszorította. A legkisebb ország fiának a kezét a legnagyobb ország fia…

– Thank you… – mondotta és a Mihály arcára függesztette mélykék szemét. Valamit akart volna még mondani. Talán azt:

„Lásd, én gazdag, előkelő nagy úr vagyok, és a háború keresztülgázolt az én szívemen is… Hát hogyne gázolt volna rajtatok keresztül kis apró emberfiókák."

Vagy talán:

„Én lord vagyok – te napszámos, én angol, te magyar, én győző, te legyőzött, én ép, te béna: és azért egyformán sósak a könnyeink, testvér…"

De megjött az autó. A titkár sietve ugrott gazdája elé, hogy jelentését megtegye.

A lord búcsúzott. Kezet fogott Mihállyal, megveregette az Eszter arcát. Az pirulva osonkodott be a szobába és egy kis csokorral jelent meg ismét. Félénk szerénységgel nyújtotta oda a lordnak.

– A mi virágunk, árvalányhaj. Itt terem a pusztán, és csakis nálunk terem… – magyarázta Mihály a csodálkozó lordnak, aki sehogy sem akarta elhinni, hogy ilyen virág teremhessen valahol.

– Még a virágjuk is fájdalom, akárcsak a daluk – mondotta titkárjának. – Érdekes nép!… Csak fel kellene fedezni őket…

– Mylord – feleli a titkár –, senki sem teheti ezt meg könnyebben, mint Ön. Ha akarja.

A lord felemelte a fejét.

– Akarom…

S gondos szeretettel vette elő újból a jegyzőkönyvét, felnyitotta ott a két arcképnél, s odatette az árvalányhaj csokrocskát a két angol rózsa mellé…

S a kis kócos pusztai virág gyöngéden simult oda az illatos angol rózsák bársonyos szirmaihoz…

Hogy felvidítsam életemet, elmentem Magyarországra, a jó Imre királyhoz. Ott jó hajlékot találtam, becsületes lelkű barátokat és szolgákat!

Peire Vidal (XIV. század)

A „fél-barbár" magyarok nem élnek abban a tudatlanságban és tétlenségben, amit itt Angliában a pártszellem és politikai érdek akart velünk elhitetni.

Miss Pardol: The City of the Magyar, 1848

Keresztény jótévőségünkben higgyünk minden emberről jót; pénz, kereskedés, alkotmány dolgában mindenkiről pedig a legrosszabbat – úgy fogunk ezen s a más világon boldogulni. *Gróf Széchenyi István: Hitel*

Nem tartom jó embernek, nem tartom jó magyarnak, ki e szegény szenvedő hazát jobban ne szeretné, mint akármelyik fényes országát Európának. *Deák Ferenc*

A magyar nők élénk és finom szelleme a francia nőkére emlékeztet. Találó megjegyzéseik, verve-jük és bon mot-jaik a magyar előkelő körökben sokszor ragadott csodálatra. *Tissot*

Magyarországon úgy láttam, hogy lakomáknál vagy egyéb összejöveteleknél vannak az ősök vitézségéről szóló énekeik, amelyeket ez a katonás nemzet a bátorság legfőbb élesztőjének tart. *Sir Philip Sidney: Defense of Poesy, 1573*

Jászay-Horváth Elemér

TORONYŐR

Öreg torony magányos őre:
A vészharangot kongatom.
Lenn szunnyad a város, a dőre,
Álomköd hull a szennyes kőre
Félelmesen, hallgatagon.

Körül piros az égnek alja,
De ott lenn minden oly sötét;
Az alvó alszik, meg se hallja,
Mint vágja át milliók jajja
A kábultság fakó ködét.

Oh itt lenn sokáig mulattak,
Tivornyázott a cédaság;
Szánó könnyet sohsem hullattak,
Pénzbe, csókba, vérbe fulladtak –
S künn szenvedett a némaság.

Most horkol a sok bamba részeg,
A minden jóval tullakott
S körül tombolnak már a vészek,
Lobog, hamvad sok drága fészek:
Kedveseink pusztulnak ott.

Ébredj, bolond nép, léha város!
Sikolt, rikolt sok durva hang:
A tűz már házaddal határos,
Az éj lángcsóvás, rőt-sugáros
És kong és kong a vészharang.

A vén torony reszketve szédül,
Recseg a szúette födél:
De kongatok, megállás nélkül,
Mig markomba nem szakad végül
Az elvásott harangkötél.

Mig tűz nem csap a szent tetőre
S le nem roskad a csonka dóm
A városra, az ébredőre:
Én, vén torony magányos őre,
A vészharangot kongatom.

(1918. december)

Magyarország múltja fényes, de a jövő még dicsőbb sorsot tart fenn számára. E jobb sorsra érdemes nemzetet Ausztria úgyszólván elfalazta Európától, hogy egyrészt annál szabadabban zsákmányolhassa ki, másrészt hogy a külföld a függetlenség után sóvárgó magyarság panaszait meg ne hallhassa. Magyarország ez idő szerint úgyszólván Ausztria kereskedelmi gyarmata. A francia üzletemberek helyesen tennék, ha Ausztria elkerülésével közvetlen összeköttetésbe lépnének e jellemes és megbízható néppel. *Vautier, 1913*

Majdnem valamennyi lakos itt protestáns, és ők annyira szeretik még az angolnak nevét is, hogy alig tudják, mit csináljanak az angol utazóval, ha közéjük érkezik.
Borrow, 1844. július 8.

Petőfi a rabláncait összetört magyarság megtestesülése, a szabadság tüneményes hérosza. *Coppée*

Kiss Menyhért

CSUKD ÖSSZE AJKAD…

Csukd össze ajkad, szívd a fogad,
Ne szólj, ne hümmögj, ne beszélj,
Csak ostobának pattog a nyelve,
Ha tornyosul a nagy veszély:
Szoríts a markod, feszítsd a melled,
Ébren légy, mint a kergetett szarvas,
Megsebzett duvad, tanulj gyilkosodtól,
Gyűjtsd a puskaport és hallgass…

A kékhavas, a nagy folyó is várnak,
Büszke fenségben, némán, hangtalan.
Mindegy nekik, fergeteg, verőfény,
S e némaságnak mily varázsa van;
Veréb csipog, roppant kőszáli sas
Csendes, zajtalan diadalmas –
Hullafaló hiénát kell legyőznöd,
Készülj biztosra. S hallgass…

Fejed alól a párnád elrabolták,
Hasad korog, oh mily állati hang,
Rongyokban jársz, a kunyhód jégverem.
Fényben, pompában fürdik a bitang;
Kiraboltak, gyaláztak, megrugdostak,
Éget a bosszú? És mély és hatalmas?
Magyar készülsz a nagy leszámolásra?
Gyűjtsd az erődet, S hallgass…

Majd égen, földön, napban, csillagokban
Kigyulladnak a jelek és csodák
S egy titkos hang a felhőkből kizengi:
Fogd meg a puskát és ne türj tovább!
Akkor villám légy, amely égve éget,
Gyönyörrel öljön, csattogjon a kard-vas.
Állj bosszút a magyar martirokért,
Tarts véres, nagy tort. S hallgass…

A magyarok nagy komolyságukkal átmenetet alkotnak a Kelet emberéhez, de ezzel a nagy komolyságukkal mélyreható szemlélet és nagy hazafiasság társul. A magyarra várakat építhetünk, hogy megnyertük bizalmát. Fő jellemvonása a nyugodtság, de keleti fásultság nélkül. Megvan bennök az osztrákok kedélye, de nagyobb élénkséggel és mozgékonysággal; a magyar férfiak erősek és bátrak, a legjobb lovasok, azonban gyalog is kitesznek magukért és a hegyekben, mint az óriások bátran nekitámadnak medvének és farkasnak, mint a finnek; asszonyaik szépek, és a magyar szépítőszert: a rozmaringos vizet bízvást nélkülözhetik. A magyar gyönyörű fajta, barnák, fekete szemük tüzes, arcukban, éles metszésű orrukban erély fejeződik ki, szívós idegük, kiválóan szép ágyékuk van, született katonák és lovasok… Pompás embereket találunk Magyarországon, művelt embereket, aminőkre pl. Lengyelországban nem egykönnyen akadunk. A magyarokra német egyetemek és a németek egyáltalában közvetve és közvetlenül hatottak. Miként a perzsát a görög, úgy a németet a magyar tanította meg arra, hogy megismerje erejét, s mint a görög a rómait, a német a magyart előresegítette kultúrájában. Német harcosok segítették a magyarokat keleti ellenségükkel vívott háborúikban, s ezek viszont a németeket nyugati harcaikban támogatták. Hermann és Árpád nemzeteit száz kötelék kapcsolja egymáshoz, bármennyi is az ellentét jellemeikben… A magyarnak van nemzeti büszkesége, mint a britnek, de ez a vonás sokkal több nyájassággal, vendégszeretettel, szeretetreméltóbb erkölcsökkel és mások nagyobb megbecsülésével párosul. *K. J. Weber*

El tudják-e hitetni a románok, hogy

Mátyás király	Arany János
Hunyadi János	Pázmány Péter
Bethlen Gábor	Kazinczy Ferenc
Báthory István	br. Kemény Zsigmond
Mikes Kelemen	Ady Endre
Kőrösi Csoma Sándor	Gyulai Pál
Brassai Sámuel	br. Jósika Miklós
Bolyai János	Bolyai Farkas
Székely Bertalan	Paál László
Szigligeti Ede	Brocky Károly
Kölcsey Ferenc	Szilágyi Dezső

Romániában,

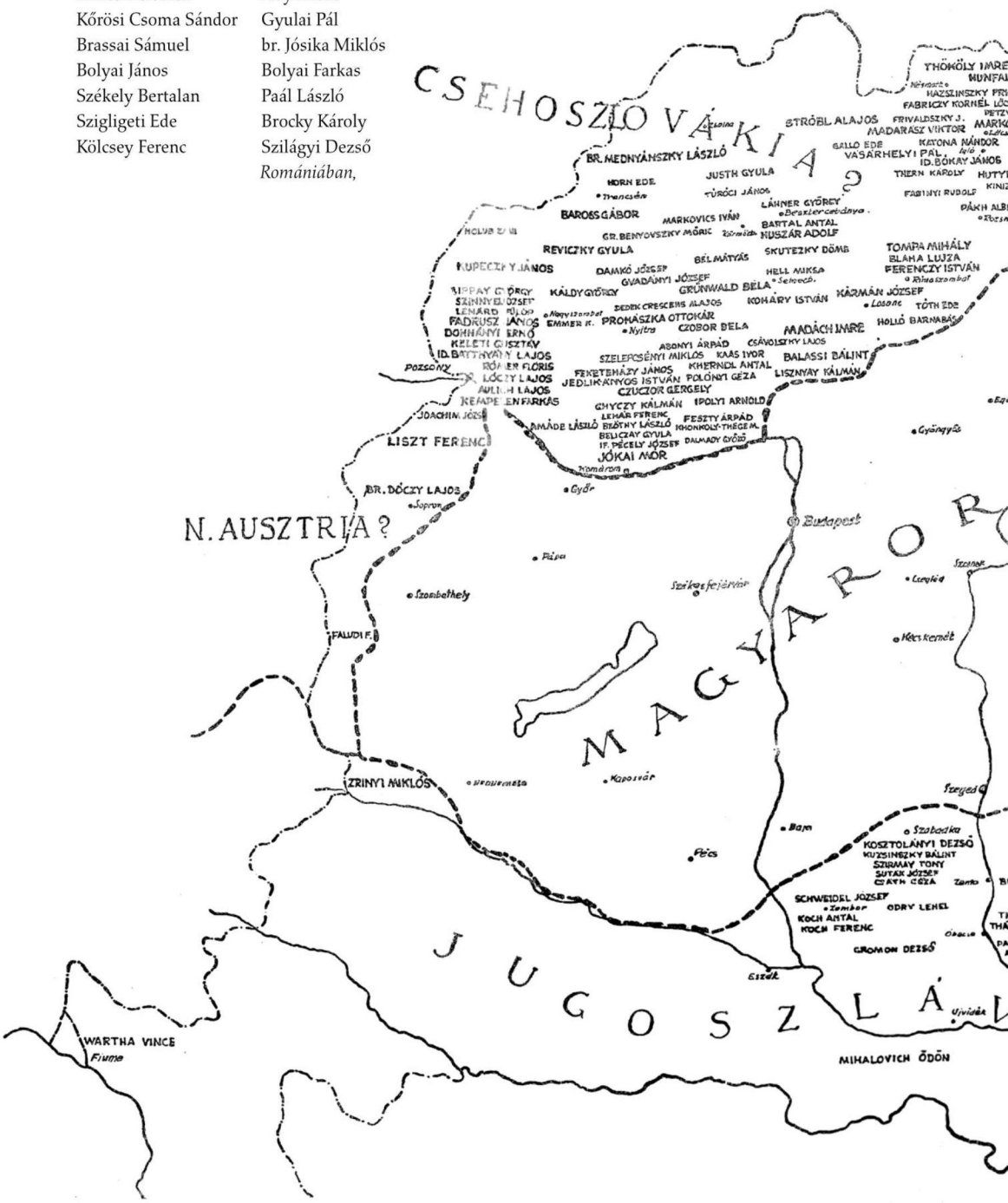

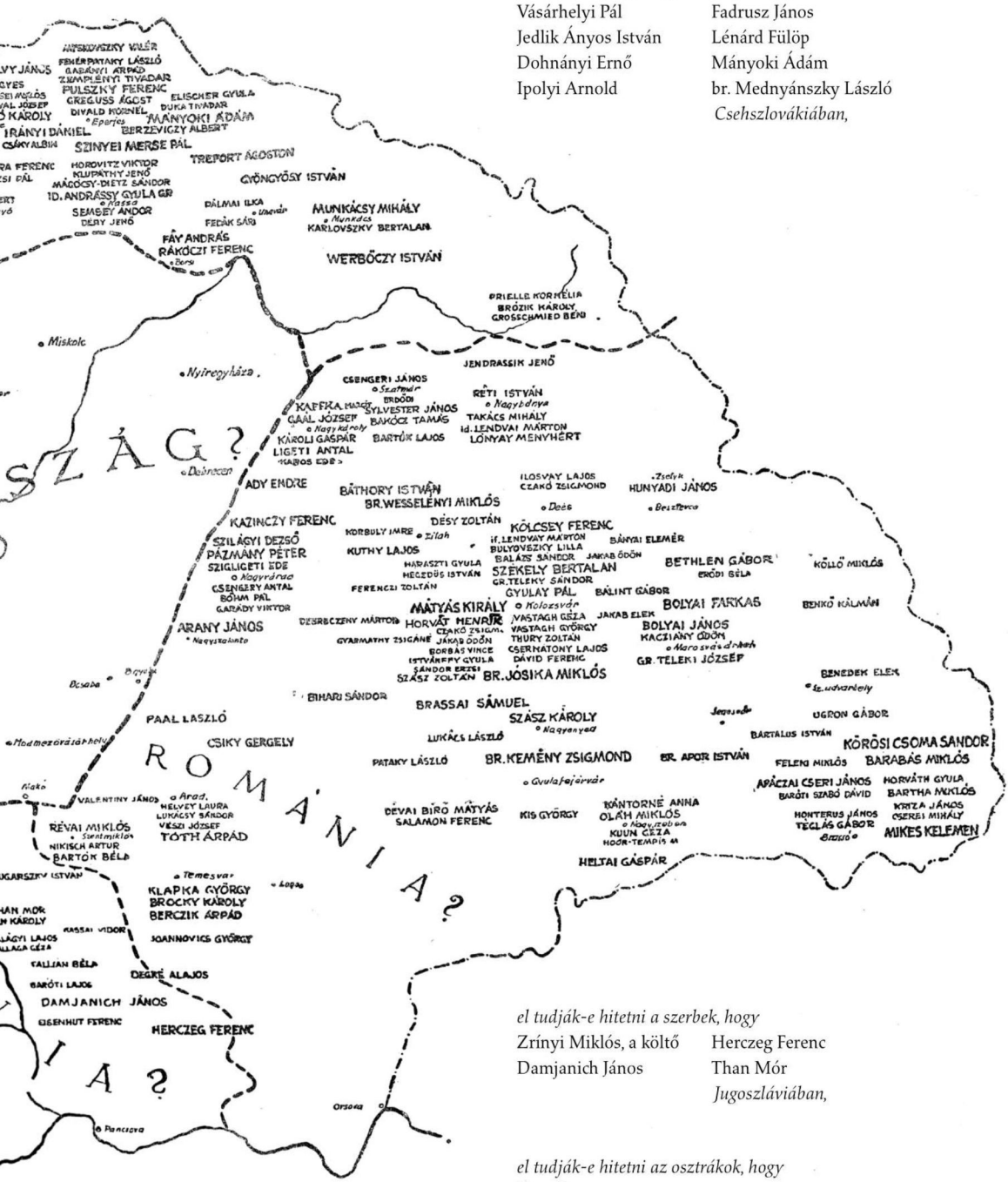

el tudják-e hitetni a csehek, hogy

II. Rákóczi Ferenc	Madách Imre
Thököly Imre	Jókai Mór
Werbőczy István	Munkácsy Mihály
Baross Gábor	Szinyei Merse Pál
id. Andrássy Gyula gr.	Kupeczky János
Vásárhelyi Pál	Fadrusz János
Jedlik Ányos István	Lénárd Fülöp
Dohnányi Ernő	Mányoki Ádám
Ipolyi Arnold	br. Mednyánszky László

Csehszlovákiában,

el tudják-e hitetni a szerbek, hogy

Zrínyi Miklós, a költő	Herczeg Ferenc
Damjanich János	Than Mór

Jugoszláviában,

el tudják-e hitetni az osztrákok, hogy
Liszt Ferenc
Németausztriában
született?

MIT NEM KELL MEGTANULNI?

Azt, hogy Gyulafehérvár = Alba Julia, Nagy-Enyed = Aiud, Kis-Almás = Almásul, Kis-Bánya = Baisora, Ó-Becse = Becej, Oláhlápos-Bánya = Banitiu, Fehértemplom = Bela-Crkva, Brassó = Brassov, Pozsony = Bratislava, Csáktornya = Cakovac, Kolozsvár = Cluj, Diakovár = Djakovo, Alsó-Kubin = Dulne-Kubin, Füle = Fileu, Szamos-Újvár = Gerla, Károlyváros = Karlovac, Topánfalva = Kimpeny, Kapronca = Kopridnica, Kassa = Kosice, Körmöcbánya = Kremnic, Körös = Krizevci, Komárom = Komarno, Léva = Levice, Kis-Tapolcsány = Mali-Tapalcau, Madaras = Mederanu, Maros-Vásárhely = Mures-Osorheiu, Mura-Szombat = Subotica, Nádasd = Nedistia, Nagyág = Noság, Újbánya = Novi Banja, Érsekújvár = Nove-Zanko, Újvidék = Noviszad, Vízakna = Ocna, Székely-Udvarhely = Odorheiu, Hódság = Odzak, Eszék = Osiek, Nagyvárad = Oradea-Mare, Pancsova = Pancevo, Kőhíd-Gyarmat = Pod-Kamenom-Darmonti, Pétervárad = Petrovaradin, Eperjes = Presow, Verespatak = Rosiu, Rózsahegy = Rosenberg, Szatmár = Satu-Mare, Nagyszeben = Sibiu, Sebeshely = Sibiselu, Segesvár = Sigisoara, Szabadka = Subotica, Karlócza = Sriemski-Karlovci, Turóc-Szent-Márton = Swati-Martin, Szék = Sigu, Sziszek = Sisak, Zombor = Sombor, Temesvár = Timisoara, Torockó = Trascau, Torda = Turda, Török-Kanizsa = Turska-Kaniza, Ungvár = Usgorod, Nagy-Ugróc = Uherec, Nagy-Kikinda = Veliko-Kikinda, Nagy-Becskerek = Veliki-Beskerek, Nagy-Salló = Velke-Sallachi, Aranyos-Marót = Zlate-Morawce, Zimony = Zemun, Varasd = Varazdin, Versec = Vrsac, Verbász = Vrbas.

UTÓSZÓ

„Író volt egy korban, amely nem sokat törődik a szellemmel. Író volt egy kétségbeesett korban, amely a szellem emberét csak eltűri, talán megbocsát neki, de nem figyel többé igazán reá. Magyar író volt, s egyszer már betegen és csüggedten azt mondta: »A magyar író Trianonba hal bele«. Úgy értette, hogy az író a család legérzékenyebb tagja, nem bírja el halálos sebesülés nélkül a család tragédiáját" – ezekkel a szavakkal búcsúzott 1936-ban írótársától és barátjától Márai Sándor.[1] Kosztolányi fentebb idézett szavai ma már túlzásnak hatnak, amikor is a magyar írók inkább a hallgatásba, a feledésbe, de leginkább a gyűlölködésbe halnak bele, mintsem az emlékezésbe. Akár túlzás, akár nem, ahhoz kétség nem férhet, hogy Kosztolányi Dezső egyike volt azoknak a nagy magyar íróknak, akik leginkább megszenvedték a trianoni békeszerződés következményeit (szülővárosának, Szabadkának elcsatolása; kényszerű elszakadása a családtól és a várostól; apjának, id. Kosztolányi Árpádnak nyugdíjazása és vesszőfutása; a költő többszöri megalázó helyzetbe hozása; unokatestvérének, Csáth Gézának tragikus halála stb.).[2] Ez az életrajzi háttér, ez a zaklatott állapot, valamint az író csalódása az 1918-as forradalomban, s különösen az úgynevezett proletárdiktatúrában kellőképpen magyarázzák tudatos és eltökélt szerepvállalását egy irredenta antológia összeállításában. Filológiai szempontból ez az elköteleződés nagyrészt feltárt, bár ez a történet is jól mutatja az ilyen jellegű kutakodás csekély hasznát (lásd erről Hatvany Lajos elgondolkodtató könyvét, *A tudni-nem-érdemes dolgok tudományát*), illetve bizonyítja a filológia hiábavalóságának és kilátástalanságának tételét, nevezetesen, hogy a részletek feltárása újabb és újabb kapukat nyit ki, újabb és újabb megoldandó problémákat vet fel, amelyek-

[1] Márai Sándor: Kosztolányi Dezső meghalt. *Az Ujság*, 1936. nov. 4. 7. p.

[2] Ennek tényeit lásd Arany Zsuzsanna: *Kosztolányi Dezső élete*. Budapest, 2017, Osiris, 260–275. p.

nek sohasem szakad vége.[3] Így a filológus van leginkább kitéve annak a veszélynek, hogy már nem látja a fától az erdőt, illetve megfeledkezik az élet egyik legfontosabb törvényéről: *a jövő mindig fontosabb, mint a múlt!*

A fent mondottak azonban csak a *Vérző Magyarország* első, 1920-as kiadására vonatkoznak, hiszen a kötet második, 1928-as kiadásának körülményeit sokkal kevésbé ismerjük, alapvető információk ma még hiányoznak, következésképpen *bizonytalan feltételezésekre* vagyunk utalva.[4]

Mit tudunk biztosan az első kiadásról? A felkérést Kosztolányi felsőbb kormányzati helyről és/vagy a Béke-előkészítő Iroda valamelyik tagjától (nem tudjuk pontosan kitől) kaphatta valamikor 1920 elején. A dátumok ebben az esetben rendkívül fontosak, hiszen a felkérés a békefeltételek közlése után, de a trianoni békealáírás előtt érkezett. Ez azt jelenti, hogy a kötet elsődlegesen *hatni, befolyásolni akart,* de a könyv már a békeszer-

[3] Lásd Pomogáts Béla: Az ifjúság romjain. Kosztolányi Trianonról. *Hitel,* 1995. aug. 57–61. p.; Csíky Balázs: Trianon kérdésköre Kosztolányi Dezső életművében. *Sic Itur Ad Astra,* 2003. 2–3. sz. 271–292. p.; Lengyel András: A „Vérző Magyarország". Kosztolányi Dezső irredenta antológiájáról. *Literatura,* 2007. 4. sz. 399–424. p.; Szénási Zoltán: Veszteség, nagyság, egység. A textuális tér elfoglalása a Vérző Magyarország című antológiában. *Literatura,* 2009. 4. sz. 382–391. p.; Szegedy-Maszák Mihály: Vérző Magyarország. *Kalligram,* 2010. ápr. 83–96. p.; György Péter: 1920 – Stunde Null – Magyarországon. In uő: *Állatkert Kolozsváron – Képzelt Erdély.* Budapest, 2013, Magvető, 125–135. p. Lényegi vita csupán Lengyel András és Szegedy-Maszák között bontakozott ki, mivel Lengyel szerint itt a „megszületőben keresztény nemzeti 'kurzus' emberéről" van szó, aki csak az önfelmentő keresztény úri középosztály szócsöve, továbbá a kötet csupán a kurzus önlegitimációjának egyik „irodalmiasra hangolt műve". Lengyel szerint ebben a helyzetben higgadt és racionális elemzésre, a veszteségek optimalizálására lett volna szükség, s nem a „kollektív lelki és szociális trauma bódulatába" elmerülni. Végül: a kötet adós maradt egy optimális nemzetstratégia kialakításával. Lengyel azonban – részigazságai mellett – lényeges összefüggéseket, történeti folyamatokat nem vesz figyelembe, s olyan kívánalmat fogalmaz meg, amely nem várható el egy alapvetően irodalmi antológiától.

[4] Lásd erről Bíró-Balogh Tamás: A Vérző Magyarország második kiadása. Kosztolányi „jelentősen átdolgozott" irredenta antológiája. In uő: *Mint aki a sínek közé esett. Kosztolányi Dezső életrajzához.* Budapest, 2014, Equinter, 112–123. p. Bíró-Balogh tanulmánya végén arról ír (122–123. p.), hogy a kiadványnak előkerült egy olyan példánya is, amely 1928 után keletkezett, s amelyből kimaradt Tóth Árpád verse, illetve lemaradt a szerkesztő, azaz Kosztolányi neve. Ez a tény egy újabb kapu, amely most kinyílt, bár az is lehet, hogy csak egyszerű üzleti célú nyomdászakcióról van szó. Hasonló eseteket még magam is megéltem néhány évtizeddel ezelőtt a saját kiadómban.

ződés aláírása (1920. június 4.) után, szeptember végén jelent meg. Ekkor azonban már csak *tiltakozásról, elutasításról, legjobb esetben a trauma oldásáról* lehetett szó. Így a kötet alcíme (Magyar írók Magyarország területéért, amely eredetileg a könyv főcíme volt) kissé megtévesztő, hiszen ekkor már csak a döntést követő protestálásról beszélhetünk. Időközben tehát okafogyottá vált az eredeti cél, hiszen ősszel már csak a kármentésről, a fájdalom kimondásáról és a feszültség levezetéséről szólt a történet. A befolyásoláshoz azonban valamilyen világnyelven kellett volna megjelentetni a kötetet, azaz már tavasszal is csupán valamiféle kétségbeesett lépésről beszélhetünk, ami még – igazi, sokszor megismétlődő magyar betegség – alaposan el is késett. Ez a kettősség tehát végigvonul a könyvön.

Erről azonban legkevésbé Kosztolányi tehet, *ő emberfeletti munkát* végzett. Kétségbeesett levelezésbe kezdett, miközben a postaszolgálat megszakadt vagy akadozott (az írónak nincs még telefonja, nincs még e-mail!), és olyan politikai-ideológiai csoportokat terelt össze (nyugatosok, ó- és reformkonzervatívok, jobboldaliak, radikális fajvédők), akik az ezt megelőző két évtizedben igen csúnya dolgokat mondtak, írtak egymásról, melyeket jobb, ha itt nem idézünk. Teljes spektrumról (ami ilyen esetben az optimális cél) természetesen nem beszélhetünk, mert a forradalmakban aktívan résztvevők és a bécsi emigráció pártjai, személyiségei ekkor anatéma alá estek, ha nem egyenesen az életüket mentették vagy a börtönt próbálták meg elkerülni. Kosztolányinak tudnia kellett, hogy kihagyásukkal mit kockáztat, de ennek ellenére elvállalta és végigvitte a kötet szerkesztését.[5] Amire csak egy magyarázat lehetséges: az ország megszállását, szétdarabolását, majd a trianoni békediktátumot olyan katasztrófának látta a maga és az ország szempontjából, hogy *magyar íróként nem tehetett mást!* „Napokig nem mozdul ki a házból, égő arccal mered maga elé. Nem akarja hinni, nem akar belenyugodni. Kétségbeesve lázadozik. Fuldoklik a fájdalomtól"

[5] Hogy az emigráció tagjai (sokan közülük Kosztolányi régi kollégái, barátai) hogyan vélekedtek ekkor Kosztolányiról (erről a kötetről, valamint a Kosztolányi szerkesztette *Pardon* rovatról), azt lásd Arany Zsuzsanna monográfiájának megfelelő passzusaiban, illetve az inkriminált könyv Előszavában elolvashatjuk (Arany Zsuzsanna szerk.: *Pardon… Az Új Nemzedék rovata Kosztolányi Dezső szerkesztésében, 1919–1921*. Budapest, 2019, Osiris, 7–58. p.) A „legóvatosabb antiszemita", „legmegvásárolhatóbb hitványok egyike", „jellemtelen, hitvány, becstelen, pénzért és kényelemért mindenre kapható, züllött lelkű és erkölcsileg beszámíthatatlan himpellér" még a finomabb jelzők közé tartoztak.

– emlékszik vissza erre az időszakra felesége, Harmos Ilona.[6] Kosztolányi is, mint a magyar társadalom döntő többsége, *nem volt felkészülve* erre a forgatókönyvre, az ország széthullására, következésképpen teljesen sokkolták az események. Szétbomlást, káoszt és kétségbeesést tapasztalt, ugyanakkor – a tagadhatatlan egzisztenciális kényszer mellett – mindezek arra sarkallták az írót, hogy tegyen valamit az ügyért. Ez a háttér kellőképpen magyarázza a felkérés elfogadását. 1920. február közepén például azt írja Juhász Gyulának, hogy bár nem kenyere a politika, és azt teljes szívéből utálja, ugyanakkor – mint mondja – „nem tagadhatom meg pusztuló szegény fajtámtól a maradék erőmet, a munkaképességemet".[7] „Karácsonyi álmom mindössze ez: Pozsony, Kassa, Kolozsvár, Nagyvárad, Temesvár, Szabadka" – nyilatkozza 1919 végén egy másik megszólalásában.[8]

Az élethelyzet és az indíték tehát *egyértelmű,* de mi volt a szándéka magával a kötettel, milyen célok vezérelték szerkesztés közben? Kosztolányi ezt is világosan megfogalmazta a felkért szerzőknek írt levelekben, és semmi okunk kételkedni őszinteségében. „A közeljövőben könyv jelenik meg – írja például Oláh Gábornak 1920 májusában – Magyarország területi egysége érdekében: az első magyar irredenta könyv. Eszközében szigorúan irodalmi. Céljában harcos. A legelső írók írják. Öntől is kéziratot kérek, verset – nem programköltemény –, csak olyant, melynek bármily összefüggése is van a magyarsággal, a múltjával, vagy a mostani szenvedésével."[9] Ma már talán nyugodtan kijelenthetjük, hogy a szerkesztő illúziókat kergetett, e két cél ugyanis nem, vagy csak nagy kompromisszumokkal egyeztethető össze. Az irodalmi, a történettudományi megközelítés nem hozható össze a propagandisztikus, „harcos" célokkal. S a kötet olvasása, tüzetes áttanulmányozása után sem mondhatunk mást.

A kiadott levelezésköteteknek köszönhetően pontosan ismerjük a kiadás, illetve a tipográfiai-nyomdai megvalósítás részleteit. A kötetet ugyanis az ekkor már Bangha Béla alapította Központi Sajtóvállalat Részvénytársaság tulajdonába került Pallas Nyomda adta ki. Egy Szabó Lőrincnek írt levélből,

[6] Kosztolányi Dezsőné: *Kosztolányi Dezső. Életrajzi regény*. Budapest, 1990, Holnap. 193. p.

[7] In Kosztolányi Dezső: *Levelek – Naplók*. Szerk.: Réz Pál. Budapest, 1996, Osiris, 433. p

[8] M. V.: Magyar írók karácsonyi álma. *Új Nemzedék*, 1919. dec. 27. 1. p.

[9] Kosztolányi: *Levelek*... I. m. 437. p.

aki azonban ma még nem ismert okok miatt kimaradt a kötetből, azt is tudjuk, hogy az írásokért 1000 korona tiszteletdíjat fizettek, s ezt – ma még átláthatatlan pénzügyi konstrukció keretében – a Bristol szállóban székelő Transit Bank vezetője, Ráday gróf fizette ki.[10] Ez a honorárium – a szerkesztő saját szavaival – igen *úriasnak és bőkezűnek* számított, hiszen ebben az időben a kiadók egy egész könyvért fizettek 2000–3000 koronát, s egy kiló burgonya ára négy-öt korona volt, bár az infláció gyorsan apasztotta az összeg értékét. A példányszám igen magas lehetett, 50 ezer, s a papírkötésű, a kor viszonyai miatt eléggé gyenge minőségű, sok nyomdahibát tartalmazó példányok hamar elkeltek, s így utánnyomásra is sor került. A gyenge nyomdai munka leginkább a tipográfust, Jánszky Bélát, illetve a könyv illusztrátorát, Jeges Ernőt bánthatta. Jeges Ernő, aki mellesleg a *Nem, Nem, Soha* plakát és jelszó kitalálója volt, nagyszerű munkát végzett. Ezeket a nagyobb grafikákat kötetünk hiánytalanul tartalmazza (mint ahogy az összes szöveget, beleértve az idézeteket is), de kihagytuk a fekete-fehérben nem sokat mondó városcímereket, illetve csupán a helykitöltésre szolgáló, s gyakran ugyancsak idétlen rajzokat. Horthy Miklós október 5-én kihallgatáson fogadta Kosztolányit, aki átnyújtotta a kormányzónak a könyv „művészi és magyaros díszkötésű" példányát (készítette Cserna Juliska), valamint „hosszabb ideig szívesen" elbeszélgetett a kötet szerkesztőjével.

Hogy Horthy Miklós kormányzó milyen minőségű díszkötésben kapta meg a könyvet (nem maradt fenn!), nos, annál talán sokkal fontosabb tartalmi kérdések is felmerülnek a kötet kapcsán. Nem tudunk teljes bizonyossággal választ adni arra az alapvető kérdésre, hogy kapott-e (és ami ennél sokkal lényegesebb: elfogadott-e) Kosztolányi külső, megrendelői instrukciókat a szerzőket illetően. Hajlunk arra a véleményre, amit Szegedy-Maszák Mihály fogalmazott meg, nevezetesen, hogy a költő autonóm módon dönthetett arról, ki is kerüljön be a kötetbe, s a szerkesztés egyéb részleteibe sem szóltak bele.[11] Az első kérdésre teljes biztonsággal ma még nem tudunk felelni, míg a másodikra talán igen: nagyon valószínűtlen, hogy ebben a zaklatott

[10] Uo. 440. p. A szerzők közül csupán Krúdy Gyula kevesellte az összeget, ennek duplája vélte méltányos összegnek. A terjesztésben a báró Lukachich Géza vezette Nyugdíjas Katonatisztek Szövetsége (NYUKOSZ) is részt vett, de ma már nem teljesen átlátható okok következtében hírlapi vitába is keveredtek a szerkesztővel. Uo. 439. p.

[11] Lásd Szegedy-Maszák Mihály: *Kosztolányi Dezső*. Pozsony, 2010, Kalligram, 166. p.

korban bárkinek ideje és energiája lett volna arra, hogy a szerkesztés részletkérdéseibe belekotyogjon, s ezt Kosztolányi bizonyosan nem is tűrte volna. Túlzás azt állítani, hogy kurzusműről lenne szó, már csak azért sem lehet erről beszélni, mert 1920 elején-közepén még tartott a zűrzavar, a „kurzus" még korántsem állt teljes fegyverzetében, bár ellenségeit már kijelölte. Ugyanakkor a kötet pontosan tükrözi és leképezi az akkori Magyarország hatalmi, ideológiai viszonyait. Nézzük meg ezek után az első és a második kiadás közötti különbségeket:

1920

Horthy Miklós kormányzó előszava
Gárdonyi Géza: *Világ közepe*
Rákosi Jenő: *Irredenta*
Tóth Árpád: *A tejút alatt*
Andrássy Gyula gróf: *A harmadik Balkán*
Matthew Arnold: *Szonett a magyar nemzethez*
Tolnai Vilmos: *Halhatatlan magyar nyelv*
Apponyi Albert gróf sorai
Kozma Andor: *A mi bűneink*
Cholnoky Jenő: *Turán*
P. Ábrahám Ernő: *Tengercsillag*
Lukachich Géza báró sorai
François Coppée: *A magyar*
Herczeg Ferenc: *Irredenta?*
Schöpflin Aladár: *Pozsonyi diákok*
Végvári (Reményik Sándor): *A gondolat szabad*
Miklós Jenő: *Isten vetése*
Lyka Károly: *Magyar művészet – magyar határok*
Swinburne: *Kossuth Lajosnak*
Dvorcsák Győző: *A tót kérdés*
Komáromi János: *Sötét van*
Kállay Miklós: *Üzenet a végekre*
Jászai Mari: *Hazaárulás*
Krúdy Gyula: *Az utolsó garabonciás*

1928

Horthy Miklós kormányzó előszava
Lord Rothermere sorai
Herczeg Ferenc: *Irredenta?*
Matthew Arnold: *Szonett a magyar nemzethez*
Bethlen Margit grófnő: *A varázsló*
Apponyi Albert gróf sorai
Rákosi Jenő: *Integritás*
Szontagh Tamás dr.: *Nem, nem, soha!*
Ravasz László: *A fehér hajó matrózai*
Nagy Emil: *Az irredentizmus*
Tóth Árpád: *A tejút alatt*
Cholnoky Jenő: *Turán*
Gömbös Gyula: *Történelmi igazságok*
Milotay István: *Stefán*
Móricz Zsigmond: *Egy akol, egy pásztor*
Böszörmény Zoltán: *Magyar gyász*
Tolnai Vilmos: *Halhatatlan magyar nyelv*
P. Ábrahám Ernő: *Tengercsillag*
Andrássy Gyula gróf: *A harmadik Balkán*
Francois Coppée: *A magyar*
Miklós Jenő: *Isten vetése*
Lyka Károly: *Magyar művészet – magyar határok*
Dvorcsák Győző: *A tót kérdés*
Swinburne: *Kossuth Lajosnak*
Komáromi János: *Sötét van*

Porzsolt Kálmán: *Elrabolt iskolák*
Ibsen: *Magyarországhoz*
Csernoch János sorai
Kádár Lehel: *A magyarok dala*
Lendvai István: *Páris felé*
P. Zadravecz István: *Hogy született meg a szegedi ellenforradalom?*
Hevesi Sándor: *A magyar színpad ahogy volt és ahogy lesz*
Petri Elek sorai
Pethő Sándor: *Erdély jelentősége a magyar államiságban*
Oláh Gábor: *Patkánybűvölők*
Dr. Raffay Sándor: *Új helyzet, új feladatok*
Túri Béla: *A magyarság nemzeti politikája*
Heine: *1849 októberében*
Tormay Cecil: *Bujdosó könyvemnek egy kitépett lapja*
Kortsák Jenő: *Karácsony éjszakája*
Havass Rezső dr.: *Magyar tenger*
Harsányi Kálmán: *Ez a megváltás!*
Korcsmáros Nándor: *Légvártól a kártyavárig*
Vészi József: *Arad*
Bodor Aladár: *Véres áldozás*
Karinthy Frigyes: *Levél*
Vargha Gyula: *Új életkezdés*
Magyarország a honfoglalástól 1920-ig (térkép)
Babits Mihály: *A repülő falu*
Zilahy Lajos: *Szalonta*
Dr. Eöttevényi Olivér: *Dél-Magyarország*
Erdélyi József: *Egy bujdosó szegény legény*
Kosztolányi Dezső: *Égi jogász*
Kállay Miklós: *Üzenet a végekre*
Schöpflin Aladár: *Pozsonyi diákok*
Krúdy Gyula: *Az utolsó garabonciás*
Porzsolt Kálmán: *Elrabolt iskolák*
Ibsen: *Magyarországhoz*
Végvári (Reményik Sándor): *A gondolat szabad*
Kádár Lehel: *A magyarok dala*
Lendvai István: *Páris felé*
P. Zadravecz István: *Hogy született meg a szegedi ellenforradalom?*
Hevesi Sándor: *A magyar színpad ahogy volt és ahogy lesz*
Kozma Andor: *A mi bűneink*
Pethő Sándor: *Erdély jelentősége a magyar államiságban*
Oláh Gábor: *Patkánybűvölők*
Raffay Sándor dr.: *Új helyzet, új feladatok*
Túri Béla: *A magyarság nemzeti politikája*
Heine: *1849 októberében*
Tormay Cecil: *Bujdosó könyvemnek egy kilépett lapja*
Havas Rezső dr.: *Magyar tenger*
Harsányi Kálmán: *Ez a megváltás?*
Korcsmáros Nándor: *Légvártól a kártyavárig*
Vészi József: *Arad*
Bodor Aladár: *Véres áldozás*
Karinthy Frigyes: *Levél*
Vargha Gyula: *Új életkezdés*
Babits Mihály: *A repülő falu*
Zilahy Lajos: *Szalonta*
Eöttevényi Olivér dr.: *Dél-Magyarország*
Hegedüs Loránt: *Népek pünkösdje, ha egyszer eljövend*
Zsirkay János: *A lord rózsái*
Jászay-Horváth Elemér: *Toronyőr*
Kosztolányi Dezső: *Égi jogász*
Kiss Menyhért: *Csukd össze ajkad*

A második kiadásból kimaradtak tehát az időközben elhunytak (hogy ez miért volt szempont, nos, azt tőlem lehetőleg ne kérdezzék), s bekerültek neves írók, politikusok (mint Móricz, Hegedüs vagy Lord Rothermere), és több, kevésbé fontos szerző. Arra a következtetésre jutottam, hogy a két kötet tartalmi kérdéseiben és szerkesztési elveiben nincs jelentős különbség. Így Kosztolányi valószínűleg nem csak a nevét adta ehhez a kiadáshoz. Egyébként is szólnak emellett közvetett érvek: elképzelhetetlen, hogy egy újra nagy példányszámban megjelent kötetről ő előzetesen ne tudott volna, a kötetben szereplő *Égi jogász* novelláján – igaz, minimálisan – igazított. S hogy nincs nyoma az ügynek a levelezésben? Erre választ adhat, hogy ekkor már bizonyítottan rendelkezett telefonnal. Egyetlen komoly érv szól a fenti bizonyítékok ellen: Kiss Menyhért verse, amely teljesen ellentétben áll a kötet mérsékelt, békés revízióra törekvő hangnemével, nem is beszélve Kosztolányi húszas évek végi nézeteivel. Magyar filológusok: Hic Rhodus, hic salta… Az első kötet színvonalával kapcsolatban, így száz év távlatában, talán azt fogalmazhatjuk meg, hogy az csupán egy-két jelentősebb alkotást tartalmazott, miközben messze meghaladta a korban kiadott propagandakiadványok nívóját. Az 1928-as kötettel már nem ez a helyzet. Időközben ugyanis (lásd az *Emlékező Magyarország* 1920 és 1928 között keletkezett szövegeit) több jelentős mű született, s szinte érthetetlen, hogy Kosztolányi miért negligálta ezeket.

1933-ban a költő ezeket a sorokat jegyezte föl naplójába: „Egy nép tragédiája csak *közgazdasági* katasztrófa. Ennek elintézése, megszüntetése nem miránk tartozik, hanem a képzett szakemberekre. Nekünk olyan jót – emberit – kell írnunk, mint más, nagy népek fiainak, ha tudunk." Mondhatunk-e ma ennél okosabbat és bölcsebbet?

Alsóörs, 2020. március idusán *Gyurgyák János*